

Illés Zoltán

Párhuzamos államépítések Dél-Szudánban

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

Témavezető:

Dr. habil. Csicsmann László egyetemi docens

2017

© Illés Zoltán

**Nemzetközi Kapcsolatok
Doktori Iskola
Nemzetközi és Biztonsági
Tanulmányok alprogram**

Párhuzamos államépítések Dél-Szudánban

Doktori értekezés

Illés Zoltán

Budapest, 2017

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	9
Térképek és Illusztrációk jegyzéke.....	10
Gyakran előforduló rövidítések jegyzéke	11
Bevezetés	13
1. A disszertáció módszertani alapjai.....	19
1.1 A téma relevanciája és körülhatárolása	19
1.2 Alkalmazott módszerek, a dolgozat felépítése	22
1.3 Hipotézisek	28
1.4 A kutatás forrásainak áttekintése	30
2. Az államiság Afrikában	33
3. Az államiság kialakulása Dél-Szudánban	45
3.1 Prekoloniális időszak.....	50
3.2 Koloniális időszak (1821-1956).....	56
3.3 Szudán függetlenségétől Addisz-Abebaiáig (1956-72).....	66
3.4 Addisz-abebai béke (1972-1983).....	69
3.5 A második észak-déli polgárháború (1983-2005)	72
3.6 A CPA (2005-11)	83
3.7 A független Dél-Szudán (2011. július 9.)	98
4. Államépítések Dél-Szudánban	123
4.1 Belső államépítések.....	123
4.1.1 Az SPLM létrejötte és evolúciója	127
4.1.2 Dél-szudáni politikai gondolkodás	132
4.1.3 Az elíttek államépítései	137
4.1.4 Túlélés és érvényesülés	154
4.2 Külső államépítések.....	160
5. Konklúziók.....	178
Felhasznált irodalom.....	183
Elsődleges források	183

Másodlagos források.....	193
A szerző témában megjelent publikációi	217

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik közvetve, vagy közvetlenül, támogatással, gondolattal, megjegyzéssel, vagy inspirációval hozzájárultak e disszertáció elkészültéhez.

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, dr. Csicsmann Lászlónak, aki mindvégig szakértelemmel és türelemmel irányította a mű létrejöttét.

Köszönet illeti a Nemzetközi tanulmányok intézetének további oktatóit, akik közül külön kiemelném dr. Rostoványi Zsoltot, Kardosné dr. Kaponyi Erzsébetet, dr. Dévényi Kingát és dr. Najat Shamil Alit, akik doktori tanulmányaim és oktatásaim során tanácsaikkal és iránymutatásaikkal segítették szakmai fejlődésemet.

Köszönettel tartozom a munkahelyi vitára bocsátott disszertáció-tervezet alapos bírálatáért és a rendkívül hasznos építő kritikákért dr. Marton Péternek és dr. Tarrósy Istvánnak.

Köszönöm a lehetőséget mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy arab szakos egyetemistaként Szudánban tanulhassak 2001 őszén és 2002 nyarán, megismerhessem e rendkívüli országot és elkezdhessem azt a szerteágazó kutatást, melynek egyik legfontosabb eredménye lett ez a disszertáció.

Köszönet illeti a néhai dr. Füssi Nagy Gézát, akivel számos órát beszélgettem Szudánról és az afrikanisztika tudományáról.

Köszönettel tartozom szakmai téren mentori és/vagy kollegiális hozzájárulásukért, inspirációjukért dr. N. Rózsa Erzsébetnek, dr. Wagner Péternek, dr. Csizmadia Sándornak, dr. Iványi Tamásnak, dr. Flórián Kundnak, dr. Biedermann Zsuzsánnának, dr. Paragi Beátának, Markó Ferenc Dávidnak és mindenkinek, akit név szerint nem említettem.

Végül, de nem utolsósorban köszönet illeti családomat és szüleimet türelmükért, támogatásukért és az alkotás lehetőségéért.

Térképek és Illusztrációk jegyzéke

1. sz. térkép: Dél-Szudán és a három történelmi régió	13
2. sz. térkép: A koloniális Afrika	34
3. sz. térkép: Afrika politikai térképe	37
4. sz. térkép: Dél-Szudán ökológiai régiói.....	50
5. sz. térkép: Vallások Szudánban	53
6. sz. térkép: Dél-Szudán etnikai térképe	55
7 sz. térkép: Szudán a turkiya idején	57
8. sz. térkép: Szudán a mahdiya idején	61
9 sz. térkép: Angol-Egyiptomi Szudán	64
10. sz. térkép: Szudán (1994).....	78
11. sz. térkép: A két Szudán ismert olajlelőhelyei és olajinfrastruktúrája.....	86
12. sz. térkép: Szudán és a „két terület”	89
13. sz. térkép: Abyei és kijelölt határai	91
14. sz. térkép: Dél-Szudán (2011)	98
15. sz. térkép: Heglig és a környező olajmezők	101
16. sz. térkép: A második déli polgárháború kezdeti összecsapásai.....	106
17. sz. térkép: Dél-Szudán 2015 októberében létrehozott 28 tartománya	110
18. sz. térkép: Machar menekülése Dél-Szudánból a dzsubai incidensek után.....	111
19. sz. térkép: Nyugat-Equatoria – felkelések, új tartományok	113

Gyakran előforduló rövidítések jegyzéke

ARCSS – Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan

AESZ – Afrikai Egységszervezet

AU – Afrikai Unió / African Union

AU PSC – African Union Peace and Security Council

AUHIP – African Union High-Level Implementation Panel for Sudan and South Sudan

CPA – Comprehensive Peace Agreement

EEAS – European External Action Service

ENSZ BT – Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa

GoS – Government of the Republic of the Sudan

GoSS – Government of Southern Sudan

GRSS – Government of the Republic of South Sudan

IDP – Internally displaced person (belső menekült)

IGAD(D) – Intergovernmental Authority on (Drought and) Development

JCE – Jieng Council of Elders

JMEC – Joint Monitoring and Evaluation Commission

NCP – National Congress Party

NGO – Non-governmental organization (nem-kormányzati szervezet)

NIF – National Islamic Front

NLC – National Liberation Council

OLS – Operation Lifeline Sudan

RPF – Regional Protection Force

SAF – Sudan Armed Forces

SANU – Sudan African Nationalist Union

SPLA – Sudan People's Liberation Army

SPLA-N - Sudan People's Liberation Army-North

SPLM – Sudan People's Liberation Movement

SPLM-FD – Sudan People's Liberation Movement - Former detainees

SPLM-IO – Sudan People's Liberation Movement in opposition

SSDF – South Sudan Defense Forces

SSLM – South Sudan Liberation Movement

TGoNU – Transitional Government of National Unity

UNDP – United Nations Development Programme

UNISFA - United Nations Interim Security Force in Abyei

UNMIS – United Nations Mission in Sudan

UNMISS – United Nations Mission in South Sudan

WFP – World Food Program

Bevezetés

1. sz. térkép: Dél-Szudán és a három történelmi régió

Forrás: ICG, 2016a, 25. o.

A 640 000 km² területű, mintegy 12 millió lakosú, rendkívül szegény¹, de jelentős – ám még kiaknázásra váró – természeti erőforrásokkal² rendelkező Dél-Szudán³ fiatal állam, új jövevény a nemzetközi térben. Az új entitás hosszú gyarmatosítási (egyiptomi, brit) háborúk, a gyarmatosítás továbbvitelét célzó és etnikai alapon szerveződő polgárháborúk

¹ Gazdaságilag rendkívül elmaradott. Az utolsó békeidőben készült statisztika alapján : a lakosság 72%-a analfabéta, a 6 évesnél idősebbek 37%-a jár(t) általános iskolába, 11% kap rendszeres bért, 1,2% -a jut vezetékes áramhoz, 12,9% olajlámpással világít, 50% fűvet vagy fát éget világításként és 25% nem világít egyáltalán. A lakosság 25%-ának van rádiója, 3%-ának tévéje és 1%-ának számítógépe (SSCCSE, 2011).

² Az aszfaltozott utak hossza nem több néhány száz kilométernél. Békeidőben is a lakosság egyharmada szorult élelmiszersegélyre, mivel menekülnie kellett otthonról, vagy nincs lehetősége földet művelni (a megművelhető föld csupán 4%-án folyik termelés – UN OCHA, 2011). Azonban főként kiaknázatlan erőforrásai: az olaj, az arany és más ásványok, az erdőségek és a megművelhető, termékeny földek befektetésre érdemessé teszik.

³ Fővárosa Dzsuba.

után kedvező nemzetközi helyzetben⁴ vált függetlenné. A dél-szudáni kormány mellett a nemzetközi közösség érintett és érdekelt tagjai (az *ortodox* és regionális külső aktorok) is minden, számukra elérhetőnek és megfelelőnek tartott államépítési lépést megtettek, hogy sikeres és demokratikus állam jöjjön létre e konfliktus(ok) sújtotta, gazdaságilag elmaradott, új országban.

Esettanulmányunk tárgyának rövid története független államként igencsak megterhelt. Nemhogy tartós béke, de a disszertáció megírásakor az ország egészére kiterjedő hatékony tűzszünet sem volt érvényben a független ország első polgárháborúját lezárni próbáló helyi elitek által aláírt, 2015 augusztusában tető alá hozott békemegállapodás, az ARCSS ellenére sem.

A külső államépítés első és legfontosabb lépése ekkor még mindig a tartós béke elérése volt, amely nélkül nem fejeződhetnek be az államépítés további, illetve már megkezdett vagy félbemaradt lépései.

Dél-Szudán (*Republic of South Sudan*) ténylegesen 2011. július 9-én nyerte el függetlenségét, amikor különvált Szudántól (*Republic of Sudan*), amellyel két polgárháborút vívott a britek kivonulása, a szudáni függetlenség kikiáltása (1956) óta. Ilyen előzmények után a dél-szudániak számára 2011. július 9. a felszabadulás és a remény ünnepe volt. A várva várt esemény lezárta a második észak-déli polgárháborút 2005-ben befejező átfogó békemegállapodás, a CPA hatéves átmeneti időszakát.

Az új államot örömmel üdvözölte nemcsak a lakosság és a felszabadító mozgalom tábornokaiból lett uralkodó elit, hanem a nemzetközi közösség is, amely az uralkodó neoliberális intervenciós politika diskurzusának megfelelően elvárta Dél-Szudántól, hogy minél gyorsabban integrálódjon a világgazdasági rendszerbe és feleljen meg a *jó kormányzás* kritériumainak. Az ország a globális észak *új államépítési projektje* lett a demokratizálás és fejlesztés jelszavai alatt.

Ugyanakkor az új állam vezetésének a lakosság magas elvárásaival is szembe kell néznie, biztosítania kell a régen várt alapszolgáltatásokat és egy igencsak nehéz identitás-

⁴ Az USA területén végrehajtott 2001. szeptember 11-i terrortámadások után az USA meghirdette a terror elleni háborút, amelynek egyik legfőbb célja a terror fészkeinek számító országok, térségek megtisztítása volt. Az 1990-es évek második felében elszigetelődő Szudán is ebbe a kategóriába tartozott (részletesen ld. pl. Collins, 2008, Johnson, 2011). A Bush adminisztráció a belső USA lobbik, a remélt üzleti haszon és nemzetközi jópontok megszerzése miatt felkarolta Dél-Szudán reformista és függetlenségi törekvéseit. Az USA támogatása elengedhetetlen volt az évtizedes polgárháborúban kifáradt Kartúm és Dzsuba tűzszünetéhez és a független Dél-Szudánhoz vezető CPA 2005-ös aláírásához.

kérdést is meg kell oldania: „ki vagy fel kell találni” a *dél-szudáni nemzetet*. Ám sem az állam, sem a nemzet nem a semmiből jött a függetlenség elnyerésekor, hanem háborús politika és gazdaság szülte egy *soknemzetiségű* társadalomban.⁵ A nemzetiségeken belüli alcsoportok és klánok (pl. ngok dinka, lou nuer) is jelentős identitáshordozók, amelyeknél a „dél-szudániság” (a nemzeti érzés csírája) csupán a közös ellenség (Kartúm) vagy a közös cél (függetlenség) jelenlétekor létezett.

A dél-szudáni kormány politikai ellenzéke főképp *etnikai* alapon szerveződik és gyakran fegyverrel érvel. A függetlenné válás után a kormánypárt, az SPLM mindent bevetett, hogy meggyőzze a segélyezési donorokat és a lehetséges befektetőket arról, hogy az ország stabil. Az ellenzékét beolvasztotta a kormányba és a hadseregbe (SPLA), az elit felépítette a „nagy sátrat” a klientista politikai logika szabályai szerint. A dél-szudániak nagy része humanitárius segélyre szorul és befektetések szükségesek, hogy az alapszolgáltatások eljussanak a vidéki lakossághoz. Az ehhez szükséges *stabilitás* biztosítása azonban a 2005 és 2013 közötti békeidőben bebetonozta az antidemokratikus, klientista és rendkívül korrupt módszereket.

A 2013-ban az SPLM állampárton belüli politikai viták nem megfelelő rendezése és eszkalálódása miatt a dél-szudáni vitarendezési hagyományoknak megfelelően kirobbant déli polgárháború elterelte a figyelmet az államépítésről és a Szudánnal elintézendő államszétválási gondokról, bizonyos vitatott határvidéki területek megszállása permanens maradt és a távháborúkat minden eddigi ígéret ellenére úgy tűnik, még mindig vívják. Az államépítés az első és második lépcsőfok, azaz a biztonság megteremtése és az intézményi keret létrehozása (leginkább a megfelelő infrastruktúra létrehozása ennek elindításához) között lépeget.

A függetlenség ünneplése után hat évvel az ország túl van egy problémás és máig nem lezárt váláson (elszakadás Szudántól). Az elszakadás a politikai és gazdasági függetlenség mellett az önmeghatározás kérdését is jelentette, s jelenti nemcsak a Salva Kiir vezette dzsubai kormány és az állampárt (SPLM), hanem a lakosság számára is. Továbbá az ország még mindig benne van egy polgárháborúban, melyet az ARCSS békemegállapodás volt hivatott lezárni, ám csupán átmenetileg, szűk egy évre (2015 szeptemberétől 2016 júliusáig) tudta megállítani a polgárháborút.

⁵ A nemzetiségek aránya a következő: dinka (dzsieng) 40%, nuer (naath) 20%, azande 10%, toposa 8%, shilluk (chollo) 5%, murle 4%, anyuak 1.5%, mundari 1.5%, bari 1%, didinga 1%, más 8% – Young, 2006, 16. o.

A 2016 júliusában a dzsubai incidensek után kiújult polgárháború váltakozó intenzitással még egy évvel később is folytatódott az ország bizonyos részein⁶, annak ellenére, hogy a polgárháború legfőbb fegyveres ellenzékének (SPLM-IO) fővezére, Riek Machar a 2016. júliusi események után elmenekült a fővárosból és azóta kényszerű száműzetésben él. Machar szerepe a polgárháborúban és a dél-szudáni hatalmi harcokban szimbolikussá vált. Habár helyét az átmeneti egységkormányban Taban Deng Gai átvette, a lázadók egy csoportjának névleg még mindig vezetője maradt.

Az olajbevételekre épülő gazdaság romokban hever. Az olajexport majd másfél éves szünetelése (Szudánnal való elszámolási vita miatti 2012. januári leállítása és 2013. áprilisi újraindítása között) és a polgárháború miatti akadozása (a két fő aktív olajmező közül a Felső-Nílus tartományban lévők a kitermelés folyamatos maradt, a Unity tartománybeli olajmezők azonban a kitermelés évek óta szünetel), az olajár drasztikus esése és a bevételek mértéktelen költése (saját és biztonsági célra) miatt az állam adósságokba verte magát és a dél-szudáni font inflációja elszabadult. A humanitárius helyzet több mint aggasztó: 3,5 millió ember kényszerült elhagyni az otthonát közvetlen harci cselekmények vagy a félelem miatt, a lakosság több mint fele (kb. 7 millió fő) nélkülöz, élelmiszersegélyre szorul és több százezren éheznek.

A nemzetközi média előszeretettel emlegeti az országot bukott, igen gyenge, törekeny, eltérített államként, egyszóval *államkudarcként*, Dél-Szudán a törekeny államok listáján (FSI, azaz a Fragile State Index⁷) évek óta „előkelő” helyen szerepel.

A dél-szudáni állam szociológiai értelemben nem 2011-ben jött a világra, nem az SPLM és a nemzetközi közösség építette. Évszázadokkal ezelőtt fogant meg, a belső

⁶ Dél-Szudán decentralizált, kvázi-föderatív állam, az ország területe tíz tartományra tagolódik, területén három nagyobb, történelmi régiót különböztetünk meg, ezek: Equatoria, Bahr al-Ghazal és Felső-Nílus. A tíz tartomány közül Nyugat-Equatoria, Közép-Equatoria és Kelet-Equatoria található Equatoria régióban, Unity, Jonglei és Felső-Nílus tartományok alkotják a Felső-Nílus régiót, Nyugat-Bahr al-Ghazal, Észak-Bahr al-Ghazal, Lakes és Warrap tartományok a Bahr al-Ghazal régió tagjai. A helyzetet némileg bonyolítja a kormány által 2015 októberében elnöki rendelettel létrehozott új tartományok megjelenése. A 28 új tartomány a kormány, és 2016 augusztusa óta az egész TGoNU törekvései szerint felváltaná a meglévő tíz tartományt. Kiír 2017 januárjában újabb négy tartományt hozott létre, 32-re bővítve a tartományok számát (a 32 tartományról bővebben lásd később). Amennyiben a disszertáció egy vagy több tartományra hivatkozik a 32 közül, ez(ek) „új tartomány” néven szerepelnek majd. Fontos megemlítenünk, hogy Felső-Nílus régió és Felső-Nílus tartomány egyaránt létezik, ezek nem összekeverendők.

⁷ Korábbi nevén Failed State Index. Az utóbbi években Dél-Szudán a listán a kevésbé hízelgő első helyért Szomáliával vetélkedett.

népmozgások alakították, a *turkiya*⁸, a rabszolgaság elleni küzdelem és a felszabadulásért, majd a függetlenségért való küzdelem szinte folyamatos, generációkon át tartó háborút eredményezett. A folytonos küzdelem összetartó erején kívül megformált egy erős *negatív identitást*: a dél-szudániak mindig tudják, ki ellen küzdenek, de hiányzik az erős pozitív kohézió az időnkénti átmeneti célok elérése után (pl. függetlenség).

Az ország jelenlegi vezetői olyan korcsoport tagjai, akik csak a háborút és a háborús logikát ismerik politikai rendszerként. Az uralkodó elit vált az állammá, belső dinamikájába beépítette ősei terhes örökségét, és saját negatív tapasztalatait: a gyarmatosítást (Nagy Britannia, Szudán és most Dzsuba), a fegyveres küzdelmet (fegyverrel érvelni), a klientizmust (szolgáltatások biztosítása kapcsolatokon keresztül), azt hogy a hatalomhoz lázadáson keresztül vezet az út (a „nagy sátor” építése) és a karizmatikus vezér jelenlétét vagy hiányát (Dél-Szudán „atyjának”, John Garangnak 2005. júliusi halála után, aki az arc volt a világ felé, Salva Kiir jelenlegi elnök nem több, mint felszín, a függetlenség a meztelen igazságon).

A külső aktorok (gyarmatosítók, államépítők) államként való fellépése, államépítése, támogatása dinamikus formálta a belső aktorok (felkelők, Anya-Nya, SPLM, GoSS) felszíni működését, hogy mindig releváns és érdekérvényesítési maximumra törekvő reakciót tudjanak adni. E dinamikus működés mutatja a dél-szudáni elit negatív identitásából fakadó hozzáállását a külső aktorokhoz, rendkívüli alkalmazkodóképességét a túléléshez és a saját gyarapodásához, valamint a belső szabályok makacs tartósságát.

Dél-Szudán belső dinamikája működteti a belső államépítést, amire rátelepedett az elit, és saját militarizált államrendjével, annak logikájával építi az állam vezetését és intézményeit. Ehhez az SPLM-államépítéshez csatlakozott a nemzetközi közösség a rendkívül sok állami és nem állami szereplővel dübörgő, elképesztő módon diverzifikált külső államépítési projektjével, amely már a második észak-déli polgárháború (1983-2005) során elindult. Az állami intézmények jelentős része a humanitárius és fejlesztési nemzetközi szervezeteknek kiszervezett.

Az elnyomottak negatív identitása (dél-szudáni minden, ami nem szudáni) megmaradt legfőbb nemzetépítő erőként (ellenállás a központnak), az elithez tartozás

⁸ Az egyiptomi hódítások 1821-1883-ig terjedő időszakát nevezzük így, ld. pl. Collins, 2008, Johnson, 2011, Rolandsen – Daly, 2016.

változatlanul származási alapon folytatódik a klientista logikának megfelelően. Azonban az állam vezetésének, az elitnek a saját szabályai szerinti (hatalommaximalizálás, kliensrendszer) és a külső államépítési cselekményekhez alkalmazkodó államépítése mellett a magára hagyott lakosság is építi államát, azokkal az erőkkel, melyek nem gyors megoldást keresnek a dél-szudáni segélyezés alanyainak (függőség kiépítés és fenntartás), hanem a lehetőségekre építve haladn(án)ak.

A második észak-déli polgárháború kitörése óta (1983) eltelt évtizedek során a belső államépítési, államfejlődési és hatalmi dinamika ütközések és csiszolódások során folyamatos interakcióban volt a külső államépítési, beavatkozási és békeépítő akciókkal. Ennek során a dél-szudáni állam elnyerte a *virtuális*, avagy *látható* és a *reális*, avagy *láthatatlan* politikai tér által meghatározható kettős valóságát, valamint továbbvitte a gyarmatosítás gyakorlatát, saját centrumot (a főváros, Dzsuba) és perifériát hozott létre.

1. A disszertáció módszertani alapjai

A disszertáció a megfelelő elméleti és kutatási megalapozást követően az esettanulmányban a dél-szudáni államépítés különböző dimenzióit, szakaszait, problémáit tárgyalja. Ahhoz, hogy a kérdéskör végére járhassunk, a módszertani részben meghatározzuk a disszertáció témáját, elméleti kérdéskörét, a fogalmakat és a módszereket, melyeket az elemzés és kifejtés során alkalmazunk, valamint megfogalmazzuk kutatási kérdéseinket és hipotéziseinket, amelyek megválaszolása, illetve tesztelése kutatásunk célja.

1.1 A téma relevanciája és körülhatárolása

Az államépítés és államformálódás vizsgálata kurrens és rendkívül fontos téma mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból. Az államépítés célországai általában konfliktustól sújtott, vagy abból kilábaló törekeny / gyenge államok, amelyek biztonsági kockázatot jelentenek lokális, regionális és globális szinteken.

Az államépítés aktív és az államfejlődés passzív fogalmainak, folyamatainak elemzése és értékelése elengedhetetlen feladat egyrészt az államépítési politikák és célterületen való megvalósításuk elméleti megalapozásához, másrészt az államépítési elméletek és gyakorlatok kritikájához, megújításához, vagy éppen elvetéséhez.

A disszertáció ehhez az államépítési-államfejlődési tudományos vitához kíván hozzászólni a módszertani részben felállított vizsgálati keret esettanulmányon való tesztelése, az elemzés során.

A kutatás a szakirodalomban elemzett egyedi államépítési gyakorlatok (Afganisztán, Irak, Bosznia, Koszovó, Sierra Leone, Libéria) és az államépítési lokális, regionális és globális (általános) elméletek feldolgozása során felállított általános elméleti keretet teszteli az esettanulmányon.

Az elméleti keret és az elemzés nem korlátozódik a nemzetközi kapcsolatok nagy elméleteinek egyikére, a kutatás a (neo)realista, (neo)liberális, konstruktivista és újbaloldali elméleteket összehasonlító módszerrel alkalmazta, illetve észlelte és elemezte.

A kutatás alapvetően deduktív, mivel az általános és afrikai specifikus államépítési elméletek érvényességét teszteli az esettanulmányon, ám az esettanulmány

során végzett elemzés során levont következtetések visszahatnak az államépítés elméleti kutatására, az államépítési politikák globális és regionális központokban történő meghatározására. A kutatás egyes eredményei tehát nemcsak lokálisan, hanem regionálisan és globálisan is alkalmazhatók elméleti és gyakorlati vonatkozásokban.

Az esettanulmány tárgya az államépítéssel kapcsolatos szakirodalomban csak a legutóbbi években jelent meg példaként, vizsgálandó alanyként, tehát a meglévő államépítési tapasztalatokat elméletileg kamatoztatni lehetne az országban. Az elemzés során azonban látni fogjuk, hogy Dél-Szudán specialitásai (afrikai gyarmatosító, késői függetlenség, jószágalapú gazdaság, folyamatos konfliktus) nem engedik meg valamiféle sablon alkalmazását, ám egyes jellemzői előfordulnak más államépítési „alanyokban”, így az elemzés során levont következtetések és megfigyelések gazdagíthatják az államépítési elméleteket és azok alkalmazását nemcsak Dél-Szudánban, hanem más, az esettanulmánnyal megegyező jellemzővel, vagy jellemzőkkel rendelkező helyen bárhol a világban.

Az összehasonlító elemzés egyes afrikai konfliktusrendezések és államépítések esetében gyümölcsöző a hasonló problémakörök (múltbeli) létezése miatt. Ebben a kontextusban gondolunk a multietnikai államokban megtörtént sikeres konfliktusrendezésekre (Libéria, Ruanda) és nemzetépítési modellekre (Dél-Afrika, Botswana) és a felszabadító mozgalomból kormánypárttá, hatalmon lévő elitté váló harcosok kihívásaira (Etiópia, Dél-Afrika).

Az esettanulmány aktualitása vitán felül áll: Dél-Szudán a nemzetközi térben feltűnt legújabb állami jövevény, sorsát figyelemmel kíséri a nemzetközi kapcsolatok tudományának szakirodalma, a nemzetközi jog, a meghatározott ideológia alapján működő nemzetközi szervezetek (ENSZ békefenntartás, nemzetközi segélyezés) és végül, de nem utolsósorban a nemzetközi média. A disszertáció tehát aktuális problémakört vizsgál, megkísérel az esettanulmányon kívül is helytálló regionális és általános következtetéseket levonni, amelyek az államépítési elméleteket és a gyakorlatban alkalmazott államépítési politikákat gazdagíthatják, tehetik eredményesebbé.

A kutatás egyetlen időbeli határa 2017 júniusa, azaz a disszertáció befejezésének pillanata. Az ezután következő, az esettanulmány kontextusában lényeges változásokat a meglévő tervek (ARCSS ütemterv, elnöki beszédek, stb.) és az elemzés eredményei alapján feltételezzük.

A kutatás csupán az esettanulmány bizonyos aspektusaiban alkalmaz térbeli határokat: egyrészt a dél-szudáni államépítésekénél, amelyek Dél-Szudán államhatárain belül történő események, másrészt a későbbiekben definiált külső és belső terminológiák alkalmazásánál.

Alapvető hiba volt a nemzetközi közösség dél-szudáni államépítésben érintett északi (*ortodox*) állami és transznacionális aktorainak részéről, hogy Dél-Szudánt 2011-ben nemcsak az államok között tekintette új szereplőnek, hanem sokan úgy gondolták, Dél-Szudán *tabula rasa*, kiváló államépítési alany. Ez a politikacsináló központokban annyit jelentett, hogy az évtizedes államépítési, békefenntartási, konfliktus utáni felhalmozott újjáépítési tapasztalatok alapján a Dél-Szudánra szabott legjobb struktúrákat lehet létrehozni és kell működtetni az országban. Csakhogy a dél-szudániak már jól ismerték az államot, amely számukra mindig elnyomóként volt jelen. Az elnyomó állam mintáit a felszabadító mozgalomból kormánypárttá avanszált SPLM már a CPA átmeneti időszaka előtt és alatt is alkalmazta, ily módon az SPLM továbbítte a gyarmati berendezkedést, csak a gyarmati központot hozták Dél-Szudán területén belülré (London, Kairó és Kartúm után a központ ezúttal Dél-Szudán fővárosa, Dzsuba lett).

Dél-Szudán jelenleg és a belátható jövőben a *permanens gyarmatosítás* állama. A jelenlegi államberendezkedés megváltozásához a dél-szudáni dinamika gyökeres változására lenne szükség, azonban ez nem érdeke az uralkodó elitnek, a harcban szocializálódott és fegyverrel is érvelő mozgalmi vezetőknek, akik mindent megtesznek, hogy fenntartsák a *status quo*-t, akár háborút is viselnek a „nagy sátorból” kilépett vagy kutasztított csoportok ellen.

A történelmi örökségből fakadó, folytonos ellenállásban és küzdelemben kovácsolt negatív dél-szudáni identitás (nem idegen, nem szudáni, nem dinka, stb.), a *permanens gyarmatosítás*, azaz a gyarmatosító államberendezkedés bebetonozása, a kiszervezett államépítés (nemzetközi közösség), a szolgáltatás biztosítása (humanitárius és fejlesztő NGO-k) és a kiszervezett békéltetés (egyház, helyi közösségek) kutatásunk fő észrevételei, melyek a párhuzamos államépítések fontos jellemzői.

A szokatlan körülmények között és szokatlan időben létrejött állam elitje és lakossága alkalmazkodik a külső aktorokhoz. A lakosság felhasználja a fennálló lehetőségeket, az elit kihasználja ugyanezeket a dél-szudáni belső dinamika továbbviteléhez. J.-F. Bayart szavaival élve: a láthatatlan legyőzi a láthatót. Ehhez hozzátennénk: a láthatatlan nemcsak legyőzi, hanem át is alakítja a láthatót.

Meggyőződésem, hogy a dél-szudáni államépítés kutatása nemcsak Dél-Szudán jövője, hanem az afrikai állam, az államépítési projektek, az ENSZ békefenntartás és tágabban a világ biztonsági és gazdasági kérdései szempontjából is releváns olyannyira, hogy változást követel a nemzetközi közösség és az uralkodó elit részéről.

1.2 Alkalmazott módszerek, a dolgozat felépítése

A disszertáció a dél-szudáni államépítések elemzésének vonalán megkísérel egy olyan, nemzetközi kapcsolatok bizonyos elméleteire és az államépítési elméletekre támaszkodó analitikus keretet felállítani, amely megválaszolhatja a következőkben ismertetett kutatási kérdéseket:

Milyen államépítési technikákat alkalmaztak és alkalmaznak a külső és belső államépítési aktorok Dél-Szudánban?

A Dél-Szudánban alkalmazott államépítési technikák milyen eredményekkel jártak a *virtuális*, avagy *látható* és a *reális*, avagy *láthatatlan* politikai terekben?

A Dél-Szudánban alkalmazott államépítési technikák és eredményeik milyen kapcsolatban állnak a jelenlegi polgárháborús helyzet kialakulásával és lehetséges megszüntetésével?

Az imént megfogalmazott kutatási kérdések megválaszolásához elengedhetetlen az alapfogalmak és terminológiák pontos definiálása. A definiálási, konceptualizálási részt nyissuk az állam fogalmának definiálásával.

Az állam klasszikus, *veszfáliei*, *statikus* definíciója szerint a szuverén állam földrajzilag jól körülhatárolható, állandó lakossággal rendelkező intézmény, melynek kormányzata elméletben korlátlan hatalommal rendelkezik az adott területen és alkotmányosan független minden külső kormányzattól.

Természetesen szigorú értelemben Dél-Szudán (mint oly sok más állam) nem teljesen felel meg a fent említett kritériumoknak, hiszen határa sok helyen vitatott⁹, és a kormány nem rendelkezik teljhatalommal az állam teljes területén (nem csak a polgárháború, hanem az állam általános dinamikája, gyengesége, fejletlensége miatt sem).

⁹ A Szudánnal közös új határ több pontján kívül a kenyai határ egy része sem delineált, az Ilemi háromszöget Kenyán és Dél-Szudánon kívül Etiópia is magának követeli.

A vizsgált államot, Dél-Szudánt komplex belső dinamikája mellett külső hatások is érik: a nemzetközi térben kapcsolatban áll sok más állammal és nem állami szereplővel, a kapcsolati háló időben is váltakozik. Az állam nemzetközi térben való vizsgálatához tehát a statikus államdefiníció nem elegendő.

A következőkben ismertetett, *dinamikus*, az államot folyamatként értelmező, az államépítés államra gyakorolt hatásainak elemzésére sikeresen alkalmazott (de Guevara, 2008, 361. o.), szociológiai ihletésű államdefiníció azonban sokkal inkább megfelelő a jelen kutatáshoz is: az állam egy hatalmi mező, amelyet az erőszak alkalmazása és fenyegetése jelölt ki. Az államot egyrészt formálja egy a területen koherens, ellenőrző szervezet *képe*, amely szervezet képviseli az adott terület által meghatározott lakosságot, másrészt az államot formálják a területén az államot képviselő személyek és hivatalnokok tevékenységei, *gyakorlata* (Migdal - Schlichte, 2005, 15. o.). Ebben a megközelítésben az *állam képe* és az *állam gyakorlata* az állam párhuzamosan létező és egymásra kölcsönösen ható két dimenziója.

Az állam dinamikus, folyamatként való értelmezése egyrészt lehetőséget ad a konstruktivista megközelítésre, azaz a kultúra és identitás beépítésére az elemzésbe, ilyen módon kiegészítve a realista és liberális fölméletek paradigmáját (Kiss J, 2013, 11. o.), másrészt lehetővé teszi az állam fejlődésének röppályaként, történeti folyamatként való felfogását és elemzését (Bayart, 2009, 180. o.).

Az állam fogalmi meghatározása után a külső és belső államépítés konceptualizálásához először határozzuk meg az államépítés fogalmát.

Az államépítés az 1990-es és 2000-es években új kormányintézmények kialakítását és a már meglévők megerősítését jelentette (Fukuyama, 2005, 7. o.), amelynek célja a nem nyugati államok gyengeségeinek felszámolása volt a nyugati állam exportja révén (Badie, 2000, 48-57. o.), működő demokrácia, működő piacgazdaság és a burjánzó civil társadalom létrehozásával (Marton, 2009, 19. o.). Az ideológiai hátteret a neoliberalizmus elméleti rendszere által létrehozott liberális béke eszméje biztosította, a szilárd hit abban, hogy az állam alapvetően egészséges és a problémát okozó személyek, csoportok, dinamikák, amelyek „nem liberálisak”, külső beavatkozás, iránymutatás révén megváltoztathatók, így meggyógyítva a beteg államot (Chandler, 2016, 4. o.), orvosolva a gazdasági és biztonsági problémákat és létrehozva, illetve megerősítve a demokráciaimporthoz szükséges intézményeket. Azonban ez a modell a gyakorlatban rugalmatlannak és túlzottan leegyszerűsítettnek bizonyult (gondolhatunk pl. Boszniára,

Koszovóra és Afganisztánra), a történelemnek „nem lett vége” és a Zakaria-féle illiberális demokráciák sokasága van jelen a nemzetközi térben.

A neoliberais demokraciainport kritikájaként Csicsmann László a huszonegyedik századi államépítést Bertrand Badie nyomán újrainportált államként írja le, amelynek sikerességéhez a külső és belső államépítési folyamatok összhangja, valamint a külső aktorok kulturális és politikai felkészültsége is elengedhetetlen (Csicsmann, 2009, 15. o.). Az 1990 és 2010 közötti két évtizedben folytatott államépítés egyik kritikájaként továbbá fontos megjegyeznünk, hogy az „arab tavasz” eseményei az államépítéssel kapcsolatos szakirodalom számos tételét cáfolták gyakorlati rugalmatlanságuk, alkalmazhatósági problémáik okán.

Az importált állam és a liberális béke univerzalista megközelítései és a nyugati központokban megálmodott politikák helyben, azaz *fentről lefelé* történő implementációja túl sok strukturális problémát hordozott magában: az alapvető legitimációs kérdéseken túl ahelyett, hogy a modell modern, a globális kormányzással kompatibilis államokat hozott volna létre, egyidejűleg eredményezte az állam *nemzetköziesülését* és *informalizálódását* (de Guevara, 2008, 350. o.). Az új elemeket (pl. törvényhozás intézménye) látszólag beépítette (*nemzetköziesülés*), ám azokat saját dinamikájának megfelelően lefordította, átértelmezte (*informalizálódás*).

A disszertációban tágabb értelemben használjuk az államépítés fogalmát, ami alatt a külső „segítség” mellett a dél-szudáni kormány és az elit államépítő tevékenységét, valamint a dél-szudáni nem állami szereplők államépítési törekvéseit is értjük. Innen a párhuzamos államépítések gondolata.

A külső „segítő” államépítés vizsgált államunkban két alapvető irányvonalat követ, „segít” az új államnak a nemzetközi térbe való beilleszkedéshez és „segít” a hosszú háborúkat követő konfliktus utáni, ill. közbeni újjáépítésben. Látni kell azonban, hogy a külső államépítés már bevett sémákat alkalmaz, ezzel lényegileg nem változtat az elmaradott, elnyomott lakosság és a kizsákmányoló elit viszonyán, fenntartja az évtizedes segélyfüggőséget és kevés eredménnyel keresi a megoldást az ENSZ békefenntartás problémáira.

A belső államépítés motorja leginkább a túlélés, az érvényesülés és a gyarapodás mind az elit, mind pedig a lakosság és a helyi nem állami szereplők (Dél-Szudánban a csupán a fővárosban jelenlévő, ám erősen ellenőrzött civil szféra mellett leginkább az

ország minden területén jelenlévő és általában a lakosság bizalmát élvező egyház¹⁰) részéről, csakhogy az elit túlélése polgárháborús helyzetben ellentétes a lakosság túlélésével és a lokális államépítésekkel. Az elit egyre késlelteti a mára már független állam lakosságának „felszabadítását”, a *láthatatlan* dimenzióban a gyarmati uralkodás logikájának továbbvitelével és lakosságra kényszerítésével próbálja megtartani a megszerzett hatalmat, a *látható* dimenzióban pedig a demokratizálódó, épülő állam kirakatát mutatja mind a nemzetközi közösség, mind pedig a lakosság számára.

A neoliberális intervenció politikáinak kritikájaként elindult kormányzási, politikai párbeszéd eredménye paradigmaváltás lett az államépítési elméletekben: a *reziliencia*¹¹ pragmatikus filozófiáját használva az államépítés a 2010-es évekre a valóságra koncentrált. Ez a *lentől felfelé* irányuló megközelítés elhagyja a külső államépítési aktor paternalisztikus, külső szemlélő nézőpontját és a meglévő hálózatokra, informális realitásra, a helyi gyakorlatok és értelmezések átalakító erejére építkezve támogatja az államépítést, ezzel túllépve a liberális béke paradoxonán¹². Ezzel a megközelítéssel megszűnhet a külső államépítés alanya és tárgya, megnyitva az utat egy együttműködő, sokkal eredményesebb államépítés felé, azonban ez a kritikai szociológiai paradigma megoldandó problémák halmazát hozza (Chandler, 2015, 48. o.), melyek újabb vitákat szülnek a *politikacsinálók*, végrehajtók és a tudományos szféra berkeiben.

Az államépítés fogalmának tisztázása után a külső és belső államépítés konceptualizálásához másodsor pedig határozzuk meg a külső és belső kifejezések értelmét a disszertáció elemzési kontextusában.

Alapvetően külső az az államépítés, melynek aktora(i) nem dél-szudáni aktorok, legyenek akár *szilárd* (állami, szupranacionális és egyes transznacionális), avagy *folyékony* (szubnacionális és egyes transznacionális) „halmazállapotú” regionális (pl. Etiópia, AU, IGAD /az Afrika szarva régió regionális szervezete¹³/) vagy globális (pl.

¹⁰ Az egyház (túlnyomórészt katolikus és episzkopális keresztény) évtizedek óta a legerősebb nem állami, nem külföldi, politikai és humanitárius szereplő Dél-Szudánban a fővároson, Dzsubán kívül.

¹¹ Rugalmasság, a külső problémákkal, fenyegetésekkel szembeni sikeres alkalmazkodáshoz szükséges képesség (Chandler, 2015, 28. o.).

¹² A liberális keret által meghatározott jogok és törvények beépítése vagy túlságosan elrugaszkodott a valóságtól és nem várt következményekkel (is) jár, vagy túlságosan is alkalmazkodik a helyi kontextushoz (kulturális relativizmus veszélye, amely potenciálisan aláássa a demokratikus elveket) és „útközben” elveszti a lényegét (Chandler, 2015, 30. o.).

¹³ AU REC (African Union Regional Economic Community)

USA, Kína, ENSZ békmisszió és ENSZ tagszervezetek, humanitárius segítséget nyújtó NGO-k) aktorok¹⁴.

Alapvetően belső az az államépítés, melynek aktora(i) dél-szudáni aktor(ok), legyenek akár a kormány, az elnök, a kormánypárt vagy a hadsereg (SPLM/A) tagjai, csoportjai, avagy a politikai ellenzék, a fegyveres felkelők egyes csoportjai, a közösségek önvédelmi csoportjai, az egyház, és a főképp Dzsubában, a fővárosban jelenlévő helyi NGO-k, akadémiai csoportok és más civil szervezetek.

A szétválasztás nem szükségszerű, azonban az elemzés szempontjából igen hasznos: a külső államépítés a segélyezés, a beavatkozás és a béketeremtés mezőin mozog, az államot alakítja vagy alakítani próbálja, mindenesetre szükségképpen hat rá és kívülről befolyásolja annak röppályáját. A belső államépítés az állam belső dinamikáját, hatalmi és politikai gondolkodását követő és azt módosítani próbáló cselekmények összessége, amely a tudatosság különböző szintjein egyszerre követi saját logikáját és ad reakciót a külső államépítési és más hatásokra.

A külső-belső terminológiák használatának (jelenleg ismert) limitációi:

1. Esetenként nem egyértelmű, hogy egy államépítési aktor külső avagy belső (azaz *hibrid*, mint pl. a dél-szudáni diaszpóra, a találóan „internet-harcosoknak” is nevezett heterogén közeg¹⁵, közösségi médiában folytatott propagandatevékenysége).
2. Külső és belső aktorok együttműködhetnek, illetve összeütközhetnek egy adott cselekményben, ekkor az adott esemény külső, avagy belsőként klasszifikálása problematikus.
3. Az akciók és reakciók szövevényében nem mindig deríthető ki az aktor(ok) kiléte.

A külső-belső államépítési terminológiát limitációinak ismeretében alkalmazzuk a disszertáció során.

A külső államépítési aktoroknál megkülönböztetünk északi (*ortodox*) aktorokat¹⁶, akik a hidegháború vége¹⁷ óta a *mainstream* neoliberális intervenció diskurzusának

¹⁴ A *halmazállapotokhoz* bővebben ld. Kiss J, 2013, 8. o.

¹⁵ A diaszpóra világhálón aktív, az északi országokban élő, dél-szudáni származású tagjaira utalunk.

¹⁶ A trojka (USA, Nagy Britannia és Norvégia), az ENSZ és tagszervezetei és más nyugati / északi állami és nem állami (főképp NGO-k) aktorok.

¹⁷ A hidegháborúban a dekolonizáció után a paternalisztikus (realista) intervenciót alkalmazták a nemzetközi állami és nem állami (leginkább az ENSZ, később a Világbank és az IMF és a nemzetközi segélyszervezetek) aktorok.

alapján, vagy (újabban) annak kritikája által meghatározott utakon tevékenykednek és déli (globális és regionális) aktorokat¹⁸, akik a realista diskurzus (érdekérvényesítés) szerint lépnek színpadra az országban. A két csoport meghatározását az elemzési keret megköveteli, ám az egyes külső aktorok csoportosítása korántsem egyértelmű: például az AU és a kontextusban releváns regionális szervezetei déli regionális aktorok, ám a neoliberális intervenció logikája szerint avatkoznak be a dél-szudáni eseményekbe.

Az elemzéshez felhasználjuk a külső államépítések és beavatkozások és a belső dinamika és államformálódás találkozásából, egymásra hatásából létrejött kettős terminológiát, a *reális és a virtuális politikai terek* terminológiáját (Tüske, 2012, 24. o.).

A *reális politikai tér* az autokratikus hatalomcentralizáció tere, a nyers hatalomgyakorlás helyi formája, szinonimája a Bayart-i *láthatatlan*, amely a valódi hatalom, a *gyomorpolitika* színpada¹⁹. Amikor a *reális térben* a külső államépítés cselekményeinek hatására új elem jelenik meg, akkor használhatjuk a fent említett de Guevara által definiált *informalizálódás* fogalmát.

A *virtuális politikai tér* az állami intézményrendszer importált formája, amely elfedi a valóságos döntési mechanizmusokat, végrehajtja a *reális politikai térben* született döntéseket a *virtuális politikai tér* intézményein keresztül. Ez a Bayart-i *látható* dimenzió, a *façade*, amely látszatot kelt és a *felülről lefelé* irányuló külső államépítés eredményességét sugallja. A *virtuális politikai térben* megjelenő új elemek a fent említett, de Guevara által definiált *nemzetköziesülés* folyamatát jelzik.

A disszertáció az ismertetett elméleti keretet a nemzetközi kapcsolatok elméletének különféle megközelítésein, találóbb kifejezéssel élve „szemüvegein” keresztül transzformálja és vizsgálja a dél-szudáni állam létrejöttét, fejlődését, alakulását, dimenzióit és dinamikáját.

A téma elemzése megkövetelte a nemzetközi kapcsolatok elméletének *realista* megközelítését a vizsgált állam lokális, regionális és világhatalmi színpadon való szerepének elemzésére, a *liberális* megközelítés hálózatrendszerének vizsgálatát és a posztkolonialista államokban, így (Dél-)Szudánban is népszerű újbaloldali irányzatok téziseinek alkalmazását, valamint a *dependencia* elmélet kritikai és történeti használatát

¹⁸ Kína, India, Kenya, Uganda, Etiópia, az AU és tagszervezetei és más déli globális és regionális állami és nem állami aktorok.

¹⁹ *Politique du ventre, politics of the belly*, amely kameruni közegből származó, Bayart által átvett frázis. Jelentése az, hogy az éhes embert más célok vezérik, mint a jóllakottat, azaz a *gyomorpolitika* a valódi irányító erő, az a bizonyos *láthatatlan* (Bayart, 2009).

is. A domináns „szemüvegek” az állam és államépítés kontextusából adódó történelmi és regionális örökségek. A külső államépítés aktorai lépéseinek vizsgálatához pedig a nagy elméletek *modernista* és *összehasonlító* irányzatainak használatára is szükség volt.

A disszertáció következő fejezeteiben elengedhetetlen lesz az államépítés kontextusba helyezése: államépítés Afrikában, azon belül pedig Dél-Szudánban.

A disszertáció a téma meghatározása, a kutatómódszertan és a hipotézisek ismertetése után az afrikai állam sajátosságait és kihívásait tekinti át, majd Dél-Szudán vizsgálatára tér esettanulmány formájában.

Dél-Szudán vizsgálatát két nagy részre osztottuk: az első részben a dél-szudáni állam létrejöttét, alakulását és helyzetét írjuk le (történelmi rész), a második részben pedig a párhuzamos államépítéseket vizsgáljuk (elemzési rész).

1.3 Hipotézisek

A disszertáció során végzett tudományos munkát irányító kutatási kérdések az elemzési keret felállítását követően a következő hipotézisek megfogalmazásához vezettek. Az esettanulmány során teszteljük, a befejező részben pedig a tesztelés alapján értékeljük ezeket a hipotéziseket:

A. hipotézis

Feltesszük, hogy a felszabadító mozgalomból lett kormány, az SPLM a gyarmatosító állam logikáját nem változtatta meg, a reális politikai teret lényegi változtatás nélkül működteti tovább a függetlenség óta, Dél-Szudán a permanens gyarmatosítás államává lett.

A gyarmatosító államberendezkedés kritikája a függetlenség, azaz a hatalom megszerzésével szinte azonnal megszűnt, a dél-szudáni elit a meglévő modell alkalmazásával saját népének gyarmatosítójává vált és Dél-Szudán a *permanens gyarmatosítás* állama lett.

A független Dél-Szudán Szudántól való elszakadása utáni első éveiben ugyanazt a gyarmati államot reprodukálta, ami ellen évtizedekig küzdött. Az épülő államban pedig a meglévő mintából és az ország belső dinamikájából adódó csapdákba esett.

A számos külső dél-szudáni államépítési törekvés csupán minta és felszín maradt a dél-szudáni szabályok és élet evolúciójában, csupán az alapvető szolgáltatásokat biztosítják azok számára, akik kiestek a klientista struktúrából, így létrehozva és táplálva a lakosság és az elit csatolt részeinek segélyfüggőségét.

A hatalomért folytatott harc kizárólagos maradt Dél-Szudánban az ún. felszabadító mozgalmon belül és kívül. A hatalmi játszmák SPLA/M-n belülre mozgatása nem tette lehetővé a mozgalom és a hadsereg átalakítását. A nemzetközi humanitárius szereplők aktivitása nem kényszerítette a mozgalmat a következő mozgalmi szintre, a hozzáállás megváltoztatására, azaz a szolgáltatások biztosítására a felszabadított területeken. A nemzetközi államépítési projekt mérete lehetővé tette az SPLM-nek az államépítés kiszervezését és állandósította az elitek hatalmi harcát, melyet az olajbevételek megjelenése 2005-ben csak súlyosbított: nőtt a húsosfazék, nőtt a körülötte álló harcosok száma.

Az elnyomás után a nemzeti nacionalizmus kialakítása, azaz a nemzetépítés elkezdődött, ám a belső dinamika törvényeinek engedelmeskedve a kívülről rátett keret politikai hatalmi játszmái Dél-Szudán függetlensége után két évvel átcsaptak az erőszakos, etnikai nacionalizmuson és a klientista logikán alapuló fegyveres konfliktusba, amely aztán szép lassan az egész országra kiterjedt.

Kiír eredménye a „nagy sátor” létrehozása és a polgárháború kirobbanásának elodázása a függetlenség megszerzése utáni időszakra. A következő állam- és nemzetépítési lépéshez a jelenlegi elit és ellenzék már kevés, és a nemzetközi közösség külső államépítési projektje sem hoz lényegi változást, *paradigmaváltásra* van szükség.

A jól finanszírozott külső államépítés *virtuális politikai térben*, a *látható* dimenzióban elért eredményei ellenére Dél-Szudán *reális politikai tere*, a *láthatatlan* dimenziója lényegét tekintve változatlan, a militáns kleptokrácia logikáját követi, külső államépítés projektje a polgárháború 2013-as kitörésével lényegében elbukott. Függetlenül a külső államépítési tervek nyomásától és intenzivitásától, azaz a *nemzetköziesülés* folyamatától az államépítés továbbra is a belső dinamikának engedelmeskedik, hiszen még a legspeciálisabb, legszofisztikáltabb és legkomplexebb államépítési modell is elbukik, ha a belső logika ellenzi, avagy hiányoznak a belső

struktúrák a beemeléséhez. A hagyományos dél-szudáni működési dinamika az utóbbi időben a *virtuális politikai térben* tett engedmények hatására komplexsége vált, de ugyanazt a logikát követi a *reális politikai térben*.

A fent említettek magyarázatát keresve:

B. hipotézis

Feltesszük, hogy a jelenlegi dél-szudáni elitnek hiányosak az eszközei és elégtelen a motivációja a reális politikai tér átalakítására, mivel:

- *a felszabadító mozgalom nem reformálta meg a hadsereget és a mozgalmat*
- *habár az elit irányítja a kliensrendszert, a kliensrendszer is kezében tartja az elitet, változatlan a status quo*
- *a felszabadító mozgalom legitimitása a reális és virtuális politikai térben is változatlanul erős*
- *a virtuális politikai térben a külső vagy belső hatásra tett kényszerű engedmények még nem elegendők a reális politikai tér megváltoztatására*
- *sem a legalsó szintű kezdeményezések, sem a politikai és fegyveres ellenzéki tevékenység nem eredményezett reformokat a reális politikai térben*

1.4 A kutatás forrásainak áttekintése

A kutatás módszertanának és vizsgálati keretének meghatározásához az általános és afrikánisztikai szakirodalomban a nemzetközi kapcsolatok elméleti, tranzitológiai és azon belül az államépítés és államfejlődés kérdéseire specializálódott magyar és angol nyelvű tanulmányokat és monográfiákat használtuk fel.

A gyarmatosítás alatti és utáni államépítésről kiváló munka Bertrand Badie importált államról írott munkája (Badie, 2000), amelyben a szerző a gyarmati államokra

ráerőszakolt államiság kereteit azonosítja és elemzi. A posztkoloniális nemzet „feltalálásáról”, az európai minták alkalmazásáról általánosan Benedict Anderson úttörő művét, az Elképzelt közösségeket (Anderson, 2006) és Chatterjee eszmefuttatását a nacionalizmus és a gyarmati államok kapcsolatáról, kapcsolódásáról (Chatterjee, 1993) kell megemlítenünk.

Az államépítési elméleteket az 1990-es évektől napjainkig tekintettük át (Fukuyamától és Huntingtontól és a már említett Badie-től kezdve de Gueveráig és Chandlerig, természetesen figyelembe véve a hazai szakirodalom hozzájárulását, leginkább Kiss J László, Marton Péter, Wagner Péter, Csicsmann László, Tüske László, Rada Péter tanulmányai) részletesen, és alkottuk meg ezek segítségével az elméleti keretet, amely a kutatási kérdések megválaszolására és a hipotézisek tesztelésére alkalmassá vált.

A dél-szudáni állam vizsgálatához elengedhetetlen volt az afrikai állam vizsgálata, a politikai afrikanisztika vonatkozó irodalmának alapos áttekintése (Bayart, Bates, Herbst, Hyden, Reno), melynek során a vonatkozó magyar afrikanisztikai tanulmányokat (leginkább Benkes Mihály, Búr Gábor, Tarrósy István és a Pécsi Afrika kutatóközpont tagjainak tollából) szintén feldolgoztuk. Az elméleti megalapozás és az ebből adódó kérdésfelvetésekhez felhasznált afrikanisztikai és afrikai specifikus elméleti művekhez továbbá lásd a következő fejezetet (Az afrikai állam).

Az esettanulmány fejezeteinél áttekintettük a Dél-Szudánról írt helyi és külföldi szakirodalom angol nyelvű, mértékadó műveit. Magyar forrás a témában a szerző publikációin kívül elenyésző, a kutatás relevanciája tehát ez okból is számottevő.

A Dél-Szudánt tárgyaló szakirodalom 2009-ben elkezdett, rendkívül alapos és gondos tanulmányozása is elengedhetetlennek bizonyult a disszertáció megírásához.

A Dél-Szudánra vonatkozó szakirodalom feldolgozása az elemző műhelyek és a (Dél-)Szudánnal foglalkozó dél-szudáni és külföldi politikusok, diplomaták és a világ különböző egyetemeken oktató és kutató szakemberek (leginkább Douglas H Johnson, Edward Thomas, Jok Madut Jok, Luka Biong Deng, Lam Akol, Peter Adwok Nyaba, Amir Idris, Oystein H Rolandsen, Alex de Waal, John Young, Cherry Leonardi és az új generáció: Luke Patey, Nicki Kindersley, Daniel Large, stb.) történelmi, antropológiai, államépítési, konfliktusokat tanulmányozó, békefenntartással foglalkozó, politikaelemző monográfiái, tanulmányai, riportjai, elemzései, kommentárjai mellett kiterjedt a szudáni, dél-szudáni kormány dokumentumaira, az ENSZ, az AU, az IGAD és más nemzetközi

szervezetek vonatkozó dokumentumaira, jelentéseire, riportjaira, végül, de nem utolsósorban a nemzetközi hírügynökségek és hírportálok releváns híreire, kommentárjaira, riportjaira.

A forrásokat felosztottuk elsődleges forrásokra, amelyek az államépítés külső és belső aktorainak releváns határozatai, törvényei, szerződései, megállapodásai, beszédei; másodlagos forrásokra, amelyek az általános és akár tematikailag, akár területileg specifikus szakirodalom monográfiái, tanulmányai, valamint az esettanulmányra vonatkozó elemzések, riportok, cikkek, kommentárok és hírek.

2. Az államiság Afrikában

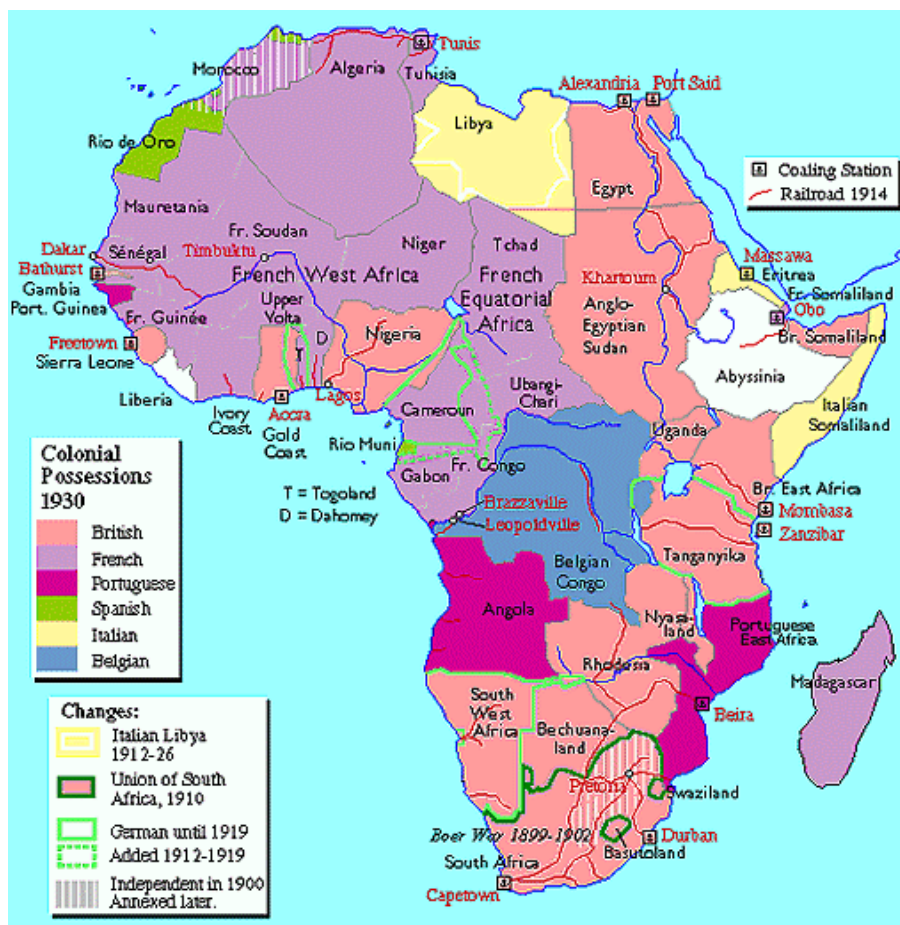
A disszertáció elméleti keretének az előző fejezetben történt meghatározása után szót kell ejtenünk az afrikai államiság sajátosságairól, hogy az esettanulmány során elvégzett elemzés megfelelő kontextusba kerüljön. Célunk tehát az afrikai államról olyan megállapításokat tenni, amelyek magyarázzák és irányítják az esettanulmány során végzett elemző munkát, nem célunk azonban megrajzolni a modern afrikai állam fejlődéstörténetét, sem bemutatni és elemezni a modern afrikai államok útválasztásait.

Az afrikai állam, mint területi alapú entitás a gyarmatosítással jött létre. Az európai hódítók és telepések megjelenése előtti állami struktúrák időben és térben változó hatalmas birodalmaktól (Fundzs, Szongáj, Monomotapa, stb.) a faluközösségekig terjedtek (Fage – Tordoff, 2004) és kiterjedésüket a benne élő alattvalók (időnként változó) területi elhelyezkedése határozta meg (személyek feletti jog). A gyarmatosítással nemcsak a határokat és a területi elvű államiságot (terület feletti jog) kapta a kontinens, hanem az állam és nemzet fogalmait és struktúráit is importálták (Badie, 2000). Az afrikai állam legfontosabb jellegzetessége a gyarmati időkből örökölt államhatár és a gyarmati állam vázának továbbélése (Hyden, 2006).

Habár az afrikai állam, mint kategória túlzottan általánosító és tág fogalom, az állam problémái tekintetében hasonlóságok fedezhetők fel (Tarrósy, 2009, 23. o.). Bár Afrika rendkívül heterogén és tartózkodnunk kell az általános megállapításoktól, az afrikai állam működési zavarairól lehet hasonlóságokat felfedezni (Búr, 2006). Óvakodnunk kell attól is, hogy a kontinensen európai (északi) mintára egyenlőségjelet tegyünk államok és kormányok közé (Benkes, 2009), valamint elemzésünk során el kell távolodnunk attól a leegyszerűsítő dichotómiától, miszerint az afrikai államok összes jelenlegi problémájáért a kolonializmus, avagy a helyi lakosság felelős.

Az európai hatalmak az Afrikáért folyó versenyfutás időszakában (1885-1914) Európában megkötött szerződések alapján gyarmatokra osztották a szubszaharai Afrika területét, és az adott területen a tényleges birtokbavétel után saját elképzeléseik szerint alakították ki a gyarmati állam adminisztrációját, amely a gyarmatosító kilététől függően elég változatos volt. Ha például az angol és francia megközelítést nézzük, akkor általánosan mondhatjuk, hogy a francia adminisztrációnak bevallottan területi államkoncepciójával szemben a brit közvetett uralom sokkal inkább meghatározónak tartotta a kultúrát.

2. sz. térkép: A koloniális Afrika

Forrás: <http://users.erols.com/mwhite28/afri1914.htm>

A gyarmatosítás olyan határokat húzott, melyek néhány kivételtől eltekintve (Szomália, Madagaszkar, Lesotho, Sváziföld) a legkevésbé sem követték az etnikai határokat. A multietnikai összetételű államok nemzetállami törekvéseinek, a nemzet feltalálásának legnagyobb ellensége az etnikai nacionalizmus lett. A posztkolonialista, modern afrikai állam egyik legnagyobb kihívása lett az etnikai nacionalizmus meghaladása, a gazdasági felzárkózás és a demokratikus intézményrendszer kiépítése mellett.

A gyarmati adminisztráció a gyarmati állam létrehozásának pillanatában domináns etnikum(ok)ra épített, belőlük képezte ki az oktatás és a bérezés miatt rendkívül gyorsan privilegizált csoporttá váló helyi adminisztrációt. Ez sok posztkoloniális konfliktus forrása lett, dinamikus kategóriákat állandókká változtatott. Így történt később Szudán esetében is, de gondoljunk Ruandára, ahol a tuszi kisebbség elit pozícióját

szilárdította meg a német, illetve a belga adminisztráció. Elefántcsontparton pedig az akan (baulé) többségi etnikum került privilegizált helyzetbe, olyannyira, hogy a függetlenség után csak önmagát tartotta államvezetésre képesnek (Csizmadia, 2014). Minden nemzeti egység egy felépítmény, egymástól különböző régiókra dobott háló. A háló visszatért a kézbe, az előjogokkal rendelkező centrumba, amely kivetette, s létrejött az egyenlőtlenség (Bayart, 2009, 193. o.). Ráadásul mivel az etnikai csoportok többnyire keverten léteznek, az etnikai nacionalizmus tiszta etnikai viszonyok létrehozására való törekvése konfliktusokhoz, elnyomáshoz, (polgár)háborúkhöz vezethet (Búr, 2002, 297. o.).

A prekoloniális etnikai viszonyokat a koloniális adminisztráció dinamikusból statikussá változtatta, ezzel mintegy predesztinálva a posztkoloniális állam határaiból (is) adódó etnikai konfliktusait. Ha az etnikai identitások extrém történeti rugalmasságát felismerték volna a történelem során, akkor látnánk, hogy a prekoloniális szubszaharai Afrika szigorúan véve nem etnikai csoportok sokaságából állt.

Még ha túlzás lenne is azt állítani, hogy minden mai etnikai csoport a koloniális időszak terméke, az etnikai identitások lecsapódása érthetelenné válik, ha elvászttjuk a gyarmati uralomtól. Az identitások közti interakciók egyfelől a hatalom fontos struktúráihoz és az erőforrások elosztásához, másfelől pedig a lakossághoz vannak kötve, akik fölött a hatalmat gyakorolják. A közvetett uralom alatt állt gyarmatok (jellemzően és főképp a brit gyarmatok) tipikusak ebből a szempontból.

A megszállt, gyarmatosított szubszaharai Afrika kényszerből, vagy másolásra alkalmasnak tartott mintákat követve nemzetállami keretekben szerveződött meg, holott a feltételek nem voltak ehhez adottak. A nacionalizmust Európa exportálta, ám nem szabad elfelejtenünk, hogy a nemzetállamok évszázados véres harcok és küzdelmek során jöttek létre Európában. Afrikában ez a folyamat később kezdődött, összetettebb formákat öltött és eredménye sem volt mindig egyértelmű (Búr, 2002, 291. o.).

Az afrikai prekoloniális valóságot felváltotta egy erőszakosan behozott állami koncepció, a hagyományos társadalmak láncolatát, amely mellőzte a területi határokat és ahol személyek feletti joguk alapján ismerték el egymást, felváltotta az állam szélesebb dimenziója, a terület feletti jog (Bayart, 2009, 110. o.).

A modern afrikai állam keretei a kolonizáció időszakában jöttek létre és a második világháborút követő dekolonizáció időszakában függetlenségüket elnyerő afrikai

államok²⁰ hatalmas optimizmusmal és elvárásokkal vágtak neki az államépítésnek. Az új független államok a legtöbbször (különösen, ha fegyveres felszabadító harc előzte meg a függetlenséget) gyarmati állam ellenében definiálták magukat, ám az államépítéshez fő mintaként ugyanezen gyarmati állam szolgált, amely minta (neo)tradicionalis alapokra helyeztetett. Az örökölt kormánystruktúrák a politikai autoritást horizontálisan osztották, nem pedig hierarchikusan (Benkes, 2009), a függetlenné vált afrikai államok ezt a töredezettséget próbálták felszámolni erőteljes központosítással. A hierarchikusan szerveződő állam csúcsán máig a „nagy ember” és közvetlen hatalmi környezete, az elit áll, és a Bayart szerint az afrikai államot irányító legfőbb szervező erő, a *gyomorpolitika*²¹ elve alapján kormányoz, azaz gyakorlatilag jogon és törvényen felül áll.

A középkori és kora újkori Európában is jelenlévő patrimonializmus és a személyi uralom gyakorlatában a vezetők az államot a sajátjuknak tekintik és a kormányzás önkényuralommá válik. Afrikában valójában egy neo-patrimonializmus jött létre (Benkes, 2009), ahol a vezetők a törvény felett állónak tekintik magukat. A neo-patrimonializmus nem egyenlő a klientizmussal, az előbbi a rendszer, az utóbbi pedig a rendszerszervező alaplogika (Hyden, 2006, 22, 79. o). A klientizmus a kontinensen gyakran etnikai alapon épül fel. Ezt a személyi uralmat erősítették az afrikai elitek, hogy hatalmi bázist építésének és megszerezzék, vagy fenntartsák a legitimitást.

A legitimitás különösen erős volt azokban az államokban, ahol egy felszabadító mozgalom fegyverrel (nyílt polgárháborúban, vagy gerillaharcok során) szerezte meg a függetlenséget. Ezekben az államokban a felszabadító harc aktív résztvevői jogot formálnak a hatalomból való részesedésre és ez a jog a felszabadított lakosság által is elismert (amennyiben a mozgalom az egész lakosságot képviselte), azonban a felszabadító harc időbeli távolodása csökkenti a legitimációs erőt, sőt a függetlenség után született generációk számára már elégtelenné válik a hatalmon maradáshoz. Különösen akkor, ha a volt felszabadító mozgalmi kormány nem képes orvosolni a legégetőbb

²⁰ Etiópia és Libéria kivételével az összes afrikai államot gyarmatosították az első világháborút megelőző évtizedek során. A kontinens államainak legnagyobb része a függetlenséget 1956 és 1975 között nyerte el. 1960-ban 17 afrikai ország szabadult fel gyarmati sorból, ezért nevezzük az 1960-as évet Afrika évének is.

²¹ A *gyomorpolitika* (*politique du ventre, politics of the belly*) mint politikai afrikanisztikai terminológia kameruni közegből származó frázis. Jelentése az, hogy az éhes embert más célok vezérlik, mint a jóllakottat, azaz a „gyomorpolitika” a valódi irányító erő, az a bizonyos láthatatlan (Bayart, 2009). A *gyomorpolitika* interpretációja a kenyai viszonyokra a „kikuyu többet eszik a tortából, mint az ő jogos része” mondás. A kikuyu etnikum nevét helyszín és perspektíva függvényében cseréljük.

társadalmi problémákat (lásd Dél-Afrika 1994-es szivárványos forradalmát, vagy Zimbabwe függetlenségét és az azt követő évtizedeket, és ahogy a következő fejezetek sorában is láthatjuk, hasonló folyamat zajlik Dél-Szudánban is).

3. sz. térkép: Afrika politikai térképe

Forrás: www.economist.com

A függetlenség(ek) első huszonöt-harminc évében olyan belülről táplálkozó ambíciókkal vágott bele az állam- és sok esetben nemzetépítésbe, amely határozottan tűnő programok, fejlesztési tervek formáját öltötte. A külső szereplők, a nemzetközi donorközösség tagjai a belső államépítést meghatározó politikai elitek tevékenységéhez és az általuk meghatározott politikákhoz járultak hozzá különböző segélyprogramokkal, támogatásokkal, egyéb szerepvállalás útján (Tarrósy, 2009, 13-15. o.) az aktuális intervenciók logikát követve (bipoláris rendszer, neoliberális *államjavítás*, majd pedig ennek kritikái).

A független afrikai államok önálló szereplőként jelentek meg a nemzetközi térben és interakcióik során „természetes érés” folyamán nőttek fel (Benkes, 2009), azonban a volt gyarmatosítók a nemzetközi politikai térben erősebb szereplőként és

államexportörként a saját gazdasági érdekeik szempontját figyelembe véve tudták befolyásolni az afrikai államok sorsát. Az optimista kezdés, a kezdeti eufória után a kiábrándulás (hatalmi válságok, polgárháborúk, gazdasági nehézségek, éhínségek) időszaka következett, amely a kritikai politikai elméletek megjelenését eredményezte. Ezek közül a legfontosabbak a dél-szudáni alapító atyák politikai gondolkodását is meghatározó neomarxista és dependencia-elméletek, amelyek elméleti táptalajt és legitimitációt nyújthattak további hatalmi törekvéseknek (a dél-szudáni SPLM-en kívül pl. az 1991-ben a Mengisztu rezsimet legyőző EPRDF²² Etiópiában).

A felszínen működő kirakat-állam valódi irányítása a belső dinamikából és nem az állam külső, modern kereteiből származik, azaz a *láthatatlan* dimenziója legyőzi a *láthatót*, a *virtuális politikai tér* engedelmessé válik a *reális politikai tér* törvényeinek.

A posztkoloniális államépítő elit csúcsán pedig megjelent a fentebb már említett „nagy ember”, aki a szálakat a kezében tartja, aki a látható felszín alatt a láthatatlan törvényeinek engedelmessé válik és próbálja azokat folyamatosan újraírni. A többpárti politizálás ebben a kontextusban tehát nem több mint fügefalevél, ami eltakarja a *gyomorpolitika* folytatását, sőt súlyosbodását a Nyugat prúd szeme elől (Bayart, 2009, 80. o.). A vezető minden esetben megpróbálja korlátok közé szorítani az egymással versengő hálózatok, sokféle más politikai erők és intézmények politikai és gazdasági felhalmozásának lehetőségeit és a hatalom emberévé válik, aki képes a vagyonfelhalmozásra és újraelosztásra. Ebben az értelemben az anyagi jólét egyike a fő politikai erényeknek és nem ad okot elítélésre (Bayart, 2009, 242. o.).

Az államot nem mint statikus osztályrendszert kell vizsgálnunk, még ha azzá is válik a jövőben, hanem mint történeti folyamatot, egy röppályát (Bayart, 2009, 180. o.). A globalizációban az államok nem a marginalizáció, hanem az erős függőségi rendszer révén megvalósuló integráció „áldozatai”, ám a röppálya-szemléletből adódóan képesek rendszerszintű változás előidézésére, pl. az érett demokrácia fenntartására (az elmúlt évtizedekben pl. Szenegál és Ghána).

A dekolonizáció során történt államteremtés kényszere nemzetteremtési kényszert hozott magával, azonban az afrikai (és pl. Szudán esetében arab) nacionalizmus paradoxona, hogy a gyarmatosítókkal szemben önmagát meghatározó nacionalista, később függetlenségpárti mozgalmak pont azok között a határok között próbálták

²² Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front.

létrehozni nemzetüket, amelyeket a gyarmatosító hatalmak kényszerítettek rájuk. Az AESZ ezeket a határokat 1964. júliusi kairói gyűlésének 16. számú határozatában rögzítette is (az először Dél-Amerikában a 19. században alkalmazott *uti possidetis iuris* elve alapján).

Az már vitatott kérdés, vajon Eritrea 1993-ban elnyert függetlensége megszegte-e a gyarmati határok sérthetlenségének elvét, avagy sem. Elméletileg Eritrea függetlensége épp a gyarmati határok visszaállítása volt, hiszen az olasz, majd 1941 után brit gyarmatot 1950-ben az ENSZ jóváhagyásával²³ kebelezte be Etiópia.

Dél-Szudán függetlensége mindenképp sérti az 1964-es AESZ határozatot, ám speciális helyzeténél fogva a félelmek ellenére nem teremtett precedenst Afrikában, ezidáig egyetlen szeparatista törekvés sem használta cselekedetei, célja legitimálására.

Az etnikai hovatartozás a multi-identitás része, amely hatalmi harcokban és szükség esetén mindig előhúzzható. A mai állam kontextusában az etnikai hovatartozás leginkább hatalom- és vagyon-felhalmozó cselekvő. Tehát a tribalizmus önmagában kevésbé politikai erő, mintsem egy csatorna, amin keresztül a vagyon, a hatalom vagy a státus megszerzéséért való küzdelem kifejezésre jut. Röviden fogalmazva: az etnikai csoportok afféle nyerő koalíciók, melyek elég jelentős garantált profittal dolgoznak a javak elosztásáért folyó küzdelem során és hatékonyan forgatják ezeket a javakat, hogy fejenként is a legtöbb profithoz jussanak. Az etnikai vonalon történő politizálás és mobilizálás azonban erőszakot is szülhet, miképp ez a kontinensen számos országban felkelésekhez, polgárháborúkhoz vezetett és sok helyen máig akadályozza, legalábbis lassítja a nemzeti identitás kialakulását, megerősödését. Az etnikai hovatartozás háborúk, fosztogatások és gazdasági vetélkedések történetét is jelenti, melyeket néhány történész traumatikus eseményeknek nevez. Ezeknek szerepük van a mai politikai interakciók kialakításában, egy új, egyenlőtlenségen és dominancián alapuló rendszer felemelkedésében, ahol az etnikai hovatartozás csak egy a társadalmi és politikai küzdelem sok tényezője közül (Bayart, 2009, 55-56. o.).

A szudáni állam működésének és dinamikájának kialakításában is rendkívül fontos szerepet játszott a kartúmi brit adminisztráció döntése a folyóvölgyi arab indentitású törzsek favorizálásában, oktatásának megszervezésében, az állam etnikai

²³ Ld. az ENSZ Közgyűlés 390. számú határozatát (1950. december 2.).

struktúráinak létrehozásában és megszilárdításában. Erről a következő fejezetben részletesen szólnunk.

Az etnikai szétaprózódottság és a nemzeti tudat keresésének problematikáját feloldhatta volna a pánafrikanizmus átültetése a politikába, ami a frissen függetlenné váló afrikai államok egyes vezetőinek célja is lett. A 19. század végén induló eszmei pánafrikanizmus a második világháború után az ébredő afrikai függetlenségi mozgalmak által gyakorlati, sőt politikai pánafrikanizmussá vált. Az afrikai politikai pártok, mozgalmak sokasága tört lándzsát az afrikai egység gondolata mellett. Azonban amíg a nagypolitikában mindenki a föderalizmusért, Afrika egységéért szállt harcba, a vezetők házuk táján a hatalmat próbálták kizárólagossá tenni államukban. A belső hatalmi harcok a legtöbb országban megjelenő választások miatt is egyre élesebb küzdelmet és etnikai nacionalizmust, tribalizmust jelentettek. Afrika politikai egységét egyre távolabbi célként fogalmazták meg az afrikai vezetők. A függetlenség megszerzése után a gazdasági együttműködést erősítő összefogásokat hangsúlyozó ún. Monrovia csoport álláspontja győzedelmeskedett a Casablanca csoport politikai unióra irányuló törekvései fölött, és a politikai unió helyett már csupán a gazdasági együttműködés regionális megszervezését tűzte ki célul az 1963-ban megalakult szervezet, az AESZ is (Búr, 2002, 314-316. o.).

A pánafrikanizmus eszméjének újjáéledését az ezredfordulón a globalizáció jelensége okozta, amely a megelőző évtizedekben „lecsúszó, elfelejtett” kontinens helyzetét még tovább rontotta. Az 1990-es évek során végig napirenden volt az AESZ reformja, ám az igazi áttörést, a pánafrikanizmus „győzelmét” az AU megalakításának akciótervét elfogadó 1999-es a líbiai Sirte-ben rendezett konferencia záró nyilatkozata hozta.

A sirtei nyilatkozat kijelentette: *„a közös kihívások miatt, melyekkel kontinensünk és népeink szembenéznek, hangsúlyozzuk annak szükségét és sürgősségét, hogy népeink egy erősebb egység, a szolidaritás és a népek közösségi összetartása által felülemelkedjenek az ideológiai, etnikai és nemzeti ellentéteken. [...] Meggyőződésünk, hogy kontinentális szervezetünket meg kell újítanunk, hogy aktívabb szerepet tudjon játszani, kielégítse a népek igényeit és válaszolni tudjon a megváltozott körülményekre. [...] úgy döntöttünk, hogy létrehozunk egy Afrikai Uniót, összhangban szervezetünk chartájának céljaival”* (Sirte nyilatkozat, 1999).

Az afrikai vezetők e nyilatkozat nyomán szövegezték meg és fogadták el 2000-ben, Loméban az Afrikai Unió alapító okiratát, majd ültek össze 2001-ben Lusakában,

hogy határozzanak az AESZ felszámolásáról és az AU intézményeinek létrehozásáról. Az AU az ENSZ és az EU ötvözeteként próbál üzemelni, ám jóval kevesebb anyagi forrása van a feladatai elvégzésére, a belátható jövőben még változatlanul szüksége lesz külföldi finanszírozásra.

2002-ben Durbanban tartották az első AU csúcst, amelyen több fontos döntés meghozatala mellett kinevezték a dél-afrikai Thabo Mbekit a szervezet első elnökének, aki Afrika jelmondatává tette az „afrikai problémákra afrikai megoldást” vezérelvét, amely mára az afrikai konfliktuskezelésben, békefenntartásban íratlan törvénné szilárdult.

A pánafrikanizmus új fejezete ezzel megkezdődött. Az AU az egykori Monrovia csoport nyomdokain haladva a gazdasági együttműködést elősegítő összefogásokra koncentrált, létrehozta az ún. *regional economic community*-ket (REC), azaz regionális gazdasági közösségeket, mint amilyen az EAC (*East African Community*) és az IGAD is²⁴. A regionális gazdasági közösségek az adott régióban konfliktusrendezési, mediáló szervezetként is fellépnek (lásd IGAD és a szudáni CPA békefolyamat, majd az ARCSS tető alá hozása). Az AU legnagyobb ereje a tárgyalás és békéltetés, amelynek lépcsőzetes felépítését az ENSZ békefenntartás is dogmájává tette: az adott afrikai konfliktust a regionális gazdasági közösség kezeli, majd megoldást kínál, amelyet az AU PSC határozatban befogad, majd az ENSZ is támogatja az „afrikai megoldást”, akár egy ENSZ BT határozattal. Ezt a modellt követte a CPA és az ARCSS megállapodások megkötésének folyamata is.

A pánafrikanizmus azonban nem mentette meg Afrikát örökölt határaitól. A posztkoloniális állam építésének az etnikai nacionalizmuson és a *gyomorpolitikán* kívüli jellemzője, hogy ugyanaz a gyarmati állam jelentette az „új” állam mintáját, ami ellen harcolt és amivel szemben kivívta függetlenségét. Egy gyarmati ország függetlenségében a múlttal való szakítás elengedhetetlen lépése, hogy a gyarmatosítók gyámsága által korlátozott helyi elit hozzáfér az állam erőforrásaihoz. Kérdés, hogy mihez kezd vele – a saját útjára lép, vagy a koloniális állam mintájára kisajátítja a hatalmat.

A gyarmati állam keretébe belépett a klientista logika alapján szerveződő új elit és fenntartotta a számára kedvező etnikai dominanciát, amit a gyarmati államból megörökölt. A helyi domináns csoportoknak azelőtt soha nem állt rendelkezésére olyan

²⁴ Dél-Szudán függetlensége óta az IGAD és 2016 szeptembere óta az EAC tagja.

mennyiségű politikai, gazdasági és katonai erőforrás, amivel rákényszeríthette volna dominanciáját más csoportokra és biztosíthatta volna saját hatalmának függetlenségét. Az állam úgy épült ki, mint a személyes hálózatok szerteágazó törzse, amely a családi, szövetségi és baráti kötelékeken keresztül biztosítja a hatalom központosítását, csakúgy mint a hajdani királyságokban, ahol a leszármazási vonalak vitték tovább az állam fő jellemzőit (Bayart, 2009, 262. o.).

A megörökölt gyarmati államot a domináns etnikum saját képére formálta tovább, igyekezett a hatalom megszilárdításához és megtartásához szükséges szabályokat és intézményeket létrehozni, az új viszonyokhoz igazította a prekoloniális afrikai társadalom működési elveit. A belső aktorok államhoz való viszonya teszi lehetővé, hogy gazdagok és társadalmilag dominánsak lehessenek. Ez nemcsak lokális, hanem regionális és nemzeti szinten is érvényes. Ennek alapján könnyen látható, hogy bizonyos etnikainak címkézett korrupciós cselekmények és konfliktusok csupán a *gyomorpolitika* egyszerű megnyilvánulásai (Bayart, 2009, 235. o.).

Az afrikai posztkolonialista importált állam működésében általánosan megfigyelhető jellegzetesség az eddig említettek mellett a dinamika és a küzdelem. Az afrikai politika mindennapi valóságává vált, hogy a politikai konfliktusok káros hatása és az állami keretek közötti nem megnyugtató rendezésük az elit kölcsönösen beolvasztó logikája szerint történik. Végül semmilyen intézmény, legyen bármilyen erős vagy bürokratikus, nem menekül a személyes vetélkedések veszedelmes következményeitől. Az afrikai állam nem „szerves állam”, hanem „változó eloszlású” állam (Guy, 2012), az afrikai politikusok nagy része azonban egy totális, jól ellenőrzött államra vágyik, mely nem sokban különbözik Campanella abszolutista álmától a reneszánsz korban. Ha a lehetséges anyagi előnyök elég nagyok, semmi nem szabályozza a hálózat főnökeinek vetélkedését, legyen az bármilyen erőszakos: gyilkosságok, önkényes bebörtönzések, egész közösségek erőszakos áttelepítése, építmények felégetése vagy bármely más jogellenes gyakorlat.

A politikai és fegyveres hatalmi harcok, puccsok az afrikai államon belüli dinamika szerves részei és megmagyarázzák az „erős kéz”, a diktatórikus vezetők megjelenését és a távozásuk utáni ideiglenes vagy tartós kaotikus állapotot. Ebben az értelemben szükségszerű Ibn Khaldún hipotézisét elfogadnunk, miszerint a viszálykodás a politikai építés és nem a széthullás eredménye. Azonban ijesztően sok emberéletet követel az egymást követő erők hatalomra jutása, amely véres váltakozás képében

legitimálja a gyarmati időkből örökölt statikus keretet. Akármit is mondjon az afrikanista ortodoxia, a nemzeti politikai egyensúlyi bizonytalanság nem az állam természetes életképtelenségének terméke, sem pedig lényegtelenségének kiegészítő bizonyítéka. Épp ellenkezőleg, feltárja az állam szoros szimbiózisát az őt eltartó fundamentummal (Bayart, 2009, 219-221. o.).

Gyenge, törékeny államokban (meghatározásukhoz és besorolásukhoz lásd pl. a már említett FSI-t) az állami intézmények sajátos társadalmi vákuumban működnek. Ilyen értelemben a „törzsi tudat” egy olyan rendszer kifejezési formája lett, amely a népesség túlnyomó többségét kizárja a hatalom gyakorlásából, ahol virágzik az „etnikai korrupció”, ahol a kliensrendszer törzsi, etnikai hovatartozás alapján épül fel, s ahol az állammal szembeni fellépés szinte egyetlen járható útja az erőszak maradt. Korunk jelszava, a kapacitásépítés azonban sok egyéb ellentmondása mellett képtelen az utóbbi évtizedek alapvető dilemmáját feloldani. Ez pedig a kudarcos államok támogatása kalkuláltan alacsony határfokkal vagy megkerülésük a még nem, vagy csak csíráiban létező civil társadalmak megteremtésével az államok ellensúlyaként. Mindkét opció roppant nagy kockázatot rejt magában (Búr, 2006). A neoliberális intervenciók politika kritikái is éppen ezt a leegyszerűsítést kérdőjelezzik meg napjainkban (Chandler, 2015).

Az afrikai államra vonatkozó általános megfigyelések a bipoláris világrend felbomlása és a sokközpontú világrend érvényre jutása óta a szakirodalomban csökkennek, részben a történeti közelség, részben pedig az egyre szorosabbá és bonyolultabbá váló államközi kölcsönös függőségi rendszerek miatt.

A nemzetközi kapcsolatok főelméletei, azaz a realista és strukturalista elméletek a megfelelő dinamikus állam-elemzéshez ki kell egészüljenek a konstruktivizmus és a belpolitika-szintű vizsgálat bizonyos elemeivel, elfogadva, hogy számos tekintetben ez a bővítés megkérdőjelezi, vajon az államok rendszere-e az elsődleges befolyásoló tényező a regionális viselkedésben (Kiss J, 2013).²⁵ Az esettanulmányban következő elemzés során a nemzetközi kapcsolatok elmélete megközelítési módjainak szintézise szükséges megfelelő perspektíva felvételéhez.

Az afrikai állam kialakulásáról, függetlenné válásáról, önértelmezéséről, működéséről és fejlődéséről tettünk általánosnak mondható megállapításokat a hazai és

²⁵ Megjegyzendő, hogy Kiss J. László 2013-as tanulmányában a közel-keleti régiót elemzi, ám bizonyos megállapításai a szubszaharai Afrika régióra is alkalmazhatóak.

külföldi mértékadó szakirodalom alapján, hogy az esettanulmány során végzett elemzésünk az elméleti keret felállítása után megfelelő kontextusba kerüljön.

3. Az államiság kialakulása Dél-Szudánban

Magyarázzuk Dél-Szudánt a nemzetközi kapcsolatok elméletének releváns megközelítési módjaival, különféle szemüvegek felvételével. A neomarxista és újbaloldali elméletek a földtulajdonlás miatt nem igazán alkalmazhatók délen, ahol a föld mindvégig *közösségi* tulajdonban maradt. A dél-szudáni politikai gondolkodás legfőbb szemüvege a dependencia elmélet, azaz a centrum – periféria elmélet, amely domináns volt az 1970-es, -80-as években az afrikai forradalmárok, felkelő és felszabadító mozgalmak vezetőinek körében.

Dél-Szudánban az elmélet ereje a belső (a lakosság mobilizálása) és külső (támogatás a szomszéd államok részéről és a nemzetközi közösség szimpátiájának elnyerése) mobilizálásban rejlett, célja a centrum, azaz az állam megszerzése volt. Az elmélet kidolgozatlansága nyilvánvaló, ha a felszabadított területeket nézzük a második polgárháborúban, vagy az állam vidéki területeit a független Dél-Szudánban, az elmélet nem sokat ígért a politikai irányvonalon az állam megszerzése utáni időszakra (Thomas, 2015, 27. o.).

A függetlenség után két évvel visszaállt a gyarmatosító állam rendje. Az 1956-tól 2011-ig tartó szudáni etnikai konstelláció után 2013-tól kezdve egyre erőteljesebben a bemerevedő déli etnikai rendszer uralja a dél-szudáni politikai gondolkodást. Dzsuba a központ, a perifériák sokasága egyre inkább az etnikai alapon szerveződő fegyveres felkelések útján fejezi ki ellenállását a szintén etnikai alapon politizáló és uralkodó állammal szemben, mivel a politikai ellenzéki tevékenység útján az általuk ismert időszakban lehetetlennek bizonyult a fennálló rend megváltoztatása.

A függetlenséggel célját elérő egykori felszabadító mozgalom, az SPLM megszerezte a hatalmat, de elfelejtette legfontosabb feladatát, a lakosság felszabadítását az elnyomás alól. Az ötleteket és jelszavakat foglyul ejtette a belső dél-szudáni dinamika. A mozgalom uralkodó elitje lemásolta és továbbvitte a decentralizált, központosított államot, hiszen ez volt az egyedüli kipróbált minta: „A dél-szudáni [elit] utánozni próbálja gyarmatosítóit, hogy gyarmatosítsa saját fivéreit és nővéreit” (Bishop Paride Taban, 2015).

A kettős gyarmatosítás miatt évtizedekkel „elkészt” függetlenség és a virtuális politikai tér azelőtt elképzelhetetlen méretű kiszélesedése (nyilvános diplomácia,

közösségi média, kiszivárogtatott politikák és információk) tette kirakatba a dél-szudáni erőszakos államfejlődést, a hatalom lassú, véres megszilárdulását és a felszabadító mozgalomból kormánypárttá lett SPLM elengedhetetlen reformjainak elodázását.

Az esettanulmányban a párhuzamos államépítéseket a dél-szudáni politikai gondolkodás, a felszabadító mozgalom és a dél-szudáni szupraetnikai tudat(ok) kialakulásán és evolúcióján keresztül vizsgáljuk és elemezzük, miközben a megértéshez szükséges történeti és leíró részekkel kiegészítjük, keretbe foglaljuk. A hipotézisek tesztelése is megvalósul az elemző esettanulmány során.

Dél-Szudán a gyarmati sorból elnyert függetlenség ismert csapdáiba lép bele mintegy ötven évvel később, mint a többi szubszaharai afrikai állam. Az állam fő jellemzői a kirakat-intézményrendszer, a *virtuális politikai tér*, a *látható* és a helyi dinamika szerint kialakult *reális politikai tér*, a *láthatatlan*, amelyet átszö a korrupció, az elit hízlalása a kliensrendszer által. Dél-Szudánban a korrupció nem deviancia, hanem maga a rendszer (De Waal, 2014a), az elit a belső dinamikát a *gyomorpolitika* alkalmazásával próbálja uralni, ám mivel valódi átalakulásra, szolgáltatást nyújtó állam létrehozására jelen korlátai közt nem képes, az elit a meglévő eszközök rendszerét használja a hatalom megtartására. Erőszakot alkalmaz az erőszakkal szemben, ezzel az elit és a lakosság egy része folyamatosan életben tartja az erőszak spirálját, a háborút használják a belső államépítésben a kohézió megteremtésére és fenntartására. Az állam függ a fejlesztési és humanitárius segélytől, gazdaságának másik pillérje az olajexport, illetve annak bármilyen okból való szünetelése esetén a jövőbeli olajexportra felvett kölcsön. A jelentős bevétel finanszírozza a fegyverkezést, valamint a felduzzasztott hadsereget és államot.

A dél-szudáni állam nem *tabula rasa* volt a függetlenség pillanatában. Edward Thomas szerint a modern kormányzás története itt volt a leghosszabb az afrikai belső területeken, de mivel extrém módon fejletlen, első látásra úgy tűnik, nem létezett állam a területén, avagy valamiféle vad természeti állapotban van, avagy áldozata a gyarmatosításnak, a rasszizmusnak és a globalizációnak (Thomas, 2015).

A dél-szudáni államot leginkább a belső dinamikára ráépülő és a módszeres kizsákmányolást legjobban támogató *permanens gyarmatosítás* határozza meg, amit az 1980-as évektől kezdve köpenyként fed a *virtuális politikai térben* a nemzetközi államépítési és segélyezési felszín.

A világkereskedelemben az 1840-es években nemzetközi hitel- és privatizációs szerződések kapcsolták be erőszakos módon leginkább az államilag ellenőrzött rabszolga-kereskedelemből. Ennek ellenére sok dél-szudáni társadalmi közösség képes volt megtartani demokratikus szemléletű szervezettségét a 20. században is, a legtöbb helyi társadalomban nem volt palota, sem börtön, sem magántulajdon, csak egy, a kívülállók számára szinte érthetetlen, összefonódó kölcsönösségi hálózat. A szociális és gazdasági élet a csoportszolidaritáson alapult, ahol közvetítők és problémamegoldók voltak hadvezérek és királyok helyett.

Miután a rabszolga-kereskedelmet betiltották és a profit termelése megszűnt, a dél-szudáni kormány kartúmi juttatásokból élt. Az egyik oka annak, amiért sokan úgy vélik, nem volt állam Dél-Szudánban, az, hogy az állam nem volt képes mozgósítani a termelési erőforrásokat, amelyek jól működtek pénz nélkül. A kormány a londoni, kairói, kartúmi juttatásoktól függött a beszedett adók helyett, a társadalmat uralta és (többé-kevésbé) pacifikálta, de nem fektetett be a társadalomba és nem élvezte a társadalom vállalkozásainak gyümölcsét.

A magántulajdon elsősorban azért nem fejlődött ki Dél-Szudánban, mert a fő termelési erőforrások, a föld és a víz, közösségi tulajdonban voltak. A pénzhasználat a városokon kívül ma is ritka (pl. Jonglei háztartásai kevesebb, mint heti egyszer használtak pénzt), ami problémát jelent a „mainstream” közgazdászok számára, akik sokszor alábecsülik a törvények, a magántulajdon és a piac létrehozását megelőző erőszakot, és akiknek kevés eszközük van az erőszakos „előtörténet” elemzéséhez. Ám ez probléma a baloldali felszabadító mozgalmak számára is: magántulajdon nélkül nincs osztályharc és nem lehet harsogni az „azé a föld, aki megműveli” típusú jelszavakat.

Ez problémát jelent a dél-szudáni állam számára, akár bal, akár jobb oldalon: más államok idejük jó részében a pénzzel, a tulajdonnal és a termeléssel foglalkoznak, ám a dél-szudáni állam számára ez ritkán lehetséges. Az állam, ahelyett, hogy érdekeit összhangba hozná a társadalom termelési lehetőségeivel, a bevételeit kívülről kapja és leosztja azt nagyrészt politikusoknak és a hadseregnek, a maradék pedig a kormánytisztviselők és állami alkalmazottak bére lesz. 2005. előtt az erőforrások a gyarmati központokból, majd Kartúmból érkeztek elég szűkmarkúan, 2005-től pedig olajbevételek formájában, amelyek regionális mércével igen gazdaggá tették a dél-szudáni kormányt. Ám a kormány nemigen költött fejlesztésekre, a legtöbb állampolgár életére nem tudott számottevően hatni. Ahelyett, hogy a kormány keresett és befektetett

volna olyan gazdasági csoportokba, amelyek ezt megtették volna helyette (helyi vállalkozók, gyári munkások, vagy helyi potentátok), kis összegeket juttatott ezekre a területekre bérek formájában. Mivel nincsenek tiszta gazdasági érdekcsoportok, a független kormány reprodukálja azt, amit a gyarmati kormányok tettek: a lakossággal való kapcsolatát etnikai vonalakon építi ki. A helyi közösségekből törzseket csinál. Törzsfőnököt nevez ki az élükre, azután ezekkel a főnökökkel tárgyal az adóztatásról és az együttműködésről. E módszer alkalmazása a kormány részéről szinte elkerülhetetlen az ipari és kereskedelmi bázist nélkülöző országokban, azonban komoly hátulütői vannak. A kormány az állami alkalmazottak bérén keresztül tud hatással lenni a helyi gazdasági életre, azonban a bérezéshez szükséges anyagi erőforrások Dzsubán és a tartományi központokon kívül elenyészőek. Ezért történt a decentralizáció jelszavának álcája mögött az új tartományok létrehozása etnikai alapon a dinkáknak kedvezően (RoSS, 2015). A *dinka dominancia* az elit szemszögéből a hatalom megőrzésének záloga, ám egyúttal az etnikai alapú mobilizálás és konfliktus fenntartója.

A társadalmi kölcsönösség elvén szerveződő közösségeket a polgárháborúk során felváltotta egy sokkal kevésbé kiszámítható és nagyobb éhséget szülő rendszer. Amikor nincs élelem (kedvezőtlen időjárás, helyi / régiót érintő konfliktus miatt elmaradt vetés / aratás) néhányan élelmiszersegélyhez jutnak, de a többségnek élelmet kell vennie, viszont ritkán jut pénzhez.

Néhány ember / közösség számára a fegyver termelési eszközzé vált (pl. Jonglei tartományban). A jószágrablás nagyobb léptékű, több nyereséggel kecsegtető, de több veszteséggel járó „foglalkozássá” vált. A fiatal férfiak a közösségi rendszerből kiszállva jóval nagyobb hatalomra tettek szert a lányok és az idősek rovására, a lopott jószágot eladják, az erőszak pénzt és piacot teremt. A pásztorkodó közösségek viharos átalakulása a fiatal férfiak újfajta, etnikai alapon szerveződő gazdasági és katonai hatalommal bíró fegyveres mozgalmait hozta létre. A 2013-ban kirobbant polgárháborúban nélkülük nem lettek volna olyan erősek a felkelők (Thomas, 2015b).

„Függetlenségünk első öt évét az erőszak, a bizonytalanság és a belharcok fémjelzik. Mind Salva Kiir kormánya, mind Riek Machar lázadói így beszélnek: »Mi szabadítottuk fel ezt az országot, tehát nekünk kell uralnunk.« Tévednek, csupán egy részét mondják el a felszabadításhoz vezető küzdelemnek, hiszen egy csoport vagy párt sem sajátíthatja ki a felszabadítást: mi mindannyian vittük azt véghez. Valójában ez az egyoldalú narratíva és vita arról, hogy ki szabadította fel Dél-Szudánt, az okozója a

mostani, a 2013-ban Kiir és Machar által vezetett erők közt kirobbant konfliktusnak. Az elnök, Kiir a saját dinka etnikumának képviselőit részesítette előnyben a kormányzati pozíciók, állami hivatalok leosztásában és nem büntette meg törvénszegő magatartásukat, míg Riek Machar ugyanezt tette alelnökként az ő nuer etnikumával. Ezek a cselekmények bebetonozták az exkluzív narratívát, miszerint a kivívott függetlenség áldásai elsősorban a saját etnikumát illetik“ (Gurtong, 2016).

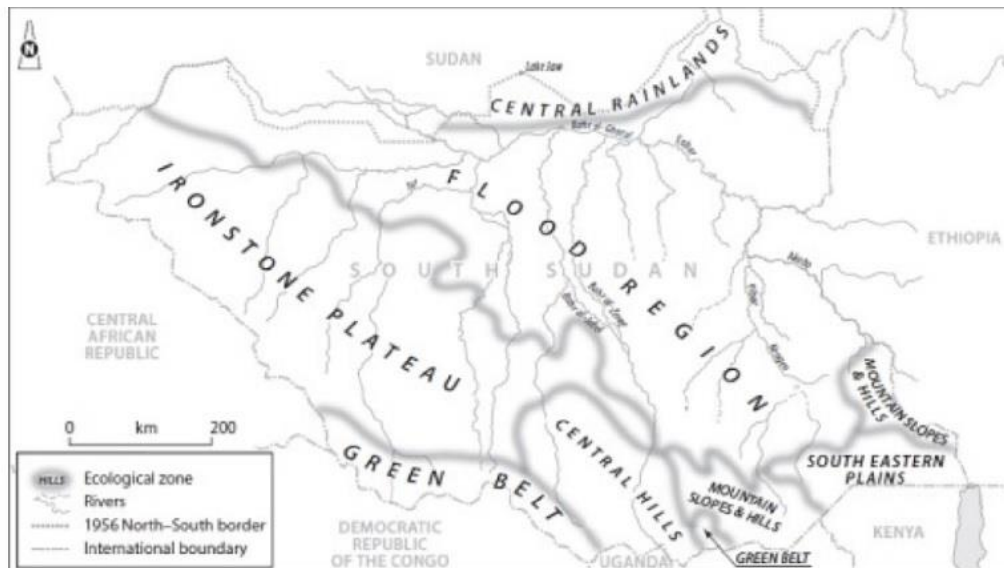
A kiút a szolgáltatások biztosításának és a dél-szudáni létezés logikájának, a *reális politikai térnek* megváltoztatásában rejlik. Ebben fontos nemzetépítő, erősítő eszközök a városi civil és vidéki egyházi, helyi szintű békítő, lokális béketeremtő folyamatok.

A történelem a függetlenség kivívása után is ismétli önmagát, a rivális elitek 1991 után újra találkoztak a harcmezőn a 2013-ban kezdődött polgárháborúban. A mozgalmi taktikát meg kell újítani, a „nagy sátor” építése és szétszakadása, majd újjáépítése nem működőképes az uralkodó politikai diskurzus megváltoztatására. Az SPLM a dél-szudáni függetlenség után sem volt képes a mozgalmat magasabb szintre emelni.

Habár az új narratívák importálhatók, beépíthetők, ez a disszertáció írásáig mégsem történt meg és a belátható jövőben minden valószínűség szerint nem is fog megtörténni.

3.1 Prekoloniális idők

4. sz. térkép: Dél-Szudán ökológiai régiói

Forrás: Thomas, 2015, 35. o.

Dél-Szudán prekoloniális története írásos források híján főként feltételezéseken alapul, a történészek a régészet és a szájhagyomány alapján próbálják megrajzolni az ország mai területének 19. század előtti történetét.

Az írásos források hiánya a földrajzi elhelyezkedésben keresendő. Dél-Szudán területe a modern közlekedési eszközök megjelenése előtt csaknem teljesen ismeretlen volt a külvilág számára, így utazók, kereskedők nemigen jutottak el oda a 19. század előtt, és az ott élőknek vagy nem voltak írásos feljegyzései, vagy nem maradtak fenn.

A dél-szudáni történetírás másik problematikája, hogy azt egészen a legutóbbi időkig a kívülállók írták, akik a 19. századtól kezdve különböző erőforrások (rabszolga, elefántcsont, stb.) megszerzéséért érkeztek a területre. Hatalmi és kereskedelmi érdekeik azt kívánták, hogy a helyieket történelem nélküli, elmaradott népeknek írják le, akiket elmaradottságuk okán a kívülállók saját céljaira használhattak. Ez a narratíva a 20. század első felében kezdett fellazulni, amikor a helyi misszionáriusok, a gyarmati adminisztráció helyi képviselői, valamint etnográfusok és antropológusok (lásd pl. Evans-Pritchard, 1940) mélyebbre ástak a helyi viszonyok feltérképezése érdekében

(Rolandsen – Daly, 2016, 5. o.), ám túlnyomórészt az ő munkájuk is irányított maradt és elősegítette a dél-szudáni negatív identitás kialakulását és meggyökerezését mind a külső, mind a belső perspektívákban.

Szudán²⁶ északi része az ókortól kezdve folyamatos kereskedelmi kapcsolatban állt Egyiptommal. Az i.e. 8. században a núbiai kúsita királyság (i.e. 10. sz. – i.sz. 350) elfoglalta az egyiptomi birodalmat és a 25. dinasztia fáraóiként csaknem egy évszázadon át uralták a Nílus völgyét a Földközi-tengertől egészen a mai Kartúmig. A kúsita királyság központja Meroe volt, melynek lépcsős piramisai máig megmaradtak hirdetve egy régmúlt királyság emlékét. A királyságot a 4. században egymással vetélkedő örökösök és külső hódítók feldarabolták. A területén létrejött kisebb államok élénk kereskedelmet folytattak a Bizánci birodalommal, és az uralkodó rétegek a 6. században felvették a kereszténységet.

Egyiptom arab meghódítása után a szudániak a 7. századtól kezdve kapcsolatba léptek az arab-muszlim világgal²⁷, ám Szudán egészen a 19. századig nem lett az arab (később oszmán) birodalom része. Az arab (leginkább rabszolga)kereskedők azonban komoly befolyással bírtak a helyi központokban. Mivel az iszlám törvénykezés szerint rabszolga csak nem muszlim személy lehetett, ezért a rabszolgakereskedelem mindig a birodalom periferiáin zajlott, amely Szudánban (is) egyre délebbre került, miután a helyi központok (Meroe, Kordofán, Funj szultanátus, Fur szultanátus) a befolyás növelése és a legitimitáció erősítése miatt felvették az iszlámot.

A (rabszolga)kereskedők déli irányú terjeszkedése nagyjából a 18. századra ért el a mai Dél-Szudán északi területeire: Bahr al-Ghazalba Kordofán felől és a Fehér-Nílus felsőbb folyására a Szudd²⁸ csaknem áthatolhatatlan mocsaráig (Collins, 2008, 2. o.).

Dél-Szudán a föld egyik legkésőbb feltérképezett területe. Az ország a kontinens belsejében helyezkedik el, tengeri kijáratral nem rendelkezik, mind az Atlanti-, mind pedig az Indiai-óceántól igen messze helyezkedik el, és csupán nehéz terepen és időjárási viszonyok között juthatott el területére az utazó. Északon sivatag, nyugaton esőerdő, keleten magas hegyek vágják el a külvilágtól. Északról a Níluson megközelíteni pedig a Szudd mocsaras vidéke miatt volt csaknem lehetetlen. Akik mégis odajutottak,

²⁶ Szudán nevét az arab *bilád asz-Szudán*, azaz a feketék országa kifejezésből rövidüléssel kapta. Megjegyzendő, hogy földrajzi értelemben Szudán a Szenegáltól a Vörös-tengerig húzódó Szahara alatti sávot jelenti és nem összetévesztendő Szudánnal történeti és politikai értelemben.

²⁷ Az arabok Omar kalifa uralkodása alatt a 630-as években hódították meg a mai Egyiptom területét.

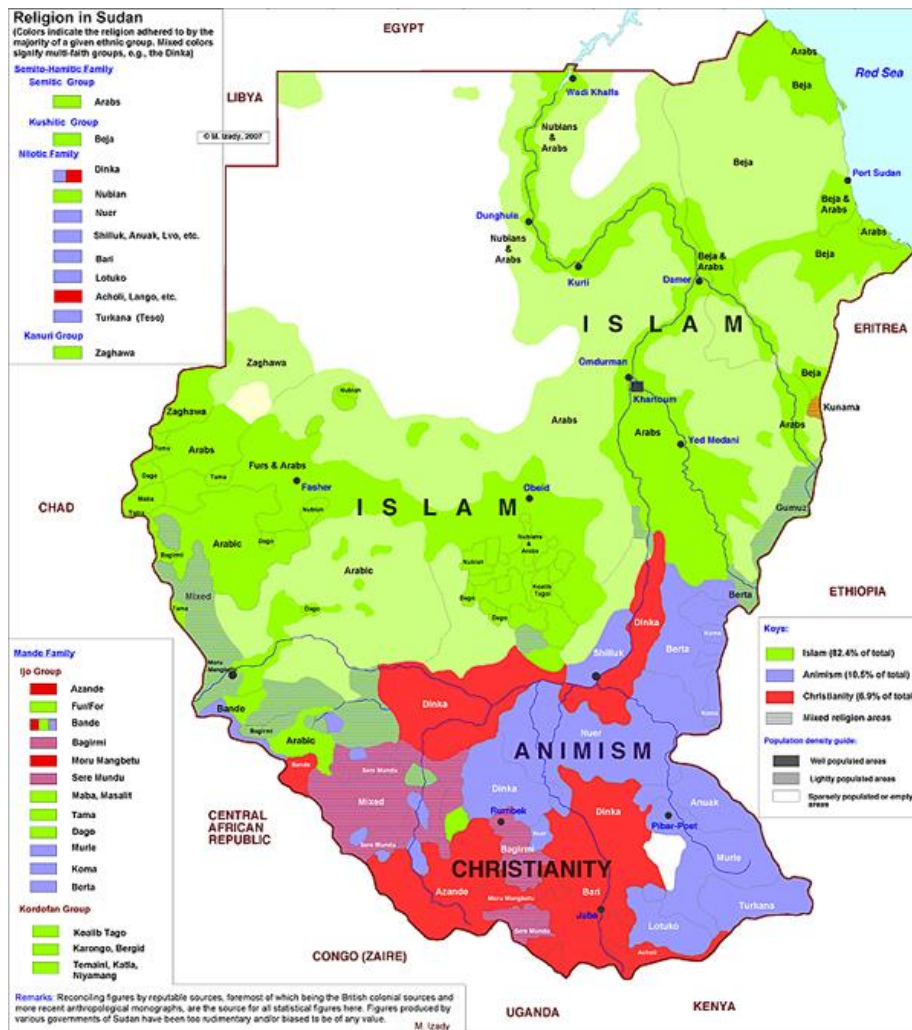
²⁸ Az elnevezés az arab nyelvből jött, jelentése gát, akadály.

kénytelenek voltak szembenézni az álomkór, a malária és más trópusi betegségek lehetséges hatásaival és azzal a ténnyel, hogy az éghajlat miatt az élelmiszer nem tárolható hosszabb ideig.

Dél-Szudán éghajlata trópusi, az esős évszak április-májustól novemberig tart, ebben az időszakban kiöntenek a folyók, a pásztorkodó népek legelőt keresve elhagyják az elöntött területeket, hogy a száraz évszakban visszatérjenek. Az ország csaknem kétharmada egy hatalmas síkság, amelyet a Fehér-Nílus és mellékfolyói és azok árterületei, valamint a már említett Szudd mocsár alkot. Az éghajlati viszonyok az ártereken nem teszik lehetővé a földművelést, ezeken a területeken a legeltető állattartás, más néven pásztorkodás és a halászat a hagyományos gazdálkodás formái. Az ország területének fennmaradó egyharmadán nyugat-délnyugaton termékeny talajú erdős fennsík²⁹, északon a folyókon túl, a szudáni határvidéken termékeny síkság és délen, délkeleten magas hegyek és szárazabb domboság osztoznak.

²⁹ Vasérc fennsík, *dzsabal hadíd* (arab).

5. sz. térkép: Vallások Szudánban

Forrás: <https://www.pinterest.com/pin/98023729359579187/>

Dél-Szudán lakosságának anyanyelve³⁰ a Nílus-szaharai nyelvcsalád közép-, vagy kelet-szudáni ágának tagja. Az ország etnikai képe rendkívül változatos, arányukat a kb. 12 milliós népességben korábban már említettük, essen szó most vándorlásaik történetéről és mai hagyományos³¹ területi eloszlásukról.

A folyóvidék síkságaira a 10. század körül feltehetőleg északról érkeztek a luó nyelvű népek (mai leszármazottaik a shillukok, az anuakok, az acholik és a jurok), akik a

³⁰ A modern időkben érkezett betelepülőket leszámítva. A *lingua franca* hagyományosan a dzsubai arab nyelvjárás, ám helyét egyre inkább átveszi az angol.

³¹ Az urbanizáció miatt a fővárosban és a tartományi központokban az etnikai keveredés miatt az „etnikai térkép” változik, valamint az uralkodó elit adminisztrációs eszközökkel és erőszakosan is formálja az etnikai területi eloszlást.

mai etióp határvidék térségéről megszerezték a zebu-féle púposhátú szarvasmarhát, amely jobban bírta a szárazságot és a hosszabb távolságok megtételét, mint az addig tenyésztett állataik (Collins, 2008, 6. o.). Egyik központjuk a mai Rumbek helyén lehetett. A napjainkban az országban élő többi pásztorkodó nép (dinka, nuer, murle, stb.) egykor északabbra, a mai Szudán területén élt és a 14-17. század során hullámokban érkeztek Dél-Szudán területére, beolvasztva, vagy északra, délnyugatra és keletre szorítva az ott élő luo nyelvű népcsoportokat (Thomas, 2015, 41. o.). Ezek a migrációs folyamatok megmagyarázzák a shilluk települések megjelenését a Fehér-Nílus alsóbb folyásán a Szuddon túl és az anuakok megjelenését keleten a Sobat folyó mentén ebben az időszakban (Johnson, 1986, 136. o.). A shillukok legendás ősüknek, Nyikangnak tulajdonítják a Dél-Szudánban egyedülálló, isteni eredetűnek hitt királyság megalapítását. A shilluk király, a *reth* a legutóbbi időkig ténylegesen irányította népét, szerepe mára azonban szimbolikussá vált, illetve a hagyományos, intra-etnikai békéltető, vitarendező szerepre korlátozódott. A dinkák a 15-16. században érkeztek az ország területére. A nuerek valamivel később, a 17. században vándoroltak délre a mai Dél-Kordofán területéről. A nuerek a 18. század során számos harcot vívtak legelőért és jószágért a Szudd mocsaraiban és az ártéri területeken, aminek eredményeképp bizonyos területekről kiszorították a dinkákat. A dinkák nyugat, délnyugati irányban (Bahr al-Ghazal) terjeszkedtek, a nuerek pedig a Szudd középső területein kívül a Sobat folyó alsó vidékét is megszerezték, kiszorítva arról a területről az anuakokat, akik a mai etióp határvidék közelében telepedtek le (Collins, 2008, 7. o.).

Utolsó nagy népvándorlóként a délnyugati fennsíkra a mai Kongó-Kinshasa területéről a 19. század első felében érkeztek a zandék és építették ki királyságukat. A zandéknak azonban már nemcsak a dinkákkal, hanem az időközben a Kairóból indult oszmán terjeszkedéssel a területre érkezett északi kereskedőkkel is meg kellett küzdeniük, ezért a zande királyságok történetét folyamatos háborúskodás jellemezte.

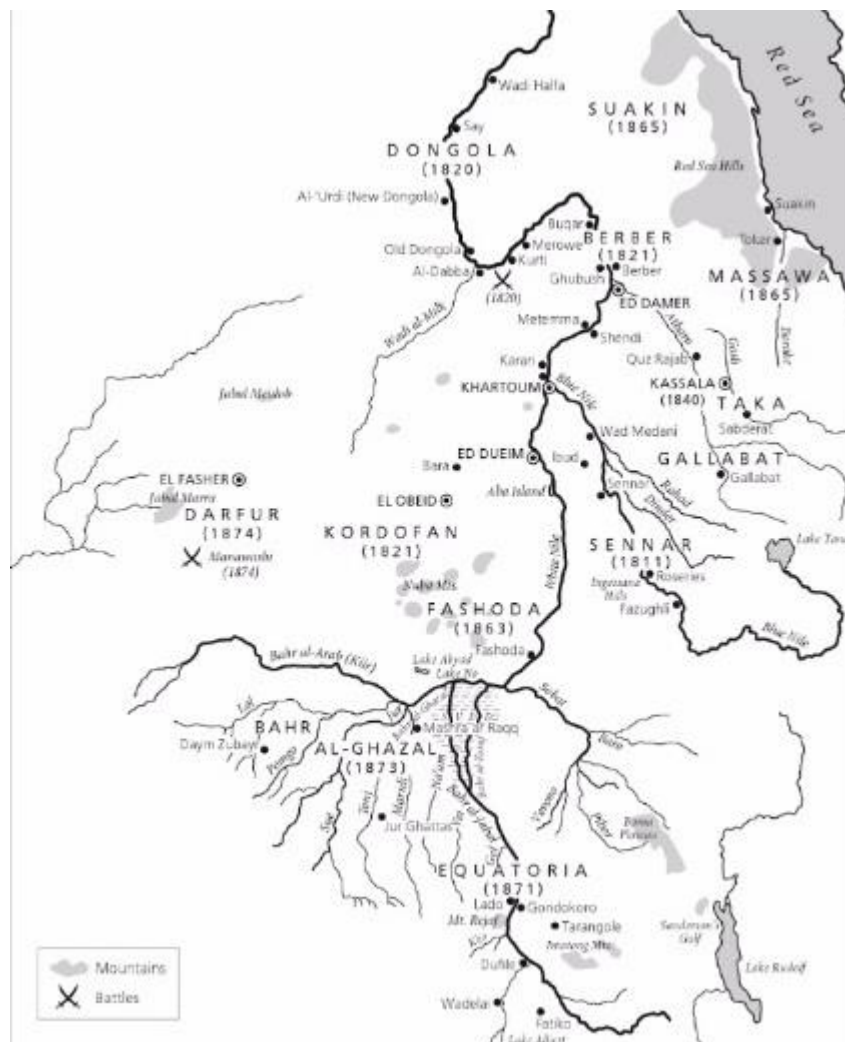
3.2 Koloniális időszak (1821-1956)

A gyarmatosítók, kereskedők és felfedezők 19. századi érkezése felborította a Núbiától délre eső szudáni birodalmak (Fur szultanátus és a Fundzs, más néven Szinnar szultanátus) és a déliek 18. századtól kezdve fennálló hatalmi egyensúlyát. A shilluk királyság és a Bahr al-ghazali dinkák ekkor állították meg a szultanátusok és időszakos szövetségeseik déli irányú terjeszkedését a mai szudáni–dél-szudáni határ magasságában. Habár az oszmán-egyiptomiak³³ és az európaiak megjelenése a 19. században a legtöbb helyen nem jelentett közvetlen ellenőrzést, a rabszolga- és elefántcsont-kereskedők és csatlósai embervadász és erőforrás-szerző tevékenysége alapvetően változtatta meg a dél-szudániak életét, erőszakosan bevonva a lakosságot a (pénzalapú) világgazdasági folyamatokba.

A koloniális időszak első, 1821-től 1883-ig tartó szakaszának elnevezése *turkiya*, ami a török szó melléknévi alakja arab nyelven, utalva az Egyiptomból érkező, az oszmán birodalom különböző vidékeiről származó katonákra és adminisztrátorokra.

³³ Egyiptom ebben az időben az oszmán birodalom része volt, ám egyiptomiakról beszélni ebben a kontextusban nem feltétlenül helyénvaló, hiszen a birodalom számos pontjáról küldtek katonákat és adminisztrátorokat Egyiptomba, akik közül sokan a szudáni hadjáratokban is részt vettek.

7 sz. térkép: Szudán a turkiya idején

Forrás: Collins, 2008, 11. o.

Az egyiptomi helytartó, a török származású Muhammad Ali 1820-ra konszolidálta hatalmát Kairóban. Hatalmi bázisának további megerősítéséhez és modern hadsereg építéséhez emberanyag (rabszolgák) és finanszírozás (arany³⁴) reményében hamarosan meghirdette és elindította szudáni hadjáratát. A hódítás feladatával harmadik fiát, Iszmáil Kámil pasát bízta meg, aki 4000 fős, igen korszerű, amerikai vezéreltű tüzérséggel is

³⁴ Szudánban évszázadok óta bányásznak aranyat, főleg az északkeleti területeken.

rendelkező hadseregével 1821-ben északról haladva meghódította a folyómenti településeket, a Funj szultanátust és Kordofánt. A tüzfegyverek hatalmas fölényt biztosítottak a kairói seregnek, akik nemigen ütköztek ellenállásba. Tartományi központnak a Kék- és a Fehér-Nílus találkozásánál alapított várost, Kartúmot választották³⁵, a helyi adminisztráció és haderő bázisául pedig a folyómenti arabizált csoportokra támaszkodtak, ezzel megalapozva e csoportok mai napig tartó dominanciáját.

A kezdeti ellenállást és felkeléseket tüzfegyvereik és a helyi csoportok hatékony megosztása révén verték le. Néhány éven belül megszilárdították hatalmukat, haderőiket főleg a Nuba-hegység és a mai Kék-Nílus tartomány területéről szerzett rabszolgákkal és helyi szövetségesekkel³⁶ egészítették ki (Collins, 2008, 12. o.), és készültek a további terjeszkedésre, hogy a nem muszlim perifériákról további rabszolgákat szerezzenek és hozzájussanak a déli területek javaihoz (a leginkább vágyott elefántcsont mellett főleg állatok és más állati termékek). Azonban a Kék-Nílus és a Fehér-Nílus mentén továbbnyomuló, lassan mozgó és helyismerettel nem rendelkező rabszolgavadász hadjáratok a vártnál nagyobb veszteséggel és egyre kisebb hozammal tudtak működni, és habár a szudáni rabszolgaigényeket ki tudták elégíteni, nem tudtak további területeket meghódítani (Rolandsen – Daly, 2016, 12. o.).

A Nílus forrásának felfedezése³⁷ és a Szuddon túli területek meghódítása temérdek rabszolga, elefántcsont és arany³⁸ reményében, nem csak Muhammad Ali helytartót foglalkoztatta, az angol és francia kereskedelmi és expanziós érdekek is ezt kívánták. Az ismeretlen területre szabad vadászmezőként tekintettek, amelyet az anyagi és stratégiai haszon reményében mihamarabb ellenőrzés alá kell vonni.

Az első expedíciót 1839-ben Szálím Qapudán vezette, egy francia mérnök és egy szintén francia kereskedő társaságában, azonban betegségek és készleteik kimerülése miatt nem értek át a Szuddon, a mai Bor magasságában vissza kellett fordulniuk. A második (1840) és harmadik (1841) expedíció átjutott a Szuddon. Az equatoriai vidék gazdagságának hírért vitték Kartúmba és Európába, megindult a hajsz a új területek

³⁵ Kartúmot 1825-ben alapította az akkori szudáni főkörmányzó, Uthmán bej. A város neve arabul Khartúm, ami elefántormányt jelent.

³⁶ Leginkább a Shayqiya lovasságra utalunk, akik szolgálataikért cserébe bekerültek az adminisztráció alsóbb szintjeire.

³⁷ A Fehér-Nílus forrását 1862-ben fedezte fel John Speke brit felfedező.

³⁸ A Nílus forrásánál magas hegyeket (a Hold-hegység) sejtettek a terület feltérképezése előtt, ahol aranybányákat reméltek megnyitni.

javainak megszerzéséért. Az egyiptomiak nem tudtak kereskedelmi monopóliumhoz jutni Equatoriában, az angol, francia és osztrák jelenlét az 1840-es években egyre nagyobb befolyáshoz juttatta az európaiakat, akiknek viszont a *turkiya* katonáira és eszközeire volt szükségük a további expedíciókhoz. 1851-ben a hajók elérték a mai Dzsuba közelében lévő Gondokorót, amely abban az időben a legdélebbi hajózható pontja volt a Fehér-Nílusnak. Ettől délre már a szárazföldön kellett továbbhaladni, ezen stratégiai okból lett Gondokoro Equatoria kereskedelmi és adminisztrációs központja.

Az 1850-es években az új helytartó, Muhammad Szaid pasa európai nyomásra betiltotta a rabszolga-kereskedelmet, amely ezután nem folytatódhatott a Níluson, földi úton, Kordofánon keresztül érkeztek az új „szállítmányok”. A megváltozott útvonal Bahr al-Ghazal megnyitását jelentette, így az 1850-es években Equatoria mellett a mai Dél-Szudán egy másik területe is bekapcsolódott a *turkiya* életébe, és az új gyarmatosítók egyre mélyebben hatoltak be a mai Dél-Szudán területére.

Kezdetben az elefántcsontot helyi készletekből könnyen és olcsón szerezték be, az ún. „régii” elefántcsont azonban hamar elfogyott, és ezután lényegesen több szervezést igényelt a további készletek beszerzése, hiszen az elefántvadászat időigényes és nagyobb helyi közreműködésre szorul, amihez a kereskedők közvetlen jelenléte lett kívánatos. Az európai szerencsevadászok, az északi kereskedők, a *dzsellábák*³⁹ és katonáik erődöket létesítettek a belső területeken, ezek az erődök, a *zaribák* településekké nőttek ki magukat ahogy a helyi közvetítők, szövetségesek, majd helyi asszonyok és gyermekek is az új „központok” lakói lettek. A kereskedő vezető és közvetlen hatalmi köre a helyi csoportokkal kötött ideiglenes katonai és együttműködési szövetségeken és a beszedett adókon alapult, így maradtak életben a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó *zariba*-elíttek és jutottak szarvasmarhához, ezáltal munkához és elefántcsonthoz (Thomas, 2015, 64. o.). A *dzsellábák* és más kereskedők rabszolgákat szereztek, majd felfegyverezték őket és szabadon tevékenykedtek az adott területen.

A *zariba* Dél-Szudánban prototípusa lett a brit, majd szudáni gyarmati adminisztrációs központnak. Ezek az erődök erőszakos eszközök révén maradtak fenn, a pillanatnyi inter- és intra-etnikai viták és konfliktusok kihasználásával osztották meg a helyi erőket, ezzel olykor átmeneti konfliktusokat mérgesítettek el és a helyi viszonyokat

³⁹ A mai nyelvhasználatban az észak-szudániak pejoratív megnevezése a déliek részéről, az északi, főleg rabszolga kereskedők jellegzetes ruhájáról maradt e szó a déli „dzsubai arab” nyelvjárásban.

sokszor túlzottan leegyszerűsítve erősítették a tribalizmust, az etnikai identitás és az ahhoz kötődő viszonyrendszer meggyökerezését. A gyarmatosítók önkényes beavatkozása és a *dzsellába* jelenlét pedig létrehozta az arab-afrikai fölé és alárendeltségi narratívát, amely egészen Dél-Szudán függetlenségéig irányította a két Szudán egyik fő dinamikáját.

1863-ban Iszmáil pasa (1869-től a khedive címet viselhette) lett a kairói helytartó, erős kézzel próbált rendet tenni Szudánban. Délen formálisan is a birodalom részévé tette a Fasoda központú shilluk királyság területét és Bahr al-Ghazalt. Helyben tevékenykedő, egyre hatalmasabb kereskedő hadurak (pl. az-Zubayr) révén több-kevesebb sikerrel próbálta igazgatni a területeket és megpróbálta felszámolni a délen még mindig virágzó rabszolgakereskedelmet (Collins, 2008, 18. o.). A kereskedő hadurak közben elérték a zande királyságokat a mai Equatoria nyugati területén, Iszmáil seregei pedig 1874-ben megdöntötték a Fur szultánátust és Dárfúrt is a birodalom részévé tették.

Iszmáil khedive a Nílus forrásvidékének felfedezésén felbuzdulva 1869-ben felkérte a brit felfedezőt, Samuel Bakert, hogy szerezze meg birodalma számára a Gondokorótól délre eső területeket (a mai Uganda). Azért kért fel európai erre a feladatra, mert számított rá a rabszolgaság felszámolásában, amiben a kereskedő hadurak nem voltak megbízható partnerek. Baker törekvései azonban minimális eredménnyel jártak és 1873-as távozása után a birodalom számára a területen semmilyen település, vagy erőd nem maradt. Iszmáil ezután a szintén brit Charles Gordont kérte fel ugyanerre a feladatra, aki valamivel sikeresebb volt ugyan, mint elődje, de Gondokorótól délre felállított erődjei még önfenntartóvá sem tudtak válni és a bari harcosok felmorzsolták erőit. Tevékenységének hatása az erőd-város jelenség elterjesztésében merült ki a helyiek számára.

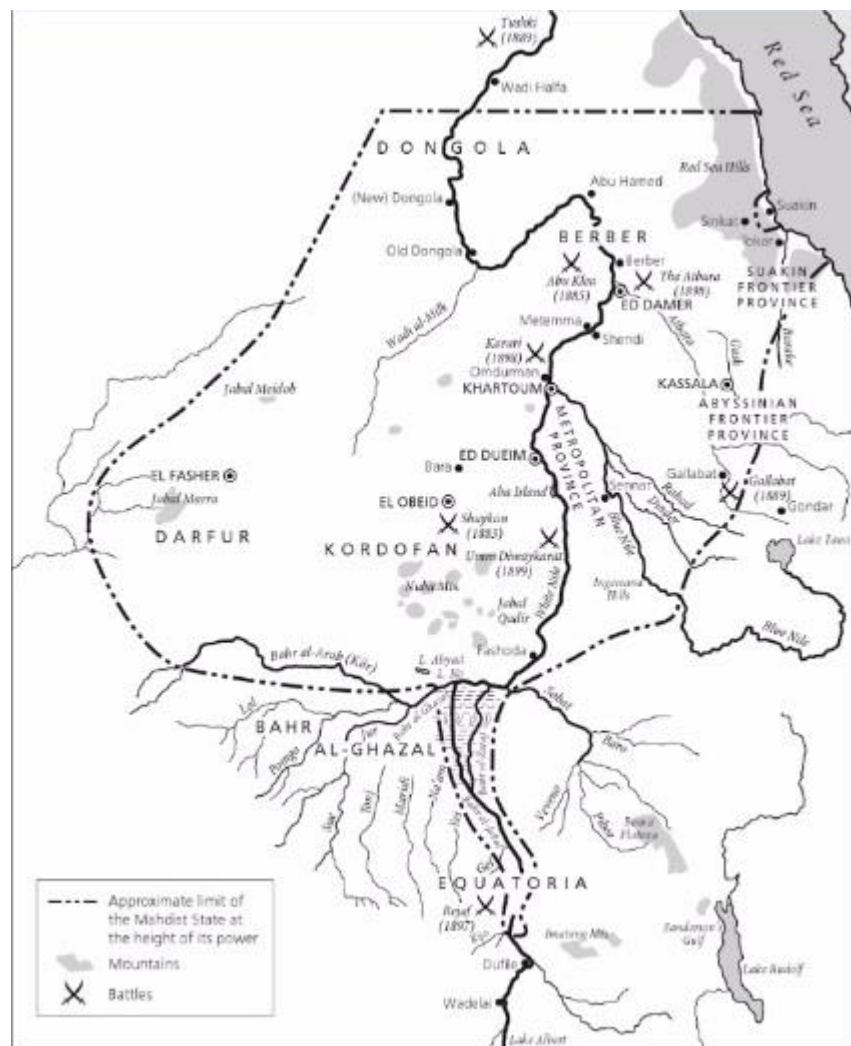
Iszmáil khedivét 1879-ben visszahívták Isztambulba. A kairói kincstár kiürült, a déli területek kairói és kartúmi perspektívából nézve anarchiába süllyedtek, a *turkiya* véget ért. A *turkiya* négy évtizede Dél-Szudán számára legjobb esetben is egy rossz kezdés volt, amit olyan időszaknak kell tekintenünk, amely megalapozta azokat a mintákat és narratívákat, amelyek máig konfliktusokat szülő és erősítő identitási problémákat jelentenek a két Szudánnak (Rolandsen – Daly, 2016, 22. o.).

A *turkiya* tárgyalása után feltétlenül szót kell ejtenünk a *mahdiya* államról, amely 1883-tól 1898-ig létezett, és a koloniális időszak második szakaszát jelentette. Ez az időszak Dél-Szudán számára nem jelentett változást, hiszen a 20. század eleji brit

gyarmati „tisztogatásig” délen fennmaradt a kereskedő hadurak és a helyiek viharos együttélése. A helyiek számára kevésbé volt kézzelfogható a kartúmi központi uralom cseréje.

Muhammad Ahmad ibn Abdullah, egy mélyen vallásos szúfi⁴⁰ danagla tőzsbeli arab anyanyelvű férfi 1881-ben a Kartúmtól délre lévő Aba-szigeten kikiáltotta magát a Mahdinak, azaz a kiválasztottnak, a megváltónak. Néhány évvel később felkelést szított, sereget toborzott, és 1883-ban csapatai élén bevette Kordofán fővárosát, el-Obeidet, majd 1885-ben Kartúmot, ahol az ostrom során megölték Charles Gordon főkormányzót is.

8. sz. térkép: Szudán a mahdiya idején

Forrás: Collins, 2008, 26. o.

⁴⁰ Az iszlám miszticista ága, Szudánban igen elterjedt, bár az 1989-es iszlamista ideológiájú katonai puccs az iszlám szalafista ágát tette kötelezővé.

A *mahdiya* rövid életű államképződmény volt, egyrészt mivel a Mahdi 1885-ben egy gyors lefolyású betegségben meghalt és örökösei képtelenek voltak egyben tartani a különböző szudáni csoportokat, másrészt mivel a britek Kartúm elestétől kezdve készültek a szudáni gyarmat konszolidációjára és kiépítésére.

1889-ben, az Afrikáért folyó versenyfutás során a britek kijelentették, hogy Szudánt saját érdekszférájuknak tekintik. A déli területeken egy rövid belga és francia epizód jelentette a „kihívó” gyarmatosítók hamvába holt próbálkozásait. A belgákkal Equatoriában a *mahdiya* seregei „bántak el”, a fasodai incidenst pedig a britek oldották meg puskalövés nélkül.

A britek végül 1897-ben indították meg a szudáni „rendet” helyreállító hadjáratukat Kitchener tábornok vezetésével. 1898-ban az Omdurman-i csatában végzetes vereséget mértek a *mahdiya* seregeire.

Amikor a britek Dél-Szudánba érkeztek, hogy átvegyék az uralmat Európában kijelölt gyarmatuk felett, a déliek számára csak egy újabb külföldi társaság voltak, akik az erődjeikből erőszakos módszerekkel gyakorolnak hatást életükre és viszonyaikra. A koloniális időszak harmadik szakasza, a brit gyarmatosítás azonban annak ellenére, hogy kevés lényegi változást hozott (pacifikálás, keresztény missziók, az arab melletti *lingua franca*), hosszú időre meghatározta a déliek történelmét és országuk sorsát.

A britek, akik formálisan 1899-től 1956-ig gyarmatosították Szudánt, hagyományos gyarmati politikájuk törvénye szerint a helyi elitek építették a kartúmi, központi adminisztrációt, amelyet a *turkiya* alatt felemelkedő *awlad al-bahr*⁴¹, a teljes mértékben arabizált és iszlamizált északi, folyó menti törzsek alkottak.⁴²

A gyarmatosítók a többi régióban is a helyi csoportokra építették hatalmi bázisukat, ám csupán a kartúmi elit részesülhetett a modern szekuláris oktatás áldásaiból. A többi tartományban (dél, Dárfúr, Núbia) a britek minimális fejlesztéseket valósítottak meg, a helyi kormányzás tulajdonképpen a törzsi rendszerű berendezkedés konzerválása révén maradt hatékony, a cél csupán a viszonylagos nyugalom fenntartása volt. A folyó mentiek privilegizált helyzetük révén behozhatatlan előnyre tettek szert a hatalomban,

⁴¹ a folyó népe - arab

⁴² Jaaliyin, shayqiya és danagla. A meghatározó jelentőségű, 2000-ben illegálisan kiadott és terjesztett *Fekete könyv (kitáb al-aszwad)* szerint a három törzs az ország népességének csupán 5,4%-át adja, ám az ország minden jelentős hatalmi pozícióját birtokolja (El-Tom, 2003).

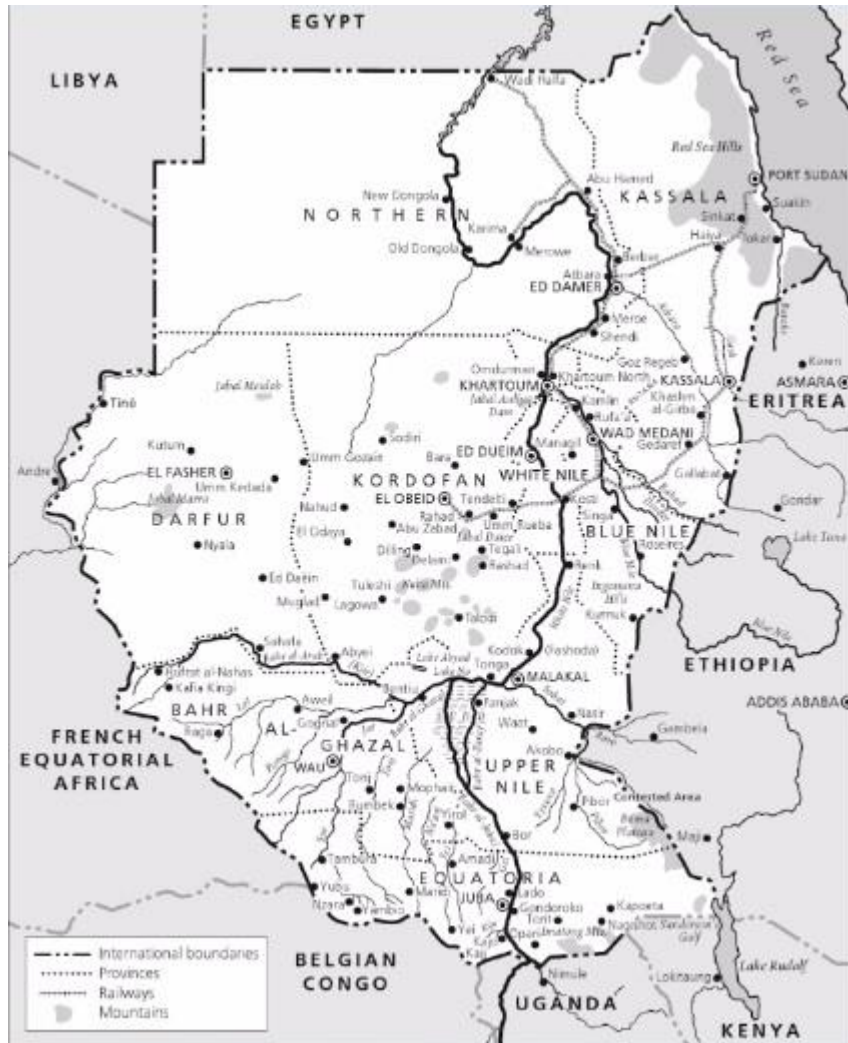
amelyet a britek távoztása után is fenn tudtak tartani, és létrehozták azt a centrum–periféria állapotot, amelyet Szudán modern konfliktusainak fő okává vált.

A brit kormányzók felismerték, hogy a három déli régió – Bahr al-Ghazal, Felső-Nílus és Equatoria – arabizációja és iszlamizációja⁴³ nem vagy csak igen kevésbé történt meg. A 19. század déli külső aktorai során csupán felszíni kulturális hatást gyakoroltak a Fehér-Nílus mentén élő népekre, ám a rabszolga-kereskedelem révén gyűlöletet is szítottak az európaiakkal és az északiakkal szemben az etnikailag igen változatos régióban.

1929-ben a gyarmatosítók meghirdették a déli programot, amely a három déli tartomány „elzárását” jelentette. Nemcsak a külföldiek, de az északiak is csak engedéllyel léphettek be a területre. A brit uralom nagy részében Dél-Szudán ún. lezárt kerület volt, nem munkaerő-raktár, mint Dél-Afrika és Kenya belépési törvényekkel ellenőrzött területei, hanem a birodalmi nyomásgyakorlás eszköze az egyiptomi kormánnyal szemben. A terület lakóit törzsekre osztották, hogy visszatartsák a politikai öntudat ébredését és hogy Kartúm legszegényebb, legelmaradottabb és legváltozatosabb perifériájává tegyék Dél-Szudánt (Thomas, 2015, 106. o.). A közvetett hatalomgyakorlás gyarmati politikája hozzájárult a társadalom etnikai, regionális és törzsi vonalak mentén való széttöredezéséhez és megakadályozta nemzeti identitás kialakítását a gyarmatosítás utáni időszakban (Idris, 2010, 199. o.).

⁴³ Az iszlamizáció az iszlámra való át-, illetve megtérítés, az arabizáció pedig egy csoport „arabbá tétele”, vagyis az arab nyelv és kultúra elterjesztése, melyet követ az arab identitás megjelenése is.

9 sz. térkép: Angol-Egyiptomi Szudán

Forrás: Collins, 2008, 34. o.

A britek deklarált célja a dél „megmentése” volt az arabizáció és az iszlamizáció lassú, ám hatékony folyamatának eredményétől, hogy zavartalanul érvényesüljön a keresztény missziók térítő és egyúttal az angol nyelvet terjesztő tevékenysége. A gyarmati időkben a britek délt zónákra osztották és minden zónát más keresztény felekezet kapott: a persbiteriánusok Felső-Nílust, a katolikusok Bahr al-Ghazalt, és az anglikánok (episzkopálisok) Equatoriát (Mamdani, 2016). Így alkalmazták már bevett kelet-afrikai kormányzási stratégiájukat.

Elkövettek azonban egy súlyos hibát: a leválasztás nem jelentette önálló kolónia létrehozását, ezzel előkészítették a talajt a térség későbbi erőszakos arabizációjához, marginalizációjához és végső soron a polgárháborúhoz. Az arabizmus a rabszolgaság

gyakorlatának terméke, az afrikanizmus pedig a közvetett hatalomgyakorlás gyarmati politikájának terméke volt. A közvetett hatalomgyakorlás gyarmati politikája nemcsak kitalálta az afrikai identitást Dél-Szudánban, de egyúttal etnikumok formájában feldarabolta azt egymással versengő politikai közösségekre (Idris, 2005, 110. o.).

Amennyiben a dél lezárását és az új programot a teljes leválasztás és egy déli, dzsubai, wau vagy malakali brit adminisztrációs központ létrehozása követte volna, talán megmenthették volna Dél-Szudánt az évtizedes elnyomástól és vérfürdőtől. Ám ez gazdasági okokból nem így történt.

A britek számára a legmeghatározóbb kihívás a mai Dél-Szudánban az volt, hogy multietnikai régióban igazgassanak helyváltoztató, jórészt pásztorkodó közösségeket, akik az autonómia és az együttélés közti egyensúly megértésének szintjére érkeztek. A brit megoldás az etnikumok egymástól elkülönítése és átpolitizálása volt: kijelölték a szállásterületeket, melyeket a gyarmati hatalom által kijelölt etnikai tekintély igazgatott. Ezek a törzsi hatalmasságok földet oszthattak, bíraskodhattak helyi konfliktusokban és behívhatták a gyarmati erőket, amikor a státusukat veszélyeztették.

Ironikus, hogy amikor az autonóm Dél-Szudán elkezdte megszervezni a helyi kormányzatot 2005 után, a CPA átmeneti időszakának kezdetén, a brit modellre építkezett. Az átpolitizált etnikai hovatartozás törzsi vonalak mentén töredezte szét a leendő állampolgárságot. Egyik helyi tekintély jött a másik után és egy terület lakói, akik magukat kizárólagos őslakosnak tartották, vitába keveredtek másokkal, akiknek szerintük nem volt joguk a természeti erőforrások használatára, melyeket minden probléma nélkül osztottak meg az elmúlt évtizedek során. Nem helyiek saját etnikai szállásterületet követeltek. A gondolat, hogy a nuerek és csekélyebb mértékben a dinkák természetüknél fogva harciasak, az Evans-Pritchard által vezetett brit antropológusok agyszüleménye, aki a nuereket a dinkák vadhajtasaként írta le (Mamdani, 2016).

A britek a dél-szudániaknak adták a különválást, a vallást és az angol nyelvet, ám Kartúmnak adták az irányítást. A függetlenség előestéjén Kartúm nem vette figyelembe a délieknek a hatalomban való részarányos képviselőletet illető igényeit. Az államiság és nemzetépítés folyamatai ambivalens, ugyanakkor haladó módon alakultak. A britek egy megosztott államot hagytak Szudánban, ahol az északi kormányok úgy örökölték az ország ellenőrzését, hogy délen fegyveres ellenállás formájában kellett szembenézniük

legitimitásuk megkérdőjelezésével. Az észak-déli megosztottság azon kívül, hogy a legmarkánsabb erő volt a konfliktusban, sokszor össze is kapcsolta a két ország rész érdekeit (Deng, 2010, 229. o.).

A korabeli déli elit frusztrációját kiválóan illusztrálja egy helyi kereskedő 1954-ből származó véleménye: „*Nos, úgy tűnik, északi barátaink további száz évre akarnak minket gyarmatosítani*” (Collins, 2008, 65. o.).

Az ENSZ az önrendelkezést antikolonialista felszabadításként definiálta a második világháborút követő években, és kizárta belőle az elszakadáshoz való jogot. Az AESZ követte az ENSZ álláspontját és megalakulása után egy évvel, 1964-ben kimondta a gyarmati határok sérthetetlenségét.

A függetlenségre készülve az egyiptomi kormány és az északi nacionalisták megállapodtak, hogy Szudán meglévő határai megtartásával gyakorolja önrendelkezési jogát. A déli tanult réteget nem vonták be ezekbe a tárgyalásokba. 1947-ben Dzsubában déli kormánytisztviselők kisebb csoportja megegyezett a konferencia brit és északi tagjaival, hogy a később alakuló kartúmi parlamentben részt vesznek a déli érdekek képviselőjeként. Mivel ezt kisebbségben nem tudták megtenni, az 1954-ben összehívott dzsubai konferencián már föderalizmust követeltek (Johnson, 2013).

Sok kritikát lehet megfogalmazni a brit uralomról, de ez volt az az időszak, amely dél feljegyezett történetében a leghosszabb békés és biztonságos időszakot hozta (Deng, 2010, 220. o.).

3.3 Szudán függetlenségétől Addisz-Abebaig (1956-72)

Szudán 1956. január elsején lett független állam. Függetlensége a brit adminisztráció *szudanizációját*, azaz az északi, arab identitású elit hatalomátvételét jelentette. Dél-Szudán számára ez csak a gyarmatosító cseréje volt. A dél-szudáni politikai és fegyveres ellenzék megkezdte Kartúmmal szembeni ellenállását, felkeléseit, polgárháborúit, melyek az addisz-abebai megállapodásig tartottak, amely részleges autonómiát biztosított délnek.

Valójában a szudáni nacionalizmus története inkább a posztkoloniális állam identitásáért folyó politikai marakodás története, mint az európai gyarmatosítás elleni küzdelem. 1956 után a domináns uralkodó elitek a nemzetépítés diskurzusán keresztül

keresték a politikai legitimitációt. Ezt a diskurzust a kizárólagos nacionalista történelem és identitás víziója irányította. Ezért fonódott szorosan össze a posztkoloniális állam az iszlámmal és az arabizációval (Idris, 2005, 49. o.).

Dél-Szudánban nem alakult ki a kolonizáció során a kolóniákra oly jellemző domináns helyi elit, hisz az *awlad al-bahr* váltotta fel az angolokat 1956 után. A kolonizáció bebetonozta az egyenlőtlenségen és dominancián alapuló rendszert. Az észak-szudáni rabszolga-kereskedők hagyatéka mélyen beleivódott a dél-szudáni politikai tudatba, és ez rendkívül nehézzé, ha nem lehetetlenné tette, hogy a központi kormány egy egységes politikai megállapodás értelmében terjessze ki fennhatóságát délre (Idris, 2005, 45. o.).

Az első észak-déli polgárháború nem 1955-ben kezdődött a Torit-i lázadással⁴⁴, az csupán előre jelezte a későbbi eseményeket (Rolandsen – Daly, 2016, 73. o.). A mellőzöttségből fakadó növekvő elégedetlenség vezetett az 1955-ös kelet-equatoriai, Torit-i lázadáshoz, melynek során a déli helyiek egy csoportja lemészárolta a jelenlévő északi helyőrséget és néhány északi civilt.

Az első polgárháború 1963-ban kezdődött, amikor is megteremtődtek azok a feltételek, amelyek egy polgárháború megindításához szükségesek: száműzetésben lévő ellenzéki politikusok, fegyver⁴⁵ és az Anya-Nya megalapítása. Az első polgárháború során a déliek az equatoriai bázisú és vezetésű Anya-Nya mozgalomba tömörültek, amely gerilla harcmodorról és bozótharcos taktikájáról híresült el a kartúmi nemzeti hadsereg, a SAF köreiben.

Az Anya-Nya lett a bozót kormánya (*hakuma*⁴⁶), a SAF pedig a városok kormánya: az Anya-Nya nem volt elég erős, hogy elfoglaljon egy várost, de elég erős volt ahhoz, hogy tartsa magát a bozótban. Az áttöréshez kellett Joseph Lagu (és az SSLM), Izrael támogatása és Dzsaafar Muhammad Nimeiri⁴⁷ hatalomra kerülése, amely tényezők megváltoztatták az erőviszonyokat és Kartúm hozzáállását a „déli problémához” (Rolandsen – Daly, 2016., 82-86. o.). A szudáni állam konszolidációja érdekében a vezetés a többévszázados múltra visszatekintő faji megkülönböztetést használta,

⁴⁴ Mint azt a szakirodalom általában állítja (pl. Collins, 2008, Johnson, 2011).

⁴⁵ A kongói 1964-es Simba felkelés szovjet és kínai gyártmányú fegyvereiből Dél-Szudánba is jutott.

⁴⁶ Kormány arabul.

⁴⁷ 1969-től 1985-ig Szudán ura, katonai puccsal hatalomra jutott diktátor.

befogadták a britek által bevezetett faji kategóriákat és az őshonosság gondolatát (Idris, 2010, 199. o.).

Az első számúzetésben alapított mozgalom a pánafrikanizmus szellemében életre hívott SANU. A faji és kulturális különbségek hangsúlyozásán kívül explicit párhuzamot vontak a fehér uralom és az arab uralom alatt élő Szudán között. Ez nagyfokú változás volt az ENSZ 1960-as határozatához képest, mely az önrendelkezést az antikolonializmussal azonosította. A SANU két nagy alakja, Joseph Oduho és William Deng álláspontja szerint az önrendelkezés egyenlő volt a függetlenséggel: „nem kevesebbet, mint önrendelkezést követelünk, ami után jó barátok lehetünk” (Johnson, 2013). Az SSLM számára a Nimeirivel folytatott addisz-abebei tárgyalások során azonban az autonómia föderatív Szudánt jelentett.

A kolonialista politikai intézményrendszer átvétele a „nacionalista” erők által a függetlenség után – lehetővé tette a déliek „gyarmatosításának” folytatását Szudánban. A Szudán függetlensége utáni harcok biztosították, hogy a pénz áramolhasson az erődvárosok körül, melyek új lakókat vonzottak, ám ezek kiürültek a mészárlások és ostromok után. Azonban az erődökön és környékükön kívül a kormány képtelen volt átalakítani a föld és munka rendszereit egy pénzen, béreken, bevételen és adósságon alapuló gazdasággá, amely lehetővé tette volna, hogy finanszírozza önmagát és a társadalom szövetébe ágyazódhasson (Thomas, 2015, 107. o.).

Az első polgárháború során hosszú veszélyes időszak és kartúmi parlamenti próbálkozások után, melyek nem oldották meg a déli képviselet és fejlesztés problémáit, számúzetésben déli felszabadító mozgalmak alakultak. A vezetők gyakran meghatározott közönségnek írták memorandumaikat, pl. az AESZ-nek. Merítették más afrikai felszabadító mozgalmak ötleteiből: *negritude* és haladás volt a jelmondata pl. a SANU londoni hírlevelének, a Dél-Szudán hangjának (*Voice of Southern Sudan*). Ezek a csoportok a szudáni hadsereg déli jelenlétét az arab telepes gyarmatosítás példájaként értelmezték (Oduho, Deng). Felhasználták Joseph Garang⁴⁸ afrikai-arab kibékíthetlenségről szóló faji alapú elméletét és Dél-Szudán elszakadására szólítottak a szudáni népek közti kapcsolat újraértelmezése és átalakítása helyett (Thomas, 2015, 108. o.).

⁴⁸ Déli kommunista politikus, akit Nimeiri kivégeztetett az 1971 júliusi sikertelen kommunista puccs utáni tisztogatásokban. Csupán névrokona az SPLM alapítójának és Dél-Szudán „atyjának”, John Garangnak.

1971-re Joseph Lagu és az SSLM lett az izraeli fegyverek és támogatás kizárólagos hasznélvezője. Az Anya-Nya tábornokai csapataikkal mind Lagu lázadó főhadiszállására, az equatoriai Owiny-ki-Bul-ba mentek hűséget esküdni és fegyvereket szerezni. Joseph Lagu etnikai vonalon szervezte meg az Anya-Nya frakcióit és területi központokat hozott létre: az equatoriai, főként bari Anya-Nya-t, a Bahr al-ghazali dinka Anya-Nya-t és a Felső-nílusi nuer Anya-Nya-t.

Az 1970/71-es száraz évszak hadi eseményei az Anya-Nya szempontjából igen sikeresek voltak, ezért a szudáni elnök, Dzsaafar Nimeiri más vonalon próbálta rendezni a „déli kérdést” és 1971 júliusában a délen is hiteles, ám elődjénél Joseph Garangnál jóval pragmatikusabb és kompromisszumra hajlandóbb Abel Aliert nevezte ki a déli ügyek miniszterének. Megbízta, hogy kezdjen tárgyalásokat Joseph Laguval és az SSLM-mel. A tárgyalások eredménye az 1972. február 27-én aláírt addisz-abebai békemegállapodás lett, amely egy évtizedre békés időszakot és regionális autonómiát hozott a mai Dél-Szudánban.

3.4 Addisz-abebai béke (1972-1983)

Az addisz-abebai megegyezés kevesebb volt, mint föderalizmus és nem függetlenség, de a déli tartományoknak korlátozott autonómiát adott saját, egységes területükön (Johnson, 2013), amely nemcsak Szudán történetében, de a korabeli posztkoloniális Afrikában is egyedülálló eredmény volt. A megállapodást az AESZ diplomáciai sikerként könyvelte el a kontinensen valamint a nemzetközi térben, és példaértékűnek tartották más szeparatista konfliktusok kezelésére, felszámolására (Rolandsen – Daly, 2016, 92. o.).

A megállapodás Amir Idris szerint (Idris, 2005, 52. o.) nem volt más, mint a britek által 1929-ben bevezetett dél-szudáni politika posztkoloniális verziója.

Sok, főként diaszpórában élő dél-szudáni árulással és gyávasággal vádolta a déli tárgyaló felet, az SSLM-et, amiért lemondott függetlenségi igényéről és belement az egyetlen tárgyalási előfeltételbe: bármely tárgyalási eredménynek tiszteletben kell tartania Szudán területi egységét. E kikötés történeti kontextusban vizsgálva azonnal érthetővé válik, hiszen többen a nemrégiben függetlenné vált afrikai államok közül az AESZ által határozatlanban is rögzített gyarmati határok sérthetlensége elvének ellenére ekkortájt szeparatista törekvésekkel küzdöttek (Biafra, Katanga, Eritrea), és semmiképp

nem akartak muníciót adni a lázadók kezébe egy precedens értékű szudáni államszétválással.

Az Anya-Nya az addisz-abebei békeszerződésben (GoS, 1972.) szövetséget kötött Nimeirivel, aki a déliekben ellensúlyt látott a tradicionális szudáni ellenzékkel szemben, akiket az 1969-es forradalom során eltávolított a hatalomból. Délnek koncessziókat és fejlesztéseket ígért a megállapodásban, tehát a fejlesztések sikere a Kartúmmal való szövetségen múlt. Az Anya-Nya a társadalmi és gazdasági alternatívák keresése helyett csupán a katonai és adminisztratív vonalra épített (Thomas, 2015, 109. o.).

Az addisz-abebei megállapodás létrehozta a dzsubai regionális parlamentet, amely a honvédelmi, a külügyi, pénzügyi és nem regionális ügyeken kívüli területeken hozhatott törvényeket és szabályozásokat. Felügyelő szerve a Legfelsőbb Végrehajtó Tanács lett, melynek elnökét Nimeiri nevezte ki a regionális parlament által felterjesztett jelöltek közül. A Tanács összetételét szintén Nimeiri hagyta jóvá a Tanács elnökének javaslata alapján (GoS, 1972, Chapter V.). A regionális kormánynak rendkívül kevés önálló bevétele volt, tehát nemcsak adminisztratív, de pénzügyileg is Kartúmtól függött.

Fontos eredménye volt a megállapodásnak az angol nyelv hivatalossá tétele az arab mellett, vagy inkább azzal szemben (Ibid, Chapter II).

A polgárháború lezárásáról és a megfelelő konfliktuskezelésről azonnali tűzszünet, általános amnesztia (az 1955-ös Torit-i lázadás óta elkövetett háborús és politikai bűnökért) és az SSLM soraiból 12 ezer katonának a nemzeti hadseregbe olvasztása volt hivatott gondoskodni (Ibid). A csapatösszevonás rendkívül nehéz feladatnak bizonyult, az SSLM volt tagjai alacsony rangot kaptak és sokszor nem megfelelő bánásmódban részesültek a nemzeti hadseregben, sokan pedig a „bozótba” menekültek, hogy elkerüljék a beolvasztást.

A békemegállapodás biztosította délnek azokat az alapvető jogokat, melyeket Kartúm 1956-ban nem adott meg, csak hogy az azóta eltelt tizenhat év során lényeges körülmények változtak: hosszú és véres polgárháború távolította el a kartúmi vezetést a déli elitektől, nem volt már visszaút.

Fontos tény, hogy a kartúmi vezető, Nimeiri legfelsőbb hatalmát sem a békemegállapodás, sem az azt magában foglaló 1973-as alkotmány nem korlátozta vagy ellensúlyozta. A szimbolikus autonómia csak tüneti kezelése lehetett az alapproblémáknak.

Az alapvető szolgáltatások biztosításának kiszervezése ebben az időszakban kezdődött. A nemzetközi segélyezés hajnala Dél-Szudánban az addisz-abebai békeszerződés alapján létrejött regionális kormányzat idején volt. Ezen programok fókuszában a szolgáltatás szállítása és az infrastrukturális fejlesztés állt, visszhangozva azt, ahogy a brit kartúmi kormány a gyarmati idők alatt a keresztény misszióknak szervezte ki saját feladatait. Tovább táplálták a helyi dinamikában meggyökerező hitet, miszerint a külföldiek és nem a kormány felel a dél-szudániak életének jobbításáért (Rolandsen - Daly, 2016, 98. o.).

Megjegyzendő, hogy a két polgárháború közti addisz-abebai béke időszaka lehetőséget adott a déli lázadó elitnek a politikai színtéren való szereplésre és a déliek számára a regionális autonómia a nemzetépítés kezdetét is jelentette.

Nimeiri a kezdeti jó katonából ebben az időszakban a hatalmát mindenáron megtartani akaró diktátorrá vált, többször önkényesen feloszlatta a regionális tanácsot és a parlamentet, délt érintő kérdésekben pedig gyakran nem konzultált a helyi gyűléssel. Ráadásul az 1970-es években az amerikai Chevron cég olajat talált az észak-déli határvidéken, az ebből származó majdani bevételek elosztásáról nem egyeztetett a regionális vezetéssel.

Nimeiri az addisz-abebai béke éveiben sem feledkezett meg arról, hogy a szinte teljes pénzügyi ellenőrzés nemcsak a hatékony irányításhoz, hanem a kliensrendszer fenntartásához is kiváló eszköz.

Az egyre erősödő déli elégedetlenség végül 1983-ban a második polgárháború kirobbanásához vezetett. A szikrát az iszlám jogforrásain alapuló vallási törvénykezés, a saría bevezetése, illetve a Jonglei-csatorna építési munkálatainak megkezdése adta⁴⁹, azonban ezek csak a végső csapások voltak a Kartúm által rövid pórázon tartott déli autonómiának.

⁴⁹ A Jonglei csatorna egyiptomi ötlet volt: a Nílus vizét elterelni a déli Szudd mocsárvidékről, így növelve a vízhozamot. A Szudd lakóinak és a déli autonóm gyűlésnek véleményére Nimeri ez esetben sem volt kíváncsi.

3.5 A második észak-déli polgárháború (1983-2005)

Az addisz-abebai megállapodást a regionális déli kormányzat ideje alatt Nimeiri többször felrúgta. 1983-ban a déliek számára az utolsó csepp volt a pohárban, mikor a diktátor a politikailag egyre erősödő kartúmi *iszlamisták* nyomására bevezette a sariát az ország déli területein is. A déli ellenállás polgárháborús szintre jutott, a regionális kormányzatot Nimeiri feloszlatta, majd megalakult az SPLM. A mai déli elit összetétele a második polgárháború során alakult ki.

Annak ellenére, hogy az SPLM az Új Szudán létrehozását, a Kartúmmal fenntartott egységet hirdette, és dél újra három régióra szakadt, az 1983-91-ig tartó időszak mégis rendkívül sokat segített a dél-szudáni identitás megerősödésében és a független állam gondolatának terjedésében. Az SPLM volt az első, mindenkit megszólító mozgalom, mely elérte a vidékiek többségét, különösen a nílusi népek körében (az equatoriaiak a szélre szorultak). Az SPLM volt az első dél-szudáni mozgalom, mely képes volt egy – később a nemzeti hadsereggé váló – hadsereg létrehozására, vezetői voltak az elsők, akik Kartúmmal egyenlő szinten tudtak tárgyalni és nem lehetett őket „megvenni” (Rolandsen - Daly, 2016, 119. o.).

Az Anya-Nyával ellentétben az SPLM gyorsan kinyilvánította politikai céljait. Az SPLM/A manifesztuma 1983 júliusában jelent meg, csupán néhány hónappal a Jonglei tartományban kirobbant lázadások után, amelyekkel elkezdődött a második polgárháború. Az első polgárháborúban csaknem egy évtized telt el, amíg a helyi lázadás és ellenállás politikai célokat kijelölő háborúvá vált.

1983-ban a déli regionális kormányzat felszámolása előtt Kartúm meg akarta szilárdítani katonai pozícióit. A SAF déli szárnyába az addisz-abebai megállapodás értelmében csaknem hatezer volt Anya-Nya harcost olvasztott be, és most őket akarták kivезényelni délről. A manifesztumot a SAF déli szárnyának tagjai írták és keserűen számoltak be erről a fejleményről. Ám a dokumentum sokkal több volt, mint lázadók panaszainak listája. Gúnyosan írt a déli regionális kormányról és az általa támogatott Anya-Nya mozgalomról. A manifesztum szerint éppen az Anya-Nya elitje lett a regionális kormányzat fő haszonélvezője (Johnson, 2011).

A manifesztum ambiciózus próbálkozás volt, hogy újraértelmezze Dél-Szudán problémáját távol a történelmi afrikai-arab kulturális megosztottságtól, amely az Anya-Nya (főképp emigrációban élő teoretikusainak) írott propagandájának fő kiindulópontja

volt. Az SPLM Dél-Szudán fejetlenségének okát Szudán egészének gyarmati fejlődésében látta és egy jövőbeli egységes szocialista Szudánban gondolkozott, nem független Dél-Szudánban. Az SPLM a független Dél-Szudán szorgalmazása helyett Szudán átalakításáról beszélt, ami részben pragmatikus döntés volt. Az Anya-Nya féle szeparatizmus épp akkor indult, amikor az AESZ határozatban rögzítette a gyarmati határok megváltoztathatatlanságát. Az SPLM nem lehetett egyszerre szeparatista és tarthatott volna fenn szövetséget olyan szomszédos államokkal, mint a saját szeparatista mozgalmakkal rendelkező Etiópia és Kenya. Szeparatizmus helyett az állam reformja melletti elkötelezettség volt az etióp támogatás előfeltétele (Thomas, 2015, 111. o.).

Az etióp támogatás azt jelentette, hogy a lázadók konvencionális háborút tudtak viselni egy hosszú gerillaháború helyett. A felkelés az etióp határ közelében indult, és hamar Szudán és Etiópia távháborújává vált. A manifesztum egyértelműen mutatja az etióp szocializmus katonai és központosító irányvonalait: fő célja, hogy az SPLA: „konvencionális hadsereg [legyen], amely el tudja pusztítani Szudán reakciós hadseregét” (SPLM, 1983, 18. pont).

A manifesztum legtöbb fejezete a dél-szudáni politikai és katonai szervezetek történetével foglalkozik. A dokumentum többet beszél ellenségekről, mint a dél-szudáni népről, vagy arról, hogy a fegyveres küzdelem hogyan alakítja át a déli társadalom szerkezetét. Ehelyett a területet a felszabadítás tárgyaként, a népet pedig annak eszközeként látja: „a parasztok politizálódása, szerveződése és militarizációja a területek felszabadítása után következik” (SPLM, 1983, 28. pont). A manifesztum konvencionális hadsereg létrehozását tervezi a „militarizált parasztság” soraiból, amely a legelmaradottabb perifériából harcol majd a centrum átalakításáért. Azonban a konvencionális háborús stratégia miatt elhanyagolták a felszabadító mozgalom szociális és gazdasági funkcióit. Ehelyett az SPLA leginkább továbbvitte a brit gyarmati adminisztráció szabályait, azaz a főnöki, hagyományos törvényeken és kommunális földtulajdonláson alapuló rendszert.

Az Anya-Nya csak a helyi élelemre támaszkodhatott, ezért egyfajta élelemadót fejlesztett ki, hogy alternatívát kínáljon az élelem elkobzásával szemben, hogy elkerüljék a helyi közösségek elidegenedését. Az SPLA ezzel szemben felhasználhatta a külföldi élelmiszersegélyeket, amelyeket a menekülteknek és a civil lakosságnak szántak. Az SPLA egyik fő célja volt a 1983-as lázadásokat követő harcokban, hogy ellenőrizze ezeket az élelmiszerkészleteket. Garang úgy következtetett, ahhoz, hogy sikerrel

járjon, az SPLA-nak egész Szudánra érvényes célt kellett meghatároznia, hogy az egész ország elégedetlen lakosságából tudjon toborozni soraiba, így politikailag sarokba szorítva és elszigetelve Kartúmot (Mamdani, 2016).

Dél-Szudánban azonban az SPLM programja keveset tudott ígérni a lakosságnak, akiknek túlnyomó része önfenntartó farmgazdaságokban, állattartó közösségekben élt, a föld és a munkamegosztás a közösségé volt. Tehát nem tudták használni a latin-amerikai forradalmakban oly fontos „azé a föld, aki megműveli” jelmondatot.

Programjukat a dependencia elméletben (Prebisch-Singer, Paul A. Baran, később Samir Amin, majd továbbfejlesztve Immanuel Wallerstein) találták meg, amely magyarázatot adott a tartósan elmaradott országok sikertelen modernizációs törekvéseire az 1960-as években. A dependencia elmélet elveti azt a hagyományos fejlődéstani tételt, mely szerint az országok meghatározott lépcsőfokokon jutnak el a piacgazdaságig és az osztályoktól mentes, szabad társadalomig, ehelyett területi fejlődési modelleket állított fel: virágzó városok, melyek jóléte szellemvárosoktól függ és csillogó fellegrak viharzónával körülvéve. Az elmélet szerint a kolonializmus megerősítette a világ fejlett központját, amely létrehozta a periférikus elmaradottság és egyenlőtlen csere állandósuló mintáit, melyeket a „függésben tartott burzsoázia” igazgatott, akik a nemzetközi tőke helyi közvetítői (Thomas, 2015, 114. o.).

A dependencia elméletének afrikai akadémikus központja a tanzániai Dar es-Salaam-i Egyetem volt, ahol John Garang ösztöndíjas hallgatóként tanult 1969-ben, közvetlenül azelőtt, mielőtt elhagyta az akadémiai pályát és csatlakozott az Anya-Nyához. A Garang által írt manifesztumra erősen hatott a Dar es-Salaam-i gondolati iskola. 1983-ban a dependencia elmélet, különösen a fejlesztések igazságtalan eloszlása a centrum és a periféria között, megfelelő kiindulópontnak bizonyult a dél-szudáni felkelők számára. Újraértelmezték Szudán problémáját, az arab-afrikai faji érvelést (Garang kisebbséget használt arab / folyóvölgyi törzsek helyett a manifesztumban) lecserélték az egyenlőtlen gazdasági fejlődés problémájára. A manifesztumban a „déli probléma” onnan ered, hogy a gyarmati adminisztráció felerősítette a meglévő különbségeket a szociális és gazdasági fejlettség eltérő fokain álló közösségek között és a vagyont a centrumban, azaz Kartúmban halmozta fel. Az 1956-os függetlenség nem oldotta fel, csak továbbadta a probléma felelősségét és adminisztrálását az afrikai közvetítőknél, a „burzsoáziává váló bürokrata elitnek”, ám a déliek kimaradtak ebből az elitből, mivel nem részesültek megfelelő színvonalú oktatásban, hiszen a britek csupán

azokon a területeken szervezték meg a modern oktatást, ahol az gyors hasznot hozott, így kihagyva az oktatásból pl. a déli tartományt.

A manifesztum szerint az Anya-Nya ahelyett, hogy feloldotta volna az elmaradottság okait, vezetőit az elit soraiba kívánta juttatni: amikor Szudán 1956 januárjában független lett, a koloniális hivatalokat igazságtalanul osztották el észak és dél között. A déli elit úgy érezte, a brit gyarmatosítók átverték és elárulták. Azonban a gyarmati hivatalok igazságtalan elosztása, ahogy korábban írtuk, a gyarmati időkben észak és dél egyenlőtlen periférikus fejlesztéséből adódó történeti szükségszerűség volt. Mikor a kormányhivatalok *szudanizációja* nyilvánvalóvá vált délen, a déli hadsereg Toritban felkelést robbantott ki 1955 augusztusában, négy hónappal a függetlenség előtt. Ez a felkelés jelenti az Anya-Nya I.⁵⁰ létrejöttét és a 17 éves harc kezdetét (1955-1972). Az Anya-Nya I-et tehát a *szudanizációval* való elégedetlenség hívta életre, azaz az igazságtalan hatalomelosztás az északi és déli burzsoáziává váló bürokrata elitek között. Az Anya-Nya I. céljai és törekvései ezért a pozíciószerezésben merültek ki. Az Anya-Nya pozícióra törekvő karaktere fontos tapasztalat, amelyből a jelen mozgalom (SPLM) sokat tanulhat (SPLM 1983, 7-8. pontok).

A dokumentum többször használja a „burzsoáziává váló (szó szerint burzsoazializálódó) bürokrata elit” kifejezést. Néhányan a Dar es-Salaam-i gondolati iskola képviselői közül (pl. Issa Shivji) ez idő tájt a „bürokrata burzsoázia” kifejezést használták a gyarmati állam helyi alkalmazottaira Tanzániában és másutt Afrikában, azonban a konvencionális marxista értelemben a burzsoázia a termelőeszközöket a magántulajdon intézményén keresztül birtokló osztály, amely intézmény Dél-Szudánban nemigen volt jelen.

A Dar es-Salaam-i gondolati iskola képviselői marxizmusból kölcsönzött ideákkal magyarázták, hogy a függetlenségüket akkoriban elnyert afrikai államokban miért katonai-bürokrata elit irányít, miért elterjedtek a katonai puccsok és miért sikertelenek az államok lakóinak életszínvonalát tartósan emelni kívánó próbálkozások. Úgy vélték, a posztkoloniális állam sikertelenségét az okozza, hogy a gyarmati időkben a kontinensen sok helyen létrehozott magántulajdon-rendszert az új elit irányítja (Thomas, 2015, 116. o.).

⁵⁰ Az Anya-Nya I. az első polgárháború lázadó mozgalmára, az Anya-Nya II. pedig az addisz-abebai megállapodás utáni lázadó mozgalomra utal.

„A marxista analízist mindig alakítanunk kell, amikor a koloniális problémával foglalkozunk” – mondta Frantz Fanon, akinek fő művét, *A föld rabjai-t* (Fanon, 1963) John Garang a legfontosabb olvasmányként ajánlotta tábornokainak. A Dar es-Salaam-i gondolati iskola sok ilyen alakítást végzett, úgy vélték, a marx-engelsi állammeghatározás nem érvényes Afrikában, mivel a prekoloniális afrikai államok nem törekedtek a magántulajdon-szerzésre, a tőkefelhalmozásra és a gazdasági növekedésre, hanem közösségi tulajdonlási rendszereket tartottak fenn. A kolonialista állam volt az, amelyik erőszakosan átalakította a közösségi tulajdonlási rendszert magántulajdonná, és ez a magántulajdon nem a helyi tőkefelhalmozást célozta, hanem vételét és eladását az európai tőzsdéken. Európában a tulajdonosok az államot használták, hogy megvédjék tulajdonosi jogait, de Afrikában sok esetben az újonnan létrehozott magántulajdonok azelőtt megosztottak voltak. A gyarmati hadsereg és bürokrácia új termelési rendet hozott létre, amelyben a bányák és ültetvények nem az azokon dolgozó embereké, hanem távoli részvényeseké voltak. Az új katonai-bürokrata rendszer, amit a kolonializmus hozott Afrikába, erőszakosan létrehozta a magántulajdon intézményét és függetlenítette az emberektől, akik erőfeszítést tettek azért, hogy termeljenek az adott magántulajdon területén. Amikor a gyarmati államot felváltotta a független afrikai állam, a katonai-bürokrata kizsákmányoló rendszer megtartotta fontosságát (Saul, 1974).

A posztkoloniális állam a katonai-bürokrata elit fontos szerepe miatt különbözött a gyarmati államtól. A katonai-bürokrata elit gazdaságilag független az „eredeti burzsoáziától”, a helyi gyár- és ültetvénytulajdonosoktól, így ezek a helyi hatalmasságok nem képesek elég tőkét felhalmozni ahhoz, hogy árat diktáljanak vagy hosszabb távon befektessenek. „A gazdaságilag elmaradott országok nemzeti burzsoáziája nem vesz részt a termelésben, a feltalálásban, az építésben, a munkában... a gyarmati rendszerben egy középosztály, amely tőkét halmoz fel, elképzelhetetlen jelenség” (Fanon, 1963). A gazdasági hatalom a gazdag országok piacain van és ahhoz, hogy a rendszer működjön, a posztkoloniális katonai-bürokrata elitnek képviselnie kell az érdekeit. Az Anya-Nya vezetői tudták, hogy kimaradtak ebből a katonai-bürokrata elitből, mivel ők dél-szudániként az elmaradott területeket képviselték (SPLM, 1983, 1. pont). Ezeket a területeket erőszakosan vonták be a világgazdasági rendszerbe, így a Kairóban vagy a *Wall Street*-en jelentkező gazdasági problémák a dél-szudáni falvakban is erőszakosan éreztették hatásukat, ám itt nem voltak befektetések, gyárak, ültetvények vagy iskolák e bevonás eredményeképp és faji ideológiákat találtak ki, hogy igazolják a perifériák

elmaradottságát. A burzsoáziává váló bürokrata elitek tartották életben ezt a rendszert, amely a döntéseket a gazdag országok piacain hagyta, a gyárakat, ültetvényeket és iskolákat északon tartotta, ahol a befektetés gyors megtérülést ígért. Az Anya-Nya semmi mást nem akart, mint nagyobb szeletet a „burzsoáziává váló bürokrata” tortából. Ettől a kissé erőltetett gondolatmenettől eltekintve a manifesztum jó néhány része idézhető marad, mint például: „Az úgynevezett dél-szudáni probléma valójában egy általános szudáni probléma, az elmaradott területek általános problémája az egész országban, amely délen különösen súlyossá vált az elnyomó kisebbségi kartúmi rezsimek miatt. Valójában a probléma gyökere a múlt század végén elterjedt kapitalizmusban és kolonializmusban keresendő” (SPLM, 1983, 1. pont).

Külföldi elemzők a manifesztumot a marxizmus gyerekes félreértésének, vagy az etióp támogatás eszközének tekintik (Collins, 2008, Rolandsen, 2005). Nyaba is az etióp támogatás megszerzésére irányuló törekvésnek értelmezi a dokumentumot (Nyaba, 2000). A szudáni kommunista párt kritizálta a marxista terminológia gondatlan használatát.

Mindentől függetlenül John Garang új értelmezést adott a szudáni problémáknak, melynek során átalakította ugyan az ortodox marxizmus elveit, ám az egész országot meg tudta szólítani. Első ízben csatlakoztak a szudáni kommunista párt tagjai (tanult, kozmopolita kartúmiak) egy déli fegyveres mozgalomhoz, ám az új elméletnek volt néhány korlátja.

A dependencia elmélet elég muníciót adott Garangnak analíziséhez, magyarázatot adott a tartós gazdasági elmaradottságra, azonban nem foglalkozott a belső folyamatokkal. A kartúmi, dzsubai, dárfúri, dél-kordofáni egyetemistáknak máig szimpatikus elmélet nem igazán talált célba a vidéki Dél-Szudánban, hiszen nem beszél a helyi változásokról. Ahelyett, hogy az SPLM a felszabadított területeken megpróbálta volna létrehozni az igazságosabb Új Szudánt, inkább kizsákmányolta a területeket és elidegenítette a lakosságot. Az SPLM reprodukálta a régi modellt, felállította a centrumot Dzsubában és a vidéki Dél-Szudán periféria maradt.

Az elmélet nem adott magyarázatot a felszabadító háború által kiváltott változásokra, és nem javasolt változtatást a termelési rendszerekben, melyek néhány területet és csoportot elmaradottságban tartanak, viszont formálta az SPLM-et és a Szudán(oka)t kutatókat is jól hangzó frázisaival, mint amilyen a centrum-periféria (Thomas, 2015, 120-2. o.).

Az SPLM felszabadító hadsereg helyett megszálló hadsereggé vált, a biztonság és szolgáltatások nyújtása helyett a felszabadított területeken gyakori volt a rablás és az erőszak. A tanult elittel ellentétben a katonák nagy része tanulatlan, rendkívül könnyen provokálható: „Az SPLA nagyrészt egy alacsony szintű politikai öntudattal bíró paraszthadsereg” (Nyaba, 2000, 54. o.).

A megszállóból felszabadítóvá fejlődést egyre későbbre, mindig a jövőbe helyezte az SPLM elitje: „A belső viták megoldását el kell halasztani, amíg az ellenséggel való konfrontáció befejeződik” (adalék a negatív identitáshoz) (Debray, Regis, 1977, A critique of arms, idézi Nyaba, 2000, 71.o.). Csakhogy a „felszabadítást” az SPLM egyre tovább halogatja a függetlenség után is.

10. sz. térkép: Szudán (1994)

Forrás: http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/sudan_pol_94.jpg

Az 1994-es első nemzeti kongresszuson (Chukudum) felülvizsgálták a manifesztumot a belső és külső változások értelmében. Az SPLM fő témája az Új Szudán lett, mind a felszabadított területek, mind a régi Szudán szempontjából. Garang retorikájában megmaradt a manifesztum kritikája az igazságtalan vagyoneelosztásról és fejlődésről, ám ekkor a problémákért már csak és kizárólag a kartúmi rezsime felelt, eltűnt a gyarmati rezsime és előjött a manifesztumban kínosan elkerült *dzsellába* kifejezés (SPLM, 1994). Az SPLM az 1991-es kényszerű etióp kivonulás és a belső szakadás után egyre nyíltabban kezdett beszélni az elszakadás lehetőségéről, az etnikai feszültségek felkorbácsolódtak a déli fegyveres konfliktus során, főleg mivel Kartúm is beszállt az 1991-ben a Nasir kiáltvánnyal megszületett szakadár SPLM-Nasir támogatójaként.

A szecesszió gondolata az etióp támogatás elvesztésén kívül Eritrea függetlensége (1993) miatt is felerősödött, hiszen ekkor történt meg először, hogy megváltozott egy afrikai határ a gyarmatosítás utáni időszakban.

Garangnak azonban a függetlenségi harc meghirdetése két jelentős hátránnyal járt volna: egyrészt elvesztette volna a szudáni politikai ellenzék (NDA, *National Democratic Alliance*) támogatását, másrészt a határ északi oldalán harcoló bajtársak (Nuba-hegység, Kék-Nílus tartomány, Dárfúr) szövetséges haderejét. Egy civil sem remélhetett vezető pozíciót a mozgalomban katonai tréning nélkül. Ez a szabály hozzájárult a dél-szudáni értelmiség militarizálódásához és egy tisztikar létrejöttéhez, amely tanultabb volt az elődöknél, mint az Anya-Nya és a kormány milíciái (Rolandsen - Daly, 2016, 113. o.).

Garang az elmélet átalakítása ellenére kitarzott a manifesztumban is jelenlévő fegyveres küzdelem primátusa mellett, amely révén meg kell szerezni az állam feletti ellenőrzést. Az SPLM/A, ahelyett, hogy valódi nemzeti felszabadító mozgalomként viselkedett volna, fosztogató és pusztító hódító hordává züllött, az SPLA a felszabadított területeken tulajdonképp megszálló hadsereggé vált (Nyaba, 2000, 53. o.).

Az SPLM 1994-ben elindult, máig be nem fejezett politikai átalakítása ellenére Garang nem foglalkozott egy alternatív kormányzás felállításával a már ellenőrzött területeken, hanem a konvencionális harcra koncentrált, a küzdelemre, melynek befejezése után történik majd meg a felszabadítás. Bár Garang az Új Szudánért küzdött, sokan a mozgalomban egy független Dél-Szudánért harcoltak, s úgy gondolták, csupán a külső támogatás és szimpátia megszerzéséért kell fenntartani a látszatot (Thomas, 2015, 124. o.).

Érdekes lett volna meglátni Garang retorikájának változását, idomulását a CPA időszaka alatt és a déli függetlenség elnyerése után. Vajon képes lett volna a paradigmaváltásra és annak *fentről lefelé* történő módszeres végrehajtására és le tudta volna vezényelni a valódi felszabadítást, ha nem hal meg 2005 júliusában?

1989-ben humanitárius ernyőszervezetként elindult az OLS⁵¹, hogy összefogja az ENSZ és minden NGO szudáni tevékenységét. Nemcsak a kormány, hanem a lázadók által ellenőrzött területekre is eljutott. Az élelmiszersegélyek azonban fegyverré váltak: bármely OLS akciót jóvá kellett hagynia az ENSZ-nek, az SPLM-nek (1991 után az SPLM-Nasirnak is) és Kartúmnak is, ez a gyakorlatban vétőjogot jelentett a NIF számára, hogy ételszállítmányokat engedjen be a lázadók által ellenőrzött területekre. Ezt a vétőjogát az SPLM szakadása után úgy használta, hogy csupán az SPLM-Nasirnak juttatott ételt, de az SPLM-nek nem, így erősítve a szövetségesét és gyengítve ellenfelét (Rolandsen – Daly, 2016, 126-127. o.).

A nép „függő” lett az élelmiszersegélyektől, de nem lustaságból vagy kényelemből, hanem mert a háború sújtotta területeken nem tudtak vetni és aratni, nem tudták magukat föld nélkül eltartani, sőt a katonák gyakran elvették tőlük ételkészleteiket, mikor egy adott területen áthaladtak. A humanitárius segély *függőségi szindróma* (Nyaba, 2000, 54. o.) az OLS óta csak egyre erősödött.

A harc folytatódott a hatalomért, miközben a nemzetközi humanitárius szervezetek nyújtották az alapszolgáltatásokat a lakosság nagy részének.

1991 májusában az SPLM-et támogató etióp Mengisztu / Derg rezsim bukása (az EPDRF – Ethiopian People’s Revolutionary Democratic Front ekkor vonult be Addisz-Abebába) után az SPLM etiópiai bázisait fel kellett számolni, a dél-szudáni lázadó mozgalomnak el kellett hagyni a szomszédos országot.

1991 augusztusában a shilluk Lam Akol és a nuer Riek Machar megírta a Nasir kiáltványt és létrehozta az SPLM szakadár szárnyát, az SPLM-Nasirt. A Nasir kiáltvány csupán az emberi jogok és civil szabadságok érdekében végrehajtandó demokratizációért folytatott hatalmi harc eszköze volt (Nyaba, 2000, 11. o.), ám az SPLM-Nasir elvei elvesztek a harcokban és maradt a polgárháború civileket nem kímélő, élelmiszersegélyeket felhasználó rideg valósága.

⁵¹ Részletesen ld., pl. Johnson, 2011, 143-162. o.

Az SPLM kettészakadása után kitört a több éven át eltérő intenzitással zajló déli belső polgárháború, ahol a déli hatalmi harc erőteljesen etnikai vonalakon zajlott és rendszeres volt az etnikai leszámolás egy város vagy falu bevételekor. Ennek leghírhedtebb példája az 1991-es bori mészárlás volt, amelyben az SPLM-Nasir szövetséges, a nuér etnikumból toborzott irreguláris *fehér serege* (White army, ld. Young, 2007 és 2016) feldúlta a Jonglei tartománybeli Bor városát, több ezer civil, főleg a dinka etnikumhoz tartozó ember meghalt.

A belső polgárháborúban résztvevő vezetők máig a dél-szudáni elit és a fegyveres vagy politikai ellenzék csoportjainak élén állnak. A 2013-ban kirobbant déli polgárháború szereplői és módszerei ezért (és a politikai gondolkodás változatlansága miatt) hasonlítanak kísértetiesen a két évtizeddel azelőttihez. Ebben a kontextusban jogosnak érezzük az 1991-es SPLM szakadás utáni polgárháborút első déli polgárháborúnak és a 2013-as SPLM szakadás utánit második polgárháborúnak nevezni.

Machar, miután látta, hogy rendelkezésre álló erőforrásai nem tudják fedezni a harc folytatását, szövetséget kötött Kartúmmal, ami komoly hitelességi kérdéseket vetett fel, ám politikai karrierje ezt túlélte, két évtizeddel később ismét képes volt egy szakadár SPLM élére állni.

1992 május–júniusig tartott az Abuja-i megbeszélés (a nigériai kormány kezdeményezése, hogy a NIF és az SPLM tárgyaljon a békéről) első fordulója (Abuja 1.), melyre az SPLM-Nasir is elment. Itt az SPLM már beszélt Dél-Szudán önállóságának gondolatáról, az elszakadásról.

Az SPLM a szakadás után az Abuja konferencián hozta vissza újra a párbeszédbe az önrendelkezést. Az önrendelkezés a SANU / SSLM vonalhoz képest már Szudán összes marginalizált területére (perifériájára) vonatkozott, hisz az Új Szudán eszméjével az SPLM toborozni tudott Dél-Kordofánban, Kék-Nílus tartományban és a beja területeken is (a későbbiekben), ahol a marxista „vissza a földet a népnek” gondolat valódi tartalommal bírt, ellentétben délkel, ahol a föld nem került állami tulajdonba, hogy gépiesített farmgazdaságokat hozzanak létre.

A rendezési folyamatot később átvette az IGADD és 1994 januárjában megfogalmazták az IGADD nyilatkozatát az alapelvekről (declaration of principles): Dél-Szudán önrendelkezési jogáról és a szekuláris Szudánról bármely jövőbeni béketárgyalások kiindulópontjaként. Ezt az SPLM és az SPLM-Nasir 1994

júliusában, míg a NIF csak 1997-ben írta alá, de valódi politikai akarat a tárgyalásra a Machakos egyezmény aláírásáig (2002. július) nemigen volt.

Az észak-déli kapcsolatok pesszimista értékelése megmutatkozik Abel Alier 1990-ben megjelent könyvének címében, Dél-Szudán: túl sok be nem tartott megállapodás. Az egyik legérdekesebb részben Alier így ír: „Az egység keretein belül kínálkozó lehetőségek az adminisztratív decentralizációtól, melyet 1980-ben északon próbáltak ki, a regionális autonómián át, amelyet délen próbáltunk ki 1972-től 1983-ig, a föderáción át, amelyet részben kipróbáltunk a regionális autonómia formájában, a konföderációig terjednek, melyet még nem próbáltunk,...az elszakadást...csak a harctéren érhetjük el, vagy úgy, hogy észak teokratikus kormányzatot hoz létre és egyúttal teljeskörű arab nacionalizmust,... ám ha Kartúm erre az útra lép, az jó eséllyel a szudáni nemzetállam végét fogja jelenteni” (Deng, 2010, 246. o.).

Az NCP és az SPLM válogatott a béketárgyalási kezdeményezések között: Kartúm az 1999-es egyiptomi-líbiai, az SPLM az IGAD vonalat támogatta.

Az 1991-et követő évtizedben a közösségi szintű békéltetés legismertebb szervezett kísérlete a Wunlit névre hallgatott, arról a Bahr al-ghazali településről lett elnevezve, ahol a Fehér-Nílus nyugati partján Dinka-Nuer béke és békülési konferenciát tartották 1999. február 27-től március 8-ig (Mamdani, 2016).

Habár a Wunlit folyamat eredményesnek tekinthető, és a helyi és regionális szintű békéltető tárgyalások prototípusaként tekinthetünk rá, nem volt felelős civil hatóság, amely ellenőrizte és betartatta volna a helyi szintű megállapodásokat és a békekonferencia nem fedte le az összes 1991-es erőszak sújtotta területet. Csak a Nílus egyik partjára vonatkozott, részt vettek benne Bahr al-Ghazal dinkái, de a Jonglei tartományi bor dinkák nem, miképp a Fehér-Nílustól keletre élő nuerek sem.

2001. szeptember 11. után az USA egyre növelte a nyomást Kartúmmal szemben az IGAD rendezési folyamaton belül, Etiópián és Kenyán keresztül, ha kell beavatkozott, de fenntartotta az „afrikai rendezés” látszatát.

2002 januárjában Riek Machar újra csatlakozott az SPLM-hez, az SPLM-Nasir nevében is megszűnt.

A Machakos egyezmény 2002. júliusi aláírása előtt az SPLM álláspontja (amennyiben nem sikerül a kartúmi kormány megdöntése és az Új Szudán létrehozása elbukik) dél és észak laza konföderációban való alkotmányos elkülönülésében, avagy végső megoldásként a dél teljes függetlenségéhez vezető önrendelkezésben rejlett.

John C. Danforth, az USA szudáni különmegbízottja 2002. áprilisi riportjában (mely az IGAD kezdeményezést felkarolva az USA hátszelével vezetett a Machakos egyezmény és végső soron a CPA aláírásához) az önrendelkezésből kivette a határ északi oldalán lévő területeket és a kartúmi politikai ellenzékét.

A Machakos egyezményt 2002. július 20-án írták alá. Kartúm beleegyezett a déli önrendelkezésbe (akár elszakadás), Dzsuba pedig elállt a világi alkotmány egész Szudánra vonatkozó igényétől.

Az SPLA nem megnyerte az északkal vívott háborút, hanem hivatásos és nem hivatásos csapatainak elképesztő ellenállásával megmutatta Kartúmnak, hogy soha nem fogja tudni Dél-Szudánt akarata ellenére uralni (de Waal, 2014).

3.6 A CPA (2005-11)

A CPA-t 2005. január 9-én írta alá Ali Osman Taha az északiak, azaz az NCP és John Garang a déliek, azaz az SPLM/A képviselőjeként. Ezzel a dátummal kezdődött meg a féléves előkészítő szakasz, amelynek során a feleknek létre kellett hozniuk a CPA által meghatározott intézményeket, és meg kellett szövegezniük az átmeneti periódusra vonatkozó alkotmányt. A hatéves átmeneti periódus az előkészítő szakasz után, 2005. július 9-én kezdődött. A békemegállapodás az átmeneti időszak útitervét fektette le. Kartúm az átmeneti periódust kapta arra, hogy bebizonyítsa, képes megvalósítani egy új ország feltételeit, amelyben minden polgár egyenlő, tekintet nélkül származására és vallására, a déliek pedig ugyanezt a periódust kapták arra, hogy megbizonyosodjanak Kartúmnak az új ország megvalósítása iránti elkötelezettségéről. A déliek biztosítéka, kvázi menekülési útvonala a 2011. január 9-i önrendelkezési referendummal adottá vált. Mindkét fél célja az egység vonzóvá tétele lett, ám a déliek lehetőséget kaptak a különválásra, amennyiben az északiak nem építenék az Új Szudánt.

A CPA határozott a hatalommegosztásról is: dél vezére, John Garang az átmeneti időszakban alelnöki pozíciót kapott, s az ország elnökével, Omar al-Bashirral és a második alelnökkel, Ali Osman Tahával alkották az elnökséget. A kartúmi nemzetgyűlésben helyet kapott az SPLM, létrejött a nemzeti egységkormány (*Government of National Unity*, GoNU). Dzsubában megalakult a déli kormány (GoSS) és a nemzetgyűlés. Az átmeneti periódus kormányzati mérföldkövei lettek: a

népszámlálás (2008. április), az általános választások (2010. április) és végül az önrendelkezési népszavazás (2011. január 9). A CPA megállapodás legveszélyesebb következménye az lett, hogy a nem fegyveres politikai ellenzék mind Szudánban, mind délen tökéletesen mellőzötté vált (Mamdani, 2016).

A sors azonban közbeszólt: John Garang, a déliek legendás vezére, a dinka etnikum tagja, az Új Szudán megálmodója 2005 júliusában, néhány nappal alelnöki beiktatása után helikopterbalesetben elhunyt. A helyére, az SPLM és a dél-szudáni kormány élére a szintén dinka Salva Kiir Mayardit lépett, aki azonban az SPLM/A pragmatikusabb, kritikusabb álláspontját képviselte.

Omar al-Bashir és az NCP a békemegállapodás átmeneti időszakának éveit alatt nem tudta meggyőzni a délieket, hogy az egység mást is jelenthet, mint a függetlenség óta erőszakolt identitásexportot, az északi folyóvölgyi törzsek dominanciáját és dél-további marginalizációját. Az NCP az egységkormányban többségben maradt, a CPA előírásainak megvalósítása az északi kormánypárt kénye-kedve szerint alakult, az SPLM és az északi ellenzéki pártok tiltakozása és időnkénti nemzetgyűlésből való demonstratív kivonulása ellenére. Az egység nem vált vonzó opcióvá a déliek számára, a békemegállapodás tűzszünetté degradálódott, és az átmeneti időszak éveinek előrehaladtával a dzsubai kormány és Dél-Szudán népe egyre határozottabban a menekülésre, azaz az önrendelkezési referendumon kinyilatkoztatott elszakadásra koncentrált. Valójában a CPA egy elitek közötti szerződés volt, a kartúmi kormány és a sok közül egy dél-szudáni vezető között (Astill-Brown, 2014).

A CPA első mérföldköve, a népszámlálás irányított volt: tudatosan kevesebb lelket számláltak Dárfúr nem arab lakta részein és Dél-Szudánban, hogy a választások után a parlamenti helyek számát a rezsimmelenes vidékeken csökkentsék, és azért, hogy Dárfúrban a választókörzetek határait az NCP jelöltjeinek megválasztását elősegítendő húzassák meg (DRDC, 2010).

A 2010. áprilisi választások északon és délen a fennálló *status quo*-t erősítették meg. Omar al-Bashir 68 százalékos szavazati aránnyal maradt az ország elnöke, délen pedig Salva Kiir a voksok 93 százalékát szerezte meg, a politikai ellenzék egyetlen említésre méltó pártja, Lam Akol SPLM-DC-je⁵² marginális szerepet játszott. A

⁵² Az SPLM-DC-t, azaz a *Sudan People's Liberation Movement – Democratic Change* pártot 2009-ben alapította Lam Akol, és már a 2010-es választásokon is szerepelt. A párt a 2013-ban kiobbant

nemzetközi megfigyelők a választások során elkövetett kisebb szabálytalanságokról számoltak be, ám az eredményt elismerték, a választásokat a demokrácia sikeres állomásaként értékelték (Carter Center, 2010, 17–18. o.).

Az NCP nem tudott vagy nem akart a békemegállapodás átmeneti időszakában valódi szemléletváltást végrehajtani, a déliek egyre inkább csak a függetlenséget látták megfelelő választásnak.

Az persze örök kérdés marad, vajon Garang legendás karizmája és vezetői képességei képesek lettek volna-e változtatni az északiak „lassító hadjáratán”, illetve az is, vajon a hatéves időszak mégoly példás kartúmi cselekedetei elegendők lettek volna-e ahhoz, hogy a déliek 2011 januárjában az egység mellett szavazzanak.

A referendumon a szavazók 99 százaléka Dél-Szudán függetlenségére szavazott. Omar al-Bashir, Szudán elnöke a déli önrendelkezési referendum eredményének kihirdetésekor – Kartúm korábbi ígéretéhez híven – a következőképp nyilatkozott: „Kijelentjük, hogy elfogadjuk a dél-szudáni nép választását, és törekszünk arra, hogy megoldjuk a még függőben lévő ügyeket, és arra, hogy gyümölcsöző kapcsolatokat építsünk ki észak és dél között” (ST, 2011a).

A nemzetközi közösség is kifejezte elismerését a külföldi megfigyelők és az ENSZ szerint is szabad, szabályos és hiteles népszavazás megrendezését illetően, és biztosította a születő államot arról, hogy elismeri majd függetlenségét, amit 2011 júliusában meg is tett (White House, 2011). Az autokrácia aggasztó jelei nyilvánvalóvá váltak, ám a nemzetközi közösség elnézte azokat, mint szükséges rosszat, csak hogy a CPA végrehajtására szánt szűk határidők ne csússzanak (Astill-Brown, 2014).

A CPA határozott a vagyonmegosztásról. Az átmeneti időszakban a délen kitermelt olajból származó bevételek 50 százaléka a déli kormányt illette. Szudán 1999-ben kezdett olajat exportálni, miután jelentős kínai beruházás eredményeképpen elkészült az első, *Greater Nile Oil Pipeline* névre keresztelt olajvezeték és a hozzá tartozó infrastruktúra, amely Port Szudánba juttatja az északi Dél-Kordofán és a déli Unity tartomány olaját. 2006-ban elkészült a második, *Petrodar* olajvezeték, amely bekapcsolta a termelésbe a déli Felső-Nílus tartomány *Adar Yale* olajmezőjét. Szudán jelenleg ismert olajkészlete 6,3 milliárd hordó, békeidőben kb. 500 ezer hordó olajat termeltek ki, ezzel

polgárháborúig a legjelentősebb politikai ellenzéki erő volt, azonban etnikai (shilluk) párttá „zsugorodott” és 2016 júliusában Lam Akol kilépett a pártból.

az ország Nigéria és Angola után a szubszaharai Afrika harmadik legnagyobb olajtermelő államává vált.

11. sz. térkép: A két Szudán ismert olajlelőhelyei és olajinfrastruktúrája

Forrás: http://www.marcon.com/print_index.cfm?SectionGroupsID=51&PageID=2284

Az olaj addig nem látott gazdagságot hozott Kartúmnak. Az olajbevételekből a békemegállapodás átmeneti periódusa előtt semmit sem juttatott a déli régióknak. A CPA vagyonmegosztása révén Dzsuba is jelentős bevételre tett szert. Mindkét régió gazdasága erőteljesen függ az olajtól. Kartúm bevételeinek felét, Dzsubáénak pedig mintegy 97 százalékát jelentették 2010-ben az olajdollárok. A ma ismert olajtartalékok háromnegyede délen található, Kartúm a déli területeken kitermelt olajból származó

bevételei elvesztésével összjövödelmének 30 százalékától esett el. A két ország az olajexportot illetően dél függetlensége után is egymásra utalt, legalábbis mindaddig, amíg Dzsuba nem épít alternatív olajvezetéket a tengerhez. Tervek már készültek egy Dzsubát a kenyai Mombasával, illetve Lamuval összekötő olajvezeték építéséről, ám a jelentős költségek (kb. 1,5 milliárd USD) és a vállalkozás bizonytalansága miatt a beruházásról még nem született szerződés. A csökkenő olajkészletek, az olajár drasztikus csökkenése, a déli belső konfliktusok és Dél-Szudán eladósodása miatt az elmúlt években már nem volt szó alternatív olajvezeték építéséről.

A gazdaság diverzifikálása északon a kieső olajbevételek, délen pedig az egyoldalú gazdasági felépítés miatt vált rendkívül fontossá. Délen az olajbevételek a függetlenség után rövid távon növekedtek ugyan, ám az olajár ingadozása és az ismert lelőhelyek egy-két évtizeden belüli kiapadása (ICG, 2011a, 20. o.) a jelenlegi struktúrájában sebezhetővé teszi a déli gazdaságot.

A CPA biztonsági kérdésekben is határozott. Az átmeneti időszak második évének végéig az északi hadseregnek ki kellett vonnia csapatait délről, az SPLA lett a déli országrész legitim hadereje, és kivonta csapatait északról. Létrehozták a határvidék vitatott területein szolgálatot teljesítő, úgynevezett *közös hadosztályokat (Joint Integration Units, JIU)*, amelyek közös irányítás alatt lévő, mindkét hadsereg katonáit magukban foglaló alakulatok voltak.

Az 1956-os, 2100 kilométer hosszan húzódó észak-déli határ (Johnson, 2010, 9. o.) meghatározására és demarkációjának előkészítésére a megállapodó felek technikai tanácsot (*Technical Border Committee*) hoztak létre. A déli és északi tagokkal felálló tizennyolc fős tanácsnak erre a feladatra a békemegállapodás szerint féléves előkészítő szakasz állt rendelkezésére. A technikai feladat azonban hamar politikai kérdéssé vált, és a tanács munkájának útjába számos akadály került. A határ teljes kijelölése és demarkációja – mint korábban már említettük – máig nem valósult meg (Concordis, 2010, 15–27. o.). A vitatott területeken mindkét oldalon felfegyverzett katonák állomásoznak békeidőben is (Kafia Kingi, Hofrat en-Nahas, a Munro-Wheatley sáv, Heglig / Panthou, Kaka Tijariya, Jebel Megeinis-Jodo és a Chali el-Fil - Johnson, 2010).

A béke megállapodás kétoldali tüzszünetének nemzetközi ellenőrzése az ENSZ BT 1590-es, 2005 márciusában hozott határozata (ENSZ BT, 2005a) által életre hívott ENSZ-békefenntartó egység, az UNMIS feladata volt. Tízezer fős állományukkal nemcsak a határ menti vitatott területek ellenőrzését végezték, hanem logisztikai és

humanitárius segítséget is nyújtottak a déli adminisztrációnak. Mandátumuk a 2011. április 27-én hozott 1978-as ENSZ BT-határozat (ENSZ BT, 2011a) értelmében a déli függetlenség kikiáltásáig szólt. A Biztonsági Tanács a határozathozatal napján azt is bejelentette, hogy békefenntartói jelenlétét az átmeneti időszak lezárulása után is fenn kívánja tartani a térségben. A kartúmi külügyminisztérium elutasította az ENSZ bármiféle jelenlétét a déli függetlenség után a határ északi oldalán, így az államszétválás után a délen mandátumot kapott UNMISS-t hívta életre az ENSZ Biztonsági Tanácsa az 1996-os határozattal (ENSZ BT, 2011c).

A CPA határozott az észak–déli határ északi oldalán elterülő, déli kötődésű speciális területek, azaz a Dél-Kordofán tartomány területén lévő Abyei, a Nuba-hegység és a Kék-Nílus tartomány státusáról.

Abyei speciális eset, hisz e terület számára a CPA IV. Fejezete (GoS, 2005), miképp az addisz-abebai megállapodás (GoS, 1972) is már önrendelkezési referendumot helyezett kilátásba, amely azonban nem történt meg 2011. január 9-én sem, és a 2013 őszén egyoldalúan lebonyolított referendum eredményét Kartúm nem ismerte el. A 2013-as polgárháború előtti időszakban a heves összecsapások, északi oldalról a bombázások is gyakoriak voltak a határvidéken, és a távháború eszközét is előszeretettel használták mind kartúmi, mind dzsubai oldalról. E módszerek alkalmazását a jelenlévő két ENSZ misszió (a dél-szudáni misszió, az UNMISS és az Abyei területén tevékenykedő UNISFA) és a szétválási tárgyalások mediáló partnere, a Thabo Mbeki vezette AUHIP sem tudta hatékonyan megakadályozni.

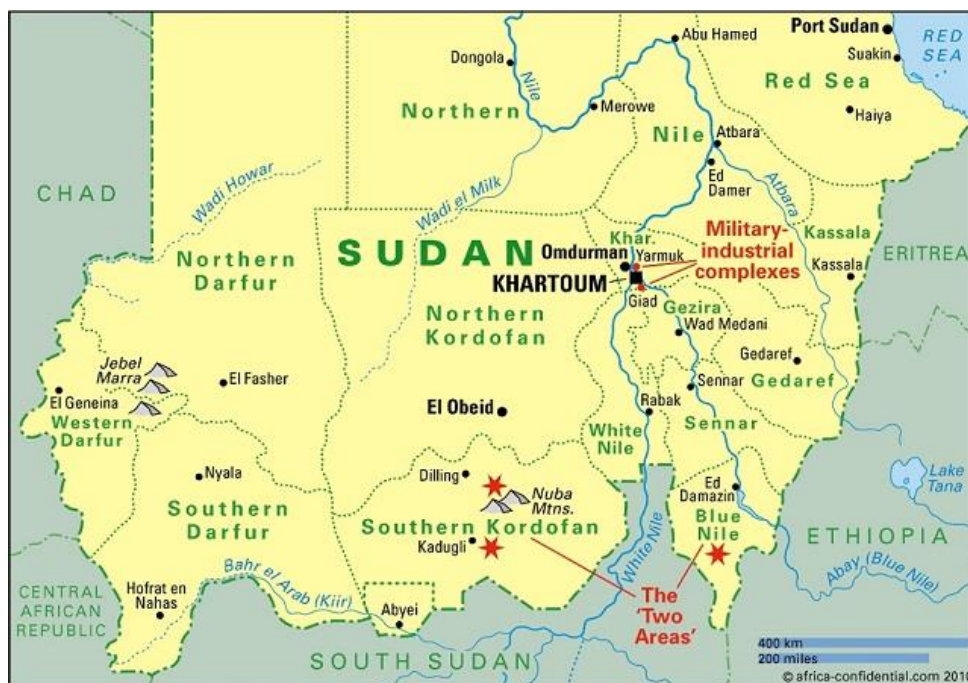
Dél-Kordofán és a Kék-Nílus tartomány lakói pedig népi konzultációk során nyilváníthattak véleményt az északi államon belüli speciális státusuk milyenségéről. Mivel a békemegállapodás értelmében nem volt lehetőségük délhez csatlakozni, a népi konzultációk értelme és lényege is kérdéses volt. A központi kormány déli függetlenség előtti hozzáállását illetően sokat sejtetett Omar al-Bashir határozott megnyilvánulása az egyik önrendelkezési referendum előtti beszédében: „Ha Dél-Szudán különvállik, megváltoztatjuk az alkotmányt, és akkor nem beszélünk már kulturális és etnikai sokszínűségről. [...] A *saría* és az iszlám lesz az alkotmány fő forrása, az iszlám lesz az államvallás és az arab a hivatalos nyelv” (ST, 2010).

E beszéd nemcsak észak perifériáinak lakóihoz és az északi, egyre aktívabb ellenzékhez, hanem Omar al-Bashir párton belüli potenciális ellenfeleihez, az NCP keményvonalasaihoz és iszlamistáihoz is szólt, akiknek az elnök bizonyítani akarta, hogy

képes lesz egyben tartani a „maradék” Szudánt. Bashir provokációja mélységesen felhárította az északi, nem arab identitású csoportokat.

A „két terület”⁵³ hamar lángba borult. 2011. június elején Dél-Kordofánban, a Nuba-hegységben és környékén a helyi választások elcsalása és ugyanazon év szeptemberében Kék-Nílus tartományban a nem megfelelően kezelt konzultációk miatt felkelések robbantak ki, amelyek Kartúm erőszakos válaszütemei nyomán több tízezernyi halálos áldozattal és milliós nagyságrendű belső és külső menekülttel járó polgárháborúhoz vezettek.

12. sz. térkép: Szudán és a „két terület”

Forrás: <https://www.africa-confidential.com/maps>

Sadiq al-Mahdi, aki 1986 és 1989 között miniszterelnökként irányította az országot és a *National Umma Party* vezéréként a 2016 márciusában elhunyt Hasan al-Turabi mellett a legmeghatározóbb északi ellenzéki személy volt, a következőképp nyilatkozott a kérdésben: „Azok a meggondolatlan fajgyűlölők [NCP] észak–déli

⁵³ A „két terület” a szudáni dél-kordofán tartomány-beli Nuba-hegység és a Kék-Nílus tartomány déli és nyugati területeit jelenti.

háborúba sodorják az országot [...] Szudán belső biztonságával játszanak, és nem nyugszanak, amíg ki nem űzik a délieket északról, és el nem pusztítják a déli államot, ami a mi pusztulásunkhoz fog vezetni” (ST, 2011b).

Mahdi ekkor Kartúm öt legnagyobb kihívásaként az észak–déli háború kiújulását, kulturális és vallási unilaterálisát, az olajbevételek 2011. július 9. utáni drasztikus csökkenését, a dárfúri konfliktust⁵⁴ és az Omar al-Bashir elleni, a Nemzetközi Büntetőbíróság által hozott elfogatóparancsot nevezte meg.⁵⁵

Szóljunk most részletesen a vitatott, jelenleg a SAF által megszállt Abyei helyzetéről. Abyei a ngok dinka etnikum által lakott terület, amelyet a brit gyarmati adminisztráció 1905-ben egy rendelet értelmében délről északra, az akkori Bahr al-Ghazal tartománytól Kordofán tartományhoz csatolt. Abyei az 1956-os határ északi oldalán fekszik. Földje termékeny, a száraz évszakban is zöldellő, és területén található a Diffra olajmező, amely Szudán ismert olajkészleteinek 0,6 százalékát rejt magában (ICG, 2010b).

A kicsiny, ám politikailag annál fontosabb terület a földművelő és állattartó, déli kötődésű ngok dinkák otthona, és a száraz évszak négy hónapjában az arab identitású, északi kötődésű, nomád állattartó baggara etnikum misseriya ágának a szálláshelye is; ők az év többi részét Dél-Kordofán tartomány északabbra fekvő vidékein töltik. A CPA Abyeire vonatkozó részének értelmében a terület speciális közigazgatási státust élvezett a békemegállapodás átmeneti időszakában. Állandó lakói, a ngok dinkák Dél-Kordofán és Észak-Bahr al-Ghazal tartomány polgárai lettek, a nomád misseriya csoportnak pedig elidegeníthetetlen joga maradt a területen való áthaladás, átmeneti tartózkodás és állataik legeltetése. A CPA átmeneti időszakában a területen kitermelt olajból származó bevételek fele Kartúmot, tehát a szudáni kormányt, 42 százaléka a déli kormányt, két százaléka Észak-Bahr al-Ghazal tartományt, két százaléka Dél-Kordofán tartományt, két százaléka

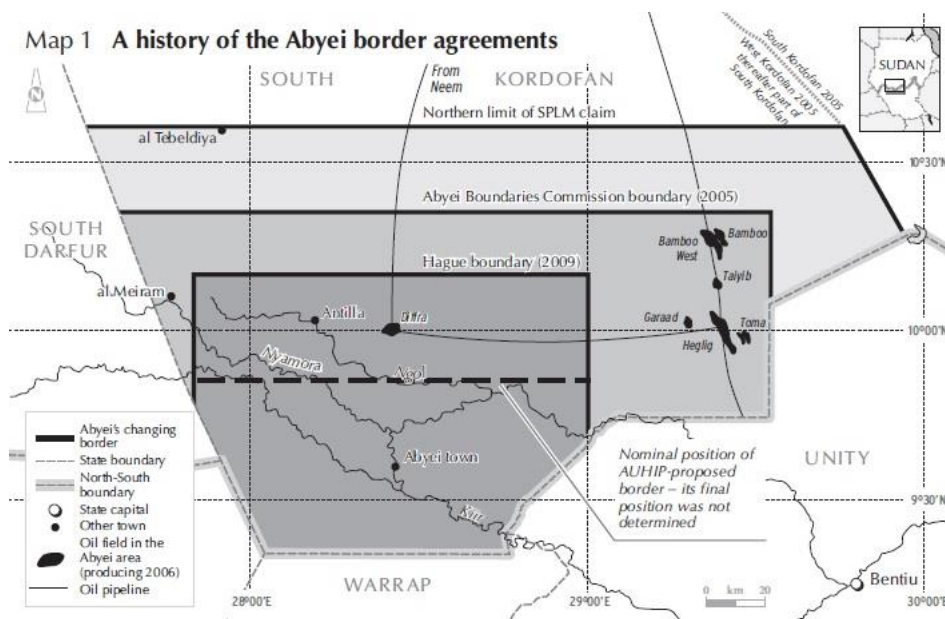
⁵⁴ A Dárfúrban folyó polgárháború fő oka a helyi, főként baggara törzsbeli arab nomádok favorizálása a területen élő szintén muszlim, ám nem arab identitású fúrok, zaghawák és maszalitok rovására. A több évtizeden át folyó marginalizáció 2003-ban újfent fegyveres lázadáshoz vezetett, amely a számos diplomáciai erőfeszítés ellenére azóta is tart. A konfliktusban az ENSZ szerint kb. 300 ezer ember halt meg és másfél millióan kényszerültek elhagyni otthonukat. Részletesen ld. Flint - de Waal, 2009.

⁵⁵ Az ENSZ BT 1593-as határozatában (ENSZ BT, 2005b) felkérte a Nemzetközi Büntetőbíróságot (*International Criminal Court*, ICC), hogy indítson nyomozást a dárfúri bűnök kivizsgálására, mivel ennek a helyi bíróságok többszöri felszólítás ellenére sem tettek eleget. Az ICC 2009 márciusában elfogatóparancsot adott ki Omar al-Bashir ellen. Az ICC népirtással, háborús bűnökkel és emberiség ellen elkövetett bűnökkel vádolja a szudáni elnököt (ICC, 2009).

a ngok dinka közösséget és két százaléka a misseriya közösséget illetve (GoS, 2005, Chapter IV/I/3.1).

A terület határainak meghatározása egy erre a célra alakuló bizottság (*Abyei Boundaries Commission, ABC*) feladata lett. A bizottság elkészítette kötelező érvényű jelentését, és benyújtotta az elnökségnek. Csakhogy Omar al-Bashir elutasította a határozatot, ezzel egyértelműen megsértve a békemegállapodásban foglaltakat. A kicsiny régió határvitái vezettek a szudáni hadsereg és az SPLA 2008. májusi véres összecsapásához, amelynek során Abyei város csaknem a földdel vált egyenlővé. A határvitát megoldandó a felek a hágai Állandó Nemzetközi Választott Bírósághoz (*Permanent Court of Arbitration, PCA*) fordultak, amely 2009 júliusában ismertette döntését Abyei határainak pontos meghatározásáról (PCA, 2009).

13. sz. térkép: Abyei és kijelölt határai

Forrás: <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/archive/border-disputed-areas/abyei/HSBA-Abyei-Heglig-map-WP26.pdf>

A hágai döntés kisebb területet ítelt Abyeinek, mint amiről a bizottság 2005-ben határozott. Az SPLM és az NCP is elfogadta a döntést. A határ demarkációja azonban nem történt meg. Deng Alor, az abyei határbizottság egykori tagja, a déli kormány regionális együttműködési minisztere 2010 decemberében a következőképp nyilatkozott a kérdésről: „Elmentünk Hágába, és csaknem egy évet töltöttünk ott. Ennek végén a

bíróság határozatát mindketten [SPLM, NCP] elfogadtuk. E határozatnak kötelező érvényűnek kellett volna lennie a felek számára. Mindenki ünnepezt, mi pedig hazatértünk. Három vagy négy hónappal később azonban az NCP elutasította a hágai határozatot. [...] Most azt kívánják tőlünk, hogy adjunk nekik még kb. 4000 négyzetkilométert a területből. [...] Elmondtuk a nemzetközi mediálós résztvevőknek, a [Abyei-kérdés] tárgyalások szervezőinek, Obama elnök különmegbízottjának [Scott Gration], Thabo Mbekinek és speciális bizottságának [AUHIP], próbáltuk őket meggyőzni, nincs rá mód, hogy új ötlettel jöjjünk elő a hágai döntés után. [...] Nincs értelme nemzetközi ítéletért folyamodni, ha a döntést nem tartják tiszteletben. [...] Gration [ebben az időszakban az USA szudáni különmegbízottja] még mindig erőlteti, hogy az SPLM fogadja el a föld további megosztását. [...] Nincs rá mód, hogy újabb kompromisszumokat kössünk az Abyei-kérdésben” (AllAfrica, 2010).

Világosan látható, hogy Bashir és az NCP diplomáciai fegyverként, bizonytalansági tényezőként használja Abyeit és saját szövetségeseit, a misseriyákat, akiket – más határ menti törzsekhez hasonlóan – fegyverekkel is ellátott. A ngok dinkák érthetően ragaszkodnak ahhoz, hogy az Abyei területére lépő, áthaladási és legeltetési jogukat gyakorló misseriyák fegyvertelenek legyenek, ők azonban arra hivatkoznak, hogy fegyvereik csupán állataik védelmét szolgálják.

A békemegállapodás Abyeinek is önrendelkezési jogot biztosított. Az átmeneti időszak végén, a déli referendummal egy időben kellett volna megtartani az abyei népszavazást is, amelynek alapján a terület Dél-Kordofán része maradna, vagy csatlakozna Észak-Bahr al-Ghazal tartományhoz, azaz a független Dél-Szudánhoz. A népszavazás megrendezése az abyei referendumbizottság – *Abyei Referendum Commission* (GoS, 2009, Section 8–20.) feladata lett volna. Azonban a dél-szudáni referendumbizottsággal ellentétben, amely a déli referendumot és az arra való felkészülést vezényelte le sikeresen az elmúlt hónapokban, az abyei referendumbizottság nem alakult meg. Az északi és déli, vegyes összetételű bizottságnak kellett volna határoznia arról, hogy ki jogosult a szavazásra:

„...a szavazónak Abyei terület lakosának kell lennie:

a. ngok dinka

b. bármely más ott élő szudáni közösség, az abyei referendumbizottság döntése alapján” (GoS, 2009, Section 24.).

Amennyiben a bizottság úgy döntött volna, hogy a misseriya etnikum nem állandó lakos, és nem szavazhat az abyei referendumon, a terület a népszavazás értelmében Dél-Szudán részévé vált volna. Politikailag érthető tehát, hogy az NCP ragaszkodott ahhoz, hogy a misseriyák szavazati jogot kapjanak. A nemzetközi diplomáciai erőfeszítések és a déliek kompromisszumkészsége azonban mind Kartúm érdekeit szolgálták. Észak nemet mondott minden ésszerű rendezési javaslatra, amely végül a diplomáciai rendezés kudarcához vezetett. Bebizonyosodott, hogy Kartúm nem elkötelezett a CPA fennmaradó határozatainak megvalósításában, és még egy kompromisszum (az abyei határbizottság jelentése) kompromisszumának (a PCA döntése) a kompromisszumát sem fogadja el. Az NCP elutasító magatartása hiteltelenné változtatta a déli állammal való békés viszony kialakítására vonatkozó kijelentéseit. Abyei státusának kielégítő rendezése nélkül kérdésessé vált az elszakadás körülményeinek további kérdéseiről folyó észak–déli tárgyalások értelme. Kartúm túsul ejtette Abeit, majd 2011 májusában, röviddel Dél-Szudán függetlensége előtt megszállta a területet.

Az Abyei-kérdést nem további déli kompromisszumok árán, hanem a vonatkozó szerződések és határozatok értelmében kellene megoldani, ennek megvalósulására azonban az idő múlásával mind kevesebb esély mutatkozik. „Csak két megoldás maradt az Abyei-ügyre. Az egyik a CPA Abyeire vonatkozó határozatainak megvalósítása összhangban a PCA ítéletével. A másik egy elnöki határozat, amely délhez csatolná a területet, ahonnan eredetileg csatolták el a britek az északi Kordofán tartományhoz [1905-ben]” (ST, 2011c).

Az NCP makacs ellenállásával egy időben az északi hadsereg, a SAF, a feltüzelt misseriyák segítségével 2011-ben módszeresen kiürítette, majd megszállta a területet. A taktika eleinte időről időre kisebb, néhány tucatnyi áldozatot követelő helyi konfliktusok előidézése, provokálása volt. Az áldozatok a déliek oldaláról jórészt a helyi rendőrség soraiból kerültek ki. Az összetűzések kétszáz emberéletet követeltek, és csaknem harmincezer helyi lakost készítettek menekülésre. A konfliktusok elől dél felé menekültek a falusiak.

Az elhagyott falvakat felégették vagy elfoglalták a misseriya harcosok, akiket fegyverrel is támogatott az északi hadsereg. A misseriyák támaszpontokat létesítettek az elhagyott területeken. A megszállás előtti utolsó, 2011. május eleji összecsapások kirobbantásában az abyei adminisztráció már a vitatott határterületekre vezényelt közös hadosztályok északi alakulatait tette felelőssé. A Kartúm által következetesen tagadott,

ám nyilvánvalóan központilag irányított katonai akció célja egyértelmű volt: a politikai feszültség jelenlétét és a fegyveres konfliktusok helyiekre gyakorolt hatását kihasználva *fait accompli* elé állítani a délieket és a nemzetközi közösséget.

A diplomáciai nyomás jelentősen csökkent az NCP-n, mióta a déli önrendelkezési referendum békésen lezajlott. A nemzetközi közösség elismerően nyugtázta, hogy Kartúm nemcsak engedte a referendum megrendezését, de el is ismerte annak eredményét. Washington és különmegbízottja, Princeton Lyman figyelme 2011 nyarán újra Dárfúr felé fordult, mintha a függetlenség ténye egy csapásra megoldotta volna az összes észak–déli tárgyalási kérdést. Az amerikai adminisztráció az 1997 óta érvényben lévő gazdasági szankciók feloldását és az országnak a terrorizmust támogató államok listájáról való levételét a dárfúri konfliktus rendezésétől tette függővé. Az Abyei-kérdést sem az Egyesült Államok, sem az Afrikai Unió tárgyalói nem mérték fel megfelelően, és nem kezelték következetesen.

Amikor pedig 2011. május végén az északi hadsereg megszállta Abyei tartományt és három év után újra porig rombolta Abyei várost, a taktika beteljesedett. A tartományból a felek júniusi megállapodásának és az ENSZ BT 1990-es határozatának értelmében (ENSZ BT, 2011b) a fegyveres erők ugyan kivonultak és a rendet az UNISFA 4200 fős etióp békefenntartói vigyázzák, ám a többszázezer, a területről elmenekült ngok dinka visszatérése kérdéses. Abyei szép lassan etnikai értelemben is északivá válik, amely rendkívül fontos egy majdani, státust meghatározó referendum kimenetelét illetően.

A kicsiny térség lakmuspapír az észak–déli viszonyban: amíg nem rendezik a státusát kielégítően, addig az észak–déli viszony sem normalizálódhat teljesen. Ahogy azonban említettük, a katonailag megalapozott valóság kíméletlenül testet öltött, és minél több idő telik el, annál nehezebb lesz a rendezés. A térség a két kormány politikájának foglya lett, és mint oly sok esetben, most is a helyi lakosok a pattanásig feszült és halálos áldozatokat is követelő helyzet leginkább szenvedő alanyai.

Szudán kettéválásánál az állampolgárság kérdését is rendezni kellett. Az északon élő déliek és a délen élő északiak sorsáról a feleknek meg kellett állapodniuk. Sok déli került északra, főleg Kartúmba az évszázados rabszolga-kereskedelem során, és sok menekült oda a fél évszázados polgárháború alatt. Pontos számukat rendkívül nehéz megállapítani. Az UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*) becslései szerint a négymillió háborús menekült közül a CPA átmeneti időszakában 2,5 millióan tértek haza (Refugees International, 2010).

A déli kormány 2010-ben meghirdetett és anyagi támogatást is kilátásba helyező hazatérési programja, valamint a referendum eredményessége miatt további százezrek tértek vissza. 2010. október és 2011. április között csaknem 600 ezer déli tért haza északról. Ám még így is több mint egymillió déli sorsa maradt bizonytalan északon. Ők nem tudtak vagy nem akartak hazatérni. Sokuk már nem is kötődik ősei földjéhez, nincsen már sem rokona, sem ismerőse délen. Kartúm azonban a függetlenség előtt nyilvánvalóvá tette, hogy ellehetetleníti északon maradásukat. Omar al-Bashir röviddel a referendum előtt így nyilatkozott az állampolgárság kérdésében: „Ha a déliek úgy döntenek, hogy kettéosztják Szudánt, és Dél-Szudán néven létrehozzák saját államukat, ugyanakkor meg akarják tartani északi állampolgárságukat, és élvezni az azzal járó jogaikat... nos, ha ezt akarják, szavazzanak az egységre. [...] Panaszkodnak mellözöttségükre és arra, hogy másodrendű polgárok, nos, mi értelme van állampolgárságot szerezni egy olyan országban, amely elnyomja őket? [...] Tehát mi nem beszélünk kettős állampolgárságról. A mi részünkről ez ki van zárva” (ST, 2011d).

Sokan tértek haza a függetlenség kikiáltása után is, és habár a kartúmi kormány nem toloncolta ki a délieket, sporadikus erőszak volt az ún. türelmi idő, azaz a függetlenség utáni kilenc hónap alatt, melyet azért határoztak meg az elszakadási tárgyalások alatt, hogy rendezni tudják a nyitott kérdéseket.

Az AUHIP 2012 márciusában, a függetlenség utáni kilenc hónapos türelmi idő lejártának közeledtével tető alá hozott egy az elszakadásból adódó állampolgársági jogok kérdéskörét érintő keretszerződést (AUHIP, 2012a), melyet a 2012. szeptemberi posztzecessziós tárgyalásokat lezárni hivatott szerződés-csomag is tartalmazott. Ez a keretszerződés a négy szabadságot, azaz szabad mozgást, munkavállalást, lakhatást és tulajdonlást ígér a szudániaknak délen és a délieknek északon, ám a keretszerződés maradéktalan végrehajtása máig nem történt meg, bár a nagyobb összetűzések elmaradtak. A kérdés megnyugtató rendezése rendkívül fontos nemcsak a tartós rezidensek, hanem a határvidék nagyszámú nomád lakossága miatt is, akik az év bizonyos hónapjait – a dél-kordofáni misseriyákhoz hasonlóan – a természeti adottságok miatt hagyományosan délen töltik.

Az új déli polgárháború kirobbanása, 2013 decembere óta kb. egymillió dél-szudáni menekült Szudánba. Bashir még 2013-ban úgy határozott, nem állít fel menekülttáborokat a délieknek, hiszen a állampolgársági jogok szerződése biztosítja számukra a négy szabadságot Szudánban. Kartúm 2016 szeptemberében azonban a dél-

szudáni biztonsági problémák miatt északra menekülőket hivatalosan is menekültnek nyilvánította, hogy az UNHCR-től és más humanitárius szervezetektől anyagi támogatást tudjon szerezni az ellátásukra (ST, 2016f) és menekülttáborokat is létesítettek a határ északi oldalán.

Az északról a polgárháborúk elől (Dárfúr, Dél-Kordofán és Kék-Nílus tartomány) menekülő szudániak délen szintén százezres számban vannak jelen menekülttáborokban (Yida és Ajuong Thok Unity tartományban, valamint Kaya, Jamam, Gendrassa, Yusuf Batil, Doro/Bunj Felső Nílus tartományban) és a városokban.

Az államszétválás legfontosabb gazdasági tárgyalási pontjában, az olaj tranzitdíjának kérdésében 2011. július 9-ig Kartúmnak és Dzsubának meg kellett volna állapodnia, hiszen az olaj értékesítésében egymásra vannak utalva. Kartúmnak szüksége van a déli olajra, Dzsubának pedig az északi vezetékekre és az olajipari szakemberekre. A CPA olajbevételekre vonatkozó megállapodása a függetlenség után elfogadhatatlan lett Dél-Szudán számára, hiszen a CPA időszakában a délen kitermelt olajból származó bevételek fele a központi kormányt illette. A megoldás egy hordónkénti vezeték- és infrastruktúra-használati díj megállapítása lett, amelyet a déli kormány északnak utal (ECOS, 2010, 7. o.). A díj megállapítása az egyik legfontosabb és legnehezebb tárgyalási kérdésnek bizonyult. Kartúm a déli olajbevételek felének kiesésével éves bevételének mintegy 30 százalékától esett el.

A CPA legalizálta a Dél-Szudán függetlenségéért küzdő SPLA-t, mint regionális hadsereget, és határozott a közös hadosztályok, a JIU-k felállításáról. Az elszakadás érvénybe lépésekor a békemegállapodás értelmében a JIU-kat fel kellett oszlatni és az SPLA, illetve a szudáni hadsereg, az SAF soraiba kellett olvasztani a déli, illetve északi katonákat. Az SAF soraiban azonban az ország sajátos történelme miatt sok déli illetőségű, illetve kötődésű katona teljesített szolgálatot. Az északi hadsereg hazaküldte a délieket, az SPLA-ba integrálásuk azonban problematikus volt, hiszen Kartúm oldalán harcoltak a polgárháborúban. A legtöbb gondot egy néhány ezer fős, Gabriel Tanginya tábornokhoz lojális hadosztály okozta, amely hazatért délre, ám 2011 februárjában Malakalban és az év április végén a Jonglei tartománybeli Kaldaknál csapott össze az SPLA-val. Összetűzésük mindkét alkalommal több mint ötven halálos áldozatot követelt. Tanginya egy 2011-es összecsapás után feladta magát, csapatainak integrációja a „nagy sátor” korlátai miatt csupán részleges tudott lenni.

A közös egységek feloszlása mellett az észak-déli határ demilitarizációja és a felfegyverzett civilek leszerelése is elsőrendű jelentőséggel bírt a két ország biztonsága szempontjából. A határ demilitarizációjának azonban előfeltétele a határ teljes delimitációja, majd pedig demarkációja, melynek kihívásairól már esett szó. A határ vitatott szakaszain és az olajkitermelő infrastruktúra közelében jelentős számú csapatokat állomásoztat mind az SAF, mind az SPLA.

A CPA újra autonómiához juttatta a délieket. A koloniális minimál-adminisztráció (törzsfőnök-rendszer és területi etnikai hovatartozás) és az addisz-abebai békemegállapodást követő évek regionális parlamentjének (marakodás a kartúmi koloncért és Nimeiri romboló hozzáállása) öröksége és az SPLM evolúciója jelentették az indulást az új regionális kormányzáshoz. Az Új Szudán újítása a szintezett adminisztráció volt: tartomány (province), megye (county), payam, boma. A jobb ellenőrzés nem jelentett „több” szolgáltatást, azokat külföldi NGO-któl és az ENSZ-től várta az SPLM. Payam és boma szinten az állam nem volt több, mint egy sárkunyhó, egy zászlórúd, egy asztal és egy szék (Rolandsen – Daly, 2016, 143-4. o.).

A „nagy sátor” építése mellett az SPLA híres lett erőszakos lefegyverzési kampányairól (pl. Jonglei 2006-2008) a civil lakosság körében, ami széleskörű elégedetlenséghez és olykor kiválasztott csoportok lefegyverzéséhez vezetett (pl. Lou Nuer 2006, Murle 2007-2008). A lefegyverzés konzekvens végrehajtása további erőszakot szült, mivel fegyver nélkül nem tudták megvédeni a közösséget a fiatal férfiak által a jószágrablások során elkövetett erőszaktól, így több áldozattal jártak ezek az akciók, mely áldozatok bosszút, tehát újabb felfegyverzést követeltek (ICG, 2009).

A „Garang-i államot a néphez” jelszó nemigen valósult meg a CPA átmeneti ideje alatt. A városok (Dzsuba és a tartományi központok), a fő összekötő utak fejlődtek, iskolák és kórházak nyíltak, ám a fejlesztések messze elmaradtak a tervektől és attól, ami az olajbevételek alapján elvárható lett volna. Az új kormány a dél-szudániak és a külföldiek szemében is korrupt és nem hatékony volt. A leszerelés nemhogy nem haladt, de az SPLA duzzadt a milíciák beolvasztásával, a „nagy sátor” építésével.

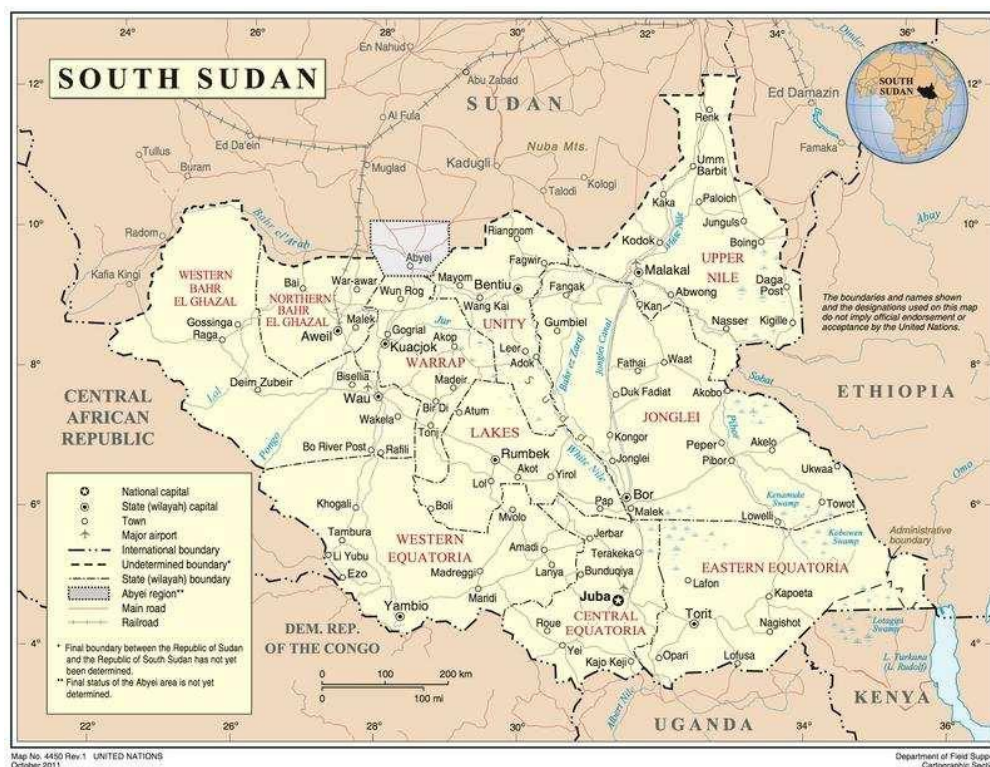
Az aláírt keretmegállapodás (a CPA) a GoS és az SPLA/M között reprodukálta a szudáni gyarmati diskurzust, amely az országot két elkülönülő egységre, északra és délre osztotta. A tárgyalópartnerek nem rendeztek két alapvető, a posztkoloniális szudáni államban gyökerező politikai örökséget. Ezek a faji alapokra helyezett államnak és Dél-Szudán etnikai csoportosításának örökségei. A keretmegállapodás hosszú távon

bebetonozza az antidemokratikus faji alapokra helyezett államot északon és létrehoz egy despotikus és decentralizált kormányt délen (Idris, 2005, 90-91. o.).

John Garang halála az Új Szudán halálát jelentette. Az SPLM szép lassan kivonult a szudáni politikából és a parlamentből, így magára hagyta az NCP-t Kartúmban és az északi ellenállást is. Mivel a „két terület” önrendelkezési igényét nem a súlyának megfelelően kezelték sem a CPA-ban (népi konzultációk), sem a kartúmi parlamentben, sem a szudáni elit részéről, Szudán déli határvidékén (az új Délen) polgárháborúk folynak, a harc az Új Szudánért északon folytatódott.

3.7 A független Dél-Szudán (2011. július 9.)

14. sz. térkép: Dél-Szudán (2011)

Forrás: <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/southsudan.pdf>

A déli önrendelkezési referendum után Dzsubában gőzerővel készültek a függetlenségre. 2011. április 21-én megszületett a kisebb módosításokkal máig érvényben lévő átmeneti, ideiglenes alkotmány.

A nemzetközi közösséget és a dél-szudáni városi lakosságot naiv elvárások és a függetlenség utáni paradicsom illúziója tartották bűvöletükben, és új kezdetet reméltek az új állam számára. A kijózanodás mind a külső, mind a belső aktorok számára lassú, éveken tartó folyamat volt.

A dél-szudáni kormány megütközött a nemzetközi közösség kimondatlan elvárásán, miszerint a függetlenség elnyerése nemcsak, hogy megváltoztatta az emberi jogok érvényesítésének kötelezettségét, de az ehhez szükséges erőforrásokat és kultúrát is (Astill-Brown, 2014).

A szudániak súlyos veszteségként, szükséges rosszként értékelték dél elszakadását. 2011. november 24-én a budapesti *Külügyi Intézetben* tartott előadásában Rahamtallah Mohammed Osman, a szudáni külügyminisztérium helyettes államtitkára úgy fogalmazott, hogy: „Kartúm elfogadta [dél] önrendelkezését a folyamatos háború miatt.” Abyeiről pedig: „Csak a ngok [dinkák] vehetnek részt a referendumon – Dzsuba ezzel a követelésével akadályozza a referendumat.” És „Az SPLA elfoglalta a területet, a SAF csak visszafoglalta azt [2011. május 21-én]”.

Az államszétválási tárgyalások függetlenség utáni fordulóján Kartúm már nem volt igazán kompromisszumra kényszerítve, így nem törte magát, hogy megegyezzen a legfontosabb gazdasági kérdésben, az olajexport tranzitdíjának kérdésében. Mivel a két Szudán nem tudott megállapodni a szudáni olajinfrastruktúra Dél-Szudán által fizetendő használati díjáról, Dzsuba nem fizetett semmit. Kartúm 2011 decemberében az elmaradt tranzitdíjak miatti bevételkiesést úgy pótolta, hogy két dél-szudáni olajjal teli tankerhajót eltulajdonított. Dzsuba felszólította Kartúmot, hogy engedje el a hajókat, ám a szudáni hatóságok nem teljesítették a követelést. és végül ez vezetett 2012. január végén a dél-szudáni olajkitermelés leállításához, amely havi 650 millió USD kiesést jelentett (De Waal, 2012) és az állam bevételeinek 98 százalékát adta 2011-ben, 2014-ben pedig az export 99.8 százalékát jelentette (Economist, 2017). Dél-Szudán úgy döntött, hogy jobb, ha dél-szudáni földben marad az olaj, amíg nem rendezik a tranzitdíjak kérdését.

A dzsubai kormány rendkívül kockázatos válasz-, ám *szuverenitás-demonstráló* lépésének vitathatatlanul erős nemzetépítő és egyesítő hatása volt (még mindig a *negatív identitással* állunk szemben), növelte a büszkeséget és valódi függetlenségérzést adott, de az olajbevételek kiesése egyrészt súlyos államadósságot szült, másrészt megakasztotta a kliensrendszer beolvasztó hatását – a hadsereg és az adminisztráció felduzzasztását. A kisebb húsosfazék csupán kisebb elitet képes eltartani.

A túl magas vezetékhasználati díj viszont új vezeték építésének tervezésére sarkallta Dzsubát. A kenyai Lamuba vagy Dzsubutiba érkező vezeték megépítése, valamint a Csád–Kamerun vezetékre kapcsolódás jött eddig szóba. Szerződés még nem született – legalábbis nem került nyilvánosságra – az új vezeték építésének tervéről, s ha az új vezeték elkészül, Kartúm semmilyen díjra nem számíthat déltől.

Dzsubának belátható időn belül szüksége van Kartúm olajinfrastruktúrájára, mivel a békeidőben tervezett új olajvezeték felépítésének egyre kisebb esélye van, hiszen az államadósság 2017-ben már meghaladta az 5 milliárd dollárt az olajexport leállítása, az alacsony olajárak és a költséges polgárháború miatt. Egy másik olajvezetékbe való befektetés Dél-Szudán ismert olajtartalékai alapján már nem térülne meg⁵⁶.

Az olajexport leállítása komoly kitartást igénylő feladat volt az SPLM-nek, de nem bizonyult elég muníciónak a „nagy sátron” belüli problémák elsimítására. Ezzel ellentétben a gazdaságra nézve rendkívül súlyos következménnyel járt. Az olajexport leállítása alatt, majd később a polgárháború kitörése után az állam újra magas kamatú piaci kölcsönök felvételére kényszerült, hisz az IMF⁵⁷ és a világbank nem állt szóba vele az átláthatatlan intézményi háttér miatt. Az államadósság nőni kezdett.

Az új állam valutáját, a dél-szudáni fontot (*South Sudanese Pound, SSP*) létrejöttkor, 2011 júliusában az USA dollárhoz rögzítették, majd megfelelő előkészítés nélkül 2015 decemberében átváltottak az irányítottan lebegtetett árfolyamra, melynek hatására a valuta elértéktelenedett, az infláció szárnyalni kezdett, a központi bank valutatartalékai kimerültek és a további kölcsönök felvételére kényszerülő állam adóssága csak tovább nő⁵⁸.

2016-ban az alacsony olajárak miatt Dzsuba kérte, hogy a 2012. szeptemberi megállapodás szerinti hordónként 25 USD díjnak (9 USD az infrastruktúra használatáért, és 16 USD, hogy törlessze a 3 milliárd dolláros tranzíciós díjat, amit Kartúm Dél-Szudán függetlensége után ért gazdasági veszteségei miatt kap) csak egy részét kelljen kifizetnie Kartúmnak. Szudán beleegyezett abba, hogy amíg az olajár alacsonyan, 50 USD alatt marad, a 16 USD-nek csak egy részét kéri.

⁵⁶ Egy esetleges új dél-szudáni olajmező felfedezése egy csapásra megváltoztathatja a jelenlegi helyzetet, ám a feltárások a polgárháború 2013. decemberi kitörése óta ismét szünetelnek.

⁵⁷ *International Monetary Fund*, a Nemzetközi pénzügyi alap.

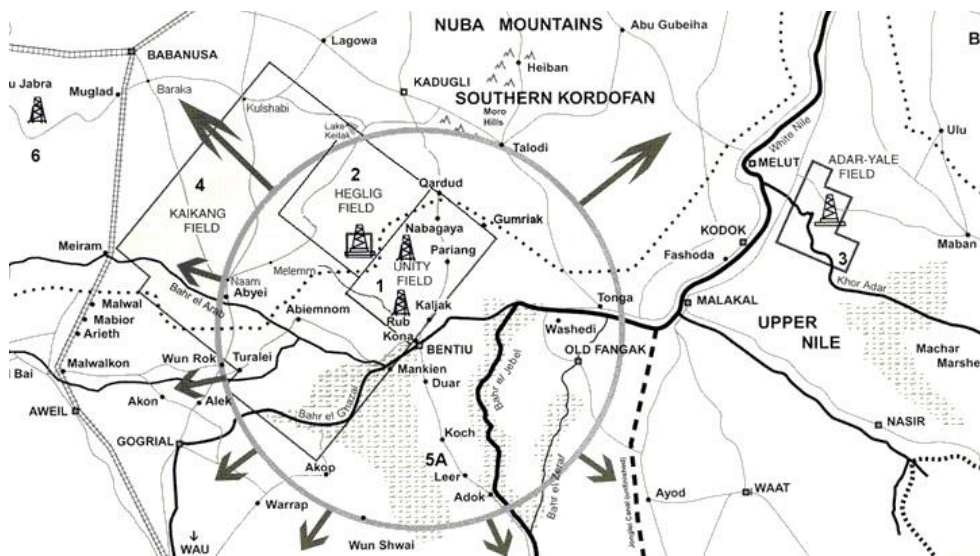
⁵⁸ Az infláció 2016 utolsó harmadában 495,4%, 2017 első harmadában pedig 343,7 % magas volt (ENSZ BT, 2017b).

Az olajbevételek finanszírozták a „nagy sátrat”, a polgárháború elkerülését, s ahogy mára világossá vált, a bőséges bevétel csupán elhalasztotta a belső konfliktust. A kormány nem tudta megváltoztatni a folyton ismétlődő felkelések és SPLA-ba visszatérések körforgását, nem tudott életképes alternatívát nyújtani a vidéki fiatal férfiak számára, pl. Kiir így beszélt Jonglei tartományban 2012. február 26-án: „Ti, munkanélküli fiatalok: adok nektek munkát, a munkátok az lesz, hogy csatlakoztok a hadsereghez, hogy megvédjétek a nemzetünket.”

Az elszakadási tárgyalások megakadtak (2012. február – Addisz-Abeba – AUHIP), a két Szudán között elmérgesedett a viszony. Rendezetlen kérdés maradt az olaj („támogatási összeg” és tranzitdíj), Abyei, a határdemarkáció és az állampolgárság.

Ebben a dühös szomszédsági viszonyban szállta meg az SPLA Heglig-et 2012. április 10-én határdemarkációs vitára hivatkozva. A vitatott, ám a határ északi oldalán lévő csekély kiterjedésű terület olajban gazdag és az államszétválás után Szudán olajexportjának felét adja (115 ezer hordó / nap).

15. sz. térkép: Heglig és a környező olajmezők

Forrás: <http://reliefweb.int/country/ssd>

Kellett egy „hazafias” cselekedet (az ősellenség, Kartúm ellen), ami elterelte a figyelmet a belső gondokról (olajbevételek kiesése, növekvő infláció, minimális

alapszolgáltatás biztosítás a lakosság számára). A hegligi incidens egységfrontot teremtett néhány pillanattal, újra Kartúm ellen hangolta a „nagy sátor” lakóit és a városi lakosságot. A SAF heves bombázásai (egészen Bentiuig) és a nemzetközi közösség nyomása miatt a hazai közvélemény ellenére 2012. április 21-én az SPLA kivonult Hegligből.

A hegligi incidens fordulópont volt Dél-Szudán és a nemzetközi közösség viszonyában annak ellenére, hogy Kartúm évek óta megszállva tartotta Abyeit, számos alkalommal bombázott déli területeket a közelmúltban és Dzsuba mindig is magának követelte Hegliget, nem tekinti a határ túlsó oldalának (Johnson, 2012). A dél-szudáni kormány és a donorok közti viszony azonnal és erőteljesen megromlott. A szoros elkötelezettségen alapuló kapcsolatra a gyanakvás és neheztelés árnya vetült (Astill-Brown, 2014).

2012. szeptember 27-én Kartúm és Dzsuba az AUHIP tárgyalásokon végül megállapodott az államszétválás megmaradt, égető kérdéseiről. Az olaj ügyében megegyezésre jutottak, Kartúm 3 milliárd USD „elszakadási támogatás”-ra és 11 USD tranzitdíjra lett jogosult minden hordóból (AUHIP, 2012b). A határ vitatott területeiről még nem született megállapodás, a két Szudán viszonya törékeny maradt. A problematikus viszony okai a múlt örökségében rejlenek. Kartúm vélhetően még mindig támogat déli milíciákat, Dzsuba pedig a „két terület” fegyveres szervezetét, az SPLA-N-t⁵⁹ és politikailag az SRF-et⁶⁰, az elmúlt évek során pedig dárfúri fegyveres csoportokat. A történelmi örökség az SPLA-t a függetlenség után is érdekeltté tette a szudáni polgárháborúban. Az évtizedes ellenségi viszony nem enged jó szándékú gesztusokat és megakadályozza a kölcsönösen előnyös megállapodásokat (de Waal, 2014a).

A „nagy sátor” céljának – az egység biztosításának a referendumra és a függetlenség kikiáltásának idejére – megvalósulása után hamar szétszakadt. Különösen érzékenyen érintette a húsosfazék zsugorodása az olajkitermelés leállítása után. Az út a polgárháborúig a „nagy sátor” stratégiában rejtett: a függetlenség támogatottsága a nép körében sokkal nagyobb volt, mint a vezető politikusoké.

Az egység felbomlásának első jelei a 2010-es választások utáni felkelésekben (Athor – Jonglei, Gatluak Gai – Unity, David Yauryau – Pibor) jelentkeztek és a Felső-

⁵⁹ SPLM/A-North. Dél-Szudán függetlensége után az SPLM/A Szudánban, a határ északi oldalán „ragadt” két hadosztálya (egy Dél-Kordofánban, egy pedig Kék-Nílus tartományban aktív) az SPLA-North, politikai szárnya pedig az SPLM-North. Vezetői Yasir Arman, Abdulaziz Hilu és Malik Agar.

⁶⁰ *Sudan Revolutionary Front* – északi lázadók politikai ernyőszervezete, 2011-13-ig volt számottevő, több komolyabb méretű, sikeres akciót tudott vezetni a SAF ellen, szerepe azóta minimális.

Nílus régióban a függetlenség első két évében is kezelnie kellett a kormánynak és az SPLA-nak néhány fegyveres lázadást.

A függetlenség után viták támadtak a Kartúmmal kötött sok kompromisszum, Kiir egyre szűkülő körének összetétele és döntései, a párt struktúrák mellőzése, valamint a pénz és a korrupció témái miatt. Az SPLM három fő csoportra bomlott a 2012-re kb. 150 000 főre duzzadt hadsereg „nagy sátrán” belül: Kiirre és támogatóira, Macharra és támogatóira és a múltban Garanghoz közel állók csoportjára (a majdani SPLM-FD, az egykor bebörtönzöttek). A „nagy sátor” forrongott, idő kérdése volt csupán, mikor szakad szét. A közeledő, 2015-re kiírt választások miatt esedékes lett az SPLM elnökének választása (az SPLM elnöke az SPLM köztársasági elnökjelöltje is, tehát gyakorlatilag Dél-Szudán elnöke) a 2013 májusára tervezett nemzeti kongresszus (National Convention) során. A nemzeti kongresszus azonban csúszott, mivel az SPLM három fő csoportja közti nézeteltérések miatt a politbüro (*political bureau*) és az NLC döntésképtelenné vált. Machar és a néhai Garang-közeliék szerint Kiirnek nem szabadna a választáson indulnia az elnöki posztért, hisz ő csak Garang „helyett ugrott be”, s távoznia kell. Kiir és köre ezt nem így gondolta. Riek Machar, Rebecca Nyandeng (Garang özvegye) és Pagan Amum nyíltan kritizálni kezdték az elnököt. Kiir (és köre) a kormány felfrissítésében és a felforgató elemek eltávolításában látta a megoldást: 2013. július 23-án elnöki rendeletekben (RSS, 2013a,b,c,d) tette meg a változtatásokat. Az elnök választott kormánytisztviselőket menesztett a nemzetbiztonság nevében, kényszerítette a törvényhozókat, hogy fogadják el az ő megválasztását a parlament elnöki pozíciójára, megengedte egyes minisztereinek, hogy saját céljaikra használják az államkasszát és mindezek felett feloszlatta az SPLM alapvető struktúráit, nemcsak mint a párt elnöke, hanem élve Dél-Szudán elnökeként gyakorolt hatalmával (Jok, 2013).

Amikor 2013-ben a hatalmon lévő SPLM nagyjából középen kettészakadt, és mindkét fél az egészet követelte, a nyugati sajtó csodálkozott, hiszen mindig is dél keresztény és animista áldozatait favorizálta a muszlim arab, északi elnyomóikkal szemben, és most egy hasonlóan sablonos magyarázatot talált a polgárháború kirobbanására az áldozatok új, független államában, ahol mindennek jó irányba kellett volna haladnia. Az új sablon egy régi felélesztése, a tribalizmus. Az NLC etnikai természetű szakadása jó alapot szolgáltatott, hiszen végül is a nuerek és a dinkák közti szembenállás szülte, s így ebből a nézőpontból a 2013-ban kirobbant polgárháború egy dinka vezetésű kormány és egy nuer felkelés között dúlt. A

konfliktusok valójában nem etnikai alapúak voltak, hanem már a függetlenség előtt létező fegyveres csoportok közötti problémák továbbéléséből adódtak. A szakadások okát nem a társadalom különböző etnikumai jelentették, hanem a függetlenséget megelőző időkből jelenlévő fegyveres csoportok közti problémák. Amikor Dél-Szudán 2011-ben független lett, nem egy hadserege volt, hanem legalább három: az SPLA fősodra, a Machar 2002-es visszatérésekor érkezett csoportok és a Paulino Matip vezette SSDF, amely a legkésőbb, 2006-ban⁶¹ csatlakozott (Mamdani, 2016).

A menesztett Machar helyett alelnöknek az equatoriai James Wani Iggát, régi szövetségesét tette meg Kiir. Machar, Pagan Amum és a többiek, akiket Kiir „kirúgott” a kormányból, az SPLM struktúráján belül próbáltak utat törni. Machar és ellenzéki koalíciója az év december 6-án sajtóértekezlet útján tudatták álláspontjukat, miszerint Kiirnek mennie kell. Kiir a politbüro értekezletét kihagyva december 13-14-re tűzte ki a nemzeti felszabadító tanács (NLC, tkp. az SPLM vezetői) ülését, amin a belső ellenzék megjelent, ám az első nap után kivonult, majd két nappal később, december 15-én kitört a polgárháború (Rolandsen – Daly, 2016, 154-6. o.).

A külső ellenség (Szudán) eltűnése, határon kívül kerülése és a közös cél (függetlenség) elérése óhatatlanul felszínre hozta a belső ellentéteket és előidézte a „nagy sátor” szétszakadását, majd a polgárháborút. 2013 decemberéig nem volt világos, hogy az az év júliusi kormányátalakításban elbocsátott tisztviselők Machart támogatják -e. Úgy tűnt, csupán az események és nem egy közös politikai program hozta őket össze és olyan ellenzéki mozgalom született, melyet inkább problémái és nem tagjai határoznak meg. 2014 első hónapjaiban néhány tűzszüneti megállapodást kötöttek, de nem bizonyultak tartósak. Ez azt sugallta, hogy a szembenálló felek úgy érzik, még nem merítették ki a fegyveres harc kínálta lehetőségeket. Az ugandai hadsereg, a UPDF⁶² egyoldalú beavatkozása a kormány oldalán hozzájárult a konfliktus regionalizálódásához. Az IGAD egy olyan megállapodást támogatott, mely ideiglenesen megszüntette a harcokat, az aktuális elit közti hatalommegosztás révén visszaállította a *status quo*-t, és nem a valódi reformok útjára terelte Dél-Szudánt.

⁶¹ 2006-ban írták alá az ún. Dzsuba nyilatkozatot (Juba declaration), amely a CPA utáni déli kiegyezést hozta az SPLA és más fegyveres ellenzéki csoportok között. A Dzsuba nyilatkozat lényeges állomása volt a „nagy sátor” építésének, egyúttal fontos záloga a CPA alatti déli békének.

⁶² *Uganda People's Defence Force*

A konfliktus etnikai vonatkozása nem lebecsülendő, de nem is felértékelendő. Bár gyakran mondják etnikai és törzsi konfliktusnak a polgárháborút, a konfliktus eredeti okai a multietnikai elit belső személyes csatáiban keresendők. Mindkét oldal kijátszotta az etnikai kártyát, hogy szítsa a konfliktust és hatalmon maradhasson. Az a tény, hogy a konfliktus főszereplői mind az SPLM nevet és márkát használják, mutatja, hogy a név még mindig legitimitációt jelent a hatalomgyakorlásra (Astill-Brown, 2014). Úgy tűnik, Dél-Szudánnak nem volt szüksége Szudánra ahhoz, hogy széttépje magát (Mutua, 2016).

A feszültség és bizalmatlanság felerősödése okozta 2013. második felének politikai eseményeit, majd pedig a polgárháború az év decemberi kirobbanását. A kormányátszervezés lángra lobbantotta a „nagy sátrat”.

A dzsubai vérengzések és célzott kivégzések, amelyekben több száz nuer halt meg, 2013. december 16-tól 18-ig tartottak. A végrehajtók személyét illetően a legelterjedtebb magyarázat – a meghallgatott katonatisztek, titkosszolgálatiak, rendőrök és kormánytisztviselők körében – szerint a mézárálás néhány ezer irreguláris műve volt, akiket a függetlenség utáni Szudánnal való határviták során toboroztak. Kiir a számukat 6000-re teszi és úgy nyilatkozott, hogy a toborzás célja a hadsereg diverzifikálása lett volna, ám bűnöző elemek lassan átvették az irányítást e csapatok felett. Hitelesebb magyarázattal szolgált két katonai és hírszerző tiszt, akik elmondták, hogy a csapatok közül egy kisebb számú, kb. 320 fős csoportot Kiir szülőföldjén lévő farmjának közelébe, a Bahr al-ghazali Luriba vezényeltek. Hozzájuk csatlakoztak civilek és több biztonsági szerv képviselői (nemzetbiztonságiak, vadőrök és helyi rendőrök). Katonai hírszerzési források szerint 2013 novemberében titkos mozgósítás kezdődött, egy volt főügyész elnökölte gyűlésen a dinka vének tanácsa (*Jieng Council of Elders*, JCE) részvételével, melyen kiválasztották, ki „védje az elnököt”. Mentsük meg az elnököt (*Dot ke beny*) névre keresztelték ezt a kiválasztott csoportot, amelybe ezeket toboroztak a vének Kiirrel való egyeztetése alapján. A folyamatot az elnöki hivatal finanszírozta. A december 16-18-ig tartó mézárásokat főleg Bahr al-ghazali emberek követték el. A felkészülés során a Tigris zászlóalj [az elnöki gárda] egy héttel a mézárások előtt várostisztítási, személtakarítási feladatot kapott. A *thid lau*-nak hívott „takarítás” idején határozták meg a későbbi mézárálás célterületeit (Mamdani, 2016).

Az SPLA azonnali segítséget kapott az országban az LRA-t⁶³ felszámoló erő részeként már jelenlévő ugandai hadseregtől, az SPLA-N-től és a JEM-től⁶⁴ Machar erői ellen. Bentiu 2014. áprilisi rövid bevételekor az SPLA-IO több száz dárfúri származású civil lemészárlásával torolta meg a JEM korábbi belépését a kormány oldalán.

A második déli polgárháború⁶⁵ hivatalosan 2015. augusztus 26-ig, az IGAD által tető alá hozott ARCSS békemegállapodás aláírásáig tartott. A legveszélyesebb, legtöbb harcot megélt területek az olajmezők (Unity és Felső Nílus tartományok az északi határhoz közel eső részei) és környékeik voltak.

16. sz. térkép: A második déli polgárháború kezdeti összecsapásai

Forrás: www.africa-confidential.com

⁶³ Lord's Resistance Army - az ugandai Joseph Kony vezette Úr ellenállási hadserege. Részletesen ld. pl. Illés, 2012c.

⁶⁴ Justice and Equality Movement – dárfúri fegyveres felkelő szervezet.

⁶⁵ Az első déli polgárháborúnak, amint már említettük, az 1991-től 1997-ig tartó belharcokat nevezzük.

Az afrikai problémákra afrikai megoldás konfliktusrendezési és békefenntartási *dogma* tesztelése vagy elbukott Dél-Szudánban, vagy csupán az elkerülhetetlen átmeneti visszaesés történt meg, azaz az elit akaratának hiányában elmaradt a valódi változás. Dél-Szudán a küzdelembe és a gyarmatosításba ragadt, tulajdonképpen háborúban áll önmagával. A polgárháború a politikai csalódottság, személyes ambíciók és etnikai rivalizálás eleyéből fakadó eseménysorozat (Johnson, 2014b).

Az ugandai hadsereg szinte azonnali beavatkozása megállította a nuer irreguláris sereg, a White army vonulását. Ezzel egy időben az UNMISS megnyitotta kapuit a belső menekültek (IDP – *internally displaced person*) előtt, akik a kormány oldalán harcoló ellenséges erők elől kerestek menedéket. Eleinte az ugandai hadsereget és az ENSZ-t is méltatták, hogy csökkenteni tudták az erőszakot, sőt megakadályoztak egy népirtást, ám a későbbiekben azzal vádolták őket, hogy elnyújtják a konfliktust: az ugandaiak támogatják a kormányt, az ENSZ misszió pedig szemet huny a táborokban a menekültek felfegyverzettsége fölött (Mamdani, 2016).

Az SPLA ellenőrizte a városokat, a főbb utakat és az olajlétesítményeket, az SPLM-IO a bozótban tartózkodott (a Unity tartomány déli részén fekvő Leer, észak Jonglei tartomány és Nasir), célpontjaik a főbb utak, az SPLA bázisok és a falvak lettek az utánpótlás miatt (fegyverek, lőszer és élelmiszer). A felkelők dél-kordofáni menekülteket is támadtak, azt állították, hogy a menekültek az SRF tagjai, akik az SPLA szövetségesei.

Az olajkitermelés a polgárháborúban visszaesett – az olajmezők és vezetékek ellenőrzése nem olyan egyszerű feladat, mint egy bánya kézbentartása –, az olajkitermelés csökkent – 350 ezerről 100-150 ezer hordóra, Unity tartományban a kitermelést kényszerűségből leállították, Felső-Nílus tartomány kitermelése megmaradt.

A nemzetközi média fókusza elterelődött Szudán új polgárháborúiról, Bashir békeközvetítőként és menekült befogadóként mutathatta magát. A déli polgárháború legutóbbi kiújulása óta Kartúm jeleskedik a humanitárius segítségnyújtásban, jópontokat szerezve ezzel nemcsak a nemzetközi közösség szemében, hanem a déliekkel esedékes jövőbeli tárgyalásokra is.

A polgárháborúban az etnikai kártyát kijátszották a „lentebbi szinteken”. A milíciavezérek és a fiatalok csapatainak vezetői etnikai alapon mobilizálhatók (főleg a nílusi népeknél). Ezeken a szinteken már nem elég dinkának, vagy nuernek lenni, hanem

számít, melyik csoport (szekció, régen törzs) vagy klán tagja az illető (Kiir – Rek Dinka, Machar – Adok Nuer). A szűkebb közösségi hovatartozás szinte minden esetben támogatási és mozgósítási lehetőségekkel jár az adott csoport / klán szállásterületén. Az SPLM-IO, SPLM-FD tagjai közt ugyanúgy találunk dinka (dzsieng) tagokat, mint az SPLM-ben nuereket (naath) (Gurtong, 2014), tehát a szembenállás multietnikai politikai csoportokkal indult, a harcok bizonyos területeken és időkben váltak átmenetileg vagy huzamosabb ideig etnikai színezetűvé.

Equatoriát, Dzsubát és a tartományi központokat elhagyva az emberek már nem informáltak a szembeálló felek politikai követeléseiről, az etnikai vonal könnyebben értelmezhető, és előjön az „igazi”, ill. „áruló”, saját közösségével szembe menő ember képe (pl. Taban Deng Gai nem igazi nuer, Machar a nuer próféta /Johnson, 2009/, stb.).

A *bosszú kultúrája* megnehezíti a politikai megállapodások végrehajtását vidéken, a valóság színezett. Az etnikai kártya, a gyűlöletbeszéd minden szinten kerülendő, ugyanúgy, mint a fegyveres harcot nemesnek, férfiasnak tartani. A fegyveres jószágrablás sok helyen még mindig olyan cselekedet, mely nemcsak pénzhez és feleséghez (a nílusi népeknél tekintélyes hozomány, azaz sok marha kell ahhoz, hogy megnősülhessen egy férfi), de tekintélyhez és hatalomhoz is juttatja a fiatal férfiakat, és minimális alternatíva kínálkozik a más úton érvényesülésre olyan helyeken, ahol állami alkalmazotti fizetés nem elérhető.

A polgárháborút lezáró regionális béketárgyalásokat az IGAD vezette, ám a meghirdetett tűzszünetek nemigen tartottak egészen 2015 augusztusáig, az ARCSS aláírásáig. Még egyszer tehát: az afrikai problémákra afrikai megoldás agenda elbukott Dél-Szudánban, vagy legalábbis komoly sebet kapott. Az IGAD-nak kellett az IGAD plusz, azaz külső tagok bevonása a mediációba, hogy tető alá hozza az ARCSS-t.

Az IGAD nem volt önmagában elég, mert túl sok érdekeltsége volt a konfliktusban. Az IGAD által tető alá hozott ARCSS jellegéből adódóan kényszerpályát járt be, ráadásul a CPA-hoz hasonlóan exkluzív a békemegállapodás.

Az IGAD békéltető folyamat alternatívájaként megjelent az SPLM egyesítését célzó Arusha megállapodás (CCM, 2015) a tanzániai CCM (*Chama Cha Mapinduzi*) gyámkövetésével, amely az SPLM-hez hasonlóan felszabadító mozgalomból lett kormánypárt. A fő gondolata, hogy az IGAD békefolyamat eredményességének legnagyobb akadályát az SPLM nem egységes vezetése jelentette. A cél az SPLM elválasztása az SPLA-tól (ue. SPLM-IO / SPLA-IO oldalon), pl., hogy a hadsereg tisztjei

ne lehessenek a pártban. A kezdeményezés valódi reformot helyezett kilátásba, azonban a kivitelezés megakadt a *virtuális politikai térben*, a gondolat nem ment át Addisz-Abebéba (az IGAD tárgyalásokra) sem.

Kiir így nyilatkozott az ügyről: „Azt szeretném mondani, hogy folytatjuk a munkát a CCM-mel, hogy tanulhassunk a tapasztalataikból, azonban úgy vélem, még nem vagyunk készek az egyesülésre. Azt majd akkor hiszem el, ha egy helyen ülünk mind” (Jok – Mayai, 2015).

Az SPLM-IO a polgárháború első szakaszában még jobban szét volt szakadva, mint az SPLM és az SPLA. Rendkívül korlátozott kapcsolat állt fenn a politikai és a katonai szárny között, amely megmutatkozott a polgárháború alatt: a politikai döntéseknek nem volt könnyű érvényt szerezni a harcoló csapatok szintjén.

2015. október 2-án Kiir egyoldalúan, az ARCSS másik aláírójával, az SPLM-IO-val való konzultáció, egyeztetés nélkül elnöki rendeletben (RoSS, 2015) 28-ra növelte a tartományok számát az addigi 10-ről. Az új tartományi határok, azon kívül, hogy egyoldalúan és az ARCSS-t megszegve húzták meg azokat, kedvezőtlen helyzetbe hozták a shillukokat és a nuereket (szállásterületüket csökkentve vagy éppen feldarabolva), ám kedvezőbb helyzetbe hozták pl. a Unity tartomány északi részén is élő ruweng dinkákat a nuerek rovására és a padang és abiliang dinkákat a shilluk területek rovására (HSBA, 2016a, 2016b). A 28 tartomány az SPLM-IO és az ARCSS-t tető alá hozó IGAD tiltakozása (IGAD, 2016) ellenére *fait accompli* lett, az új tartományi kormányzók mindenütt beindították a szükséges adminisztrációt.

17. sz. térkép: Dél-Szudán 2015 októberében létrehozott 28 tartománya

Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/States_of_South_Sudan

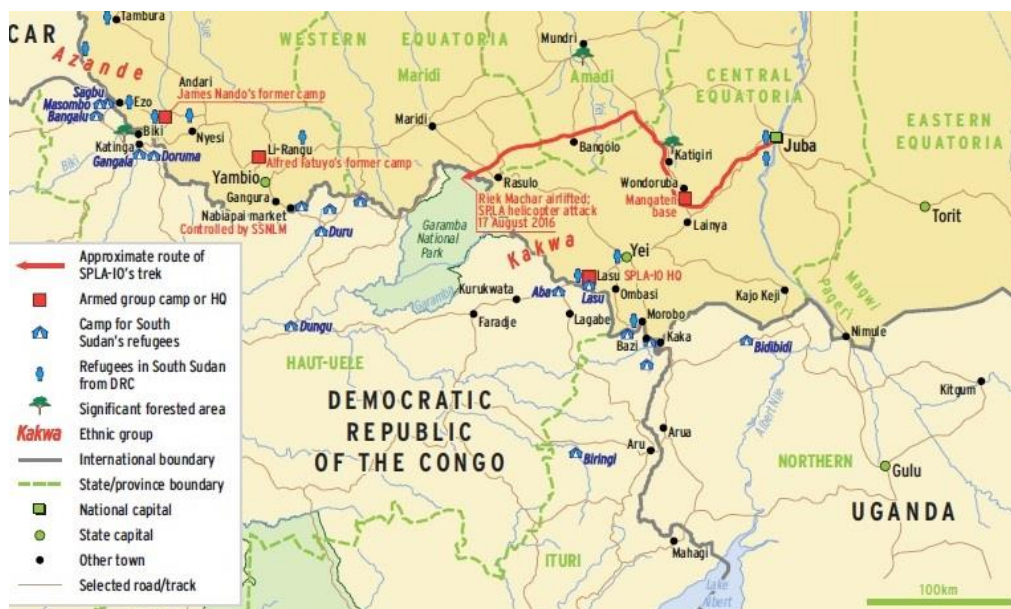
Az elit a tartományok átformálásával növelte a decentralizációt, megsokszorozta a kiosztható hatalmi pozíciókat (tartományi kormányzók, megyei biztosok, stb.), ugyanakkor fokozta a központi hatalom erejét, hiszen szövetségeseit erősítette és ellenfeleit gyengítette, valamint mivel az ARCSS ellenében cselekedett, egyértelműen jelezte, hogy a békemegállapodást addig tartja szem előtt, amíg az érdekeivel nem ütközik. Az új pozíciók a „nagy sátor” etnikai alapon való bővítései, nem járnak zsíros fizetésekkel és juttatásokkal a kormány részéről, ám annál fontosabb pozíciók a belső dinamika szempontjából, a kormány új alkalmazottai a lakosságtól kapják majd bérüket jóságok és más informális adók formájában, és ezért a kormánynak lojalitásukkal fizetnek a kliensrendszer íratlan törvényei alapján.

2016. április 26-án Riek Machar visszatért Dzsubába és 29-én megalakult a TGoNU. A TGoNU (ARCSS) legsürgősebb feladatai az ARCSS végrehajtásából a 2016. júliusi fordulat előtt a következők voltak: 28 állam kérdésének megtárgyalása, katonai szálláskörzetek kijelölése (a felkelők SPLA-ba integrálásának első lépése), gazdaság

rendbetétele (kölcsonfelvétel és az infláció megfékezése), bizottság felállítása az állandó alkotmány megírásához.

A 2016. július 7-11-ig tartó dzsubai harcok, az ún. dzsubai incidensek az SPLA és az SPLM-IO között a polgárháború folytatását, kiújulását jelentették. A dzsubai incidensek során többszáz katona esett el mindkét oldalon, Riek Machar elmenekült a fővárosból, majd néhány héten belül az országot is elhagyta néhány száz fős katonai kísérettel.

18. sz. térkép: Machar menekülése Dél-Szudánból a dzsubai incidensek után

Forrás: <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/issue-briefs/HSBA-IB28-Spreading-Fallout.pdf>

Machar elmenekülése és egy új alelnök kinevezése után ugyan kevesebb volt a belső akadály, ám visszaállt a *status quo* Machar nélkül. Salva Kiir Machar távozása után szövetségesét, a szintén nuer Taban Deng Gait nevezte ki az SPLM-IO élére, hogy az ARCSS formailag életképes maradjon. Így jött létre az SPLM-IO-Deng Gai és vált újra lázadó csoporttá az SPLM-IO-Machar.

Az UNMISS szerepe a civilek védelmére (PoC – *protection of civilians*) csökkent a bázisokon – az itt élő civilek száma nagyjából 200 ezer. Az UNMISS 13000 fős állománya mellé 4000 fős regionális védelmi erő (RPF – Regional Protection Force) csatlakozik az ENSZ BT 2304-es (ENSZ BT, 2016b) határozatának értelmében. Az RPF

Dzsubában állomásozik majd, hogy biztosítsa a főváros védelmét és megakadályozzon minden jövőbeli dzsubai összecsapást. Az RPF ötlete a szakirodalom szerint (pl. Kindersley-Rolandsen, 2016) megkésett és gyenge. Az RPF első csapatai 2017. április végén érkeztek Dzsubába. A súlyos problémákon azonban vélhetően az UNMISS-nak az RPF-fel való bővítése sem fog érdemben segíteni, leginkább lelkiismeretük megnyugtatóként szolgál majd az ENSZ békefenntartó és humanitárius tagszervezetei és a donorok számára.

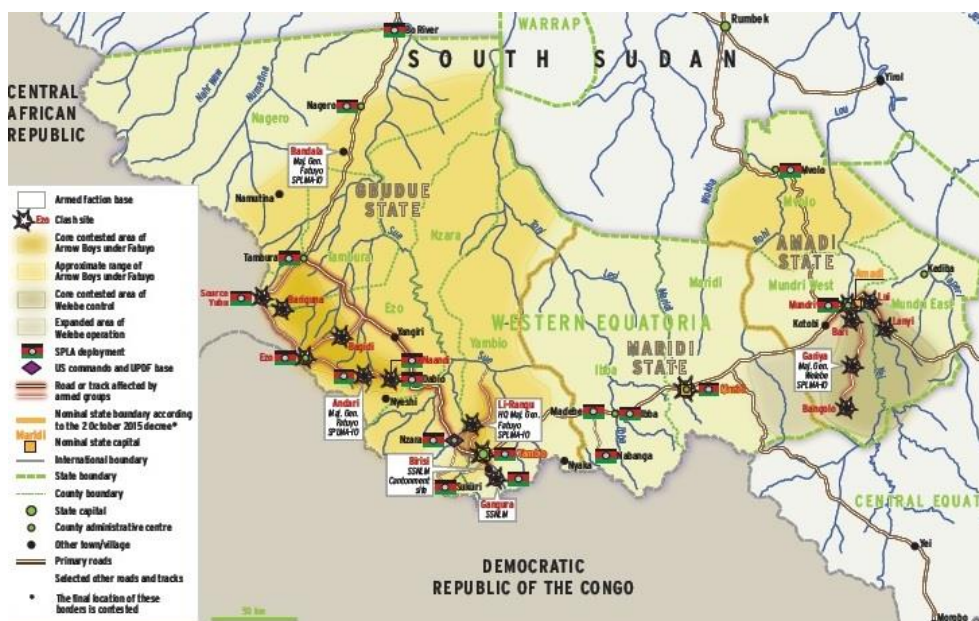
Kartúm csak az SPLA-IO magját támogatta, ám Riek Machar 2016 szeptemberében rövid ideig Kartúmban tartózkodott és zavartalanul tarthatott SPLA-IO politbüro találkozót. Macharnak nem sokkal ezután el kellett hagynia Kartúmot és Dél-Afrikába utazott, a disszertáció írásakor is Pretoriában tartózkodott, visszatérésére a közeljövőben Kiir döntésének értelmében nem lehet esély.

Újra épül az ARCSS „nagy sátor”, az elit visszatér a *status quo*-hoz a hatalommegosztás évtizedek óta alkalmazott taktikáján keresztül: hogyan kezeljük a nagy sátron belüli lázadást? Nem működött a beolvasztás, akkor zavarjuk el Machart újra és cseréljük le egy új szövetségesre. 2016. július 26-án, két héttel azután, miután Machar elmenekült Dzsubából, Kiir szövetségesét, a nuer Taban Deng Gait nevezte ki új első alelnöknek, egyúttal az SPLA-IO vezetőjének.

2016 szeptemberében a kormány nyilatkozata szerint megállapodtak négy equatoriai katonai szálláskörzet létrehozásában. A katonai szálláskörzetek kijelölésénél a kérdés, mely erők kerüljenek be és melyek szoruljanak ki, tudva, hogy az ellenzék megpróbálja legalább ily módon sorai közt tudni ezeket a független csapatokat, amely próbálkozásokat a kormány elutasít. Ez a nézeteltérés késlelteti az ARCSS végrehajtását (Jok, 2016).

Equatoriában a polgárháború alatt egyre gyakoribb lett az a meggyőződés, negatív tapasztalat, miszerint a dinkák, az SPLA vagy SPLA egyenruhás civilek rosszul bánnak az equatoriaiakkal – a negatív identitás folytatódik – „mi nem dinkák vagyunk”. Majd mindegyik equatoriai etnikai csoportnak megvan a saját „íjászfíúk” (*arrow boys*) csoportja, nem csak a zandéknak (akik először hoztak létre ilyen önszerveződő védelmi csoportot még az LRA aktívabb időszakában) és manapság városi fiatalok és bűnözők is fellépnek, mint „íjászfíúk” (ICG, 2016a).

19. sz. térkép: Nyugat-Equatoria – felkelések, új tartományok

Forrás: HSBA, 2016c.

Ugyanez a kérdés maradt, miután Machar elmenekült Dzsubából a 2016. júliusi események után: mi lesz a két SPLA-n kívüli csapatok sorsa? Kiir azt nyilatkozta, hogy 2017 májusára már csak egy hadsereg lesz (ST, 2016b), azaz implicite: Machar túl makacs volt, újra el kellett távolítanom, a polgárháború pedig a katonai győzelemig folytatódik.⁶⁶ Kiir bízott benne, hogy a 2016-17-es száraz évszak SPLA hadjáratai felszámolják az SPLA-IO-Machart, ám ez nem történt meg, 2017 esős évszakának kezdetén még mindig számos helyen aktív az SPLA-IO-Machar és más független fegyveres lázadó csoportok.

A propaganda egyértelműen szeretné mutatni, hogy az ARCSS végrehajtása gőzerővel halad Taban Deng Gaival a kormánybarát SPLM-IO élén, azonban a helyi hírek azt is megmutatják, hogy sok SPLM-IO-n belüli és kívüli fegyveres csoport az ARCSS végrehajtásának bizonyos részleteivel nem ért egyet, és úgy vélik, nincs megfelelő szavuk a TGoNU-ban. Az SPLM-IO-Machar július 22-én kizárta Taban Deng Gait a mozgalom soraiból. A kormány válasza a politikai ellenzék számára, hogy a béke érdekében most

⁶⁶ A lázadók legyőzése és / vagy megvétele 2017 májusáig nem fejeződött be, a harcok váltakozó intenzitással folytatódtak.

félre kell tenni az ellenzéki véleményeket és a TGoNU egyetértésben kell dolgozzon az ARCSS teljes végrehajtásáért. Az elit kihasználja, hogy a polgárháború borzalmi után a nemzetközi közösség, élen az IGAD-dal, az AU-val és a regionális afrikai vezetőkkel, hajlamos eltekinteni a diktatórikus és egyoldalú lépések valamint a büntetlenség következményeitől. Dél-Szudántól távolabbi helyeken (főleg az USA-ban a történések, az ENSZ BT 2206-os határozata alapján megalakult Panel of experts 2016. szeptemberi riportja – ENSZ BT, 2016c – és a nemrégén publikált korrupciós szálakat a dél-szudáni felső vezetésben felgöngyölítő riport – Sentry, 2016⁶⁷ – hatására) azonban egyre türelmetlenebb kritikus hangok hallatszottak 2016 őszén az elittel és az ARCSS teljes körű végrehajtásával kapcsolatban. Az ARCSS egyesek szerint már nem végrehajtható és meg sem lehet újítani, új békemegállapodásra van szükség a konfliktus rendezéséhez.

Különösen érdekes, vajon az elnök és az alelnök betartja-e a hatalomra és feladatokra vonatkozó ARCSS-előírásokat. E egymással való interakcióik rendszeres, intenzív tárgyalásokat kívánhatnak és túl nagy a kockázata annak, hogy ezek a párbeszédetek megszakadnak, ez a TGoNU-t kevésbé hatékonyá teszi (Jok, 2016). Az új alelnök, Taban Deng Gai követi Kiir és körei akaratát, kérdés, vajon képesek lesznek-e az egységkormány fenntartására, az erőszak megfékezésére és a hatalom megőrzésére.

A kormány retorikája az ARCSS végrehajtását hangsúlyozza: „Ha [a nemzetközi közösség bármely tagja] a béke mellett van, akkor dolgozzon együtt velünk és a nemzeti átmeneti egységkormánnyal [TGoNU] a megállapodás [ARCSS] végrehajtásán, nem akarunk több időt pazarolni. Ha a háború miatt akarnak több katonát küldeni [ENSZ BT 2304-as határozat (ENSZ BT, 2016b) – többek között 4000 fővel növeli az UNMISS mandátumát, hogy extra védelmet biztosítson a dél-szudáni civileknek], legyen hát és nézzék, mit fogunk tenni. Beszéljenek Riekkal [Machar], hogy álljon el az erőszak alkalmazásától és várjon a választásokig. Ha a választások ideje eljön [2018. október az ARCSS ütemterve szerint], senki nem akadályozza meg, hogy induljon bármely pozícióért, de ne agitáljon a háború mellett, hogy tovább nyújtsa a szenvedést, hisz nem tagja a kormánynak” (Salva Kiir – idézi ST, 2016b).

⁶⁷ A Sentry 2016. szeptemberi riportjával kapcsolatban megjegyzendő, hogy erősen leegyszerűsített és negatív propaganda ízű, pontosan követve a média fekete-fehér hozzáállását, amely „vakon” a dél-szudáni elit pártján volt a 2013-as polgárháború kirobbanásáig, azóta pedig ugyanezen elit ellen foglal állást. A média felszínességéről és az akadémiai kutatások és helyszíni elemzések figyelmen kívül hagyásának problematikájáról ld. De Waal, 2016, 1-2. o.

A látható dimenzió mögött azonban a katonai ellenzékkel való kíméletlen leszámolás zajlik. A háború 2016 augusztusában újra visszatért Felső-Nílus régióba, Riek Machar „szabadcsapatai”, az SPLM-IO-Machar, akik nem fogadják el Taban Deng Gait vezetőnek és árulónak tartják őt, újra fegyvert fogtak. Unity tartomány déli megyéiben, Jonglei tartomány északi részén és a Unity-Jonglei-Felső-Nílus tartományok határvidékén az év őszén, a száraz évszak kezdetével kiújultak a harcok. Kartúm láthatóan Machar egyre szűkülő köreit támogatta és nem a Taban Deng Gai által képviselt „kormánypárti” SPLM-IO-t. Riek Machar 2016 őszi kartúmi tartózkodása az NCP (legalább passzív) támogatását sejtette.

Machar szervezkedései és a Felső Nílus régióban fellángoló újabb harcok 2016 szeptemberében már a nyílt polgárháború felé mutattak, azonban úgy tűnt, hogy Riek Machar már nem tud széleskörű támogatást szerezni a fegyveres milíciák között és közvetlen etnikai bázisára (Unity tartomány déli része, Leer környéke és Felső-Nílus tartomány Nasir környéke) kellett építenie. Dél-afrikai kényszerű emigrációja még inkább megnehezítette a lázadás hatékony vezetését. A sporadikusan fellángoló erőszak változatlanul a TGoNU működését próbálja ellehetetleníteni.

A politikai ellenzék tévoya lépéseinek eredménye a 2016. augusztus 20-án, egy háromnapos, a kenyai Nairobiban rendezett reformista konferencia egyik konklúziójaként született, Peter Adwok-Nyaba és Lam Akol által szövegezett kiáltvány, amely a kormány megdöntésére szólított fel (ST, 2016c).⁶⁸ Fontos megemlítenünk, hogy mindkét veterán politikus, tehát a volt felsőoktatási miniszter, Peter Adwok-Nyaba is a shilluk etnikum tagja és mindketten tagjai voltak az 1991-ben „mozgalmi puccsot” megkísérelt SPLM-Nasirnak. A konferencia kiáltványa a későbbi történések ismeretében egyértelműen útkeresés volt, kinyilvánítása a Salva Kiir és Taban Deng Gai által vezetett TGoNU elleni fellépésnek, azonban a politikai ellenzéki kezdeményezésnek ebben a formában nem lett folytatása.

Lam Akol 2016 júliusában kilépett az általa 2009-ben alapított SPLM-DC-ből, arra hivatkozva, hogy a párt békés módszerei nem elégségesek a fennálló politikai és katonai helyzetben. Nem sokkal később megalakította új ellenzéki pártját, a *National*

⁶⁸ Meg kell említenünk Pagan Amum (az egykori SPLM főtitkár, majd SPLM-FD tag a polgárháború béketárgyalásai során) nyílt szembenállását a kormánnyal és felhívását a dzsubai adminisztráció megdöntésére (ST, 2016e), ám fontos hozzátennünk, hogy Amum emigrációban él az USA-ban és tudomásunk szerint nincs milícia, fegyveres csoport az irányítása alatt Dél-Szudánban.

Democratic Movement-et (NDM), amelynek 2016 szeptemberében deklarált célja a dzsubai kormány megdöntése volt „minden lehetséges eszközzel” (ST, 2016g). A váltás valódi oka minden bizonnyal az volt, hogy Akol megszabaduljon a shilluk etnikai párttól, amivé az SPLM-DC vált az évek során.

Lam Akol az új politikai (és reményei szerint katonai erővel is rendelkező) párt, NDM létrehozásával megpróbálta megszólítani a korábban az SPLM-IO soraiban (is) harcoló shilluk fegyveres ellenállókat (pl. Johnson Olonyi) és megpróbált szélesebb támogatói bázist teremteni ügyének, akár a shilluk etnikumon kívül is. Láthatóan a meglévő SPLA-val és a dinka etnikummal szembeni elégedetlenségre és kiábrándultságra igyekezett építeni a kormányellenes milíciák körében, és megpróbált versenybe szállni a Machar emigrációja és a Taban Deng Gai vezette SPLM-IO kormánnyal való szövetezése miatt habozó TGoNU-n kívüli fegyveres csoportok irányításáért.

A verseny élesedett 2016 szeptemberében, a kormány és az SPLM-IO-Deng Gai a „nagy sátorba” tudta terelni az Equatoria és Bahr al-Ghazal régiók lázadóinak jelentős részét, a harc a Felső-Nílus régióban folytatódott, miképp a dél-szudáni történelem során oly sokszor, hisz ebben a régióban a leginkább kevert az etnikai összetétel és itt élnek a hagyományosan pásztorkodó nílusi népek, akik a leginkább fel vannak fegyverezve és a leginkább mobilizálhatók politikai és katonai célokra.

2016 szeptemberében Riek Machar júliusi elmenekülése után újra színre lépett és megmaradt szövetségeseivel együtt „hadat üzent” a Kiir-Deng Gai kormánynak akkori kartúmi emigrációjából: „[a politbüro] az SPLA(IO) újjászervezésére szólít, hogy népi fegyveres, felszabadító ellenállást vezessen Salva Kiir elnök autoriter és fasiszta kormánya ellen, hogy békét, demokráciát, szabadságot és a törvény uralmát hozza el az országnak” (SPLM-IO, 2016a). A háromnapos kartúmi gyűlés retorikáját illetően fordulópont volt a dél-szudáni hatalmi harc legújabb fejezetében. Riek Machar és köre (beleértve többek között feleségét, Angelina Tenyt, Peter Adwok-Nyabát és a dinka John Garang egyik fiát, Mabiort is):

1. az SPLM-IO-Deng Gait illegitimnek tartja
2. a 2016. júliusi dzsubai incidenseket az ARCSS megszegésének és a polgárháború folytatásának tartja és így legitimnek állítja be a fegyveres felkelés folytatását
3. Kartúmban, emigrációban, a távolból szervezkedik és szólítja harcra potenciális szövetségeseit

4. ellenállásának legitimálására az ARCSS-t és a békemegállapodás kormány által való megszegéseit (28 tartomány létrehozása, Taban Deng Gai alelnökké kinevezése) használja

5. az IGAD és az ENSZ Dél-Szudánra vonatkozó legfrissebb határozatait elfogadja, az ARCSS végrehajtása mellett elkötelezi magát, amint a kormány visszavonja egyoldalúan hozott döntéseit, akcióit (SPLM-IO, 2016a, 2016b)

Riek Machar 2016. szeptemberi fellépése egyértelművé tette, hogy nem ismerte el vereségét, bár el kellett menekülnie az országból és nem mondott le a 2013 júliusában elvesztett, 2016 áprilisában újra visszaszerzett és júliusban ismét elvesztett hatalmáról. A fegyveres felkelés folytatását a békemegállapodás helyreállításának és valódi felszabadításnak állítja be.

Riek Machar és az SPLM-IO-Machar a régi retorikai eszközökhöz nyúlt, ugyanazokat a hívószavakat használta, mint az SPLM manifesztum és az SPLM-Nasir kiáltvány, legfőbb mobilizáló ereje a dinkaellenes (a gyarmatosító centrum, Dzsuba, a dinka elit elleni) hang: „A dinka vének tanácsának (JCE) utasítására Salva Kiir a hegemonia és dominancia etnocentrikus ideológiáján alapuló diktatúrát hozott létre. A 36/2015 számú köztársasági rendelet által kreált 28 tartomány alapozta meg ezt a hegemoniát és dominanciát. A [rendelet] Dél-Szudán területének 42 százalékát adja [Kiir] etnikai nemzetiségének [sic!], melynek egy részét Bahr al-Ghazal és Felső-Nílus [régión] más nemzetiségeitől vette el és engedélyezte népének az equatoriai régióban való közösségi letelepedést is. A politikai stratégia célja Dél-Szudán etnikai állammá változtatása. Ez az egy etnikai közösség szociális, gazdasági és politikai érdekeit előtérbe helyező politika feldühítette a többi etnikai közösséget és fegyveres ellenállásra kényszerítette őket, hogy megvédjék ősi földjüket. Ez ellehetetleníti a megállapodást [ARCSS]” (SPLM-IO, 2016b).

Az eddigi dél-szudáni felkeléseket (1991, 2013) hazai területről indították és nem érveltek ennyire nyilvánvalóan etnikai alapokon. A kartúmi helyszín választása nyílt provokáció volt a Kiir-Deng Gai koalíciós kormány számára és szudáni támogatást sejtetett. A diplomáciailag kényes ügy miatt Dél-Szudán kartúmi nagykövete felszólította a szudáni kormányt, hogy ne támogasson dél-szudáni felkelőket és akadályozza meg szabad ténykedésüket Szudán területén. Szudán külügyminisztere (Ibrahim Ghandour) kijelentette, hogy semmi közük a Riek Machar-féle felkelés (újra)indításához. Riek Machar ARCSS aláíróként és a megállapodás „védelmezőjeként” való fellépése

nemzetközileg kényessé tette a felkelés megítélését, ám az SPLM-IO-Machar erőszakra szólító határozata egyúttal illegitimé is tette a felkelést.

A 2016. szeptember 23-i SPLM-IO dokumentumok tipikus példái a *virtuális politikai térben* (ARCSS, IGAD és ENSZ határozatokra való hivatkozás, a demokráciára és jó kormányzásra utaló kifejezések használata) és a *reális politikai térben* (centrum, azaz dinkaellenesség, etnikai alapon való mozgósítás, a fegyveres felkelés folytatása) egyaránt célokat megfogalmazó politikai kiáltványoknak.

A nemzetközi szintéren az USA (John Kerry külügyminiszter) 2016. augusztus 22-én, a JMEC pedig augusztus 29-én ismerte el Taban Deng Gait mint első alelnököt (aki az ARCSS szerint az SPLM-IO vezetője). Kenyatta volt az első külföldi államfő, aki Dzsubába látogatott a 2016. júliusi incidensek után. Augusztus 30-i látogatása során támogatásáról biztosította Kiirt (nem említette, hogy Machar „lecserélése” nem lenne legitim).

Az IGAD egy darabig még ragaszkodott Macharhoz az ARCSS eredeti résztvevőinek megtartása miatt, a regionális erővonalak kibontakoztak. Taban Deng Gai vezette a dél-szudáni delegációt 2016 szeptemberében az ENSZ éves közgyűlésen. Rendkívül aktív lobbizást folytatott legitimációjáért SPLM-IO vezetőként. Az kétségtelenül igaz, hogy az ARCSS békefolyamat végrehajtása Machar leváltása óta rohamléptekkel kezdődött, ám az erőszak, az ország több pontján felerősödött. Néhány fegyveres ellenzéki csoport továbbra is Riek Machart tartja az SPLM-IO vezetőjének, és nem lojálisak Taban Deng Gaihoz, sem a kormányhoz. A „nagy sátor” építése magasabb sebességre kapcsol, a nemzetközi közösség rendkívül kritikussá vált a dél-szudáni elittel kapcsolatban, különösen a sorra megjelenő korrupciót, a legfelsőbb szintekről irányított háborús és emberiség elleni bűnöket felsorakoztató és bizonyító jelentések, riportok hatására, mint például az ENSZ BT 2206-os határozata (ENSZ BT, 2015) alapján megalakított *panel of experts* 2016 szeptemberében publikált riportja (ENSZ BT, 2016c), melynek legfontosabb pontjai a következők voltak:

1. a TGoNU-ra leselkedő legnagyobb veszélyt az ARCSS mindkét aláíró felének (az SPLM és az SPLM-IO) erőszakot preferáló politikája és taktikája jelenti

2. mivel a katonai és politikai vezetők továbbra is a saját etnikai csoportjaikból toboroznak harcosokat, az elsősorban politikai konfliktus törzsi konfliktussá válik
3. Kiir folyamatosan egyeztet a dinka vének tanácsával (JCE) és láthatóan követi iránymutatásukat (pl. az ARCSS aláírása előtt a JCE előjött bizonyos fenntartások listájával, a 28 tartomány 2015. októberi egyoldalú létrehozásáról szóló elnöki rendelet megírásáról is ők határoztak), ezzel is elmélyítve az etnikai vonalakon szerveződő állam iránti ellenállást a nem dinka lakosság számára
4. a gazdaság jelenlegi összeomlás közeli állapotát a lecsökkent olajár, a rossz pénzügyi irányítás és az állami bevételek folyamatos katonai kiadásokra való fordítása okozta
5. a könnyű- és nehézfegyver vásárlás folytatódik a kormány részéről
6. mind az SPLM, mind az SPLM-IO akcióival és retorikájában is fenyegeti az UNMISS, más ENSZ szervek és humanitárius aktorok szabad tevékenységét és dolgozóit.

A panel of experts további riportjai, a Főtitkár által benyújtott időszakos riportok a dél-szudáni misszió tevékenységéről, az ENSZ szakosodott szerveinek releváns dokumentumai, humanitárius szervezetek és *think tank*-ek riportjai azóta is változatlanul beszámolnak a dél-szudáni polgárháború katasztrofális humanitárius és gazdasági hatásairól. A halálos áldozatok száma tízezrekben mérhető, a kb. 12 milliós lakosságból másfél millióan hagyták el az országot, a belső menekültek száma meghaladja a 2 milliót (közülük több mint 200 ezren a helyi ENSZ békefenntartó misszió, az UNMISS védelme alatt álló táborokban élnek), 100 ezer ember az éhhalál szélén áll és további 5 millió ember nem jut elegendő ételhez (ICG, 2017 és ENSZ BT, 2017a).

Kiir 2017. január 15-én elnöki rendeletben újfent megváltoztatta a tartományi határokat, ezúttal négy új tartományt hozott létre, 32-re növelve így a tartományok számát. Tovább darabolta a lázadók területeit az egykori Felső-Nílus, Jonglei és Nyugat-Equatoria tartományokban, hogy adminisztratív eszközökkel is segítse a fennmaradó ellenállási központok felszámolását.

Salva Kiir tovább alakítja a „nagy embert” (Bayart, 2009, 80. o.), aki legitimitációját mozgalmi múltjából szerezte. Az ARCSS eltérítése, azaz az SPLM-IO együttműködésre hajlandó felének a „nagy sátorba” terelése és maradék felének

eltávolítása mellett a tartományok szaporítása, a vezetői személycserék tartományi szinten és a katonai irányításban egyértelmű üzenetek az SPLM-IO-Macharnak, a többi fegyveres ellenzéki csoportnak és a lakosságnak: a *reális politikai tér* irányítása változatlanul Kiir és körének kezében van, a belső államépítés a jelenlegi elit kizárólagos joga és ezen sem a polgárháború elhúzódása, sem a *virtuális politikai térben* tett megannyi engedmény nem változtathat.

A *virtuális politikai térben* tett engedményre jó példa a 2016 decemberében meghirdetett, ám csak fél évvel később elindult nemzeti párbeszéd (National dialogue). A nemzeti párbeszédet az egész dél-szudáni társadalmat reprezentáló konzultációs folyamatként hirdették meg, amely a legalsóbb szintű párbeszéd után regionális szintű egyeztetéseken át a nemzeti szintű konklúzióhoz vezetne (RoSS, 2016).

A nemzeti párbeszéd célja a megbékélés és a 2015-ös békeszerződés útjára való visszatérés, azonban a párbeszédet az elnök egyoldalúan hirdette meg, az irányító bizottságot ő jelölte ki, ráadásul előzetes konzultáció nélkül. Az ellenzék a nemzeti párbeszéd előfeltételeként kérte, hogy tartsanak kerekasztal-beszélgetést semleges területen, ahol az összes dél-szudáni politikai csoport képviseltethetné magát és ahol megállapodnának a nemzeti párbeszéd kereteiről (Political Opposition Forces, 2017). Az ellenzék kérését az elnök nem teljesítette, így a politikai és fegyveres ellenzék jelentős része kijelentette, jelenlegi formájában nem vesz részt a nemzeti párbeszédben.

A nemzeti párbeszéd ellenzék általi bojkottja nem akadályozta meg Salva Kiirt, hogy 2017. május 22-én hivatalosan elindítsa a békéltető folyamatot. A nemzeti párbeszéd az egész nemzetet megszólító békéltető folyamat, amelynek 94 fős bizottságát Abel Alier, aki az addisz-abebai béke időszakában többször volt a regionális tanács elnöke és Angelo Beda veterán politikusok vezetik.

A nemzeti párbeszéd koncepciója és ütemterve elősegítheti a nemzeti megbékélést, ám időzítése (a polgárháború még nem fejeződött be) és összetétele (a nemzeti párbeszéd bizottságában korántsem képviselteti magát a dél-szudáni társadalom egész spektruma) nem megfelelő.

Kiir a ceremónia alatt mondott beszédében újfent kizárta Machar visszatérésének lehetőségét az országba, ugyanis az elnöki retorika szerint a visszatérés újabb konfliktust szülne. A Macharhoz hű erők más tisztviselők révén azonban képviseltethetik magukat a nemzeti párbeszéd során. Kiir a nemzeti párbeszéd elindításakor a legitimitás nemzetközivé szélesítése okán a ceremóniára meghívta Museveni ugandai elnököt és a

megfelelő vezetői hozzáállást demonstrálandó amnesztiát ígért a politikai foglyoknak, valamint az ország egész területére kiterjedő egyoldalú tüszünetet hirdetett. Azonban a tüszünetet az ellenzék és a média szerint az SPLA szinte azonnal megszegte⁶⁹ és még mindig vannak politikai foglyok állami börtönökben (ST, 2017).

Az elnök korábbi, 2017. február 21-i parlamenti beszédében (RSS, 2017) meghatározta az átmeneti egységkormány 2017-es prioritásait: a nemzeti párbeszéd elindítását, az ARCSS békeszerződésben foglaltak végrehajtását, a gazdaság helyreállítását (hangsúlyozta a Unity olajmezők kitermelésének újraindítását és egy déli olajfinomító befejezését), amelyek a *látható* dimenzióját képviselik a *láthatatlan* dimenziójában zajló polgárháborúval szemben.

A dél-szudáni politikai gondolkodásnak a felszabadító mozgalmi múltból eredő kizárólagos hatalomképe az, ami megakadályoz mindenfajta kompromisszumot az elit szintjén, és emiatt tért vissza a dél-szudáni elit a fegyveres harchoz 2013-ban. Az SPLA megakadályozza a harci logika megváltozását. A valódi reformokhoz meg kell változtatni a „győztes mindent visz” elven működő választási rendszert és a hatalommegosztáson alapuló békemegállapodásokat (CPA, ARCSS).

Dél-Szudán a gyenge állam és az erősen felfegyverzett lakosság veszélyes kombinációja. Az SPLA (az utóbbi években) kb. 200 ezer fő, összetételét tekintve milíciák sokasága, melyek mind csak egy tábornoknak engedelmességek. A kiadások 40 százaléka biztonsági, melynek 98 százaléka a katonák fizetését fedezi⁷⁰, az egészségügy és az oktatás jórészt a segélyezési donoroknak köszönhető. A humanitárius és fejlesztési segélyek a korrump rendszernek már csaknem három évtizede jelentékeny részei. Az SPLA és más résztvevők a segélyeket saját céljaikra használják, a GoSS / GRSS a „nagy sátor” építésére tudott koncentrálni és a szolgáltatások biztosítását, az egészségügyet és az oktatást szinte kizárólag a nemzetközi segély- és fejlesztő szervezetekre hagyták. A nemzetközi közösség államépítő projektje megszilárdította a segélyfüggőséget, a humanitárius segélyek máig erőforrást nyújtanak a kleptokrata *status quo*-hoz.

⁶⁹ A kormány válaszcspásnak nevezte az SPLA szerepét a tüszünet bejelentése utáni harci cselekményekben.

⁷⁰ Zavartalan olajkitermelés és -export mellett – ez a szám tehát magasabb lett az olajkitermelés leállításakor, az olajár drasztikus csökkenésekor, majd pedig az olajkitermelés és export csökkenésekor a polgárháború alatt.

Dél-Szudánban a közeljövőben lehetetlen bármely erőnek valódi politikai konszenzus nélkül hatalmi monopóliumra szert tennie, azonban egy csoport megszerezheti és megtarthatja a központot, Dzsubát politikai konszenzus nélkül is, mint ahogy Kiir és köre teszik (Boswell, 2017).

A hatalmi harc ugyanazokkal a szereplőkkel folytatódik, azonban egyre távolodik Dzsubától. Az SPLM-IO-Machar, a Lam Akol féle NDM, a National Salvation Front – NAS az equatoriai Thomas Cirillo Swaka vezetésével, a South Sudan National Movement for Change – SSNMC a szintén equatoriai Joseph Bakosoro vezetésével, számos más apróbb és nagyobb fegyveres lázadó csoport offenzívája az eddigi polgárháborús eseményekből kiindulva feltehetőleg sporadikus és lokalizált marad és továbbra is a lakosság a hatalmi harc következményeit. Kiir legújabb „nagy sátra” lassan, de biztosan épül, az ARCSS megújításra, vagy cserére szorul, az erőszak és a *permanens gyarmatosítás* még évekre biztosítottnak látszik. Paradox módon Dzsuba Kartúm ellenségéből annak sorstársává vált, az új központba importálta a gyarmatosítást és létrehozta saját perifériáit, amely ellen polgárháborúkat vív, tehát újratermelte az elnyomást saját határain belül. Más perspektívából nézve viszont nem újratermelte a gyarmatosítást, hanem egy rövid átmeneti időszak (2005-2013) után visszahullott a változatlan *reális politikai térbe*.

A hatalmon lévő elitnek látszólag megfelel az ARCSS és a nemzeti párbeszéd kirakata, amely mögött tovább folytatódhat a *reális politikai tér* logikája szerinti dinamika, melyet részletesen a következő alfejezetben elemzünk.

4. Államépítések Dél-Szudánban

4.1 Belső államépítések

Az elnyomott, sokat szenvedett, a saját földjéért és népéért bátran küzdő és ellenálló nemzet pozitív képe, Garang karizmatikus figurája, valamint az USA lobbizása és támogatása több más tényező mellett megteremtette a független Dél-Szudánt. Az országmárka kialakításának függetlenség utáni fázisa azonban elbukott. A szimpatikusan induló, Szudánnal elkeseredetten és hősiezen tárgyaló, olajkitermelését is leállító Dél-Szudán a 2012. áprilisi Heglig / Panthou incidens után lefelé indult, majd a 2013-as polgárháború során zuhant és a népet elhanyagoló, csak a lopásért együttműködő, egymással marakodó militáns kleptokrata elitjéről elhíresült, rendkívül gyenge állammá vált.

A dél-szudáni elit *kettős* beszéde, valósága: kifelé az új, ami egy pénzalapú, erőteljesen bürokratikus világba illik bele, befelé pedig a régi, ami egy nem pénzalapú, etnikai, illetve rokoni kötelékeken alapuló társadalomba illik.

Az állam működése vészhelyzet esetére van beállítva: vészhelyzet fennállása esetén legálisan halaszthatók a fejlesztések, de valójában a „felszabadítás” is, és folytatódhat a „nagy sátor” építése (beleértve a korrupciót és a klientizmust). A vészhelyzet könnyen deklarállható (felszabadítási háború, majd a függetlenség után – Kartúm ellenállása a posztreferendum kérdések rendezésére, az olajkitermelés leállítása, Heglig „kényszerű” megszállása, belső konfliktusok, majd polgárháború), a lényeg a donorpénzek áramlása.

Dél-Szudán függetlenségének egyik ára volt, hogy az embrionális állami intézmények kinőtték magukat a klientizmust biztosító gépezetekké, a *látható* dimenziója a *láthatatlan* szolgálatába állt.

A folyamatos háború folyamatos fegyverhasználatot jelent és a belső erőszak dinamikája alapján a fegyver eszközzé vált a fizetési rendszerbe kerüléshez, azaz a fegyver révén csatlakozni lehet az SPLA-hoz, vagy a lázadókhöz. Az SPLA tagjaként fizetést kap a fegyverhasználó, felkelőként pedig előbb-utóbb szintén az SPLA-ban köt ki valószínűsíthetően magasabb katonai rangban, mint ha az SPLA-ban lépegetne felfelé a ranglétrán.

Az évtizedekig tartó külső és belső háború megmérgezte a közösségek közti viszonyrendszert, tönkretette a hagyományos konfliktusrendezési folyamatok hatékonyságát, valamint összezavarta a feladatok és felelőségek rendszerét a közösségeken belül és azok között (Hemmer, 2012).

A legnagyobb belső kataklizma az 1991-es, több ezer civil áldozatot követelő bori mészárlás volt, az SPLM szakadása utáni első déli polgárháború legtöbb civil áldozatot követelő eseménye, amit a dél-szudáni nemzet azóta is újra és újra megél. Az 1991-es bori mészárlás volt az a történet, amely minden más eseménynél erősebben alakította a jelenlegi dél-szudáni generációk kollektív pszichéjét. Fontos megjegyezni, hogy ennek a nemzeti tragédiának a forrása nem a Kartúmmal vívott küzdelem, hanem az, hogy résztvevői képtelenek voltak megoldani az SPLA belső konfliktusait (Mamdani, 2016). A bori mészárlás az értelmetlen, etnikai alapú bosszú cselekménye, amelynek brutalitását nem lehet sem Kartúmra, sem más külső körülményre fogni. A kiegyezés és a függetlenség kivívása lassan begyógyította az 1990-es évek első felének déli polgárháborúja által okozott sebeket. Azért volt különösen fájó a 2013-ban kezdődött polgárháború, mert nemcsak szereplői és vezetői azonosak a húsz évvel ezelőtti belső harc résztvevőivel, de ugyanazokat a településeket (többek között Bor, Malakal, Bentiu) dúlták fel, mint annak idején. Az egy emberöltővel későbbi kataklizma-ismétlés tett arról, hogy az etnikai alapú céltalan mészárlás beleégjen a dél-szudáni közös tudatba.

A nemzetépítés vidéken az egyház, Dzsubában és a tartományi központokban pedig a civil szféra vezetésével és szervezésében folyik. Az egyház évtizedek óta a legerősebb nem állami, nem külföldi, politikai és humanitárius szereplő Dél-Szudánban. Helyi, legalsó szintű kezdeményezések tudják csak megállítani az erőszak és félelem spirálját (egyház, civil szféra). De ki fogja kikényszeríteni az eredményességüket? A politikai erőszakkeltést és az éhezést, élelmiszer-bizonytalanságot is közösségi szinten lehet megállítani.

A legnagyobb feladat, hogy a dél-szudániak elhagyják az elnyomásra, gyarmatosításra épülő és használatos negatív identitást, ám ehhez nem elég a lakosság szemléletváltása az egyház és a külső államépítési aktorok közreműködésével. A változáshoz az elit is szükséges. Az elit azonban „nagy sátor” építéssel és foltozással, azaz a kliensrendszer megteremtésével és táplálásával van elfoglalva.

A nemzetépítést a fiatalok szemszögéből kell néznünk⁷¹. A gyarmati időkben a britek az aktuálisan jobban szervezett közösségekre építettek adminisztratív, így mesterségesen konzerváltak egy pillanatnyi erőviszonyokon alapuló állapotot, alá- és fölérendelési rendszereket hozva létre. Az ugandai, kenyai, etióp fiatalság vállalkozói tapasztalata miatt gyorsan a helyi fiatalság szárnyait bontogató vállalkozóinak „helyére ugrott”, így „visszakényszerítve” legtöbbjüket az erőszakon alapuló érvényesülés paradigmájába (SPLA, vagy lázadás). Az erőszak szabályai, a hatalom, a bosszú, a folyamatos ön- és közösségvédelem bonyolítja a nemzetépítési feladatot, melyet ma leginkább az egyház és az oktatás lát el, ám amíg a prioritás a túlélés és a család etetése, a nemzetépítés a *virtuális politikai térben* ragad, az egyes etnikumok közti terhes múlt feloldása rendkívül nehéz, különösen azért mert a „terhek”, a megbocsátandó erőszakos cselekmények szaporodnak az új nemzeti és lokális konfliktusokban.

A nemzetépítés sikerességének gyakorlati és azonnali feltétele a fiatal férfiaknak alternatívát nyújtani a fegyveres rablás, milíciához vagy hadsereghez csatlakozás helyett és visszaállítani az erőszak hangos szava mellett az idősek irányítását, bölcsességét és a nők (akár közösségeken átnyúló) integráló szerepét, amely mellett a fiatal férfiak energiája és kreativitása pozitív eredményeket hoz.

A nemzetépítési projektnek a *kulturális diverzitásra* kell építenie. Történeti és földrajzi véletlenek nem eredményeznek egységes nemzetet és nem hozzák létre a valahová tartozás és lojalitás érzését, hiszen a nemzetek nem csak úgy lesznek, létrehozásuk komoly tervezést és végrehajtást követelő feladat (Jok, 2012).

A negatív identitásból adódó nemzetépítési logika az ellenségkép fenntartását követeli – a függetlenség után Szudán maradt az ellenség az elszakadási tárgyalásokon demonstrált makacssága és kompromisszumképtelensége miatt (Abyei, olaj, állampolgárság, stb.). A 2013. decemberi fordulat azonban 1991. után újra az országon belülrre hozta az ellenséget.

A negatív identitás (ami nem szudáni) továbbélését (ami nem ugandai, nem kenyai, stb. – és így megjelent a xenofóbia) meg kell akadályozni az új, állampolgárságon alapuló pozitív identitás létrehozásához (Ashworth, 2012). Ám a nemzetépítés folyamata egyet előre kettőt hátra lép, amíg az erőszak jelen van és újabb sebeket ejt és mindannyiszor megerősíti / újraépíti a csoporton kívüli bizalmatlanságot, az idegen

⁷¹ Dél-Szudán fiatal ország, a lakosság 70%-a 30 év alatti

országon belüli, más etnikum, csoport, klán tagja lesz. A bűnelkövetőknek, legalább szimbolikusan, el kell számolniuk erőszakos cselekedeteikkel (a hagyományos bíróságok nem képesek ellátni e feladatot, a nemzeti intézmények pedig szintén nem lépnek a megfelelő módon). A 2017 májusában elindult nemzeti párbeszéd csak teljes részvétellel szolgálhatja a nemzetépítés célját, jelenlegi korlátozott formájában a *reális politikai tér* eszköze marad.

A közösségek közti kibékülés a *legalsó szinteken* az elmúlt évtizedekben szinte kizárólag az egyház közvetítésével, részvételével valósult meg. Az egyház tapasztalata e téren történelmileg és területileg is egyedülállóan gazdag.

A belső államépítések részletes elemzését a felszabadító mozgalomból lett kormánypárt, az SPLM kialakulása és fejlődése mentén kezdjük, hogy megértsük a délszudáni politikai gondolkodás belső intézményesülésének főszereplőjét.

4.1.1 Az SPLM létrejötte és evolúciója

1983-ban az SPLM csupán egyike volt a lázadó csoportoknak, ám a szerencsésen választott ideológiai helyezkedés megadta a kezdő lökést a mozgalomnak, amely 1985-re egyesült néhány Anya-Nya (II.) csoporttal és elkezdte támadni a szudáni kormány állásait. A belső feszültségek nőttek, ahogy egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy Garang az erő és az intrika használatától sem riad vissza, hogy biztosítsa vezető pozícióját a mozgalom élén. Az SPLM militarizálta a dél-szudáni elitet. Az 1980-as években az SPLM csak egy hadsereg volt, azzal a céllal, hogy bevegye Kartúmot. A katonai mozgalom politikáját kizárólag John Garang formálta. Az SPLM soha nem működött valódi pártként, vagy akár felszabadító mozgalomként, a belső társadalmi változásokat célzó politikai program teljes hiányát a külső elnyomás elleni harccal igazolta (de Waal, 2014), a felszabadítást elhalasztotta az Új Szudán megteremtése utáni időszakra (Thomas, 2015).

1991 előtt az SPLM gyakorlatilag egyetlen döntéshozó szerve a politikai és katonai vezérkar (PMHC – *Political Military High Command*) volt, melyet az állandó tagokon kívül szavazati joggal nem rendelkező tartalék tagok alkottak. A PMHC-t azonban Garang hivatalosan nem hívta össze, döntéseit egyedül, néhány tanácsadója bevonásával hozta. Amikor 1991-ben a puccs már láthatóan elkerülhetetlen volt, Garang összehívta a PMHC-t, ám Lam Akol nem ment el a gyűlésre, mert csapdát sejtett, nem sokkal később pedig Macharral együtt meghirdette a „trónfosztást”. Az 1991 előtti időszakban a helyi adminisztráció nagyjából megegyezett a brit és később szudáni „gyarmatosítók” közvetett uralmi módszereivel. Néhány civil illetve katonai hivatalnok közvetített a helyi tábornokok és a főnökök között. Az SPLA függött a főnököktől, ők szedték be az adót, irányították a helyi bíróságokat, biztosították a munkaerőt és az újonnan besorozandó katonákat. Néhány utazó hivatalnok pedig a vitás ügyeket igyekezte elrendezni az SPLA katonái és a helyi lakosság között.

Az OLS megalapításáig az SPLM/A vonakodott együttműködni bármely helyi vagy külföldi civil szervezettel, még a harci övezetekben szükséges humanitárius segítségnyújtás érdekében sem. Az egyházzal javult a viszony 1989, az Új szudáni egyházak tanácsa (New Sudan Council of Churches) megalakulása után (Rolandsen, 2005, 30. o.).

Az OLS-t az 1988-as éhínség után hívták életre, amelyben becslések szerint negyed millió ember halt meg. A nemzetközi közösség célja az volt, hogy soha többet ne pusztíthasson hasonló éhínség. Az OLS 1989-ben sok külföldi NGO-t hozott Dél-Szudánba, akik a polgárháború 1983-as kitörése óta távol voltak. Az OLS-t megalakító megállapodásokat az ENSZ, Kartúm és az SPLM írta alá 1989 márciusában. A humanitárius akciókon kívül bizalomépítő, békeelőkészítő feladata is volt az OLS-nek. A külföldi humanitárius szervezetek csak romokat láttak, számukra a feladat látszólag a semmiből építés volt, azonban a helyiek emlékeztek a brit gyarmati időkre és az addisz-abebei megállapodásra, valamint arra, hogy mit kell újjáépíteni. Ez a perspektivikus és emlékezetbeli különbség máig jellemző a külső és belső államépítésre.

Az 1991-es belső szakadás után Garang lépéskényszerbe került: az SPLM-Nasir a demokrácia bajnokaként, a mozgalom megújítójaként lépett a dél-szudáni és egyben a nemzetközi porondra. Ahhoz, hogy megtarthassa a tanult déliek támogatását az SPLM meghirdette a belső változást és komolyan kezdett foglalkozni a nemzeti kongresszus gondolatával. A nemzeti kongresszus (*national convention*) összehívása igencsak időszerű volt már, hiszen az SPLM soha nem gyűlt még össze megalakulása óta, és az egyemberes irányítás egyre aggályosabbá vált. Az SPLM-Nasir puccskísérlete kellett ahhoz, hogy a nemzeti kongresszus, azaz az SPLM-nagygyűlés kósza ötletből valódi tervvé váljon. A másik fontos változás az etióp támogatás elvesztése volt a Mengisztu rezsim bukásával. Garang tudta, hogy e két fontos változás miatt Dzsuba bevétele álommá vált és hosszabb ellenállásra kell berendezkedni, azaz nem lehetséges a felszabadítás minden elemének elhalasztása a végső győzelem megszerzése utánra, hanem (legalábbis a *virtuális politikai térben*) muszáj lesz elkezdni a mozgalom átalakítását.

Az OLS helyi partnere az SPLM humanitárius szervezete, a *Sudan Relief and Rehabilitation Association* (SRRA) volt. 1991 nyarán az SPLM-Nasir felállította saját segélyszervezetét. A *Relief Association of South Sudan*-t (RASS) így a hivatalos SPLM segélyszervezet versenytársává vált, tehát a segélyelosztás délen hamar a két politikai és katonai fronton szembenálló fél versengésévé vált. Az OLS számára fontos volt, hogy folyamatosan és szabadon bejuthasson minden területre, ezzel a külföldi NGO-kkal együtt elsődleges célja, a humanitárius segítségnyújtás mellett belépett a déli politika (és államépítés) színpadára. A segélyszervezetek azért bátorították a helyi (addig a vidéki délen főleg csak az egyház részéről felmerült) civil kezdeményezéseket, mert helyi partnerekre volt szükségük feladataik ellátására, hiszen a nehezen járható és nem

biztonságos terepen nem tudtak nagyszámú saját jelenlétet biztosítani. Ezen kívül nem bíztak az SPLM és SPLM-Nasir humanitárius szárnyaiban sem, hiszen a szembenálló felek érdekeit kiszolgáló mozgalmi „meghosszabbítások” voltak csupán (Rolandsen, 2005, 39-52. o.).

Az SPLM mindkét oldala egyszerűen kiszervezte a minimális szolgáltatásnyújtást a nemzetközi humanitárius szervezeteknek, és megszálló hadseregként volt jelen.

Az 1991 utáni néhány évben kiderült, hogy az SPLM-Nasir nem tudja a jól hangzó, a lakosság igényeivel és a nemzetközi közösség elvárásaival rezonáló kiáltványát gyakorlatra váltani, hogy az irányítása alatt álló laza szövetségbe szerveződő milíciák nem annyira a demokratizálás és a reform szellemében, hanem inkább a bosszú és az etnikai hálózati dinamika szerint cselekednek, ráadásul nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenzék vezetői Kartúmtól kapnak támogatást. A belső intelligencia, a külföldi támogatás és szimpátia 1994-re erősen visszaesett.

Új jelenség volt, hogy a két fél dokumentálta és gyakran eltúlozta a másik fél humanitárius és emberi jogi szempontból aggályos cselekedeteit, így kifelé jobban megmutatva a dél-szudáni háborús mindennapok valóságát. A végső szó a humanitárius szervezetek mozgásával, biztonságával és háborítatlan működésével kapcsolatban természetesen az SPLM és az SPLM-Nasir tagjaié volt. Az OLS partnereinek egyetlen eszköze a kivonulással való fenyegetés maradt, mellyel érthető okokból nem kívántak élni, így azonban újabb fegyvert adtak a kettészakadt SPLM kezébe. Újdonság volt azonban, hogy a helyi lakosság túlélése és jóléte előtérbe került a mozgalmon belül, amire 1991 előtt az etióp támogatás miatt nemigen volt szükség. A két SPLM berendezkedett az OLS nyújtotta lehetőségekre, mutatta hajlandóságát az együttműködésre, az élelmet fegyverként és kliensrendszer kiépítésére használta.

Az 1994-ben Chukudumban megtartott nemzeti kongresszus jól illett a belső polgárháborús helyzetbe, az SPLM megújulásként mutatta a konvenciót, amelyen szót kap helyi lakosság és a ranglétra alsóbb fokain lévő katonák csoportja is.

A nemzeti kongresszus kidolgozott politikai programot hirdetett, amely a megújulásról, a transzparens döntéshozatalról és demokratikus elven szerveződő párton belüli szervek létrehozásáról határozott és a dél-szudáni nép nevében kívánt fellépni. A széleskörű déli támogatás az SPLM-Nasir-ból való kiábrándulás és a megkapó szlogenek elhangzása után nem lehetett kétséges, így a kongresszus a megújuláson kívül a múlt bűneivel való szakítást és a bizalom „megszavazását” is célozta.

Azonban a kongresszus a támogatás megszerzésével és a demokratikus megújulás ígéretével látszólag meglegedett, Garang nem akarta, vagy nem tartotta fontosnak a kongresszusi határozatok (döntéshozatal ellenőrzése, Garang néhány jogosultságának és tulajdonképpeni eltávolíthatatlanságának megszüntetése, a civil és katonai adminisztráció szétválasztása, új belső szervek hatékony működése: a NEC⁷² és az NLC) nagy részének végrehajtását.

Az SPLM vezetése pártkongresszusként állította be a nemzeti kongresszust, hiszen egy alkotmányozó gyűlés, vagy kormányalakító gyűlés magában foglalta volna a szecesszió gondolatát, amit az akkori erőviszonyok miatt nem engedhetett meg magának. Pártkongresszusként az Új Szudán kirakata mögött a felszabadított területek kormánya gyűlt össze és pártállamot hozott létre a résztvevők felhatalmazásával: Dél-Szudánból pártállam lett, az SPLM fejének vezetésével.

Habár sok, főleg helyi szinten érezhető politikai változás történt a nemzeti kongresszus hatására, a helyi struktúrák átalakítása nem történt meg. Az új felsővezetési belső szerv, az NEC nem akarta, vagy nem volt képes Garang hatalmát ellenőrizni, csökkenteni.

Az NLC négyszer ült össze 1995. és 2000. között, ami jóval szélesebb körű reprezentációt jelentett az SPLM-en belül (Rolandsen, 2005, 140-152. o.).

Az 1999-ben létrehozott SPLM vezetői tanács (*Leadership council*), amely a nemzeti kongresszus határozatai alapján alakított belső vezetési struktúrákat váltotta fel, azonban erőteljesen jelezte a valódi vezetői akaratot, a visszatérést a gyökerekhez: a PMHC-hez hasonló felső vezetési szervezethez, amely Garangot és szűk körét jelentette.

Az SPLM képtelen volt valódi megújulásra (az 1994-es határozatok egy része végrehajtásának, pl. a manifesztum revíziója és az SPLM „alkotmányának” megírása, ellenére sem), főképp Garang vezetői módszerei miatt, így vált az 1994-es nemzeti kongresszus is a dél-szudáni elit dinamikájának „áldozatává” és lett a *virtuális politikai térben* tett engedménnyé.

Az SPLA/M nem volt képes átgondolni és megreformálni állam és társadalom viszonyát, a már meglévő mintákat alkalmazta és etnikai alapon szervezte kapcsolatát a társadalommal, folyamatosan halogatta a felszabadítást és gazdaságilag független maradt

⁷² *National Executive Council* – Nemzeti végrehajtó tanács.

a társadalomtól, de függő bizonyos külső erőktől. Az állam az SPLM lett és az SPLM vált az állammá (Mamdani, 2016).

Az SPLM Garang halála után sem volt képes a következő mozgalmi szintre lépni, a 2013-as belső válság is azért vezetett polgárháborúhoz, mert a felső vezetésnek a „nagy sátor” építésén, azaz a kliensrendszer folyamatos bővítésén kívül nem volt ötlete a belső konfliktusok megoldására. Kiir 2013. júliusi kormányfeloszlató és átszervező rendeletei (ROSS, 2013a, b, c, d) is csupán kilökték a „renitens elemeket” a „nagy sátorból”. A „nagy sátor” 2013 decemberében szétszakadt, ekkor állítólag több mint 700 tábornok volt soraiban.

Nemcsak a hadsereg, hanem a mozgalom is „nagy sátorban” gondolkozik, mindenkit a kormányba, kormányhivatalokba és állami hivatalokba juttatnak, aki nem a hadsereg tagja, de a klientista logika, a *gyomorpolitika* szerint osztani kell neki lapot.

Az SPLM kívánatos reformja, hogy az egykori lázadó csoport, fegyveres ellenzék és 2005. óta kormánypárti mozgalom valódi párttá fejlődjön, amely felszabadítja a lakosságot a *permanens gyarmatosítás* alól. Az SPLA kívánatos reformjának célja, hogy milíciák sokaságából profi hadsereget hozzanak létre. Az SPLM csupán korlátozott kormányzati tapasztalatra tett szert a második polgárháború alatt, és úgy látszik, képtelen hatékonyan váltani a hadsereg irányításáról a civil lakosság ellenőrzésére (Hemmer, 2012.).

Látva az SPLM fejlődését és történetét, nehéz nem arra a következtetésre jutni, hogy a dél-szudáni elit a nemzetépítés nehéz munkája helyett inkább a hatalom megszerzésével és megtartásával volt elfoglalva. Sok más nemzettel ellentétben a hadsereg, az SPLA nem egy intézmény, amely nemzeti büszkeséget és közös identitást kovácsol, hanem a „nagy sátor” logikája miatt folyamatos polgárháborús veszélyt rejt magában (De Waal, 2014b).

Amíg a béke nem áll helyre, amíg a vészhelyzet fennáll, a donorok olyan területeken költenek, ahol céljaik nem ütköznek a kormány rövidtávú céljaival (Hemmer, 2012.) Az SPLM/A kleptokrácia ellopja a nemzetközi segélyeket, csak biztonsági kiadásokat fedez, az alapvető szolgáltatások biztosítását (élelmiszer, egészségügy, oktatás) jórészt a nemzetközi államépítési projekt aktoraira hagyja (De Waal, 2014a).

A mozgalom kialakulásának és fejlődésének elemzése után a következő alfejezetekben a dél-szudáni politikai gondolkodást, majd pedig a belső aktorok államépítési erőfeszítéseit és államformáló tevékenységeit elemezzük.

4.1.2 Dél-szudáni politikai gondolkodás

A prekoloniális időszakban a rabszolgaság révén kialakult az arab és az afrikai identitás. A gyarmati időszakban a közvetett irányítás gyarmati politikáján keresztül történt meg ezeknek az identitásoknak az institucionalizálása. Az afrikanizmus és az arabizmus a szudáni polgárháborús kontextusban politikai és nem kulturális identitások kifejeződései, az állam politikáinak termékei (Idris, 2005, 92. o.).

Rugalmas kategóriákból permanensek lettek, melyeket fenntart az etnikai alapon is politizáló posztkoloniális állam, így lett belőlük politikai erőszak forrása. A koloniális és a posztkoloniális diskurzus politikai lényege miatt elhittük, hogy identitásaink természetesek, nem elképzelték és politikailag vezéreltek (Masolo, *African Philosophy and the postcolonial*. 1997, 285. o., idézi Idris, 2005, 103. o.).

A dél-szudániak számára logikus, hogy az elnyomásra és kihasználásra közös történelmi tapasztalatuk és kulturális elkülönülésük összekapcsoló természetének hangsúlyozásával válaszolnak. Érzik másságukat, érzik és értelmezik nemzeti és kulturális valójukat, amely igen különbözik a koloniális diskurzustól. Gyengesége ellenére ez az új identitás keveredett a politikai és katonai mozgalom új formáival, és a jelentési kategóriákkal válaszol a posztkoloniális állam hegemon faji felépítményére. A szudáni tragédia középpontjában sem a kultúra, sem a faj nem áll. Inkább a faji alapokon szerveződő állam volt, amely átalakította a rugalmas kulturális identitásokat egymással szembenálló politikai identitásokká a rabszolgaság intézménye által a prekoloniális időszakban, a közvetett uralom által a koloniális időszakban és a lakosságra vonatkozó exkluzív államrend által a posztkoloniális időszakban.

1953-ban jelentkeztek a déli politikai „ébredés” (a dzsubai konferencia 1947-ben még civakodás és simulás volt) első jelei, ekkor alapították meg a Liberális pártot az 1953. novemberi választások előtt. A déli politikai gondolkodásban Dél-Szudán előtt két út állhatott: az egyik egy föderatív Szudán, a másik a dél önrendelkezése (amennyiben a föderáció nem jön létre) akkor, amikor képesek lesznek dönteni saját jövőjükéről (addig pedig a déliek külön tartományként brit adminisztráció alatt maradnának). Tehát az unió Egyiptommal és / vagy egységes Szudán elvetendő irány volt.

Az első déli összpárti konferencia 1954 októberében zajlott Dzsubában (október 18-21), két fő kérdés napirendre tűzésével: Szudán politikai jövője és Dél-Szudán

politikai jövője. A résztvevők elvetették az uniót Egyiptommal és a föderatív Szudán mellett foglaltak állást (a föderáció pontos részleteiről viták folytak):

„1. autonómia délen és autonómia északon föderatív keretek között, avagy ha ez nem elfogadható az északiaknak

2. egy kettéosztott Szudán, független irányítással mindkét oldalon...Mivel dél saját akaratából csatlakozott a parlamenthez, választhatja, hogy kivonul onnan...olyan módon kell meghatároznunk dél jövőjét, ahogy az véleményünk szerint céljainknak megfelel” (Johnson, 2014a)

A britek sietős távozásának idején (mely különösen az 1955. augusztusi Torit-i felkelés után gyorsult fel), Szudán függetlenségének előestéjén a déli képviselők végül beleegyeztek abba, hogy a függetlenségre szavaznak, mivel azt az általános ígéretet kapták, hogy a parlament napirendre tűzi a föderalizmus kérdését a jövőben. Délen az észak arab-iszlám modelljével szembeni ellenállás identitása minden más identitás léte bizonyítékainak tagadásához vezetett (Deng, 2010, 247. o.).

A parlament 1957-ben megvitatta és elvetette a föderalizmus lehetőségét, mert az északiak a föderalizmust az elszakadással azonosították és nem a nemzeti egység lehetséges zálogaként tekintettek rá.

Az 1965-ös híres kerekasztal-konferencia (az Abboud⁷³ utáni időszak kísérlete a „déli probléma” megoldására) során a déli pártok változást kívántak dél számára a kormányzásban: SANU külső és belső ága: függetlenség vagy föderáció, Déli Front: föderáció, Liberális párt: regionális autonómia.

Az addisz-abebai regionális autonómia Nimeiri „béna kacsája” lett, de kétségkívül sokat tanított a déli politikusoknak („belsőknek” – akik maradtak és „külsőknek” – akik száműzetésbe vonultak).

Az SPLM manifesztuma egy átalakított, új, egységes Szudánban látta a jövőt. A Nimeiri és a Sadiq al-Mahdi féle Umma vezette koalíciós kormány pedig a decentralizáció és a regionalizáció mentén haladt, próbált haladni. A Kokora⁷⁴ nem föderalizmus volt, hanem elméletben regionalizáció, gyakorlatban az equatoriaiak eltávolítása a dzsubai központi adminisztrációból. A NIF / NCP a saját föderalizmusát hozta létre (amely valójában decentralizáció volt), 23 tartományra osztva az országot,

⁷³ Ibrahim Abboud Szudán 1958-tól 1964-ig hatalmon lévő, katonai puccsal hatalomra jutott diktátora.

⁷⁴ Bari szó – a déli régió három részre osztása – Nimeiri gondolata.

délen tíz tartományt alakított ki. Az autokrata kormányzáshoz jól passzolt a decentralizáció. Mit várhatunk el egy néptől, amelynek saját magáról alkotott képe és önmagával szembeni szolidaritása csaknem teljesen eltűnt az évszázados elnyomás, megosztás és kívülről ráerőltetett sztereotípiák hatására (Nyaba, 2000, 6. o.)?

Külső erők kényszerítették az államot a dél-szudáni társadalomra, és az állam gazdaságilag függő lett ezektől az erőktől. Ugyanakkor gazdaságilag független lett a dél-szudáni társadalom termelésétől. Városai és erőd-városai mindent megváltoztattak mindenki számára, de az állam sohasem gazdasági érdekeik alapján rendezte viszonyát a dél-szudániakkal, hanem rájuk kényszerített egy etnikai alapon strukturált elnyomó és patronáló rendszert, hogy igazgassa viszonyát a társadalommal (Thomas, 2015, 278. o.).

A CPA az önrendelkezési jogot a déliekre szűkítette, Abyei-nek beígérte, a „két területnek” (Nuba hegység és Kék-Nílus tartomány déli és keleti területei) semmi sem jutott.

A függetlenség után eltűnt Kartúm és az oly régóta várt független állam *reális hatalomgyakorlási terének* ellenőrzése lett a tét, amit Salva Kiir és közvetlen köre (a hozzá közel álló katonai vezetők és a dinka vének tanácsa, a JCE) szerzett meg és a *látható* dimenzió kirakata, a *façade* mögött a dél-szudáni politikai gondolkodásnak megfelelő eszközökkel tartotta meg ezt a hatalmat. Az uralkodó elit nem tette meg a megfelelő lépéseket a felszabadító mozgalom átalakításához és a dél-szudáni területek valódi felszabadításához (Thomas, 2015, 241. o.), nem alakította a *reális hatalomgyakorlás terének* módszereit az új valósághoz, a függetlenséghez, hanem ő maga vált gyarmatosítóvá.

Dél-Szudán a függetlenséggel megörökölte a decentralizációt, csak a központ tevődött át Kartúmból Dzsubába...tovább folytatódik a decentralizáció (28, majd 32 tartomány létrehozása).

A polgárháború alatt az SPLM-IO föderalizmusról beszélt, mint megvalósítandó elvről, a kormány a föderalizmust felforgatásként és a lojalitás hiányaként értelmezte.

Az ARCSS után, de különösen Machar Dzsubába visszatérése és a TGoNU megalakítása után (2016. április 26. ill. 28.) parázs vita alakult ki a 28 VS 10 tartomány ügyében, a JMEC és az IGAD elítélte a 28 tartomány egyoldalú létrehozását.

A 2016. júliusi dzsubai incidensek és Machar Taban Deng Gaira első alelnökké cserélése után a 28, majd 2017 januárja óta 32 tartomány a *fait accompli* tipikus esetévé vált. Az autokrata központi kormányzás az újabb decentralizációt újabb kliensrendszer,

új „nagy sátor” építésére használja. A decentralizált tartományok és régiók létrehozása a szudáni politikában azért történt, hogy megőrizze a központi kormány irányítóinak hatalmát. Az önrendelkezés többet jelent, mint a függetlenség választását, a kormányzás formájának megválasztását is jelenti és ez a választás még nem történt meg (Johnson, 2014a).

A politika nem változott, csak a központ van közelebb a néphez (London – Kairó – Kartúm – Dzsuba). A gyarmatosítók „felgyorsították” a határok által kijelölt térbe szorult népesség „kiválasztódását”, egy elit felemelkedését, amely ural és létrehozza a dominanciát és az egyenlőtlenséget: Dél-Szudánban a függetlenség után az SPLM „nagy sátra” időlegesen fagyasztja/fagyasztotta a folyamatot.

A függetlenség első éveit megmutatták, hogy Dél-Szudán rendkívül gyenge állam és minden valószínűség szerint még az is marad a belátható jövőben. Az ország lakosságának nemzeti identitása törekeny és leginkább a Kartúmmal szembeni ellenállás formálta. Részben ennek köszönhetően a kormány legitimitása kérdéses. A gyarmati dominancia rendszerén és az autoriter posztkoloniális kormányzat azon követelményein alapították, melyek minimális költséget és a felkelések távoltartását célozták. 2005 óta egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az SPLM nem forradalmasította az örökölt kormányzati struktúrákat, a kartúmi kormányzás rendszerét és kultúráját másolták le Dzsubában: a fővárosi elit küzd a hatalomért, a védnökségi (*patronage*) rendszerek ellenőrzéséért és a pénzért, a természeti erőforrások kiaknázásán alapuló gazdaságért, mindeközben a perifériák mellőzöttek és nem biztonságosak.

Az elszakadási tárgyalások néhány kérdése még mindig nincs (megnyugtatóan) lezárva (határdemarkáció, Abyei és a „két terület”), Dél-Szudán szuverenitása nem teljes, ebben az értelemben az 1960-as évek új afrikai államainak kvázi-szuverenitásához hasonlatos állapotban van: külső lehetőségek és események hatnak a választási lehetőségekre, és az állam ebben az értelemben csupán korlátozottan ellenőrzi saját területét és lakosságát.

A hidegháború vége és a gyorsuló globalizáció néhány kutatót arra vezetett, hogy a szuverén államiság (a vesztfáliai rendszer) végéről beszéljen, ám ma úgy tűnik, hogy a területi szuverenitás elve mélyen gyökerezik mind a nemzetközi, mind a belpolitikákban és rendkívül rugalmasnak bizonyul. A függetlenség és önrendelkezés még sok közösségnek célja maradt vagy azzá fog válni, így Dél-Szudán nem az utolsó gyermeke

egy kiháló fajnak, hanem valószínűleg előfutára egy új globális trendnek, az önálló államok új generációjának első gyermeke (Rolandsen – Daly, 2016, 158-9. o.).

4.1.3 Az elitek államépítései

A referendum, mint közös cél egyesítette a rendkívül sokszínű etnikai összetételű lakosságot és az ellenzéki pártokat, csoportokat, akik ideiglenesen félretették vitáikat, hatalmi harcaikat. A népszavazás békésen lezajlott, a célra összpontosító figyelem megszűnt, a dél-szudáni egység pedig még nem létezik. Salva Kiir és az SPLM rendkívül nehéz feladatokkal nézett szembe. A dél-szudáni nép elnyerte szabadságát, ám a szunnyadó ellentétek újult erővel törtek a felszínre. A kormánynak és a hadseregnek minden politikai és katonai erejét, befolyását latba kellett vetnie, egyrészt, hogy kezelje a népnek a függetlenséggel szembeni túl magas elvárásait, másrészt, hogy kezelni tudja a két emberöltőn keresztül háborúban élő, sok helyen fegyvert is birtokló polgárokat.

Kiir inkluzív politikája független milíciák gyűjteményét hozta létre. Sok katona találta magát abban a helyzetben, hogy együtt kellett dolgoznia olyan emberekkel, akikkel nemrég még harcolt. Néhányan kiléptek, mert meggyőződtek arról, hogy a dinka-nuer etnikai megosztottságon kívül volt egy politikai megosztottság felszabadítók és kollaboránsok között. Kiir a „nagy sátrat” békéltető eszközként képzelte, ám ehelyett a „nagy sátor” felbátorította a milíciákat, hogy üzleteljének a békével és a lázadás lehetőségével: akik sérelmeik miatt fellázadtak a hadsereg és a kormány ellen, később megjutalmazva visszatérhettek. Ez a jutalom mindenki számára világosan a béke árát jelentette. A kibékítő politika lázadásra ösztönző erővé vált. A függetlenné vált országba való visszatéréseknek és a „nagy sátor” építésének köszönhetően az SPLA nuer többségű lett, így katonáinak 55-60 százaléka a lakosság 20 százalékából került ki.

A leszerelés egyértelműen jobb lehetőségnek tűnt, de túl nehéznek bizonyult. Nem szerelhetsz le valakit, akinek fegyvere van, hanem pénzt adsz neki a lefegyverzési, leszerelési és társadalomba integráló (DDR) program keretében. Amikor a pénz elfogy, visszatér a bozótba, könnyedén fegyvert szerez és újra potenciális felkelő lesz (Mamdani, 2016).

Az ENSZ függetlenség előtt közzétett számadatai is jelezték a régiót sújtó erőszak mértékét: Dél-Szudán és Abyei területén 2011 első négy hónapjában 151 incidens során 801 ember halt meg, és az erőszakos események következtében 94 ezer ember kényszerült elhagyni otthonát, vált belső menekültté (Security Council Report, 2011).

A belső ellentétek önrendelkezési referendum utáni újult előtöréséről egy konferencián a következőképp beszélt a sikeres közösségi szintű békéltetéseiről (is) híres Kelet-Equatoria tartománybeli püspök: „Férj és feleség oly hevesen veszekedtek, hogy már mindkettőjük több sebből vérzett. A rendőr a bíró elé vitte őket, ahol megkérdezték tőlük: »Miért veszekedtek?« A férfi így szólt: »A feleségem iskolába akarja járatni a fiamat, én meg nem.« A feleség így szólt: »A férjem azt akarja, hogy a fiam vigyázzon a tehenekre. Én nem akarom.« A bíró így szólt: »Hol a fiú? Hozzátok ide, hadd kérdezzem meg tőle, ő mit akar.« Mire jött a felelet: »A fiú még nem született meg.« Miért is harcoltok pozíciókért egy államban, amely még létre sem jött?» (Bishop Paride Taban, 2011).

Az új állam etnikai sokszínűsége mindig is magában rejtette a szomszédos területek közötti kisebb összetűzéseket, ami a belső ellentétek kifejeződésének első, úgynevezett hagyományos szintje. A fél évszázados háború nem volt mentes a belső ellentétek átpolitizálásától, és nagyszámú áldozatokat követelt: például az 1991-es SPLM szakadás vagy a Jonglei tartomány területén élő murle nép ellenségeskedése a lou nuerekkel. A déliek évszázados „sportja”, a jószágablás is jó néhány emberéletet követelt az elmúlt években a felfegyverzett lakosság körében. A CPA átmeneti időszakában (2005-2011) a hadsereg az ENSZ segítségével több lefegyverző akciót hajtott végre ugyan, ám mivel ezek nem egy időben történtek, a szomszédos etnikumok fegyverei miatt a fegyvertelenek újra felszerelkeztek. Természetesen nem minden szomszédos, eltérő etnikai déli csoport áll „hadban” egymással, ám a fegyverek gyakran halált okoztak (Pl. 2011. február–március: a Nyugat-Equatoria tartománybeli jurok és a Lakes tartománybeli agar dinkák összecsapásai; 2011. április: a Jonglei tartománybeli murlék és a jiyék villongásai; 2011. április 19–24.: a Jonglei tartománybeli murlék és lou nuerek csatározásai. A felsorolt esetek mind százas nagyságrendű halálos áldozattal jártak, több ezren menekültek el lakóhelyükről, és több tízezer jószágot raboltak el az incidensek során.).

A halálos áldozat vérbosszút kíván, a vérbosszú pedig újabb áldozatokkal jár, ami könnyen beindíthatja az erőszak spirálját. A hadsereg szervezett ugyan, ám nem tud teljes ellenőrzést gyakorolni a 640 ezer km² nagyságú területen, különösen az esős évszakban. Az infrastrukturális beruházások helyi pénzből, illetve az NGO-k, az Egyesült Államok, Kína és a szomszédos országok tőkájének köszönhetően a polgárháború kitörése előtt

beindultak, ám a béke helyreállítása után is még jó néhány évbe telik, amíg az elfogadható logisztikai és alapszolgáltatásbeli feltételek adottak lesznek az országban.

A belső ellentétek kifejeződésének másik szintje a fegyveres lázadás, amelyet a hadseregből kiugrott, avagy abba még nem integrált tábornokok, katonai vezetők kezdeményeznek, akik szülőföldjükön és annak közvetlen vonzáskörzetében toborozzák embereiket. Közülük a függetlenség évében, 2011-ben a két legjelentősebb a Jonglei tartománybeli Canal, más néven Khorfulus megye „ura”, a padang dinka George Athor (akit 2011 decemberében megölt az SPLA) és a Unity tartománybeli Mayom megye egyes részeit ellenőrző bul nuer Peter Gadet volt. Mindketten megalakították katonai és politikai szervezetüket. Athor létrehozta a *South Sudan Democratic Movement*et, Gadet pedig a *South Sudan Liberation Army*t. Mindkét szervezethez csatlakoztak más lázadók is, akik saját holdudvarukban toborozták fegyvereseiket és híveiket. Athor mellé a 2010-es választásokon vesztes korábbi tábornokok (a Unity tartománybeli nuer Gatluak Gai, a Jonglei tartománybeli murle David Yauyau, a Felső-Nílus tartománybeli shilluk Johnson Olonyi és az Észak-Bahr al-Ghazal tartománybeli Abdel Bagi Ayü) és a referendum után fellépő, nem Unity tartomány területén aktív lázadók, míg Gadet mellé a referendum utáni, Unity tartománybeli „újak” csatlakoztak (Carlo Kol, Bol Gatkouth Kol – mindketten nuerek Unity tartományból). A laza ernyőszervezetekben tömörülő, sematikus, avagy semmiféle politikai programmal nem rendelkező lázadók több összecsapásban mutatták meg katonai erejüket.

A CPA által előírányzott általános választásokon független jelöltként eredménytelen, a kormánypártból kiugrott helyi hatalmasságok, illetve az egykori milíciák vezetői ellen a kormány a referendum előtti időszakban, 2010. október 6-án eredményesen fellépett, amikor is Salva Kiir általános amnesztiát hirdetett az összes lázadónak és csapataiknak, amennyiben feltétel nélkül leteszik a fegyvert, és csatlakoznak a hadsereghez. Néhányan azonban, köztük Athor, feltételekhez kötötték a csatlakozást. A hadsereg tárgyalásokat kezdeményezett velük, melyek 2011 januárjában tűzszüneti megállapodáshoz vezettek. A tűzszünet azonban láthatólag csak a referendum idejére szólt, hiszen az év februárban kétszáz emberéletet követelő heves összecsapás történt köztük, melynek kezdeményezésével mind a hadsereg, mind Athor a másik felet vádolta.

A lázadásokra a kormány a hadsereg gyors bevetésével reagált. A probléma a fegyveres lázadók hasonló eszközökkel történő „kezelésével”, hogy a hadsereg a felkelőt azonosítja etnikai csoportjával, klánjával, és a szimpatizáns lakosság körében is bosszút

állt esestjeiért. Ahogy a kormány és az SPLA válaszolt a felkelésekre, azzal megadta az alaphangot a függetlenség utáni időszakra, hiszen Kartúm eltávolodásával délen az állami és nem állami szereplők közti viszonyok új alapokra helyeződtek. A kormány nyilatkozataiban szinte minden esetben Kartúmot vádolta a lázadások anyagi és felszerelésbeli támogatásával. 2011 márciusában az ügy odáig fajult, hogy a déliek néhány nappal felfüggesztették a párbeszédet az északiakkal. Az SPLM főtitkára, a shilluk Pagan Amum katonai dokumentumokra hivatkozva megvádolta az NCP-t, hogy a lázadó csapatokat megszervezték, felszerelték és útjukra engedték, hogy destabilizálják a létrejövő déli államot, és megdöntsék annak kormányát (Reuters, 2011). A dokumentumok hitelességét hevesen cáfolta az NCP.

A fegyveres lázadásokban Kartúm érintettsége kérdéses volt. Az kétségtelen, hogy a második észak-déli polgárháború során Kartúm gyakran szervezett milíciákat a vezetésben mellőzött etnikumok soraiból, és az is kétségtelen, hogy e gyakorlat folytatása mindig előnyökkel járt. A belső fegyveres konfliktus egyrészt elvonta a kormány figyelmét és erejét az elszakadási tárgyalásoktól, az állam szolgáltatásainak kiépítésétől, másrészt a folyamatos belső harcok azt mutatták a nemzetközi közösségnek, hogy az SPLM képtelen kormányozni az új államot. Az is kétségtelen azonban, hogy a déli kormánynak jól jött az „északi kártya” kijátszása, hiszen így minden fegyveres felkelés felelősségét Kartúmmra lehetett hárítani, és e narratíva szerint az SPLM csak elszenvedője volt az északi összeesküvésnek. Az események és nyilatkozatok tanulmányozásából arra következtethetünk, hogy az igazság nem fekete-fehér. Néhány fegyveres felkelést valóban támogatott Kartúm, néhány azonban csakis belső ellentétek kifejeződése volt. A megfelelő válasz a teljes lefegyverzés lenne, melynek minden érintett területen egy időben kell megtörténnie, és meg kellene akadályozni a begyűjtött fegyverek újraeladását is. Ebben az esetben a lázadó helyi hatalmasságok nem tudnának néhány hét alatt milíciát szervezni a harcban járatos és felfegyverzett lakosság körében. A 2013-ban kitört polgárháború előtti időben alkalmazott taktika, azaz a hadsereg gyors ellencsapása az adott területen sok civil áldozattal járt, hatalmas veszteséget okozott a helyi lakosságnak, amely ezért a kormányt okolta, és a lázadók által könnyen mobilizálhatók voltak egy esetleges újabb csapásra. A kormánynak külön kell választania magát hadseregétől, és a lassan szerveződő, még nem hatékony, professzionális rendőrség bevetésével kell reagálnia a helyi konfliktusokra, hogy elkerülje az etnikai, illetve klánbeli hovatartozás alapján zajló bosszúhadjáratokat.

A belső ellentétek kifejeződésének harmadik, demokratikus szintje a politikai ellenzék szerveződése. A politikai ellenzék gyenge, tapasztalatlan és gyakran összefonódik a katonai ellenállással. Aktivitása nem szervezett és nem folyamatos, hanem reaktív. Az ellenzéknek – saját erejének felismerése és következetes alkalmazása mellett – el kell határolnia magát a fegyveres lázadóktól és a hadseregtől. Az ellenzék evolúciója valójában csak a referendum után, a közös ellenfél kilépésével kezdődött meg. A referendum előtti időszak legfontosabb eseménye a 2010 októberében megtartott dzsubai összpárti konferencia volt. Ezen a többnapos rendezvényen olyan ősellenségek beszéltek, tárgyaltak a kormánypárt embereivel, mint az SPLM-DC vezére, a shilluk Lam Akol. A konferencia a függetlenedő dél számára a következő teendőkről határozott:

- „1. A kormány felállít egy bizottságot, melynek feladata a 2005-ös ideiglenes alkotmány revíziója és parlament elé terjesztése.
2. A kormány összehív egy összpárti alkotmányozó konferenciát, melynek feladata az alkotmány megtárgyalása és elfogadása.
3. Az alkotmányozó konferencia határoz egy inkluzív átmeneti kormány összetételéről, melyet Salva Kiir vezet majd.
4. Az átmeneti kormány feladata a census és az általános választások megtartása.
5. Az alkotmányozó konferencia dönt az átmeneti időszak hosszáról.” (Southern Sudan Parties, 2010)

A 2010. októberi konferencia elérte célját: az ellenzék igényeit a fenti határozatokkal kielégítették, és az önrendelkezési referendum békésen lezajlott. A referendum után azonban kiújultak az ellentétek, s olaj volt a tűzre, hogy a kormány megszegte az októberi konferencia fent említett 3-as és 5-ös határozatát. Salva Kiir 2011. január 21-én elnöki rendelettel létrehozta a technikai bizottságot, melynek feladata az átmeneti alkotmány kidolgozása lett. Az ellenzék felháborodott azon, hogy a 24 fős, John Luk Jok igazságügy-miniszter által vezetett bizottságban csupán egy személy nem volt a kormánypárt tagja. A növekvő elégedetlenség végül februárban Kiir újabb elnöki rendeleteihez vezetett: az ellenzék 11 széket kapott a bizottságban, ám a bővítés második lépcsőjében az SPLM újabb 17 helyhez, ily módon megint abszolút többséghez jutott. Az átmeneti alkotmány megszövegezésében tehát érdemben nem vehetett részt az ellenzék. A bizottság végül 2011. április 20-án prezentálta művét az elnöknek.

A 2011-es (és 2015-ben kis módosításokkal még ma is érvényben lévő) átmeneti alkotmány legfontosabb részletei (GoSS, 2011):

1. Abyei Dél-Szudán része (*Part One*).

2. Az átmeneti időszak négy évig, 2015. július 9-ig tart (*Part Six, Chapter II. 100*).

Az átmeneti időszakot 2015 márciusában a parlament három évvel meghosszabbította a polgárháborús helyzetre hivatkozva (Reuters, 2015).

Ha az ARCSS ütemtervét a TGoNU 2016 április végi megalakításától számítjuk, akkor az új állandó alkotmányt 2017 októberében kell véglegesíteni (IGAD, 2015, 46. o.), a választásokat pedig 2018 októberében kell megtartani (Ibid, 18. o.). Az ARCSS nem módosította a jelenleg érvényben lévő alkotmányt és igen halvány az esély arra, hogy a jelenlegi polgárháborús helyzetben az ARCSS alkotmányozó és választásokat kiíró ütemterve tartható lesz. Kiír és egyre szűkülő köre az ARCSS-t és ütemtervét a *reális politikai tér* kívánalmainak megfelelően szabadon kezeli és hangoztatja az ARCSS végrehajtását a *virtuális politikai térben*.

3. A törvényhozás a függetlenség után kétkamarás lett, kartúmi példára megalakult a húszfős tartományi tanács, melynek tagjait az elnök jelöli ki (*Part Five, Chapter I. 58*).

4. Mind a nemzetgyűlés, mind az újdonsült tartományi tanács kibővült a Kartúmban feloszlott átmeneti kormány (GoNU – Government of National Unity) déli tagjaival (*Part Five, Chapter I. 54, 58*).

5. Az elnök kinevezhet és lemondathat miniszterhelyetteseket (*Part Six, Chapter III. 118*).

6. Kibővül az elnök jogköre – a többi között feloszlathatja a kormányt, lemondathat tartományi kormányzót, és szükségállapotot rendelhet el a nemzetgyűléssel való egyeztetés, szavazás nélkül (*Part Six, Chapter II. 101*).

A felsoroltakon kívül az átmeneti alkotmány nem rendelkezik az inkluzív átmeneti kormányról, szó nincs tehát az ellenzék hatalomba integrálásáról, ezenkívül nem korlátozza az elnöki terminusokat.

Az ellenzék, érthető módon, felháborodott, hiszen az átmeneti alkotmány több ponton megsérti a 2010. októberi konferencia határozatait. Az SPLM meghatározta az átmeneti időszak hosszát, és nem vette be az ellenzéket a kormányba. A 2011. április végén megtartott összpárti konferencián az ellenzék egy része kivonult a teremből, véleményüket demonstrálva a konferencia jelentőségét illetően. Az SPLM 2010. októberi konferencia határozatainak ellenében keresztülvitte átmeneti alkotmányát, amely saját szája íze szerint definiálta a függetlenség utáni évek politikai valóságát. John Luk Jok igazságügy-miniszter, aki az alkotmányozó technikai bizottság elnöke is volt, az átmeneti

időszak során megszövegezendő végleges alkotmány létrehozásában való részvétellel kecsegtette az ellenzéket. Az SPLM azonban elveszítette hitelességét a politikai ellenzék szemében. Salva Kiir és kormánya egyértelművé tette, hogy a hatalom megerősítése és a túlélés előbbre való számára, mint az ellenzékkel való párbeszéd és az inkluzív kormányzás. Az SPLM-nek be kellett volna látnia, hogy a 2010. októberi összpárti konferencia határozatainak teljesítése nem a hatalmára irányuló fenyegetést, hanem hatalmának valódi legitimitációját jelentette volna, és politikai stabilitást hozott volna Dél-Szudánnak.

Az elnöki jogkörök kibővítésével és a kormány felduzzasztásával (kétkamarás parlament, miniszterhelyettesek) Salva Kiir és az SPLM újabb kártyákat osztott magának: kormánytaggá tehetette az északról hazatérőket, a hadseregbe integrált milíciák és a lázadók vezetőit. Ma már nem kérdés, vajon az átmeneti időszak során képes lesz-e a demokratizálódás feltételeinek megfelelni, és végrehajtja-e az ahhoz szükséges nyitást, hiszen az új állam a nemzetközi közösség és a belső ellenzék nyomása ellenére a szubszaharai Afrika újabb diktatúrájává vált. Az erőszak spiráljából nincs kiút a társadalom strukturális változ(tat)ása nélkül. Az elit belső államépítése az erőszakos, katonai kleptokrácia továbbélését jelenti. A külső államépítés nem hoz igazi strukturális átalakulást a *reális politikai térben*, csak gazdagítja a *virtuális politikai térben* rendelkezésre álló eszközöket, erőforrásokat.

Az elit még mindig a „felszabadító” és egymást 1991 után néhány évig és 2013 óta újra szétmarcangoló hadsereg tábornokaiból áll, a jó néhány pártülés és vezetői megállapodás ellenére a fő döntéshozók az elnök, Salva Kiir és közvetlen köre, azonban a kormány ennek ellenére nem egy katonai junta, hanem a felpumpált egypártrendszer, a „nagy sátor” elitje. Az elit úgy semlegesítette a jórészt etnikai alapon szerveződő politikai ellenzéket és a fegyveres felkelőket, hogy beolvasztották őket az SPLM-be vagy az SPLA-ba. Az átmeneti alkotmány (GoSS, 2011), amelyet 2015-ben kellett volna felváltania a permanens alkotmánynak, melynek elkészülte a legújabb polgárháború miatt késik, biztosította az SPLM teljes hatalmát és kiszélesítette az elnöki jogköröket, hasonlóan Garang magán-felszabadító-mozgalmához (Rolandsen, 2005, 150-1. o.). A decentralizált kormányzati rendszer a számtalan miniszter, miniszterhelyettes, a nemzetgyűlés, az ARCSS határozataival ellentétben egyoldalúan létrehozott 32 tartomány kormányzói, miniszterei, a megyei adminisztrációk és a 250 ezer fős hadsereg mind lehetőséget adott a klientúra tagjainak, akik a helyi befolyást és bevételeket növelik,

kormányzati vagy katonai posztokat osztogatni. Azonban az ellenzék kontrollálatlan inklúziója a belső hangok kakofóniáját hozta magával és a rendszer változtatása nélkül magában hordozta a 2013-ban megtörtént újabb SPLM szakadást és a polgárháborút.

Amíg az olajbevételek bőségesen rendelkezésre álltak, a „sátorépítő” taktika jól működött, ám az olajexport ideiglenes leállítás, majd az olajár drasztikus csökkenése, végül pedig a polgárháborús fegyverkezési és lefizetési költségek növekedése nem tette lehetővé a hatalmas fenntartási költségek folyamatos kifizetését, ezzel alapvetően veszélyeztette a gépezet irányításának lehetőségét.

Az olaj és az olajinfrastruktúra speciális eloszlása (a két Szudán ismert olajtartalékainak, 6 milliárd hordónak háromnegyede délen, ám az olajinfrastruktúra, az olajvezeték a Port Sudan-i kikötőig és a finomítók, szinte kizárólag északon vannak) és a „Szudánok” gazdaságának olajfüggősége (Kartúm bevételeinek 40 százalékát, Dzsuba bevételeinek pedig 98 százalékát az olajdollárok jelentették 2011-ben), a 2012-13-as olajexport leállítás a két állam gazdaságának pénzügyi alapjait rázta meg és fokozta a túlélésért folytatott harcot.

Dzsubában a rendkívül kockázatos lépés széleskörű támogatást kapott a városi lakosságtól, hiszen ők magukat (akkor még) mint Kartúm ellen harcoló népet azonosították (negatív identitás). Salva Kiir döntése demonstrálta a szabadságot és újra egyesítette a népet egy olyan pillanatban, amikor a függetlenség elnyerése előtti idők után ismét szükség volt arra, hogy egy frontként felülemelkedjenek a dél-szudániak a szokásos belső dinamikán, a fegyveres ellenzék és az SPLA rendszeres összecsapásain és az etnikumok, klánok közötti összeütközéseken, amelyek egyre véresebbé váltak az utóbbi évtizedekben a könnyűfegyverek proliferációja miatt.

Ahogy az elnök mondta 2012. június 11-én a nemzetgyűlésben: „Elutasítom azt a feltevést, miszerint a legjobb módszer a Szudánnal való békességre a Szudántól való függés. Egy nemzet sem tud sikeres lenni, ha feladja saját gazdaságának ellenőrzését egy másik [államnak]” (RSS, 2012b).

Salva Kiir és a kormány tudta, hogy az államépítés minimális infrastruktúrával és képzetlen munkaerővel sok időt és kemény munkát igényel és politikai, hadvezéri tőkéjük semmivé lesz, ha nem mutatnak eredményt. A lakosságnak biztonságot és alapszolgáltatásokat kell biztosítani, amihez bevétel kell. Az olajexport nélküli időkben a kiesett bevételt piaci kölcsönökkel pótolta az államvezetés. Kartúmmal sikerült ugyan megegyezni és az olajexport újra indult, ám az olajár drasztikus csökkenése után a

polgárháború 2013. decemberi kitörése után nem sokkal Unity tartomány kútjai biztonsági problémák miatt leálltak, csak a Felső-Nílus tartománybeli kutak tudtak működni. Unity tartomány olajkútjai kitermelésének újraindítását csupán 2016-ban kezdték tervezni, ám a disszertáció írásakor még mindig nem volt Unity olajmezőin kitermelés. Az állam rászorul a nemzetközi közösség fejlesztési és humanitárius segélyeire, különösen azért, mert ezek a segélyek az állami költségvetés részévé váltak, az OLS megjelenése óta az alapvető szolgáltatások jó részét a vidéki területeken „kiszervezték”. A kormány az elszakadás utáni tárgyalások és később a polgárháborús rendezési tárgyalások során is elő tudta húzni a Kartúm elleni hangulat feltüzelésének módszerét. Az SPLM-IO kapott támogatást Kartúmtól, csakúgy mint az 1990-es években az SPLM-Nasir. Kartúm egy darabig támogatta a déli fegyveres felkelések némelyikét, hiszen Dzsuba is támogatta az SPLM North-ot (észak), egykori szövetségeseit és a Dárfúrban harcoló lázadó csoportok közül is néhánynak segítséget, legalábbis háttérrel biztosított. Tehát a két Szudán belső harcai mellett távháborút is vív a másikkal, így fenntartva és erősítve az erőszak spirálját.

A hatalomért folytatott harc jóval a függetlenség előtt kezdődött az új államban és hevesebbé vált a 2010-es, CPA-ban előírt általános választások után. A választásokon általában az SPLM hivatalos jelöltje lett a tartományi kormányzó⁷⁵, a megyei adminisztrátor és az SPLM adta a képviselők döntő többségét a nemzetgyűlésben és a tartományi gyűlésekben. Néhány vesztes jelölt (a legfontosabbak ebben az időszakban George Athor, David Yauyau és Gatluak Gai voltak) fegyveres fiatalokat toborzott hazai terepükön és felkelést indított a kormány ellen. A beolvasztó („sátorépítő”) taktika nem mindenkinél működött: Athort 2011 decemberében ölték meg, Yauyau többször fellázadt a későbbi években, míg végre sikerült megvásárolni egy murleföldi új tartomány létrehozásával 2013-ban, megint mások csatlakoztak az SPLM-IO-hoz, mások pedig tovább folytatták „független” felkeléseiket a polgárháború előtt, alatt és az ARCSS megkötése után is.

Fentebb már említettük, hogy Salva Kiir összpárti déli konferenciát hívott össze 2010 októberében, hogy minden politikai és fegyveres ellenzéki vezetőt asztalhoz ültessen, hogy biztosítsák a közelgő békés önrendelkezési referendum megrendezését.

⁷⁵ A tíz tartományi kormányzó között kivétel volt a Nyugat-Equatoriában függetlenként induló Joseph Bakosoro, aki 2017-ben megalkította ellenzéki pártját, a South Sudan National Movement for Change-t (SSNMC).

Minden SPLA-hoz csatlakozó felkelőnek amnesztiát adott az elnök, ezenkívül folyamatos konzultációról és inkluzív kormányról határozott a konferencia (Southern Sudan Parties, 2010), amelyek a referendumig sikeresen lefagyasztották a konfliktusokat. A referendum és a függetlenség után eleinte a „nagy sátron” kívül folytatódtak a főleg etnikai vonalon szerveződő kormány és hadsereg ellenes felkelések. A dinka ellenes hangulat a *permanens gyarmatosítás* identitásának megnyilvánulása, mindig a központ az ellenség. Salva Kiir és közvetlen köre és sok helyi hatalmasság dinka, ám nuerek és equatoriaiak is vannak az elitben.

A központ a dél-szudáni pszichében nemcsak helyszínnel (Dzsuba), hanem etnikummal (dinka) is azonosul. A központtal szembeni ellenállás leghatékonyabb formájának még mindig a fegyveres felkelés, ellenállás tűnik. A monetarizálódó valóságban pénzre van szükség a jóléthez, a házassághoz, érvényesüléshez és erős a gazdag tábornokok demonstrációs hatása, akik, amikor elégedetlenek helyzetükkel, fegyvert fognak, „kiszaladnak” a „nagy sátorból”, majd hagyják, hogy az elit „visszavásárolja” őket.

Az ARCSS és az elit majd minden, a *reális politikai térben* végzett nem önfenntartó cselekményének célja a kliensrendszer szélesítése és az ellenállókkal való leszámolás.

A 2016. júliusi dzsubai incidensek és Machar elmenekülése után Taban Deng Gai partnersége és a 2017-ben indult nemzeti párbeszéd megint a „nagy sátor” építését jelentette. A politikai ellenzék még mindig rendkívül gyenge (Lam Akol, Cirillo Swaka, Joseph Bakosoro) vagy emigrációban van (Pagan Amum, Angelina Teny, a diaszpóra „internet-harcosai”), az ellenzék hatékony eszköze valójában csak a fegyveres felkelés vagy a polgárháború folytatása.

Dél-Szudán függetlenségének idején Kartúm új(abb) irányt adott a dzsubai állam- és nemzetépítésnek. A SAF 2011. május 19-én megszállta a vitatott Abyei területét, 2011. június 5-én polgárháború tört ki Dél-Kordofánban és az év szeptember 1-jén a Kék-Nílus tartományban, azaz a „két területen”. A „két terület” a CPA-ban (GoS, 2005, V. fejezet) speciális státust kapott, mivel lakóinak egy része az SPLA oldalán harcolt a második észak-déli polgárháborúban. Miként korábban is említettük, a „két területnek” nem volt lehetősége önrendelkezési referendumot tartani, hanem a CPA ún. népi konzultációról határozott, amely során a nép nyilatkozhatott arról, milyen keretek között képzelel el további sorsát Szudánban. A népi konzultációk épp folyamatban voltak Kék-Nílus

tartományban, mikor a polgárháború kirobbant. Azonban Dél-Kordofánban a konzultációk el sem kezdődtek, mikor a helyi választások elcsalása után az új kormányzó, Ahmed Haroun csapatai megpróbálták lefegyverezni az SPLA helyi erőit és elkezdődtek a harcok.

A CPA aláírása után a SPLA 9. hadosztálya Abdulaziz Hilu vezetésével maradt Dél-Kordofánban, a 10. pedig maradt a Kék-Nílus tartományban Malik Agar vezetésével, annak ellenére, hogy Kartúm az ország elhagyására szólított fel Dél-Szudán függetlenségének előestéjén. A 20 ezer fős hadosztályok nem mentek Dél-Szudán területére az új állam megalakulásakor, hiszen az otthonuk a határ északi oldalán van. A szudáni elnök, Omar al-Bashir a „két terület” ellenzéki pártját, a Yasir Arman vezette SPLM-N-t⁷⁶ illegálisnak nyilvánította, irodáikat országszerte bezáratta és felhatalmazta a SAF-et, hogy fegyverezze le az SPLA 9. és 10. hadosztályát és harcoljon, ha ellenállásba ütközik.

A háború a „két területen” 2017-ben az AUHIP folyamatos mediálása és az SPLM-N erőfeszítései ellenére még mindig folyt. A brutális harcok és bombázások legnagyobb vesztese a civil lakosság (pl. HRW, 2012), a „két terület” lakói közül több százezren menekültek a határ déli oldalára. A dárfúri harcok mellett a „két terület” polgárháborúi jelentik Kartúm belharcait és váltak Szudán „új déli” problémájává (ICG 2011b).

Annak ellenére, hogy Dzsuba ezt legtöbbször tagadta, együttműködtek északi elvtársaikkal (Small Arms, 2012) és a dárfúri felkelőkkel is, vagy közvetlen támogatással, vagy a logisztikai és orvosi hátország biztosításával. Az északi oldalon Kartúm ellen harcoló „felkelők” így váltak időről időre a Dzsuba és Kartúm között folyó távháború részvevőivé. Kartúm hasonlóképpen támogatta Machart és Lam Akolt az SPLM-Nasir idején és az SPLM-IO-t is a jelenlegi déli polgárháború során (lőszerezéssel és könnyűfegyverekkel bizonyítottan, ld. ENSZ BT, 2015).

A „két területtel” ellentétben Abyei többé-kevésbé békés maradt a 2011. májusi megszállás óta, leginkább a helyi lakosok, a ngok dinkák és a nomád, a száraz évszakban itt legeltető misseriyák rugalmasságának és a 4200 fős UNISFA jelenlétének köszönhetően. Az UNISFA mandátuma az Abyei békefenntartás mellett az észak-déli,

⁷⁶ 2017 tavaszán Yasir Arman lemondott az SPLM-N éléről a másik két vezető nyomására. A disszertáció írásakor Agar volt a „két terület” mozgalmának vezetője, a nubák és Hilu azonban nem voltak elégedettek ténykedésével.

helyenként vitatott határ biztonságának óvására is vonatkozik (ENSZ BT 2012a és 2012b).

Szudán világosan kifejezte álláspontját az SPLA 9. és 10. hadosztályait illetően: elhagyják az ország területét, vagy mind meghalnak. Ibrahim Mahmoud Hamid diplomáciailag korrekt módon úgy fogalmazott a témában 2012 áprilisában (a szudáni külügyminisztérium helyettes államtitkáráként előadásán a budapesti *Külügyi Intézetben*), hogy bármely Dél-Szudánnal való további tárgyalás előfeltétele, hogy Dzsuba felhagyjon az SPLA-N támogatásával.

2012 májusában a nemzetközi közösség nyomása eredményre vezetett, a két ország visszatért a tárgyalóasztalhoz az addisz-abebei AU mediáció keretében és 2012 szeptemberében áttörést értek el néhány tárgyalási ponton, a gazdasági és humanitárius együttműködés azóta is folyamatos. Mindazonáltal Abyei, a „két terület” és a közös határ demarkációja még a disszertáció írásakor is nyitott téma maradt.

Az SPLA-N 2011 novemberében szövetségre lépett a dárfúri lázadókkal, és létrehozták az SRF-et, hogy hatékonyabban tudjanak a SAF és szövetségesei ellen harcolni és leváltásák az NCP-t és Bashir elnököt. Legnagyobb haditettük a kordofáni el-Obeid (fontos szudáni regionális központ, melynek katonai reptere is van és félúton fekszik Dárfúr és Kartúm közt) bevétele és rövid ideig való megtartása volt. Szudán rendszeresen vádolta Dzsubát, hogy támogatja az SRF-et.

A 2013 decemberében kezdődött polgárháború óta Dzsuba inkább csak abban segíti a lázadó ernyőszervezetet és más az NCP ellen harcoló csoportot, hogy az állam területén háborítatlanul tartózkodhatnak. Emiatt történt, hogy az SPLM-IO 2014-ben Bentiu bevételekor dárfúriakat is megölt, mivel potenciális SRF tagokat látott bennük és a kormány szövetségeseinek, tehát ellenségnek tekintette őket.

Ugyanakkor Kartúm is támogatót néhány fegyveres felkelést Dél-Szudánban, mint ahogy az észak-déli polgárháborúk során is ezzel a taktikával osztotta meg a déli erőket. Lőszerezéssel és könnyűfegyverekkel támogatta az SPLM-IO-t a 2013-ban kezdődött déli polgárháborúban (ENSZ BT, 2015), anyagi és pénzügyi támogatást nyújtott a Peter Gadet, majd James Gai Yoach vezette, Unity tartomány északi részén aktív *South Sudan Liberation Army*-nek és a George Athor, majd Gordon Koang vezette, Jonglei tartomány északi részén aktív *South Sudan Democratic Army*-nek a függetlenség után (Small Arms, 2012), még a polgárháború előtt.

Az országnak nem volt elég Szudántól függetlenséget szerezni, saját korrump, klientista, nepotista szokásaitól, azaz a *reális politikai tér* dinamikájától is el kell szakadnia, fel kell szabadítania a dél-szudáni lakosságot. A lakosság fiatal, tehát a lényegi, paradigmaticus, perspektivikus változások gyorsabban vernek gyökeret a társadalomban, mint egy északi fejlett államban. A dél-szudáni nemzetet pozitív alapokon kell feltalálni, nem a „nem valami” perspektívából kiindulva (Ashworth, 2012). Kartúm nem maradhat a nemzetépítés fő eszköze és nem is cserélendő le a negatív identitás a nem-dinka, nem *ilyen és ilyen* klán etnikai alapú nacionalizmusára, ami 2013 decembere óta egyre általánosabb jelenség, így folytatva, permanenssé téve a dél-szudáni lakosság gyarmatosítását.

A korábban említett olajexport-szüneteltetés melletti másik lényeges váltás a dél-szudáni szomszédságpolitikában a hegligi incidens volt. Dzsuba úgy ítélte, Kartúm szándékosan késlelteti a tárgyalások haladását, így a határ vitatott szakaszainak delineaálását is. A katonai keményvonalasok északi oldalon úgy gondolkodtak, lépni kell Kartúm határmenti provokációira és légi bombázásaira. Meggyőzték Kiirt és az SPLA vezetését, hogy vonuljon be a Heglig / Panthou területre (Heglig az arab, Panthou a dinka neve a vitatott hovatartozású, ám északi ellenőrzésű területnek, Johnson, 2012).

Amikor az SPLA 2012. április 10-én bevonult Hegligbe, a nemzetközi közösség (USA, Nagy-Britannia, Norvégia, AU, ENSZ) felháborodott, azonnali és feltétel nélküli kivonulást követelt a területről (Reuters 2012a). Könnyű volt hozzászokni Dél-Szudán 2005. óta alkalmazott, a külvilág felé mutatott „Gandhi taktikájához”. A gyarmati sorból felszabaduló államok esetében gyakori volt a befelé erős, kifelé (főleg a volt gyarmattartó felé) pedig gyenge állam jelensége. Dél-Szudán esetében ez hatványozottan megjelent a második déli polgárháború előtti időszakban. Az ENSZ BT tagjai minden határmenti összetűzésnél mindkét oldalt „elővették”. A két Szudánt testvéreknek tekintették, akiket együtt kell megbüntetni mindig, mikor valami „rosszaságot” követnek el. A türelem bölcs tanácsadó Dél-Szudán, az új állam esetében, amíg a jóhiszeműséggel és türelemmel nem élt vissza a helyi elit, de a türelmes taktika jó néhányszor visszaütött Szudán, a tapasztalt taktikus játékos és a nemzetközi tér nagy túlélője esetében.

Kartúm gyakran figyelmen kívül hagyta a CPA és más megállapodások egyes, számára kedvezőtlen részeit, például az Abyei referendum megrendezését és a „két terület” népi konzultációit.

Az NCP gyakran használ fegyvert, hogy az állam perifériáinak ügyeit rendezze, és a külvilág felé is ellenséges taktikájuk az 1990-es években az ország nemzetközi elszigetelődéséhez vezetett (Collins, 2008, 185-244. o.). Az USA 2010-ben megígérte Bashirnak és az NCP-nek, hogy ha engedik Dél-Szudán függetlenségét, leveszik Szudánt a terrort támogató országok listájáról. Ez nem történt meg, mert az USA azzal az indokkal visszatáncolt, hogy Kartúm nem oldotta meg a dárfúri kérdést, elfoglalta Abyeit, két új polgárháborút indított a „két területen”. A szudáni katonai elit úgy érezte, a CPA elfogadásával katonai vereség nélkül feladták Dél-Szudánt és a szétválási tárgyalások során minden további kompromisszumot gyengességként értékelték. Az NCP-vel tárgyalni mindig kemény dió, hisz meg kell őket győzni, annak ellenére van mit veszteniük, hogy három polgárháborút vívnak, távháborúznak Dél-Szudánban és Omar al-Bashirt körözi a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) a dárfúri polgárháborúban elkövetett háborús és emberiség elleni bűnök miatt.⁷⁷

Az időnként nyílt provokációk ellenére Dzsuba tartotta magát a „ne válaszolj, ne harcolj Kartúm ellen” taktikához, amely meghozta számára az önrendelkezési referendumot és a függetlenséget. Azonban az államszétválási tárgyalások akadályozása, az olajvezeték-használati díj vég nélküli vitája (amely a déli olajexport leállításához vezetett) és a határmenti összetűzések miatt a déli katonai elit komoly lépésre szánta el magát. 2012. április elején az SPLA Unity tartomány északi határán válaszolt egy északi támadásra, követte a SAF egységeit a határ északi oldalára és április 12-én megszállta a vitatott, ám a határ északi oldalán fekvő Hegliget.

Az ENSZ az AU és az USA másnap felszólította Dzsubát, hogy haladéktalanul vonuljon vissza Hegligből: „A bizottság elítéli Heglig illegális és elfogadhatatlan megszállását, mivel Heglig a 1956. január 1-jén rögzített határtól északra fekszik. A bizottság követeli a dél-szudáni hadsereg azonnali és feltétel nélküli kivonását” (AU PSC, 2012a).

Heglig megszállása a nemzetközi közösség átmeneti szimpátiáját hozta Kartúm és felháborodását Dzsuba számára. A „jófiú” valami nagyon szokatlant tett és „visszaütött”.

⁷⁷ Az ENSZ BT 2005-ben az 1593-as határozatában (ENSZ BT, 2005b) kérte fel a Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC) a dárfúri háborús és emberiség elleni ügyek kivizsgálására. Az ICC 2009-ben ítélte el Bashirt, azonban a szudáni elnök még nem jelent meg a hágai bíróság előtt (ICC, 2009).

Az SPLA április 20-án visszavonta csapatait és a SAF ünnepelte győzelmét a „rovarok”⁷⁸ ellen. Dzsuba nem kockáztathatta a nemzetközi elszigetelődést, az olajexport bevételekiesése miatt egyre gyengülő gazdaságot, eleget tett a kivonulási felszólításoknak. A megszállással azonban demonstrálta erejét és azt, hogy nem lehet vég nélkül visszaélni türelmével. A dél-szudáni intelligencia és az egyház csalódottságát fejezte ki, hogy Dzsuba nem tudta külpolitikájával a saját érdekeit érvényesíteni: „Az, hogy a nemzetközi közösség nem szimpatizált ügyünkkel, inkább rajtunk múlt, mint rajtuk” (Deng, 2012) és: „Felismertük, hogy dél-szudániként nem sikerült kifejezni reményeinket és törekvéseinket a nemzetközi közösségnek úgy, hogy ők is megértsék” (South Sudanese Bishops, 2012).

Az AU PSC az év április 24-én egy akciótervvel jött elő, hogy megakadályozza az újabb észak-déli háborút (AU PSC, 2012b). Az ENSZ BT 2046-os határozatában ismételte az AU határozatot és gazdasági szankciókkal fenyegetett arra az esetre, ha a két fél nem hagyja abba az erőszakos cselekedeteket, nem vonul ki a vitatott határ menti területekről, Abyeit is beleértve és nem folytatja teljes gőzzel az elszakadási tárgyalásokat (ENSZ BT, 2012a). Az ENSZ BT tagjai egyhangúan szavazták meg a határozatot, hiszen senkinek nem állt érdekében egy újabb háború a két Szudán között.

Az útitervet Dzsubában és Kartúmban is elfogadták, a felek hamarosan visszatértek az AUHIP tárgyalóasztalához. Az AUHIP tárgyalások 2012. szeptemberi megegyezéseinek Szudán csak egy részét hajtotta végre, Abyeiben továbbra is folyamatos a katonai jelenlét és a határt még mindig nem jelölték ki pontosan.

Hogyan építsék fel az államot? Először is legyen béke bármi áron, akár a *status quo* és a büntetlenség fenntartásával, aztán békeidőben újra neki kell indulni. Békeidőben egyszer már láttuk a nemzetközi közösség igyekezetét. A valódi érdek a szövetséges ország erőforrásaihoz való hozzáférés a fejlesztések és befektetések révén, melyért cserébe együttműködést és biztonságot várnak a külső aktorok.

Észak számára az együttműködés demokratizálást és átláthatóságot jelent – legalábbis a felszínen – és a befektetéseknek megfelelő biztonságos környezet megteremtését.

Dél számára az együttműködés hagyományosan az üzleti vonalon maradva a „technikai” államépítést jelenti főleg infrastrukturális és piaci beruházások formájában.

⁷⁸ Az SPLA szudáni gúnyneve.

2012 tavasza óta, amikor az államkincstár az olajexport leállítására miatt először kimerülni látszott, piaci kamatozású kölcsönökkel is „segítik” Dél-Szudánt. A polgárháború alatt fegyvereket is adtak el a kormányerőknek (az SPLM-IO-nak szánt fegyvereladások nem bizonyítottak).

Dzsuba célja a függetlenség után túlélés helyett az építkezés volt és hogy eltávolodjon Kartúmtól az elszakadási tárgyalások lezárásával. A stratégia dinamikusan alakult (olajexport leállítása, Heglig megszállása, olajexport újraindítása, stb.) és formálta saját magát. A belső államépítést az új állam vezetése nem meglepő módon csak a felszínen irányította. Egyszerre építette egyre elkeseredettebben a „nagy sátrat”, igyekezte távol tartani belügyeitől Kartúmot és próbált jófiúként megmaradni a nemzetközi közösség szemében. A hármaskör feladat „elitpróbálónak” bizonyult még megfelelő mennyiségű bevétel mellett is, ám az olajexport leállítása után a belső dinamika végleg átvette az irányítást az ország felett, a *reális politikai tér* felőrölte a *virtuális politikai térben* tett addigi engedményeit.

A 2013. decemberi polgárháború újraértelmezte a belső államépítést, a cél a felszínen a béke megteremtése, ám az elit nagyon is jól keres a belháborún. Amennyiben Kiir és köre, az SPLM-IO-Deng Gai, valamint az újonnan a „nagy sátorba” csatlakozó erők megteremtik a tartós békét, aligha lesz olyan nemzetközi törvényszék (az ARCSS V. fejezetének 3. pontja határozott a dél-szudáni hibrid bíróság létrehozásáról, amely a polgárháború vétkeseit vonja majd felelősségre), amely végre tudná hajtani elmarasztaló ítéletét.

A további történet sem tűnik fényesnek, az elit, amely hizlalta külföldi bankszámláit és megtartotta hatalmát, minden valószínűség szerint szája íze szerinti alkotmányt ír és megnyeri az ARCSS ütemterve szerint 2018. októberben rendezendő választásokat, és tovább halasztja a várva várt felszabadítást, valamint az SPLM mozgalmi és párt-reformját. Úgy tűnik, Dél-Szudán párhuzamos államépítései az eddigi eseményekhez hasonlóan változatlanul csak időben lesznek párhuzamosak, mindhárom saját céljai és dinamikája szerint robog tovább.

A közeljövő fő kérdése, vajon az elit meg tudja-e tartani hatalmát és vissza tudja-e szerezni a nemzetközi közösség támogatását. Az etnikai logika rendkívül megnehezíti az együttműködést: a nuerek úgy gondolják, ők képviselik a dinkák és az equatoriaiak érdekeit is, és meg tudják akadályozni az állam teljes „eldinkásodását”. A dinkák, az equatoriaiak és a többi etnikai csoport azonban úgy érzi, az SPLM-IO-Machar győzelme

csak a dinka dominancia nuer dominanciára cserélése lenne, ezért nem állt be az ellenzék nagy része az SPLM-IO-Machar mögé, ehelyett saját ellenzéki csoportokat hozott létre. A főképp etnikai vonalon szerveződő ellenzéki csoportok egyetlen közös célja Salva Kiir és a jelenlegi hatalom leváltása, amelynek épp etnikai bázisát és diszkriminációját tekintik legfőbb problémaként. E paradox helyzet okán komoly koalíció létrehozására és a dél-szudáni politikai gondolkodás megváltozására a következő években halvány esély mutatkozik.

4.1.4 Túlélés és érvényesülés

A felszínes konfliktusrendezési és államépítési folyamatok további konfliktusokhoz vezetnek, a *látható* dimenziója nem tudta átalakítani a *láthatatlan* dimenzióját. A politikai érettség/akarat hiánya nem ellensúlyozható külső nyomással/akarattal. Amíg az egyéni prioritás a túlélés és a család etetése, ruházása, addig a nemzetépítés egyhelyben toporog, az egyes etnikumok közötti terhes múlt feloldása rendkívül nehéz.

A lakosságot magára hagyta a mindenkori állam, így az SPLM is (a polgárháborúban, a CPA időszakában és a függetlenség után egyaránt). A lakosság építi saját „államát”, párhuzamos államokat (öngondoskodó, vagy menekültté vált lakossággal) hozott létre, melyeket a helyi dinamika vezérel (aktív aktor még az egyház, a humanitárius és fejlesztő NGO-k).

A lakosság túlnyomó része megélhetési farmgazdálkodást folytat (amennyiben ezt nem zavarja meg konfliktus), mivel a piachoz hozzáférni nehéz és a termelés túl alacsony ahhoz, hogy számottevő felesleget termeljenek. Az állattartó közösségek körében, amelyek a lakosság 50-60 százalékát teszik ki, a kereskedelmi megfontolások rendkívül lassan terjednek.

Az állami alkalmazottak bére nem forog vissza a termelési ágazatokba, hanem épp ellenkezőleg, az erőforrások elvonása történik a lehetséges produktív területekről (Lacher, 2012).

„Az emberek azért portyáznak, hogy javakat tudjanak lopni, mert javakat akarnak. Ha elmész a lou nuerekhez, ha látsz valakit egy zsákkal, leadsz rá egy szándékosan elhibázott lövést, hogy eldobja a zsákot. Aztán ártalmatlanná teszed, azaz meglövöd. Manapság egyesek azt mondják, lödd fejbe az ilyet, mivel huszonegy háborús év miatt az emberek nem értékelik az emberéletet. Nem mondja egyikük sem, hogy ez így nincs rendben, az agyuk elborult. A javak megrontották az embereket, mindenki arra vágyik, amije nincsen” (Thomas, 2015, 227. o. – interjú).

A jószágrablási gyakorlat hátrányosan változott a legutóbbi időkben. Komplikáltabb lett (monetizált, segély, olaj), erőszakosabb (fegyverek), önzőbb (jószágelosztás nem a hagyományok szerint), egyéni tulajdonlás alapján, a közösségi szellemet elhagyva („Én szereztem, tehát az enyém”). Új élelemszolgáltató rendszerek léptek életbe, és mivel a feleségszerző hozomány maradt, a sikeres jószágrablás jó házasságot jelent a fiatal férfiaknak.

A megváltozott körülmények az erőszak megjutalmazását jelentik – ugyanúgy mint ahogy a fegyveres lázadások hadseregbeli pozíciókat jelentenek, tehát rendszeres bért –, ez újratermeli a fegyver hatalmát, díjazza a fegyverrel való megélhetésszerzést és vitarendezést.

A tanulmányok is bérezést hozhatnak városi környezetben, a pénzen marhát, hozományt is lehet venni, tehát nem csupán a fegyver az egyetlen érvényesülési út. A hagyományos (fenntartható) rendszerből monetizált (függő) rendszer vált, a közösségi tulajdonlásból magántulajdon lett. A feleségért fizetendő hozomány rendszere egyre kevésbé jelenti a családok közti gazdasági szövetséget, inkább gyanakvásra okot adó vagyonszerzés (Thomas, 2015, 253. o.).

A *látható* és a *láthatatlan* dimenzióinak dél-szudáni változata a politikai retorikában kifelé az új, ami egy pénzalapú, erőteljesen bürokratikus világba illeszkedik, befelé pedig a régi, ami egy nem pénzalapú, etnikai, illetve rokoni kötelékeken alapuló társadalomba illeszkedik.

A függetlenségért való küzdelemből a hatalomért folytatott küzdelem lett (kormány / SPLA pozíciók). A gazdák közelebb kerültek a szolgálkhoz (London / Kairó, Kartúm és most Dzsuba), az alattvalók pedig fizikailag közelebb kerültek a hatalmi, vagyoni központhoz. A központba az elit eszközei (fegyver) és szabályai (kliensrendszer) által van esélyük bekerülni a vidéki és városi fiatal férfiaknak.

Jonglei tartomány jól példázza a változásokat, amelyek Dél-Szudán más területeire is hatottak. Az élelemhiány összefügg azzal a móddal, ahogy a közösségeket függővé tették egy olyan élelmiszerpiactól, amit nem engedhetnek meg maguknak. A felhalmozás új módjai nem elégítették ki az emberek szükségleteit, azonban a társadalmat pusztítóvá és kevésbé kreatívvá tették. Ezek a pusztító minták leginkább a termelést átalakító technikai fejlődésben láthatóak: a traktor helyett az automata fegyverek mutatták az utat a régi rendszerek „modernizálásához”. Jonglei tartomány konfliktusai figyelmet kaptak, mert kegyetlenek, megoldhatatlanok és az elmúlt fél évszázad során szinte folyamatosak voltak. Teljesen átalakították a társadalmat, a gazdasági életet, a fiatalok törekvéseit és új fiatal fegyveresekből álló csoportokat hoztak létre, akiket dzsubai politikusok saját hatalmi harcaikba tudtak bevonni. Ha a milíciák, a hadsereg tábormokai és a politikusok ki is békülnek, a törvénytelen fiatalok hordái maradnak. Ezek a fegyveres fiatalok egy olyan világban élnek, ahol a fegyveres harc a norma és nem a kivétel. Rendkívül gyors mobilizálhatóságuk nemcsak ékes bizonyítéka a krízisekhez való helyi

hozzáállásnak, hanem egyben éles kritikája is a dzsubai és bori (tartományi központ) rendszereknek (Thomas, 2015, 292. o.).

A kliensrendszer, azaz a „nagy sátor” építése az adminisztrációban is nyilvánvaló. Amikor kineveznek egy minisztert, az első kérdése, hogy hány ember van a minisztériumban az ő törzséből. Ha úgy gondolja, az nem elég, egyik pillanatról a másikra elbocsátanak dolgozókat és atyafiakkal töltik be a megüresedett helyeket. Az indoklás mindig ugyanaz: mi harcoltunk és te nem, te a *dzsellábákkal* voltál, mi az SPLM oldalán, mi a vörös seregben⁷⁹. (Mamdani, 2016).

A következő idézet kiválóan demonstrálja az emberi élet értékét a mai Dél-Szudánban: „Az elmúlt évtizedekben a dél-szudániak gyakran voltak kénytelenek szembenézni az értelmetlen és tömeges halállal, aminek következtében az emberi élet elértéktelenedett. Ahogy egy dinka főnök mondta: »Az emberek olyanok, mint a madárszar. Olyanok, mint a szemét, amely a földre hull és nyomtalanul elmossa az eső. A semmiért léteznek. Oly könnyen halunk meg, nem vagyunk többek, mint a madárszar.« Az elhunytak családjai elképesztő nehéz feladattal néznek szembe, életük és haláluk értékét kell visszaszerezniük, meg kell békíteniük szívüket. A dél-szudániak vagy erőre kapnak a béke útján, vagy elpusztulnak a háborúén, miközben visszakövetelik az uralmat életük és haláluk felett” (Pendle, 2016 - interjú). Az ARCSS és a nemzeti párbeszéd (még) nem tudta megváltoztatni a jelenleg fennálló kilátástalan helyzetet.

Egy békemegállapodás, tűzszünet, vagy háború értéke a „politikai piacon” folyamatosan változik és a résztvevő felek mindig újraszámolják az értékét minden egyes pontjának végrehajtásánál és bármely, erőviszonyokat megváltoztató esemény bekövetkeztekor. Ilyen dinamikus békemegállapodás volt a CPA és ilyen az ARCSS is és ilyen lesz egy esetleges fegyverembargóval⁸⁰ megtámogatott újabb tető alá hozott békemegállapodás is.

A béke nem több mint egy árucikk. A CPA átmeneti éve alatt felépített „nagy sátor” addig tartott, míg az olajdollár elegendő volt a fenntartásához. Dél-Szudánban a korábbi dezertőr, lázadó és felkelő-megvásárló taktika már nem fenntartható, nincs rá elég pénz, nemzetközi donorvadászat folyik lassan már minden komolyabb pénzügyi

⁷⁹ Forradalmi fiatalokat tömörítő fegyveres csoport a második észak-déli polgárháborúban.

⁸⁰ A fegyvervásárlási és eladási tilalmat (amelyet számos ENSZ és *think tank* riport ajánl) a dzsubai incidensek óta tűzte napirendre az ENSZ BT a dél-szudáni rendezés könnyítése érdekében, ám orosz és kínai ellenszavazatok miatt eddig még nem sikerült egy határozatban sem rögzíteni.

forrásért, hogy a magas kamatú piaci kölcsönökkel a fegyverkezést és a maradék, még lojális erők megtartását finanszírozhassák.

Az elnök és az alelnök közti kapcsolat megromlott, az elnök kezdte elszigetelve érezni magát a párton belül: az alelnök programjának támogatását hűtlenségnek tekintette a koalíciót inkább a Salva Kiirrel szembeni elégedetlenség, mintsem Riek Machar ambícióinak támogatása fogta össze (Johnson, 2014b).

2013 júliusában Kiir kirúgta a kormányból Machart és szövetségeseit, valamint a Garanghoz lojális embereket egyazon időben (ugyanazokat, akik lehetővé tették a 2012. január és 2013. április közötti olajexport leállítását Kartúm ellen).

Taban Deng Gait is menesztette Unity tartomány kormányzói székéből, aki azonnal Kartúmba utazott, hogy Rieknek támogatást szerezzen, ugyanúgy, mint az 1991-es SPLM szakadás után. A történelem megismételte önmagát. Riek kartúmi támogatást szerzett (1991-2013), aztán a seregei hamar önállósodtak (pl. a White army) és mérsárlásokat követtek el (1991 – Bor, 2014 – Malakal, Bentiu, Bor), így Riek fegyelmezetlen nuer seregei révén csak a politikai rendezést tudta kicsikarni (SPLM egyesítési tárgyalások az 1990-es években, ill. az ARCSS, aminek révén 2016 áprilisában visszatérhetett Dzsubába és összeállíthatta Kiirel a TGoNU-t, amiből 2016 júliusában kitétek, mert nem volt hajlandó elfogadni Kiir 28 államát, a házelnök kinevezését és az equatoriai és Bahr al-ghazali „tisztogatásokat”).

Az ARCSS azért nem működhetett Macharral, hisz pont azt a hatalommegosztási *status quo*-t próbálta visszaállítani, aminek a felbomlása miatt kitört az a polgárháború, melyet lezárni volt hivatott.

Kit vonhatunk felelősségre politikailag a durva erőszakért, amely százezrek életét követelte Dél-Szudánban 2013 decembere óta? Mindenek előtt két csoportot. Először is a nyugati államok trojkáját (USA, Nagy-Britannia és Norvégia „hármassága”) és barátait, mint az IGAD, és döntő szerepüket egy olyan egyezmény kialakításában, amely politikailag egyeduralkodó fegyveres hatalmat hozott létre Dél-Szudánban a CPA exkluzivitásának eredményeképp, ugyanúgy ahogy az NCP státusa is megerősödött északon. Másodszor pedig a 2013. júliusi kormányátalakítások előtti GoSS kabinetet, amiért nem oldották meg a politikai krízishelyzetet, amely az összeomláshoz vezetett 2013. december 15-én.

Az IGAD és diplomáciai partnerei (az IGAD plusz) és az ENSZ BT a nemzetközi közösség felhatalmazásával újabb ideiglenes egyezményt kovácsoltak: az ARCSS-t, hogy

megállítsák a második déli polgárháborút. Az egyezmény három sarokpontra épült: egy koalíciós kormányra, amely a két, abban a pillanatban legfontosabb polgárháborús felet összehozta, ám a kisebb csoportokat kihagyta; egy demilitarizált fővárosra, amely az egységkormány székhelye lett; és egy nemzetközi törvényszék felállítására, amely kivizsgálja a polgárháborús bűncselekményeket. Ennek a megállapodásnak a kézenfekvő dilemmája, hogy ugyanazokat kell bíróság elé állítani, akiké a hatalom. Épp ezért javasolta Salva Kiir és Riek Machar az ARCSS aláírása után nem sokkal egy közös cikkben a *New York Times* hasábjain, hogy ne tárgyalások legyenek, hanem egy megbocsátáson alapuló békéltető folyamat, habár Machar négy nappal a megjelenés után visszavonta állításait, miszerint nem egyeztettek vele a cikk tartalmáról (Mamdani, 2016).

A kijózanító polgárháború a reményteljes függetlenség után felveti a kérdést: van állam nemzet nélkül, vagy helyesebben szólva, hogyan jöhet létre pozitív szupraetnikai identitás, ha az erőszakos halál újra és újra bosszút és további halált okoz. Az egyház helyi szinten említésre méltó sikereket ér el (pl. Paride Taban Kelet-equatoriai Kuron békefaluja, számos lokális békekötés), ám a békítés, a sebek begyógyítása és a nemzetépítési hatás csak békeidőben maradhat tartós. Jó példa az 1991-es bori mészárlás etnikai ellentéteket szülő traumája. A lassan begyógyuló sebeket újra feltépte Bor 2014-es feldúlása, ráadásul a nuer milíciák, pl. a *fehér sereg* mindkét alkalommal Machar névleges vezetése alatt ténykedett. Mire lehet elég egy új sátor felépítése? Visszaáll a *status quo* Machar nélkül? Taban Deng Gai valóban képes lesz vezetni az SPLM-IO-t és a milíciákat újra be lehet terelni a „nagy sátorba”?

A mozgalmon, azaz az állampárton belüli hatalmi harcok még bonyolultabbá váltak a harcosok földjén a klientizmus államformává válása és a pozíciók létrehozása után, ahol a hatalmi harc könnyedén válhat fegyveres felkeléssé, akár polgárháborúvá az állam öröksége, a „nagy sátor” építésének és létének dinamikája miatt.

Az erőszakos és végletekig korrupt módszerek sem rettentik el a világot, hogy továbbra is Dél-Szudánnak utalják az Afrikában egy főre számított legmagasabb összegű segélyt (Kusick, 2016). Ennek ellenére az ENSZ számítása szerinti az éhínség kezeléséhez szükséges humanitárius segélyeknek csupán 15 százaléka folyt be a donoroktól (ICG, 2017).

Az állam nincs rákényszerülve, hogy megváltoztassa klientista működési struktúráit, a lakosság éhezése és tömeges emigrációja sem ösztönzi változásra, a

felszabadítás további halasztása és a kiszervezett alapszolgáltatás-biztosítás folytatódhat. Kiir egyensúlyozni próbál egyre szűkülő hatalmi körei és saját vezetői gyengesége között.

A „nagy sátor” építése megbukott, belülrre vitte a küzdelmet. „A „nagy sátor” eredetileg sikeres volt, de ez a megoldás csak a hadseregen belülrre hozta a problémákat, hiszen a múltbeli ellenségek integrációja befejezetlen maradt, a lojalitási egyensúly elmozdult és a belső lázadásokat csak előléptetésekkel és pénzzel sikerült elfojtani (Le Riche - Arnold, 2013).

Csakhoggy ez az erőszak díjazása: fegyverrel pénzt, rangot lehet szerezni és ha már nem elég, akkor újra dezertálni lehet az SPLA-ból és felkelést indítani az adott elégedetlen lázadó vezér háza táján toborzott fegyveres fiatalok segítségével. A források apadása után azonban egyre többen estek ki a kliensrendszerből, szaporítva a polgárháborús fegyveres ellenzék sorait.

A „nagy sátor” építése mellett népszerű SPLA taktika, hoggy lehet vádolni az ENSZ-et és a külső beavatkozást az „afrikai problémákra afrikai megoldások” szlogen használatával az SPLM/A elmaradt reformjaiért és az ENSZ / UNMISS cselekedeteit használni arra, hoggy kudarcokat és problémákat magyarázzanak.

A belső államalakítások és államalakulások részletes vizsgálata után az elemzés utolsó részeként a külső államépítés formáit vesszük górcső alá a következő alfejezetben.

4.2 Külső államépítések

A történelmen és a belső államfejlődésen kívül a földrajzi elhelyezkedés a külső államépítés aktorait, irányát és intenzitását is meghatározza. Dél-Szudán történeti külső aktorai a kereskedők és a 19. századtól a gyarmatosítók voltak. A megszerzendő terület kiaknázásának narratívája csak a II. világháború után, a dekolonizáció időszakában kezdett megváltozni, ám a kartúmi gyarmatosítás igyekezte elzárva tartani a déli tartományokat a külvilágtól, hogy megvédje a területet mindenfajta külső beavatkozástól. A külső államépítés az 1980-as évektől kezdve vette fel a mai alakjait a segélyezés és kapacitásépítés formáin keresztül.

A külső államépítési aktorok csoportosítását (északi és déli, a déli csoporton belül pedig globális és regionális alcsoportok) e fejezet során is a módszertani részben ismertetett meghatározás szerint használjuk.

Dél-Szudán külső államépítése az elmúlt évtizedekben több paradigmaváltást is megélt, a hidegháborús kontextusban az SPLM támogatásával, az 1990-es évek elfeledettsége és az olaj révén még gyarmatként a *mainstream* gazdaságba integrálása során és a döcögve induló, USA által támogatott IGAD békefolyamat ideje alatt, a 2000-es évek *fentről lefelé* történő államexport-kísérletei (neoliberális intervenciós politika) után a 2010-es évek *lentől felfelé* haladó, helyi dinamikára támaszkodó (rugalmasságon alapuló pragmatizmusra épülő és a valóságra koncentráló gyakorlat) külső államépítéseivel.

A külső államépítések, beavatkozások minősége és intenzitása váltakozó. Fegyveres konfliktus során a humanitárius segélyezésre és beavatkozásra, valamint mediációra, békemegállapodás megkötésére irányuló törekvésekre korlátozódik, békeidőben viszont a külső államépítési és beavatkozási paradigmákat követve számos formát ölthetett.

A kezdeti ellenállás (1955-1962) és az első polgárháború (1963-1972) nemzetközi elszigeteltségben zajlott, a külső beavatkozás nagyrészt a béketárgyalások támogatásában merült ki, kisebb részben pedig humanitárius segítség formájában érkezett (Poggo, 2009, 163-8. o.). A második észak-déli polgárháborúban a nemzetközi közösség először az OLS ernyője alatt, majd szerteágazóbb struktúrák mentén erőteljes szerepet vállalt a humanitárius segélyezésben, a CPA-hoz vezető IGAD békefolyamat támogatásában és az SPLM majd a GoSS támogatásában. A külső államépítés optimizmusa mutatkozott meg

a 2005 és 2013 közti időszakban: kapacitásépítés, beruházások, fejlesztési tervek, a külső államépítési aktorok hittek a befektetés megtérülésében, és a dél-szudáni felszabadító mozgalomból lett kormányzat is beépítette ezt a hitet a kormányzati stratégiákba.

A külső államépítés *ortodox* aktorai ebben az időszakban a G7+ csoport béke-, és államépítési iránymutatása (G7+, 2011, 2. o.) szerint tervezték és alakították dél-szudáni jelenlétüket, amelyek kisebb módosításokkal még mindig a neoliberális intervenció elveit követték, azaz a nem funkcionáló államot akarták megjavítani. Ez a narratíva érvényesült mind a donorok, a nemzetközi ügynökségek diskurzusaiban mind a dél-szudáni kormány *virtuális politikai térben* való megnyilvánulásaiban.

Tehát a külső beavatkozás a dél-szudáni államépítésbe legfőképp az alapszolgáltatások (biztonság, élelem, orvosi ellátás, alapfokú oktatás) biztosításában és az állam kapacitásának építésében nyilvánult meg az 1983-tól 2013-ig terjedő időszakban. Ahogy az előző fejezetekben láthattuk, az SPLM az említett alapszolgáltatások „kiszervezésével” bevételeit legfőképp biztonsági kiadásokra és a kliensrendszer fenntartására fordította.

A külső államépítés *ortodox* aktorai számára a fő diskurzus Dél-Szudánban maradt a humanitárius segítségnyújtás konfliktus idején és a kapacitásépítés az alapszolgáltatások biztosításához a konfliktus után. Csakhogy ez az inkább statikus modell kevésbé alkalmazható a dél-szudáni valóságokra, ahol a konfliktus ideje alatti és a konfliktus utáni csomagokból válogatni kell az aktoroknak és eredményeket kell produkálniuk a *virtuális hatalomgyakorlás terében*. Az intézményi és törvényalkotási háttér csak a *virtuális politikai teret* duzzasztotta, a *reális politikai teret* nem alakította át.

A dél-szudáni elit hatalomgyakorlásának *látható* dimenziója félrevezető volt, az egységes hang csupán a látszat, a *façade* lehetett a *gyomorpolitika* színpadán való manőverezéshez. A nemzetközi közösség északi szereplői számára a látszattól való kijózanodást a 2013 decemberében kitört déli polgárháború jelentette, amely után tagadhatatlanná vált a tény, hogy a dél-szudáni államépítési projekt nem hozott tartós eredményt, sőt, a külső erőforrások a klientista, neopatrimoniális struktúrák megszilárdulását segítették elő (Lacher, 2012, 5. o.), azaz a *reális politikai tér* változatlan maradt.

A UNDP szerint Dél-Szudánban más afrikai országokkal ellentétben tíz évre van szükség, hogy megfelelő infrastruktúrát építhessenek, és a tíz év számlálása mindig lenullázódik, ha kiújul a polgárháború. A (különösen az esős évszakban) nehéz terep és

az infrastruktúra hiánya miatt az ENSZ misszió operációs kiadásai és a humanitárius segítségnyújtás költségei is csillagászatiak, egy kenyai operáció árának akár tizenkétszeresét is jelenthetik (Caritas, 2017).

A külső államépítés a Világbank, az ENSZ és a donor államok tervezése alapján próbált indulni: posztháborús segély, leszerelés, kapacitásépítés, átmenet a többpárti demokráciába, mindezt nyugati modellek alapján. A dél-szudániakat a hosszú polgárháború áldozatának tekintették, donorkonferenciákat szerveztek, ám a CPA hat éve alatt kevés eredményt hoztak ezek az erőfeszítések. A szűkös eredményekért részben a strukturális feltételek (nagy, ritkán lakott terület, nehéz klimatikus viszonyokkal, rendkívül hiányos infrastruktúrával és sok aknával), az „államépítő szakemberek” érzékenységének és rugalmasságának hiánya (posztkonfliktus tapasztalat nem elég, a dél-szudáni dinamika és a törekeny béke, no meg a dél-szudániak a külföldi / külső célokhoz való rendkívüli alkalmazkodóképességének ismerete is elengedhetetlen) felelős. Dél-Szudán politikai rendszere egysíkú, melyben a patrónus-kliens kapcsolatok irányítottak, s amelyben a származás mellett a harctéri tapasztalat és a helyi szövetségek a legfontosabbak (Rolandsen – Daly, 2016, 145. o.).

Az elvi, konceptuális szakadék a külső és belső aktorok között, amelyet csak növelt a mindkét oldalon jelenlévő gyanakvás, megakadályozta a célok és módszerek konvergenciáját.

A posztkoloniális külső államépítés az OLS tevékenységével és az SPLM ügyének támogatásával az USA részéről már a második észak-déli polgárháború alatt elkezdődött és a CPA hatéves periódusa alatt nagyobb sebességre kapcsolt, ahogy egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Dél-Szudán független lesz. A külső államépítés valódi célja az új állam világpiacba integrálásával (ami azelőtt Kartúm miatt nem volt lehetséges) az volt, hogy hozzáférhessen a dél-szudáni erőforrásokhoz. A külső aktorok hittek abban, hogy a humanitárius és fejlesztési segélyezéssel az országba belépve kétoldalú szerződések által piachoz és üzleti előnyökhöz jutnak, amelyekkel biztosítják jelenlétüket Dél-Szudánban,

A globális észak első vonalbeli állami szereplői az ún. trojka államai, az USA, Nagy-Britannia és Norvégia, akik 2005-től, a regionális déli kormányzat megalakulásától aktívan részt vesznek a külső államépítésben és alakítják azt. A kirakatba a neoliberális intervenciós narratívának megfelelően a demokratikus értékeken alapuló, a jó kormányzást alkalmazó, biztonságos és átlátható, azaz korrupciótól mentes állam építése

került. A pragmatikus célok a biztonság és az intézményépítés szintjén fogalmazódtak meg. Természetesen kedvező dél-szudáni államépítőként jelen lenni a nemzetközi térben, ám egyben hatalmas felelősség is. Meddig lehet és kell elmenni a felszabadító mozgalom átalakításának szorgalmazásában? Meddig lehet ráhagyni az elitre a korrupció, a lakosság érdekeit nemigen figyelembe vevő és a segélyfüggőséget fenntartó államvezetés gyakorlatait?

A trojka legfőbb államépítési forrása békeidőben a fejlesztési segély, amelyet a nemzeti fejlesztési ügynökségeken (USAID - *United States Agency for International Development*, DFID - *Department for International Development* /UK/ és a NORAD - *Norwegian Agency for Development Cooperation*) és a számolatlan donorpénzekre hajtó NGO-kon keresztül juttatnak az országba. A fejlesztési segélyek számos projektet pénzelnek, mint a máig sem megvalósult biztonsági reform és a kevésbé sikeres lefegyverzési, leszerelési és társadalomba integráló (DDR - *disarmament, demobilisation, and reintegration*, azaz lefegyverzési, leszerelési és társadalomba integráló) projekt, valamint a kapacitásépítő és adminisztratív fejlesztési tervek. Természetesen mindezeket felfüggesztették a polgárháború 2013. decemberi kitörésekor és lassan indulnak újra a fejlesztési projektek a biztonság és a kormány megteremtését és fenntarthatóságát célzó, konfliktus ideje alatt is finanszírozható, főleg humanitárius projektekkel.

A második vonalban megérkeztek az EU tagállamok, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Németország (és a többiek még kevesebb befolyással és kevésbé látható módon), akik a trojkához hasonló módszerekkel érkeztek és az EU jelenlétét használták fel induláskor (Lacher, 2012), hogy saját projektjeiket valósíthassák meg NGO-kon és egyházi szervezeteken keresztül.

A globális észak szereplőinek prioritása a biztonság és az új befektetésekhez megfelelő környezet, ám ezek gyors elérése bebetonozta a kormány és a hadsereg nem demokratikus módszereit. A dél-szudáni lakosságot csak a humanitárius segélyszervezetek érik el, ezzel fenntartva függőségüket és fenntartva a kormánynak a saját lakosságot elhanyagoló hozzáállását.

A legfontosabb nem állami aktor az ENSZ, amelynek első dél-szudáni projektje az OLS volt.

A békefenntartási oldalon a jelenleg 13000 fős (ám az ENSZ BT 2304 sz. Határozatának 14. pontja alapján a regionális védelmi erő, az RPF felállításával 17000

főre bővülő /ENSZ BT, 2016b/) UNMISS teljesít szolgálatot, leginkább a biztonsági vonalon, a lakosság védelme terén és logisztikai segítségnyújtással.

Az ENSZ fejlesztési szerve, az UNDP a kormány adminisztratív kihívásainak leküzdésében és a kapacitásépítésben partner, a WFP (*World Food Programme*) sürgősségi élelmiszersegélyt nyújt a rászorulóknak, azaz jelenleg több mint a lakosság felének, az UNICEF (*United Nations International Children's Emergency Fund*) a gyermekek besorozását próbálja megakadályozni és oktatási jogának érvényesítését előmozdítani. Az UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*) pedig az országban jelenlévő főleg szudáni, demokratikus kongói, közép-afrikai és etióp menekültek ügyeivel, a menekülttáborok ellátásával foglalkozik. A dzsubai kormány számára fontos, hogy a jelenlévő segélyszervezetekre ne az állam részeként tekintsen, és ki tudjon szabadulni az évtizedek alatt megszilárdult függőségi csapdából. Az alapszolgáltatások „kiszervezése” a mozgalmi időszak alatt áldás volt, ám a regionális kormányzat és a független ország kormánya számára kétélű fegyverré vált.

A globális dél állami szereplői eleinte az olajjal és az olajért érkeztek: Kína, India és Malajzia 2013-ig egyre növelte jelenlétét a további infrastrukturális projektekkal. A főszereplő ebben az afrikai országban is Kína, amely rendkívül figyel az egyensúly fenntartására régi barátja, Kartúm és új barátja, Dzsuba között, nehogy elveszítsen akár egyetlen kínálózó lehetőséget is (ICG, 2012). Kína építette az olajvezetékét és az olajinfrastruktúrát Szudánban 1996 és 2006 között, fegyvereket ad el, infrastrukturális beruházásokba fektet be és kölcsönöket is nyújt mindkét Szudánnak. Próbál távol maradni a diplomáciától, bár kénytelen volt finomra hangolni korábbi be nem avatkozási gyakorlatát saját beruházásai és állampolgárai védelme érdekében. A nemzetközi közösség egyre gyakrabban próbálja Kínát bevonni diplomáciai ügyek rendezésébe, mert úgy hírlik, mindkét Szudán elitjére befolyást tud gyakorolni. Azonban az igazság kissé kiábrándító: a kínai diplomáciának sokkal kisebb hatalma van, mint a kínai kommunista pártnak, amely az állami energetikai, infrastrukturális és telekommunikációs cégek vezetését is irányítja (ICG, 2012, 14-20. o.). A Kína és a globális észak közti küzdelem ideológiai szinten észrevehetően, ám annál inkább jelen van békeidőben a piaci lehetőségekért folytatott harcban.

A külső államépítés tárgyalásánál nem feledkezhetünk el a regionális állami aktorokról, a három legfontosabb szomszédos államról:

A régi szövetséges Ugandáról, ahol az 1986 óta hatalmon lévő elnök, Museveni Kiir „jóbarátja”. Az ugandai hadsereg, az UPDF 2013 decemberében Kiir oldalán beavatkozott a polgárháborúba, megmentve Dzsubát. A Museveni rezsim a regionális szintén azóta is Kiir támogatója.

A pragmatikusabb Etiópiáról, amely a Mengisztu rezsim alatti SPLM támogatás után a regionális katonai és diplomáciai vezető erejéhez méltó „kvázi független” álláspontot képvisel.

A regionális, főleg a terciér szektorban erős, gazdasági központról, Kenyáról, amely bár Dzsubát és Kartúmot is támogatta a második polgárháborúban, sikerült dél-barátnak megmaradnia (ICG, 2010a).

Jelenleg Dél-Szudán hatalmas kihasználatlan kapacitásának ellenére még békeidőben sem termel annyi élelmiszert, amennyire lakóinak szüksége lenne és a belföldi szállítás is nagyrészt megoldatlan, tehát élelmiszerimportra szorul, melynek jelentős része Ugandából érkezik. Az ipari termékek mindhárom országból érkeznek, és e szomszédok jelen vannak az építőipar, a bankszektor és minden szolgáltatási ágazat működtetésében, ellátásában. A piaci együttműködés jelenleg még egyoldalú és félő, hogy az elitek megvásárlása nem kedvezett a dél-szudáni helyi vállalkozók térnyerésének, azaz a tapasztaltabb külföldiek építik ki a szolgáltató-szektor az országban.

Dél-Szudán a függetlenség elnyerése után hivatalosan kérte felvételét az AU kelet-afrikai regionális gazdasági közösségébe, az EAC-ba, ezzel is kinyilvánítva regionális identitását és kötődését. Az EAC 2016. április 15-én írta alá a belépési szerződést az új állammal és Dél-Szudán 2016. szeptember 5-én lett teljes jogú tagja az immár hat tagúvá (az alapító Tanzánia, Kenya és Uganda után később csatlakozott Ruanda és Burundi is) bővült szervezetnek (EAC, 2016). Jelenleg Dél-Szudán rászorul a kelet afrikai importra, bankok jelenlétére és beruházásokra, így gazdasági elemzők szerint kevésbé előnyös függőségi viszony alakult ki Dél-Szudán és a regionális erős államok (főleg Kenya és Uganda) között. Kérdés, hogy a szabad áru- és munkaerő-áramlásból mikor tud a dél-szudáni lakosság is profitálni.

A 2005 és 2013 közötti békeidő alatti fellendülést követő polgárháborús helyzet és az abból (is) következő gazdasági összeomlás a regionális beruházások szünetelését, sőt visszavonását jelentette. Utóbbi jelenségnek ékes példái a 2009-ben nyitott dél-afrikai SABMiller sörfőzde és egyes kenyai kereskedelmi bankok dél-szudáni fiókjainak

kényszerű bezárásai. A dél-szudáni font elértéktelenedése miatt sok szomszédos országbeli (főleg ugandai és etióp) kereskedő is kénytelen elhagyni az országot. Ráadásul a polgárháború 2013-as kitörése óta az áru- és személyszállítás is biztonsági problémákba ütközik, mivel a fő szállítási útvonalak mentén (pl. Nimule – Dzsuba út, amely Ugandával köti össze a fővárost) gyakran követnek el civil áldozatokkal is járó merényleteket.

A nemzetközi államépítés elbukott, mert azt hitte, nulláról építhet, ehelyett teszi azt a dél-szudáni belső dinamika ellenében. Kezdetben az USA vezetésével elindult külső dél-szudáni államépítés fő profilja az SPLM ügyéért való lobbizás és a mozgalom feltétel nélküli támogatása volt. Az amerikai CPA előtti diskurzus a számukra oly kedves dualizmusra épült, amelyet a karizmatikus John Garang ki tudott használni. A déliek voltak a jók, az elnyomott keresztény afrikaiak, akik a gonosz muszlim északiak ellen harcoltak. Az USA washingtoni SPLM lobbistái épp ezzel a leegyszerűsített dichotómiával harcolták ki a dél-szudáni függetlenség nemzetközi lehetőségét (Reuters, 2012c). Azonban ez a leegyszerűsített valóság is vezetett a CPA két szereplőre korlátozásához, amely korlátozás magában hordozta a második észak-déli polgárháború többi szereplőjének marginalizálását és elősegítette a két Szudán jelenleg is zajló polgárháborúinak folytatását (pl. a dárfüri konfliktus), illetve kirobbanását (a déli polgárháború és a „két terület” polgárháborúi).

A függetlenség az USA államépítése számára inkább cél volt, mint a startmező, a függetlenség eufóriája túl magas elvárásokat, stabil, demokratikus államot és jó kormányzást várt el az új állam vezetésétől, amely a *látható* dimenzióban ezt mutatta, ám a *láthatatlan* dimenzióban kegyetlen hatalmi harcokat vívott a *permanens gyarmatosítás* belső dinamikája törvényeinek engedelmességre.

Az avatatlan külső szemlélőket a fent részletezett narratíva miatt a 2013-ban kirobbant polgárháború meglepetésként, derült égből villámcsapásként érte. A nemzetközi közösség az amerikai Obama adminisztrációval az élen a keserű kiábrándulást élte meg és az elmúlt években a „fejét vakarta”, hogyan is tudja visszaépíteni a Dél-Szudán számára megálmodott és elveszett reményteljes jövőt. Az északi narratíva bizalomvesztése arra a konklúzióra vezetett, hogy csak külső beavatkozás segíthet és az afrikai megoldások (IGAD békefolyamat) nem elégségesek. Egy instabil, konfliktus-sújtotta Dél-Szudán nem fog megváltozni intenzívebb és hatékonyabb külső támogatás nélkül (Astill-Brown, 2014).

Az új déli polgárháború kitörése óta általános a kiábrándultság a dél-szudáni helyzetből, a nemzetközi közösség aktorai a *status quo* megváltoztatását sürgetik, mert egyre inkább látják, hogy nem történik érdemi változás, amíg a jelenlegi elitek küzdenek a hatalomért. A kiábrándultság abból fakad, hogy egyre kevesebb esély mutatkozik az elitek lecserélésére.

Az afrikai államok közül a szomszédok érdekeik szerint foglalnak állást, a kormányt és a békefolyamatot támogatják és saját időnkénti antidemokratikus módszereik miatt nem szólnak bele a dél-szudáni belpolitika folyásába. Riek Machar 2016. júliusi, az első alelnöki poszton való lecserélésénél habozás látszott, majd a Kiir-Taban Deng Gai vezette TGoNU oldalára álltak és 2016 októbere óta Riek Machar régió kívüli (dél-afrikai) száműzetésében is egyet értenek.

A nemzetközi közösség az államépítés folytatásának érdekében a béke megteremtésére koncentrál, csak hogy az idő megy és semmi garancia nincs arra, hogy az újabb „nagy sátor” tovább marad egyben, mint az előző, viszont az elit túl erős ahhoz, hogy el lehessen zavarni. Láttuk, mi történt az ICC letartóztatási parancsokkal, melyeket regnáló elnökök ellen adtak ki (Bashir – nem tudták végrehajtani a parancsot annak ellenére, hogy a szudáni elnök sok országot meglátogatott a 2009-es elfogatóparancs kiadása óta, Uhuru Kenyatta – aki ellen a tanúk eltűnédezése után az ICC visszavonta a vádjait a 2007-ben történt kenyai választások utáni ezrek halálát okozó zavargások során vállalt szerepével kapcsolatban). Kérdés, mire elég a nemzetközi közösség nyomása és nem roppan-e össze a dél-szudáni elit a külső és belső, egyszerre jelentkező erőteljes nyomás miatt.

A nyomásgyakorlás leghatékonyabb eszközének nevezhető diplomáciai közös hang gyengülését jelentette az Obama adminisztráció távozása. A Trump adminisztráció ugyanis tulajdonképpen láthatatlan, nincs jelen⁸¹ a két Szudánban a korábban megszokott diplomáciai erővel. Ezt a tényt Kiir üdvözölte: az elnöki retorika szerint megszűnt az Obama adminisztráció által szorgalmazott „bújtatót rezsinváltási stratégia”.

A CPA átmeneti időszakában elindult a külső aktorok versenyfutása Dél-Szudánért, erőforrásaiért, lehetőségeiért.

⁸¹ A 2002 óta betöltött szudáni (majd 2011 óta szudáni és dél-szudáni) különmegbízott kinevezése még 2017 júniusában is váratott magára.

A nemzetközi közösség Dél-Szudánban aktív államait a már ismertetett északi *ortodox*, déli globális és regionális felosztással párhuzamosan és attól függetlenül két nagy csoportra oszthatjuk: az egyik az 1989 óta a hatalmon maradásért cserébe⁸² egyre inkább radikalizálódó és nemzetközileg egyre inkább elszigetelődő (Collins, 2008, 185-244. o.) Kartúmmal üzleti viszonyban maradó és a 2005-ös béke megállapodáskor már jelenlévő szereplők csoportja, a másik pedig a békemegállapodáshoz vezető úton, vagy azután feltűnő szereplők csoportja.

Az első csoportba az Afrikában igen aktív, a humanitárius és emberi jogi kérdéseket nemigen firtató és a szudáni olajinfrastruktúrát kiépítő Kína mellett a globális dél más szereplőit, Indiát és Malajziát említhetjük. Az ő déli belépésük Kartúmon keresztül történt és főként az olajkitermelésre korlátozódott.

A második csoportba tartozik az Egyesült Államok, amelynek Kartúmmal való kapcsolata 1997-ben hivatalosan is megszakadt és máig is érvényes gazdasági szankciókat léptetett életbe Szudánnal szemben, amelyeket Obama 2017 januárjában részlegesen feloldott. Az USA a békefolyamat Bush adminisztráció általi felkarolása, a békemegállapodás tető alá hozásában a kulcsszerep vállalása és a függetlenség nyomán újra beléphetett a dél-szudáni színpadra, immár az üzleti partnerként vállalhatatlanná vált Kartúm nélkül.

Szintén a második csoportba tartoznak a békefolyamat során szerepet vállaló más északi államok, mint Norvégia és Hollandia, valamint a második vonalban Olaszország, Franciaország, Németország és a későn észbekapó, a lehetőséget csak a függetlenség után megragadó államok sora, amelybe a 2011 és 2013 közötti időszakban hazánk is tartozni szeretett volna.

A két csoporton kívül említenénk a trojka tagját, az északi *ortodox* aktort, az Egyesült Királyságot, amely Szudán egykori gyarmatosítójaként megőrizte gazdasági kapcsolatait és pragmatikus hozzáállásának megfelelően mindig üzleti partnere maradt

⁸² 1989-ben Omar al-Bashir jelenlegi szudáni elnök vértelen katonai puccsal, az iszlamista erő, a National Islamist Front támogatásával vette át a hatalmat és döntötte meg az 1986-ban választott Sadiq al-Mahdi által vezetett kormányt). A katonai vezetésű, radikális ideológiájú rezsim nemhogy nem oldotta fel a kartúmi központ és a marginalizált vidékek viszonylatában létrejövő centrum-periféria állapotot, de el is mélyítette a problémát az erő politikájával. A Bashirt hatalmon tartó egyre szűkülő belső kör jelenleg három polgárháborút vív az új, dél nélküli Szudánban (Dárfúr, Dél-Kordofán / Nuba hg. és Kék-Nílus tartományokban).

Kartúmnak. Történeti és nyelvi előnyüket máig ápolta és természetesen a békefolyamatban is aktív szerepet vállalt.

A békefolyamatban és a válságkezelésben az első vonalban említendő a Thabo Mbeki vezette AUHIP, amely a függetlenség után rendezendő, Kartúm és Dzsuba közti nyitott kérdések tárgyalási fordulóját szervezte és mediálta, valamint az ENSZ dárfüri békemissziójának koordinációs partnere. Az AU mellett az észak-déli békefolyamat elindítójaként az 1990-es években főszereplő regionális szervezet, az IGAD is aktív Dél-Szudánban. Miként már említettük, az IGAD hozta tető alá a CPA és az ARCSS béke megállapodásokat.

Az EU a második hullámban, az ENSZ (OLS) nyomán érkezett Szudánba. Az 1990-es években a segélyezésben vett részt, majd 1999-ben normalizálta Kartúmmal való viszonyát és bevette a Cotonou-i egyezmény aláírói közé, így Szudán részesült a *European Development Fund* (EDF) kilencedik és tizedik ciklusának „áldásaiból” a békefolyamatban való részvételének elismeréseként. Az EU a segélyezés és fejlesztés előfeltételeként meghatározott politikai lépéseket várt el. Befagyasztotta a fejlesztési segélyeket, amíg Kartúm nem írja alá a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) statútumát és nem működik együtt az intézménnyel. Az EU a hitelesség és elkötelezettség kapcsolatépítő és erősítő jellegére támaszkodik, az ún. normatív hatalom eszközeivel próbálja irányítani a nemzetközi diskurzust és diszkreditálni a nem korrekt szereplőket. Ez a ma már hagyományosan európainak mondható megközelítés kétségkívül elegáns, amennyiben hiteles tud maradni, ám hatékonysága kétséges, különösen abban a Szudánban, ahol Bashir majd három évtizede képes hatalmon maradni az említett viszonyok ellenére. Az ICC által körözött Bashir nem hajtotta önként fejét a guillotine alá 200 millió euróért (ST, 2011f).

A migrációs válság kedvezett az EU-szudáni viszonyoknak, 2016-ban komoly gazdasági előnyökkel járó megállapodást kötött az EU Kartúmmal, hogy Szudán ellenőrizze és visszaküldje a kiindulási országba (főképp Eritrea, Etiópia) a területén áthaladni próbáló migránsokat, menekülteket. A migrációt ellenőrző megállapodás morális kérdéseket vet fel⁸³ és sok botrányt kavart az északi médiában.

⁸³ A szudáni kormány a migráció elleni kampányára kapott pénzből félreguláris alakulatokat finanszíroz, amelyek nemcsak a Szudán területén áthaladó északra vándorlók, hanem a perifériákon zajló polgárháborúkban is bevetetők.

A 2003-ban polgárháborúvá eszkalálódott dárfúri konfliktus erősen mediatisált, „népszerű háborúvá” vált az USA-ban és az EU-ban.

A dárfúri konfliktus tárgyalásos megoldásában való aktív szerep vágya, az egyre szétaprózódó uniós fejlesztési alapok és kosarak ellenőrzésének igénye az EU-t különmegbízott (*Special Representative* - SR) kijelölésére sarkallta 2005-ben. A szudáni EUSR tisztséget 2011-ben a megalakuló Dél-Szudánra is kiterjesztették. Szerepe az EU politikájának helyi koordinálása és az EU reprezentálása volt a két Szudánban. A tisztséget 2010 szeptemberétől 2013-as megszűnéséig⁸⁴ a brit Rosalind Marsden nagykövet asszony töltötte be.

A nem állami és nem szupranacionális szervezetek mellett itt is megemlítendő a *folyékony* „halmazállapotú” aktorok sokasága, a civil és keresztény nemzetközi NGO-k hada, amelyek a dél-szudáni nép szintjére próbálják elvinni az alapszolgáltatásokat, amikre az állam még (és a polgárháborús helyzet tartóssá válása óta már) csupán erősen korlátozott szinten képes.

Láthatjuk tehát, hogy az arra képes államoknak, nemzetközi és regionális szervezeteknek és NGO-knak Dél-Szudánban „kötelező” jelen lenni. Az új állam születésénél bábáskodók a lázadókból kormányerővé előlépő helyi elittel való jó kapcsolatok révén komoly beruházásokhoz és az olajüzletben való részesedéshez jutottak és juthatnak.

A huszonegyedik században már nem sok esélye van új állam születésének. A gazdasági lehetőség kiaknázása Dél-Szudán esetében egybeesett a segítségnyújtás és államépítés vonzó perspektívájával. A demokratikus békét építő USA és a normáira ügyelő EU számára pedig rendkívüli lehetőség volt egy új szubszaharai afrikai állam, amely (látszólag) tiszta lappal indult, így (még) nem lett a pragmatikus Kína „mortaléka”. Az olajkitermelési és infrastrukturális beruházások jogait a nyugati államok úgy szerezhetik meg, hogy közben segítenek és tanácsokat adnak Dzsubának. Dzsuba persze örült, hogy a 2005 és 2013 közti békeidőben mindenki az ő kegyeiért versengett.

Az említett, a CPA békéje és a függetlenség kivívása által felfokozott érdeklődés jegyében szervezte meg a USAID (United States Agency for International Development) 2011. december 14-15-én Washingtonban a dél-szudáni elnök, Salva Kiir és miniszteri

⁸⁴ 2013 októberétől a Szudánokért az EU különmegbízotti szinten az Afrika szarva térség különmegbízottja felelős.

delegációja részvételével lezajlott nemzetközi partnerségi konferenciát (*International Engagement Conference on South Sudan*), ahol az olajüzlet és az infrastrukturális beruházások mellett minden más üzleti partnerség terítékre került.⁸⁵ Az USA mellett, miniszteri szinten képviseltette magát Norvégia, az Egyesült Királyság, Hollandia és Törökország, jelen volt az EU bizottsági (Francesca Mosca, *Director for Sub-Saharan Africa*) és *External Action Service* (Nicholas Westcott, *Managing Director, Africa*) szinten. Minden felszólaló hangoztatta múltbeli és jelenlegi elkötelezettségét Dél-Szudán mellett, felsorakoztatta érdekeit és hangsúlyozta elszántságát az ország felvirágoztatására az ő beruházásai révén, hogy aztán napjaink nyílt diplomáciájában megszokott módon a színtalpak mögött megállapodjon a dél-szudáni kormánnyal a még szabad üzletek egyikéről. A CPA-t tető alá hozó nyugati államok, a trojka, magukat „jutalmazták” meg eddigi erőfeszítéseikért. A konferencián jelentették be, hogy a fő fejlesztési területek koordinálását maguk között a következőképpen osztották fel: Norvégia lett felelős az olajbevételek átlátható menedzselésének megszervezéséért, a britek az egészségügyi fejlesztés és a korrupcióellenes fellépés koordinációjáért, az USA pedig a mezőgazdasági fejlesztések és a magánberuházások felelőse lett. (USAID, 2011).

A dél-szudáni kormány pedig biztosította a potenciális befektetőket, hogy megfelelő és átlátható törvényi szabályozással és az országon belüli általános biztonság megvalósításával teszi lehetővé a beruházásokat. Az ország azonban még a 2013 decemberében kezdődött polgárháború előtt sem volt biztonságosnak mondható, a halálos áldozatokat követelő incidensek mindennaposak voltak. 2011-ben etnikai és törzsi összecsapások és fegyveres lázadások következtében 3-4 ezer ember halt meg az országban annak ellenére, hogy a kormány összbevételeinek negyedét a biztonsági kiadások emésztik fel és a civil lakosságot érintő, az UNMISS által is támogatott leszerelési programok folyamatosak. A belső dinamika veszélyein túl bizonytalanságot okoztak a Szudánnal közös új, 2100 km hosszú nemzetközi határ vitatott szakaszain a határ delimitációjából és demarkációjából fakadó ellentétek. A határvidék erősen felfegyverzett volt mindkét oldalon a kb. 20 százaléknyi vitatott szakaszon, különösen Abyei térségben és a határhoz közeli dél-szudáni Unity és Felső-Nílus tartományok olajmezőinek környékén. A dél-szudáni piac azonban 2013 decembere óta „befagyott”, a

⁸⁵ A 2011. decemberi konferenciát azóta több hasonló (békeidőben befektetési, háborúban a humanitárius segélyeket finanszírozó donorokat felvonultató) rendezvény követte.

beruházások határozatlan ideig szünetelnek, a fókusz újfent a humanitárius segítségnyújtásra helyeződött.

Az egyetlen gazdasági szektor, amely, korlátozottan ugyan, de a polgárháború alatt is működőképes, az olajkitermelés. A megfelelő biztonság, infrastruktúra és szolgáltatások hiányában az olajdollárok felhasználása bizonytalan, kétséges, milyen szinten részesül a nép a bevételekből. A kormánypárt, az SPLM átlátható és a nemzetközi közösség által szorgalmazott kirakatpolitikája mögött a *reális politikai térben* kemény hatalmi játszmák zajlanak. A fegyveres lázadókkal és elégedetlenkedőkkel a békekötés a hatalomba emelés révén lehetséges, amely igen költséges folyamat. Kérdés, hogy a bevételek mekkora hányada tűnt és tűnik el az elit és az elitbe kapaszkodó hatalmasságok zsebeiben.

A konfliktus rendezése után elkezdődhetnek az olajat kutató feltárások. Az EU tagországai közül az Egyesült Királyság mellett még a Jonglei állambeli hatalmas B1 és B2 blokkot birtokló Total révén Franciaország szállhat ringbe. A B blokkban biztonsági okokból még nem kezdték meg a feltárást. Amennyiben gazdaságosan kitermelhető olajra bukkannak, az egész dél-szudáni olajhelyzet átalakulhat (Energy Global 2011), természetesen a megfelelő biztonsági feltételek megléte és a (legalább a felszínen lezajló) háborús igazságtétel után. Azonban a dél-szudáni kormánynak minél hamarabb szüksége lenne a lehetséges olajbevételekre, ezért sürgeti a feltárást és olyan befektetőket keres, akik nem haboznak olajért kutatni konfliktus sújtotta területeken. A kormány 2012-ben 3 részre osztotta a B blokkot és 2017 márciusában a nemzetközi olajiparban a legutóbbi időkhöz képest ismert nigériai Oronto-val kötött szerződést a B3-as blokkon való feltárással és esetleges kitermeléssel. Figyelmeztette a Total-t, hogy amennyiben nem kezdi meg a feltárást a B1 és B2 blokkon, a kormány felmondja a vele kötött szerződéseket (Bloomberg, 2017).

A fentiekben már említettük a dél-szudáni EU politika három szintjét, szóljunk most ezekről bővebben, ismertessük az EU dél-szudáni politikáját.

Az EU tanácsa 2005-ben hívta életre és finanszírozta a 2013-ig fennálló EU szudáni különmegbízottjának intézményét. A különmegbízott mandátuma az általános uniós különmegbízotti alapelvek mellett (az EU politikájának és érdekeinek, valamint a béke, stabilitás és törvényes fejlődés előmozdítása a kijelölt konfliktuszónában) eredetileg a már említett dárfúri konfliktus tárgyalási folyamatának támogatása volt. A szudáni különmegbízott mandátuma 2011 és 2013 között jelentősen kibővült. Rosalind

Marsden asszony és öt fős csapata 2011-től a hivatal megszűnéséig már két országban (Szudán és Dél-Szudán) felelt az EU imázsának helyszíni kiépítéséért, támogatta a CPA megmaradt kérdéseinek tárgyalásos megoldását, az észak-déli határvidék stabilizációs törekvéseit, előmozdította a dél-szudáni államépítést és a demokratikus kormányzati intézmények kiépítését. Mindkét országban előmozdította a felelősségvállalást, az emberi jogok tiszteletét és a Nemzetközi Büntetőbírósággal való együttműködést, kapcsolatot tartott Kelet-Szudánnal, javította a humanitárius szervezetek bejutását a háborús övezetekbe és hozzájárul az észak-ugandai gyökerű, ám a térség több államában, így Dél-Szudánban is aktív fosztogató, civileket gyilkoló és elraboló LRA felszámolására irányuló nemzetközi összefogáshoz (EU Tanács, 2011b).

Marsden asszony és csapata dolgát megkönnyítendő, 2011 decemberében az unió tanácsa kinevezett egy új különmegbízottat az Afrika szarva térségbe, legfőképp Szomália ügyét előremozdítandó, de a szudáni és dél-szudáni ügyekbe is besegített olykor az újabb EUSR, Alexander Rondos (Az Afrika szarva különmegbízott kinevezéséről ld. EU Tanács, 2011c).

Elég ambíciózus mandátum volt egy évi 2 765 000 eurós büdzsével gazdálkodó, hat fős csoport számára, akik közül három Brüsszelben tartózkodott. Nem csoda, hogy a különmegbízott inkább amolyan EU-konzulként volt értelmezett a két ország kormánya szemében. Jelentősége szimbolikus volt, inkább annyi, hogy arcot és hangot adjon a két ország kormánya számára a közös EU-politika és „*soft power*” érvényesülés számára, hogy előkészítse a terepet a bizottsági fejlesztésekhez és a tagállami beruházásokhoz. Nem véletlen, hogy a különmegbízott és csapatának nagy része brit állampolgár volt, hiszen az EU tagállamok közül Nagy-Britanniának a legmeghatározóbb a súlya a két Szudánban.

Szólnunk kell az EU lisszaboni szerződése által életre hívott *European External Action Service* (EEAS), azaz az unió külügyminisztériuma dél-szudáni aktivitásáról. Az unió külügyminisztere, Catherine Ashton az ENSZ és az USA „árnyékában” minden jelentősebb dél-szudáni eseményre reagált Dél-Szudán létrejöttkor, leginkább szorgalmazta a fellángoló konfliktusok mielőbbi tárgyalásos rendezését még a békeidőben. Az EU sietett elismerni Dél-Szudán függetlenségét és delegációt állított fel Dzsubában, valamint kiadta az utasítást a tagállamoknak az állam elismerésre. Az EU-ra oly jellemző párhuzamos intézmények sorában az EEAS-nak nem volt hozzáadott értéke.

A szimbolikus szerep, az „arc” a különmegbízotté, a valódi pedig a fejlesztési segélyekről döntő és azokat rendelkezésre bocsátó EU Bizottságé volt.

Az EU Bizottság a Tanács 2011. június 20-i jelentésében megfogalmazott átfogó Szudán jelentés alapján alakította politikáját Dél-Szudánban a polgárháború 2013. decemberi kitörése előtt. Az EU:

- fontosnak tartotta a két állam fejlődését és békés együttműködését,
- folytatta a dárfüri átfogó békéhez vezető tárgyalások támogatását,
- folytatta mindkét kormánynak a szegénység felszámolására irányuló törekvései támogatását,
- segítette a felelős, átlátható, eredményes és az emberi jogokat, az alapvető szabadságjogokat és a törvényességet tiszteletben tartó kormányzást mindkét országban,
- hozzájárult a nemzetközi támogatás hatékony koordinálásához és a dél-szudáni államépítéshez az ENSZ vezetése alatt stratégiai és végrehajtási szinten (EU Tanács, 2011a, 8. pont)

Az unió konzultált a dél-szudáni kormánnyal és a többi nemzetközi partnerrel egyeztetve fejlesztési segélyeket nyújtott a törvényes kormányzás, az oktatás, az egészségügy, a vízellátás, a város- és vidékfejlesztés területein (EU Tanács 2011a. 13.pont).

Az EU diplomáciai kapcsolatokat létesített Dél-Szudánnal és az EEAS révén EU delegációt hozott létre Dzsubában. Békeidőben szorgalmazta Dél-Szudán belépését a Cotonou-i megállapodás résztvevői közé, hogy az ország részesülhessen a kvóta-mentes szabadkereskedelem áldásaiból és a fejlesztési segélyeket a *European Development Fund* (EDF) keretein belül kaphassa.

A Bizottság 200 millió eurót különített el az SPLM hároméves dél-szudáni fejlesztési tervének (2011-2013) támogatására és 2011. december 14-én, a dél-szudáni nemzetközi együttműködési konferenciára időzítve az EU fejlesztési biztosa, Andris Piebalgs bejelentette, hogy az EU 80 millió eurós fejlesztési segélyt folyósított az ország kormányának a vidéki infrastrukturális fejlesztésekre. A fejlesztési biztos a következőképp fogalmazott az újabb fejlesztési segély bejelentésekor: „Az új vállalás bizonyíték, hogy az EU hosszú távon elkötelezett Dél-Szudán fejlesztése mellett” (EEAS, 2011).

Az időzítés korántsem volt véletlen. Az EU a washingtoni Dél-Szudán konferencián ezzel jelezte komoly szándékát a piaci részvételben. A Bizottság így kívánta

kitaposni az utat a jelenlévő tagállamok üzleti érdekeinek érvényesítése előtt. A tagállamok érdekérvényesítésének sikerességére viszont a háttérben zajló egyeztetéseken derült fény. Azokról a tárgyalásokról nyilvános információ természetesen nem áll rendelkezésre. Annyi azonban bizonyos, hogy az USA magának (illetve amerikai magáncégeknek) tartotta meg a Kína és a regionális szereplők által már „jócskán megdézsmált dél-szudáni torta” legnagyobb szeletét. A befektetések gyümölcse azonban a 2013-as polgárháború kitörése miatt nemigen érhetett be.

Térjünk ki most az EU tagállamainak dél-szudáni tevékenységei és céljai részletezésére. Ahogy fent is említettük, a legfontosabb EU tagállami szereplő Dél-Szudánban az Egyesült Királyság. Dél-Szudánban nem az EU színeiben, hanem önálló szereplőként van jelen. A nemzetközi fejlesztési osztály (DFID) 2011-15-re irányzott programja (DFID, 2011) alapján évi csaknem 100 millió fontot költött dél-szudáni projektjeire elsősorban az oktatás és az egészségügy területein. Ezzel a fejlesztési segélyekre elkülönített összeggel az USAID után a második legnagyobb önálló donor volt Dél-Szudánban. Az észak-déli békefolyamat egyik legfontosabb támogójaként és bőkezű fejlesztési segélyei révén virágzó bilaterális kapcsolatokra tett szert Dzsubában. Az olajüzletben láthatóan nem érdekelt britek minden valószínűség szerint a gazdaság diverzifikációja során válnak majd meghatározó piaci szereplővé az országban. A brit-dél-szudáni gazdasági kapcsolatok számszerűsítése még várat magára, ám az elkötelezettség és a brit cégek szignifikáns kelet-afrikai tapasztalatai révén az Egyesült Királyság bizonyosan Dzsuba fő gazdasági partnerei között marad. A britek hagyományos különutas afrikai politikája miatt kétséges, hogy kapcsolatai erősítik majd az EU helyi jelenlétét, ám sokat elárul a dél-szudáni brit dominanciáról, hogy az EEAS afrikai igazgatója és a két Szudánhoz rendelt EUSR is brit állampolgár volt 2012-ben.

A tagállamok közül a második vonalba tartozik Franciaország, Hollandia, Olaszország és Németország. A franciák a Total révén bírnak komoly érdekeltségekkel, Hollandia és Olaszország a CPA támogatóiként tűntek fel a térségben, Németország pedig a dárfúri rendezés elkötelezett támogójaként került Dzsubához közel.

A francia Total ügyesen játszott. Még akkor szerezte meg a fent említett B blokkot, amikor Kartúm megnyitotta területét az olajcégek előtt és még nem vált tiltott beruházási területté fent kifejtett nemzetközi elszigetelődése miatt. A Total nem kezdett fúrni az észak-déli polgárháború alatt (a kivonulni kényszerülő és botrányba keveredett svéd Lundinnal, az 1997-es USA szankciók miatt távozni kényszerülő Chevronnal és a

humanitárius érdekvédelmi szervezetek aggályai miatt távozó osztrák OMV-vel ellentétben), sőt kivárta Dél-Szudán függetlenségét és Ugandában vásárolt olajmezőinek köszönhetően térségbeli jelenlétét is megerősítette. Amennyiben a Jonglei tartomány nagy részén elterülő B1 és B2 blokk mélye említésre méltó (százmillió hordós nagyságrendű) olajkincset rejt, a franciák a Total révén jelentős gazdasági szereplővé lépnek elő a dél-szudáni olajkitermelési piacon.

Hollandia, Olaszország és Németország az EU bizottsági fejlesztéseivel szinkronban és amellet is támogatta fejlesztési segélyekkel Dél-Szudánt. Egyrészt, hogy jópontokat szerezzen Brüsszel és a nemzetközi közösség szemében, másrészt, hogy érdemeit és elkötelezettségét hangoztatva beruházási lehetőségekhez juthasson.

A harmadik vonalba tartozott az összes többi tagállam, amelyek általában állami vagy egyházi NGO-kon keresztül kapcsolódtak be a dél-szudáni fejlesztésbe, avagy mikroprojekteket finanszíroztak az ország területén. Ezek jelentősége szimbolikus, ám az állami cégeknek lehetőség, ha az országnak jó híre van Dzsubában, vagy egy tartományi székhelyen (pl. Szlovákia Lakes tartománybeli Marial Luo városbeli szerepvállalása a tartományi székhelyen, Rumbekben üzleti lehetőségekhez juttathatta a szlovák beruházókat).

Ebbe a csoportba tartozott Magyarország is. Hazánk a globális ügyekért felelős helyettes államtitkárt, Hóvári Jánost küldte a 2011. július 9-i dzsubai függetlenségi ceremóniára. Ezután a protokoll-látogatás után államelismerésként és a diplomáciai kapcsolatok felvételeként Martonyi János külügyminiszter Deng Alor volt dél-szudáni külügyminiszternek címzett augusztus 18-i levele tekinthető. Ezt követően szeptemberben külügyminiszteri javaslatra Schmitt Pál köztársasági elnök nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatok létesítéséről határozott (Magyar Közlöny, 2011).

A külügyminisztérium Maris Zsoltot jelölte ki Magyarország dél-szudáni utazó nagykövetévé. A nagykövet úr évi néhány dzsubai látogatással építette hazánk diplomáciai kapcsolatait Dél-Szudánnal, amely a külügyminisztérium tervei szerint nemcsak szimbolikus, hanem gazdasági kapcsolatok kiépítésére is lehetőséget nyújtott. Szudán az 1970-es években mint „baráti ország” jó kapcsolatokat ápolt Magyarországgal, és Kartúmon kívül Dzsubában is vannak olyan kormánytagok, akik magyar kapcsolatokkal (legalábbis tapasztalatokkal) bírnak. E történeti kapocsra építve igyekezett utazó nagykövetünk megfelelő személyt találni a dél-szudáni magyar tiszteletbeli konzul tisztségére, hogy az ő közbenjárásával megnyíljon az út a dél-szudáni

piac felé a vállalkozó magyar cégek előtt. Kis országgként nem saját fejlesztési projektjeink és NGO-ink jelenléte, hanem EU tagállami minőségünk és évtizedekkel ezelőtti személyes kapcsolataink felelevenítése jelenthet(ne) belépőt a sokszereplős színpadra.

Takács Szabolcs, a külügyminisztérium globális ügyekért felelős helyettes államtitkára 2013 februárjában járt Dzsubában és együttműködési területeket állapított meg a dél-szudáni párbeszéd után, miszerint a magyar–dél-szudáni együttműködésre így elsősorban a fenntartható vízgazdálkodás, a víztisztítás, az árvízvédelem, a csatornázás és szennyvíztisztítás, valamint az ezekre irányuló geológiai vizsgálatok terén kínálkozik lehetőség. A lassan kibontakozó együttműködés további lépéseit a 2013 decemberében kirobbant polgárháború megakadályozta.

A külügyminisztérium 2015 januárjában felmentette Maris Zsoltot utazó nagyköveti posztjáról, a dél-szudáni külkapcsolatokat a disszertáció írásakor a kairói magyar nagykövetség látta el.

A segélyezési donorok türelme lejárt, eljött a nemzetközi közösség „Dél-Szudán fáradtsága” (ST, 2016a)? Amit a hegligi incidens elkezdett, a polgárháború befejezett: a nemzetközi segélyezés veszélybe került a dél-szudáni elit hozzáállása és cselekedetei miatt, ám nehéz elképzelni, hogy a segélyezés leáll és a dél-szudáni lakosságot saját elhanyagoló kormányára hagyják, s ezt az elit ki is használja, a kiszervezett alapszolgáltatás biztosítási modell még évekig működni fog.

A jelenlegi gazdasági viszonyok, a segélyfüggőség, a gyenge állam öröksége és a nemzeti identitás történelmi példáinak hiánya nagymértékben korlátozni fogja az államépítés lehetőségeit az elkövetkező évtizedekben (Lacher, 2012).

A diplomácia Dél-Szudánban csak akkor működik, ha először is ellentmondást nem tűrően szembeszáll a helyszíni valósággal, másodszor pedig a diplomácia mögött hiteles politikai akaratot mutat. 2017-ben egyik sem volt meg. Ha a legjobb, amire a nemzetközi közösség képes, a fegyverembargóval való fenyegetés, nem meglepő, hogy a dél-szudáni harcoló felek nem sietnek a béke tárgyalóasztalához (Lynch, 2016). Az egységes hang szintén előfeltétele, hogy a dél-szudáni *reális politikai térben* a külső aktorok változást tudjanak elérni, amelyre eddig azonban még nem volt példa.

5. Konklúziók

Az általános, nemzetközi kapcsolatok és az államépítési-államfejlődési elméletek alapján felállított vizsgálati keretet felhasználva az esettanulmányban részletes, az államépítésre és államfejlődésre koncentrááló elemzést hajtottunk végre. Az elemzés során sikerült megválaszolnunk a kutatási kérdéseinket, tesztelnünk hipotéziseinket és a továbbiakban ismertetett konklúziókra jutottunk.

A kutatási kérdések vezérelték az elemzést és az államépítések eredményeinek számbavételekor megállapítottuk, hogy habár a külső és a politikai ellenzéki, egyházi és civil belső államépítés lehetséges eredményei az elmúlt évtizedek, és különösen a 2005-2013-ig tartó békeidő során elérhetek volna a *reális politikai térbe*, ám megfelelő diplomáciai és nemzetközi jogi egységes nyomás és érdekérvényesítés hiányában ezek az államépítési eredmények a *virtuális politikai térre* korlátozódtak. A külső és a politikai ellenzéki, egyházi és civil belső államépítés elszalasztotta a paradigmaváltás kikényszerítésének lehetőségét a dél-szudáni politikai gondolkodásban és *politikacsinálásban* és így módon hozzájárult a második déli polgárháború kitöréséhez.

Az A. hipotézist az elemzés során érvényesnek találtuk, tehát bizonyítottuk: a független Dél-Szudán a Szudántól való elszakadása utáni első éveiben ugyanazt a gyarmati államot reprodukálta, ami ellen évtizedekig küzdött, azaz a *permanens gyarmatosítás* állama lett. Az épülő államban pedig a meglévő mintából és az ország belső dinamikájából adódó csapdába esett. A második világháború utáni gyarmati felszabadulások a szubszaharai Afrikában (1956-1991) néhány államban (pl. Demokratikus Kongó, régi nevén Kongó-Kinshasa eseményei az 1960-as években a Belgiumtól elnyert függetlenség után) hasonló eredményt hoztak, mint az elmúlt években Dél-Szudánban történt események. Ám a megváltozott világ (hidegháború vége, globalizáció, terror elleni háború) és a nemzetközi kapcsolatok megváltozott elvárásokat támasztottak az új állammal szemben és az új állam is a megváltozott körülmények, a globális maximális figyelem és bizonytalanság (*látható*) között produkálta a lehetőségeinek és akaratának megfelelő eredményt és érvényesítette a belső dinamikájából fakadó valóságot (*láthatatlan*). Dél-Szudán ötven évvel a dekolonizáció nagy afrikai függetlenségi hulláma, az Afrika évének is nevezett 1960 után nem részesülhetett abban a türelemben és érdektelenségben, mint öt évtizeddel azelőtti

felszabaduló sorstársai. A globalizáció és az információs forradalom által kinyitott világ pedig nem néz(het)ni tétlenül az államfejlődés erőszakos és emberi jogokat sárba tipró lassú folyamatát, nem „várhatja meg” Dél-Szudán politikai érettségét, legalábbis a *virtuális politikai térben* nem.

Az elnyomás után a nemzeti nacionalizmus kialakítása, azaz a nemzetépítés elkezdődött, ám a belső dinamika törvényeinek engedelmessége a kívülről rátett keret politikai hatalmi játszmái Dél-Szudán függetlensége után két évvel átcsaptak az erőszakos, etnikai nacionalizmuson és a klientista logikán alapuló fegyveres, s szép lassan az egész országra kiterjedő konfliktusba.

A három párhuzamos államépítés meghatározása és elemzése során megfigyelhettük, hogy a külső államépítés csak akkor lehet sikeres, ha céljai megegyeznek az elit és a lakosság államépítési céljaival. Ellenkező esetben az adott külső államépítési törekvés nem csak elbukik, de az elit céljait segíti elő. Ennek a jelenségnek ékes példája a segélyezés állami erőforrásként való beépítése.⁸⁶

A B. hipotézist és alhipotéziseit is érvényesnek találtuk, tehát bizonyítottuk az elemzés során. Hipotéziseink vizsgálatával és bizonyításukkal nemcsak fontos megállapításokat nyertünk a dél-szudáni államépítésekről és államformálódásról, amelyek akár diplomáciai célokra is felhasználhatók, hanem az esettanulmányt is megfelelő államépítési elméleti kontextusba helyeztük és hozzájárultunk az államépítési-államfejlődési tudományos vitához, sőt a *permanens gyarmatosítás* gondolatával és definiálásával új terminológiát hoztunk létre.

A külső államépítési projekt (*virtuális politikai tér*) engedelmessé válik Dél-Szudán belső dinamikájának (*reális politikai tér*) és az államnak e szabályok szerint kell játszania. A *reális hatalomgyakorlás* jellegét és szabályait a korrupció, a törvény helyett a fegyverek irányítása és az *önkiszolgáló* (a lakosság szükségleteit mellőző) kormány formálják (Johnson, 2016, 18. o.).

A mozgalmi örökség neopatrimoniális *reális hatalomgyakorlási tere* által irányított belső államépítés és az ennek kritikájaként létrejött ellentétes erők (ellen és kiegészítő államépítések) folyamatos interakcióban vannak a változó intervenciók politikák által irányított külső államépítésekkel.

⁸⁶ Ez Dél-Szudánban nem elszigetelt jelenség, sok más gyenge állam előszeretettel alkalmazza a nemzetközi segélyezés által felkínált lehetőséget.

A hidegháborús paternalisztikus és önérdéken alapuló államépítésektől, az ideológiailag elkötelezett *fentről lefelé* irányuló, a nyugati állam exportján alapuló neoliberális államépítéseken át a szociokulturális normákon és értékeken alapuló *lentől felfelé* irányuló specializált államépítésekig Dél-Szudán mindenből részesült. A dél-szudáni elit egyszerre lett rezisztens a külső államépítési gyakorlatokkal szemben és függő azoktól, ehhez igazodott az évszázadokon át fejlődött, a hosszú elnyomás elleni és polgárháborúban erőszakossá vált dél-szudáni politikai gondolkodás.

A *láthatatlan* legyőzte a *láthatót*, a *reális politikai tér* eseményei egyre inkább figyelmen kívül hagyják a *virtuális politikai tér* kereteit, a központi hatalmi struktúrák nem érnek el bizonyos perifériákra, amelyek ideiglenes felszabadított területeket hoznak létre, amelyek függetlenek maradnak a hadsereg érkezéséig. A hadsereg érkezésekor pedig vagy fegyveres harc veszi kezdetét a lázadók legyőzéséig (minek következtében a civil lakosság kénytelen elmenekülni), vagy „megvásárlásáig” (a „nagy sátorba” integrálásukig).

A függetlenség kivívásáig dinamikusan fejlődő SPLM a függetlenség óta visszafejlődött, visszaesett a fegyveres konfliktusba, és úgy tűnik, a külső beavatkozás egyik formája sem (békéltető tárgyalások lokális, regionális és globális szinten, békeszerződés /ARCSS/, békefenntartás /UNMISS/, fejlesztési és humanitárius segélyezés) tudta elindítani az ország vezetését a „jó kormányzás” útján, vagy legalábbis elérni a fegyverrel érvelés száműzését a politikai gondolkodásból és a nemzetépítés gyakorlatából.

Csakhogy a fegyverrel érvelés gyakorlata: a katonák fizetése, fegyverek és lőszer vásárlása és a lázadók legyőzése, vagy „nagy sátorba” telerelése költséges program.

A dél-szudáni hagyományos politikai gondolkodás logikája szerint ilyen helyzetben szükség van egy etnikumokon felül álló, John Garang formátumú vezetőre, aki képes lehet felülemelkedni az etnikai és klientista vonalon történő fegyveres csoportok dinamikáján. Természetesen megválaszolatlan kérdés marad, vajon John Garang képes lett volna a megfelelő szintre emelni a mozgalmat a függetlenség után.

Egy ilyen formátumú, „emberfeletti” vezető hiányában azonban a *reális politikai tér* pénz nélküli változata, a fegyveres konfliktusok szövevényes és folyamatosan változó hálóját marad a belső dinamika alapja egészen addig, amíg a jelenlegi uralkodó elit, vagy az azonos logika szerint működő fegyveres ellenzéke(i) uralják a központot és a perifériát.

Az alkalmazott politikai gondolkodás megváltozására mutatnak jelek (az egyház közösségi szinten békéltető erőfeszítései és a fegyveres ellenzék időszakos politikai összefogása), ám a lényegi változáshoz még hosszú és rögös út vezet.

A jelenlegi dél-szudáni katasztrofális gazdasági és humanitárius állapotokért az uralkodó elit a fegyveres ellenzékot teszi felelőssé és a problémák tüneti kezelését kiszervezi, azaz bizonyos külső államépítési aktoroktól várja el. Eközben tovább alkalmazza a fegyveres csapásokat és a perifériák erőszakos ellenőrzését.

Az *ortodox* külső államépítési aktorok az uralkodó elitet teszik felelőssé amiatt, hogy az aktuális intervenciók és államépítési paradigmának megfelelően meghatározott és megtervezett (helyi sajátosságokat figyelembe vevő) reformok nem történtek meg, ezért a hatalomért és az erőforrások megszerzéséért folytatott harc eszközei nem változtak. A változó államépítési politikák dél-szudáni alkalmazása nem adott választ a dél-szudáni alapproblémákra.

A dél-szudáni fegyveres és politikai ellenzék az uralkodó elitet teszi felelőssé és a megoldást leginkább abban látja, ha hatalomra kerülne. Csakhogy nincs biztosíték arra, hogy hatalomra kerülésük nem járna együtt az erőszakos neopatrimonialista és klientista rendszer továbbélésével.

Valódi megoldásra a felelősség megosztása és az elszámoltatás adna lehetőséget, az ARCSS-ben előirányzott dél-szudáni hibrid ítélőbíróság a HCSS, azaz a Hybrid Court for South Sudan (IGAD, 2015, 43. o.) felállításához és működéséhez azonban béke kell. A dél-szudáni uralkodó elit tudja, hogy amíg polgárháborús helyzet van, rendkívül kevés az elszámoltatás esélye, és addig még mindig van esélyük megtartani a hatalmat a *virtuális politikai térben* tett megfelelő lépésekkel. Az, hogy ez meddig sikerül, úgy tűnik, a külső aktorok és a belső nem-állami aktorok további lépésein múlik.

Az ARCSS, amely ugyanúgy kizárt polgárháborús szereplőket a békefolyamatból, majd pedig a megállapodás aláírói közül, mint annak idején a CPA, a dzsubai incidensek óta „lélegeztetőgépen” van. A *látható* dimenzióban érvényes maradt, a regionális vezetők még az IGAD 2017. júniusi rendkívüli megbeszélésén is pontos végrehajtását szorgalmazták és a kormány által a nemzeti párbeszéd elindításakor meghirdetett (ám azóta többször megszegett) tüzszünet betartására, az ahhoz való csatlakozásra szólítottak fel (IGAD, 2017), a *láthatatlan* dimenzióban azonban a dél-szudáni elit megszerezte saját céljaira: az ARCSS hatalommegosztáson alapuló egységkormányára Salva Kiir újabb „nagy sátra” lett.

A nemzeti párbeszéd *reális politikai térbe* való helyezése elérhetővé tenné az ARCSS által előirányzott állandó alkotmány megszövegezését, majd életbe léptetését és az átmeneti időszakot lezáró választások megtartását, ám amint az elemzés során láthattuk, ennek végrehajtásához a dél-szudáni elitnek hiányosak az eszközei és elégtelen a motivációja. Ennek alapján pedig úgy tűnik, mind az ARCSS, mind pedig a nemzeti párbeszéd a *virtuális politikai térben* marad, így az erőszak és a *permanens gyarmatosítás* még évekre elkerülhetetlennek látszik.

A dél-szudáni alapdinamika a külső államépítések hatására nem változott meg, és érik ugyan az államfejlődési polgárháború során, ám a közeljövőben még vezetői cserével sem változhat meg alapjaiban.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

AU PSC (2012a): African Union Peace and Security Council: „Press Release: The African Union deeply alarmed by the escalating conflict between Sudan and South Sudan”. April 12, 2012. <http://www.peaceau.org/uploads/auc-com-sudan-11-04-2012.pdf>, letöltés ideje: 2012. április 25.

AU PSC (2012b): African Union Peace and Security Council: „PSC/MIN/COMM/3.(CCCXIX), 319th Ministerial Meeting Communiqué”. April 24, 2012. <http://www.peaceau.org/uploads/psc-319-com-soudan-south-sudan-24-04-2012.pdf>, letöltés ideje: 2012. május 7.

AUHIP (2012a): African Union High-Level Implementation Panel for Sudan and South Sudan: „Framework Agreement on the Status of Nationals of the Other State and Related Matters”. March 13, 2012. <http://www.peaceau.org/uploads/framework-agreement-on-status-and-related-matters-13-03-12.pdf>, letöltés ideje: 2012. március 14.

AUHIP (2012b): African Union High-Level Implementation Panel for Sudan and South Sudan: „Agreement between the Government of the Republic of South Sudan and the Government of the Republic of the Sudan on Oil and Related Economic Matters”. September 27, 2012. <http://sites.tufts.edu/reinventingpeace/files/2012/09/Oil-Agreement-between-SudanSouth-Sudan0001.pdf>, letöltés ideje: 2012. október 3.

AUCISS (2014): AU Commission of Inquiry on South Sudan: „Final Report of the AU Commission of Inquiry on South Sudan”. October 15, 2014. <http://www.peaceau.org/uploads/auciss.final.report.pdf>, letöltés ideje: 2015. november 6.

- CCM** (2015): Chama Cha Mapinduzi: „Intra-SPLM Dialogue, the Arusha Communiqué”. January 21, 2015.
http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SS_150121_ArushaAgreement.pdf, letöltés ideje: 2015. február 14.
- DFID** (2011): United Kingdom Department for International Development: „Operational plan 2011-2015, South Sudan”. July 2011.
<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications1/op/south-sudan.pdf>, letöltés ideje: 2012. január 7.
- EAC** (2016): East African Community: „Republic of South Sudan deposits Instruments of Ratification on the accession of the Treaty for the establishment of the East African Community to the Secretary General”. September 5, 2016.
<http://www.eac.int/news-and-media/press-releases/20160905/republic-south-sudan-deposits-instruments-ratification-accession-treaty-establishment-east-african>, letöltés ideje: 2016. szeptember 10.
- EEAS** (2011): European External Action Service: „South Sudan: EU announces priority support to agriculture and food security”. December 14, 2011.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1535&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, letöltés ideje: 2011. december 28.
- ENSZ BT** (2005a): United Nations Security Council: „S/RES/1590”. March 24, 2005.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590\(2005\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590(2005)), letöltés ideje: 2009. október 8.
- ENSZ BT** (2005b): United Nations Security Council: „S/RES/1593”. March 31, 2005.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593\(2005\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593(2005)), letöltés ideje: 2009. október 8.

ENSZ BT (2011a): United Nations Security Council: „S/RES/1978”. April 27, 2011.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1978\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1978(2011)),
letöltés ideje: 2011. május 20.

ENSZ BT (2011b): United Nations Security Council: „S/RES/1990”. June 27, 2011.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1990\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1990(2011)),
letöltés ideje: 2011. július 9.

ENSZ BT (2011c): United Nations Security Council: „S/RES/1996”. July 8, 2011.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1996\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1996(2011)),
letöltés ideje: 2011. július 9.

ENSZ BT (2011d): United Nations Security Council: „S/RES/2024”. December 14,
2011.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2024\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2024(2011)),
letöltés ideje: 2011. december 18.

ENSZ BT (2012a): United Nations Security Council: „S/RES/2046”. May 2, 2012.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2046\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2046(2012)),
letöltés ideje: 2012. május 7.

ENSZ BT (2012b): United Nations Security Council: „S/RES/2047”. May 17, 2012.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2047\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2047(2012)),
letöltés ideje: 2012. június 10.

ENSZ BT (2015): United Nations Security Council: „S/RES/2206”. March 3, 2015.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2206%20\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2206%20(2015)),
letöltés ideje: 2015. március 6.

ENSZ BT (2016a): United Nations Security Council: „Final report of the Panel of
Experts on South Sudan established pursuant to Security Council resolution
2206 (2015), S/2016/70”. January 22, 2016.

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2016/70, letöltés ideje:
2016. április 10.

ENSZ BT (2016b): United Nations Security Council: „S/RES/2304”. August 12, 2016.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2304\(2016\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2304(2016)),
letöltés ideje: 2016. augusztus 17.

ENSZ BT (2016c): United Nations Security Council: „120 day report of the Panel of Experts on South Sudan established pursuant to Security Council resolution 2206 (2015), S/2016/793”. September 19, 2016.
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2016/793, letöltés ideje:
2016. szeptember 24.

ENSZ BT (2017a): United Nations Security Council: „Report of the Secretary General on South Sudan (covering the period from 16 December 2016 to 1 March 2017), S/2017/224”. March 16, 2017.
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2017/224, letöltés ideje:
2017. március 24.

ENSZ BT (2017b): United Nations Security Council: „Report of the Secretary-General on South Sudan (covering the period from 2 March to 1 June 2017), S/2017/505”. June 15, 2017.
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2017/505, letöltés ideje:
2017. június 22.

EU Tanács (2011a): „Council conclusions on Sudan, 3101st Foreign Affairs Council meeting”. June 20, 2011.
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/122914.pdf>, letöltés ideje:
2012. január 7.

EU Tanács (2011b): „EU Council Decision, 2011/499/CFSP”. August 1, 2011.
<http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:206:0050:0052:EN:PDF, letöltés ideje: 2012. január 7.

EU Tanács (2011c): „EU Council decision 2011/819/CFSP”. December 8, 2011.

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:327:0062:0065:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:327:0062:0065:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:327:0062:0065:EN:PDF), letöltés ideje: 2012. január 7.

G7+ (2011): „A New Deal for engagement in fragile states”. November 30, 2011.

<https://www.pbsdialogue.org/en/new-deal/about-new-deal/> , letöltés ideje: 2014. március 23.

GoS (1972): Government of Sudan: „The Addis Abeba Agreement on the Problem of South Sudan”. February 27, 1972.

http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SD_720312_Addis%20Ababa%20Agreement%20on%20the%20Problem%20of%20South%20Sudan.pdf, letöltés ideje: 2016. február 23.

GoS (2005): Government of the Republic of the Sudan: „The Comprehensive Peace Agreement between the Government of Sudan and SPLM/SPLA”. January 9, 2005.

http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SD_060000_The%20Comprehensive%20Peace%20Agreement.pdf, letöltés ideje: 2009. október 8.

GoS (2009): Government of the Republic of the Sudan „Abyei Referendum Act”.

December 31, 2009. <https://aceproject.org/ero-en/regions/africa/SD/sudan-abyei-area-referendum-act-2009>, letöltés ideje: 2010. május 26.

GoSS (2011): Government of Southern Sudan: „The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 2011”. April 22, 2011.

http://www.sudantribune.com/IMG/pdf/The_Draft_Transitional_Constitution_of_the_ROSS2-2.pdf, letöltés ideje: 2011. április 26.

ICC (2009): International Criminal Court: „ICC-02/05-01/09-3”. March 4, 2009,
https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2009_01517.PDF, letöltés ideje: 2010.
február 6.

IGAD (2014): Intergovernmental Authority on Development: „Agreement on Cessation of Hostilities between the Government of the Republic of South Sudan and the SPLM/A in Opposition”. January 23, 2014.
http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SS_140123_CessationHostilitiesGov-SPLMAOpposition.pdf, letöltés ideje: 2014. január 26.

IGAD (2015): Intergovernmental Authority on Development: „Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan”. August 17, 2015.
https://igad.int/index.php?option=com_content&view=article&id=1193:agreement-on-the-resolution-of-the-conflict-in-the-republic-of-south-sudan&catid=1:latest-news&Itemid=150, letöltés ideje: 2015. augusztus 27.

IGAD (2016): Intergovernmental Authority on Development: „Communiqué of the 55th extra-ordinary session of the IGAD council of ministers”. January 31, 2016. https://igad.int/attachments/1275_55COM_Communique.pdf, letöltés ideje: 2016. február 3.

IGAD (2017): Intergovernmental Authority on Development: „Communiqué of the 31st Extra-ordinary summit of IGAD assembly of heads of State and Government on South Sudan”. June 12, 2017.
https://www.igad.int/attachments/article/1575/120617_Communique%20of%20the%2031st%20Extra-Ordinary%20IGAD%20Summit%20on%20South%20Sudan.pdf, letöltés ideje: 2017. június 13.

Magyar Közlöny (2011): „A köztársasági elnök 220/2011. (IX. 20.) KE határozata”. 2011. 108. szám, 28576. o.
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk11108.pdf>, letöltés ideje: 2011. november 16.

PCA (2009): Permanent Court of Arbitration: „Abyei Arbitration, Final Award”. July 22, 2009. <http://www.pca-cpa.org/upload/files/Abyei%20Press%20Release%2022-07-09%20EN.pdf>, letöltés ideje: 2010. február 23.

Political Opposition Forces (2017): „Press release”. April 30, 2017. <https://www.malakaipost.com/the-political-opposition-forces-press-release> , letöltés ideje: 2017. április 30.

RSS (2012a): Republic of South Sudan: „ Press Release: Government of the Republic of South Sudan commences investigations and puts ship owners and potential purchasers of stolen crude on notice”. January 23, 2012. <http://www.ecosonline.org/official-documents/2012/rss-press-release-re-mpm-and-moj-actions-taken-re-oil-jan-23-2012f.pdf>, letöltés ideje: 2012. január 30.

RSS (2012b): Republic of South Sudan: „Statement by H. E. Salva Kiir Mayardit to the National Legislature 1st Session of 2012/13”. June 11, 2012. <https://paanluelwel.com/category/speeches/>, letöltés ideje: 2012. június 12.

RSS (2013a): Republic of South Sudan: „The Republican Order No.14/2013 for the Reduction and Re-structuring of the Ministries of the National Government of the Republic of South Sudan, 2013 A.D.” July 23, 2013. http://www.sudantribune.com/IMG/pdf/4._restructuring_of_the_ministries.pdf, letöltés ideje: 2013. augusztus 10.

RSS (2013b): Republic of South Sudan: „The Republican Decree No.49/2013 for the Relieve of the Vice President of the Republic of South Sudan, 2013 A.D.” July 23, 2013. <http://www.gurtong.net/LinkClick.aspx?fileticket=ZOejD0c-c1w%3D&tabid=124>, letöltés ideje: 2013. augusztus 10.

RSS (2013c): Republic of South Sudan: „The Republican Decree No.50/2013 for the Relieve of all the National Ministers of the Government of the Republic of

South Sudan, 2013 A.D.” July 23, 2013.

<http://www.gurtong.net/LinkClick.aspx?fileticket=7cD-9Y4z904%3D&tabid=124>, letöltés ideje: 2013. augusztus 10.

RSS (2013d): Republic of South Sudan: „The Republican Decree No.51/2013 for the Relieve of all the National Deputy Ministers of the Government of the Republic of South Sudan, 2013 A.D.” July 23, 2013.

http://www.gurtong.net/LinkClick.aspx?fileticket=5U4kk_j44X0%3D&tabid=124, letöltés ideje: 2013. augusztus 10.

RSS (2015): Republic of South Sudan: „Establishment Order Number 36/2015 for the creation of 28 states”. October 2, 2015. <http://www.goss-online.org/press.html>, letöltés ideje: 2015. október 12.

RSS (2016): Republic of South Sudan: „The Concept Note of South Sudan National Dialogue”. December 14, 2016. <http://www.goss-online.org/press.html>, letöltés ideje: 2016. december 22.

RSS (2017): Republic of South Sudan: „The Speech of H.E. the President on the occasion of the opening of the TNL of the TGoNU”. February 21, 2017. <https://paanluelwel2011.files.wordpress.com/2017/02/the-speech-of-president-kiir-during-the-opening-of-the-national-assembly-21-february-2017.pdf>, letöltés ideje: 2017. február 25.

Sirte nyilatkozat (1999): „Sirte declaration, Fourth extraordinary session of the assembly of heads of state and government”. September 9, 1999. http://www.au2002.gov.za/docs/key_oau/sirte.pdf, letöltés ideje: 2011. november 20.

Southern Sudan Parties (2010): „Final Communiqué of Southern Sudan Parties Conference on Referendum”. October 19, 2010. <http://www.sudantribune.com/spip.php?article36650>, letöltés ideje: 2010. november 2.

SPLM (1983): *Manifesto*. (available at Palace Green Library Durham University, Medu 17/3/PRE)

SPLM (1994): *A Major Watershed, SPLM/SPLA First National Convention. Resolutions, Appointments and Protocol*. Juba: SPLM Secretariat of Information and Culture.

SPLM (1998): *Vision and Programme of the Sudan People's Liberation Movement*. Yei: SPLM Political Secretariat.

SPLM-IO (2016a): „The Resolutions of the SPLM/SPLA (IO) Political Bureau meeting”. September 23, 2016.
<https://minbane.wordpress.com/2016/09/25/httpwp-mep1xtjg-3jz/>, letöltés ideje: 2016. szeptember 24.

SPLM-IO (2016b): „The Political-Military situation following the Eruption of Violence in July 2016 and the Future of the Agreement”. September 23, 2016.
<https://minbane.wordpress.com/2016/09/25/httpwp-jnthtjg-3jz/>, letöltés ideje: 2016. szeptember 24.

SSCCSE (2010): Southern Sudan Centre for Census, Statistics and Evaluation „Key Indicators for Southern Sudan”. December 14, 2010.
http://www.ssnbss.org/sites/default/files/2016-08/key_indicators_for_south_sudan.pdf, letöltés ideje: 2011. január 9.

SSHRC (2014): South Sudan Human Rights Commission: „Interim report on South Sudan internal conflict 15 dec 13 – 15 March 14”. April 25, 2014.
https://www.sudantribune.com/IMG/pdf/rreport_on_conflicts_in_south_sudan.pdf, letöltés ideje: 2014. április 29.

UN OCHA (2011): United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „Weekly Humanitarian bulletin”. December 14, 2011.
http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/full_report_133.pdf,
letöltés ideje: 2011. december 28.

White House (2011): The White House Office of the Press Secretary: „Statement by the President on the Intent to Recognize Southern Sudan”. February 7, 2011.
<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/02/07/corrected-statement-president-intent-recognize-southern-sudan>, letöltés ideje: 2012. január 9.

Másodlagos források

1. Könyvek, könyvfejezetek

Abd al-Rahim, Muddathir (1969): *Imperialism and Nationalism in the Sudan: a study in constitutional and political development 1899-1956*. Oxford: Clarendon.

Akol, Lam (2001): *SPLM/SPLA: Inside an African Revolution*. Khartoum: University Press.

Alier, Abel (1990): *Southern Sudan, Too many agreements dishonoured*. Exeter: Ithaca Press.

Anderson, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek*. Budapest: L'Harmattan.

Astill-Brown, Jeremy (2014): *South Sudan's Slide into Conflict: Revisiting the Past and Reassessing Partnerships*. London: Chatham House.

Badie, Bertrand (2000): *The Imported State*. Stanford: Stanford University Press.

Badiey, Naseem (2014): *The State of Post-Conflict Reconstruction: Land, Urban Development and State-Building in Juba, Southern Sudan*. Woodbridge: James Currey.

Bates, Robert (2008): *When things fell apart. State failure in late-century Africa*. Cambridge: Cambridge University press.

Bayart, Jean-François (2005): *The Illusion of Cultural Identity*. London: Hurst, 2005.

Bayart, Jean-François (2009): *The State in Africa, the Politics of the Belly*. Cambridge: Polity Press.

- Benkes Mihály** (2009): „Az afrikai államiság természete és a nemzetközi rendszer” In: *Afrika Ma.* (szerk. Csizmadia Sándor – Tarrósy István). Pécs: Publikon. 29-50. o.
- Búr Gábor** (2002): „Nemzeti eszmék és folyamatok Afrikában” In: Balogh et al: *Nemzet és nacionalizmus.* Budapest: Korona.
- Búr Gábor** (2006): „Gyenge államok és államkudarok Afrikában” In: *Államok és államkudarok a globalizálódó világban.* (szerk. Marton Péter). Budapest: TLI-KTK. 194-211. o.
- Búr Gábor** (2011): *A Szubszaharai Afrika története.* Budapest: Kossuth.
- Chatterjee, Partha** (1993): *Nationalist Thought and the Colonial World: a Derivative Discourse.* London: Zed books.
- Collins, Robert O.** (1962): *The Southern Sudan, 1883-1898, A struggle for Control.* New Haven: Yale University Press.
- Collins, Robert O.** (2008): *A History of Modern Sudan.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Copnall, James** (2014): *A Poisonous Thorn in Our Hearts: Sudan and South Sudan's Bitter and Incomplete Divorce.* London: C Hurst and Co.
- Csicsmann László** (2008): *Iszlám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában.* Budapest: Dialóg Campus kiadó.
- Csizmadia Sándor** (2009): „Az afrikai államhatároktól a határtalan Afrikáig” In: (szerk. Csizmadia Sándor-Tarrósy István) *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés.* Pécs: Publikon kiadó. 51-74. o.

Csizmadia Sándor (2014): *A kos, a szfinx és a politika Elefántcsontparton*. Pécs, Publikon kiadó.

De Waal, Alex (2004): „The politics of destabilization in the Horn 1989-2001”. In: *Islamism and its enemies in the Horn of Africa* (szerk. Alex De Waal). Bloomington: Indiana University press. 182-230. o.

Deng, Francis M. (1995): *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*. Washington: Brookings.

Deng, Francis M. (2010): „The turbulent Road to Nationhood” In: *New Sudan in the Making?* (szerk. Francis M Deng). Asmara: Red Sea Press. 215-250. o.

Deng, Lual A. (2013): *The Power of Creative Reasoning. The Ideas and Vision of John Garang*. Bloomington: iUniverse.

Evans-Pritchard, Edward Evan (1940): *The Nuer. The description of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. Oxford: Oxford University Press.

Fanon, Frantz (1963): *The wretched of the Earth*. New York: Grove Press.

Flint, Julie – **De Waal**, Alex (2009): *Darfur: A New History of a Long War*. London: Zed Books.

Ga'le, Severino Fuli Boki Tombe (2002): *Shaping a free Southern Sudan: Memoirs of our struggle 1934-1985*. Loa: Loa Catholic Mission Council.

Fage, John Donnelly – **Tordoff**, William (2004): *Afrika története*. Budapest: Osiris Kiadó.

Fukuyama, Francis (2005): *Államépítés. Kormányzás és világrend a 21. században*. Budapest: Századvég Kiadó.

- Herbst, Jeffrey** (2000): *States and Power in Africa. Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press.
- Huntington, Samuel P.** (2006): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa.
- Hutchinson, Sharon E.** (1996): *Nuer dilemmas: coping with money, war and the state*. Berkeley: University of California Press.
- Hyden, Goran** (2006): *African Politics in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Idris, Amir H.** (2005): *Conflict and Politics of Identity in Sudan*. New York: Palgrave Macmillan.
- Idris, Amir H.** (2010): „Beyond African and Arab in Sudan”. In: *New Sudan in the Making?* (szerk. Francis M Deng). Asmara: Red Sea Press. 195-214. o.
- Johnson, Douglas H.** (1998): „The SPLA and the problems of factionalism”. In: *African Guerillas* (szerk. Cristopher Clapham). Oxford: James Currey. 53-72. o.
- Johnson, Douglas H.** (2010): *When Boundaries Become Borders. The impact of boundary-making in Southern Sudan's frontier zones*. Nairobi: RVI.
- Johnson, Douglas H.** (2011): *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*. Kampala: Fountain Publishers.
- Johnson, Hilde F.** (2016): *South Sudan: The Untold Story – From Independence to Civil War*. London: I.B. Tauris.
- Jok, Jok Madut** (2012): „South Sudan: Building a Diverse Nation”, In: *Sudan after Separation* (szerk. Tori Weis). Berlin: Heinrich Böll Stiftung. 58-67. o.

Kiss J. László (2009): *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest, Osiris.

Kiss J. László (2013): „Middle Eastern Studies and Theories of International Relations”. In: *Studies on Political Islam and Islamic Political Thought*. (szerk. Dévényi Kinga) Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Grotius könyvtár, 99-129. o.

Lagu, Joseph (2006): *Sudan: Odyssey through a State: From Ruin to Hope*. Omdurman: Center for Sudanese Studies.

Le Riche, Matthew - Arnold, Matthew (2013): *South Sudan: From Revolution to Independence*. Oxford: Oxford University Press.

Leonardi, Cherry (2015): *Dealing with Government in South Sudan*. Woodbridge: James Currey.

Mamdani, Mahmoud (1996): *Citizen and Subject*. Princeton: Princeton University Press.

Martin, Guy (2012): *African Political Thought*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Marton Péter (2006): *Grand Theory meets the Afghan case: State failure and state-building in an age of uncertain policy-making*. PhD disszertáció. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi kar, Nemzetközi Kapcsolatok doktori iskola, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok alprogram.

Migdal, Joel S. – Schlichte, Klaus (2005): „Rethinking the State”. In: *The Dynamics of States: The Formation and Crises of state Domination* (szerk. Schlichte, Klaus). Aldershot: Ashgate, 1-40. o.

Morgenthau, Hans (1985): *Politics Among Nations*. 6th ed. New York: McGraw Hill.

- Natsios**, Andrew S. (2012): *Sudan, South Sudan & Darfur*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyaba**, Peter Adwok (2000): *The Politics of Liberation in South Sudan, an Insider's View*. Kampala: Fountain Publishers.
- Nyaba**, Peter Adwok (2011): „The challenges of state and nation building in South Sudan”, In: *State building and development in South Sudan* (szerk. Machar et al). Nairobi: African Research & Resource forum. 27-33. o.
- Poggo**, Scopas S. (2009): *The First Sudanese Civil War*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ranger**, Terence (1992): „The Invention of Tradition in Colonial Africa”. In: *The Invention of Tradition* (szerk. E. Hobsbawm, T. Ranger). Cambridge: Cambridge University Press. 211-262. o.
- Ranger**, Terence (1993): „The Invention of Tradition Revisited: The Case of Colonial Africa”. In: *Legitimacy and the State in Twentieth-century Africa* (szerk. Ranger, T. - Vaughan, O.). Basingstoke: Macmillan. 62-111. o.
- Reno**, William (2011): *Warfare in Independent Africa*. New York: Cambridge University Press.
- Rolandsen**, Oystein H. (2005): *Guerilla government: Political changes in the Southern Sudan during the 1990s*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitut.
- Rolandsen**, Oystein H. - Daly, Martin W. (2016): *A History of South Sudan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ryle**, John et al (szerk.) (2011): *The Sudan Handbook*. London: Rift Valley Institute.

- Schomerus, Marieke – Allen, Tim** (szerk.) (2010): *Southern Sudan at Odds with Itself*. London: London School of Economics, Development Studies Institute.
- Saul, John S.** (1974): „The State in post-colonial societies: Tanzania”. In: *Socialist register* (szerk. Ralph Miliband). London: Humanities.
- Tarrósy István** (2009): *Modern Tanzánia. Államfejlődés, regionális kapcsolatok és a fejlődés lehetséges útja a globális nemzetközi rendszerben*. PhD disszertáció. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi kar, Interdiszciplináris doktori iskola, Politikatudományi program.
- Thomas, Edward** (2010): *The Kafia Kingi Enclave*. London: Rift Valley Institute.
- Thomas, Edward** (2015a): *South Sudan, a Slow Liberation*. London: Zed Books.
- Tvedt, Terje** (2004): *The River Nile in the Age of the British: Political Ecology and the Quest for Economic Power*. London: I.B. Tauris.
- Vaughan, Christopher - Schomerus, Marieke - de Vries, Lotje** (szerk.): *The Borderlands of South Sudan: Authority and Identity in Contemporary and Historical Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
- Wel, PaanLuel** (2014): *Return in Peace (R.I.P): Dr John Garang De Mabioor*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Young, John** (2006): *The South Sudan Defence Forces in the Wake of the Juba Declaration*. Geneva: Small Arms Survey.
- Young, John** (2007): *The White Army: an introduction and overview*. Geneva: Small Arms Survey.
- Young, John** (2012): *The Fate of Sudan*. London: Zed Books.

Young, John (2015): *A Fractious Rebellion: Inside the SPLM-IO*. Geneva: Small Arms Survey.

Young, John (2016): *Popular Struggles and Elite Co-optation: The Nuer White Army in South Sudan's Civil War*. Geneva: Small Arms Survey.

2. Tanulmányok, esszék

Búr Gábor (2008): „The second scramble – a második versenyfutás Afrikáért”. *Külügyi Szemle*, Vol. 7. No. 4. 3-16. o.

Chandler, David (2015): „Resilience and the ‘everyday’: beyond the paradox of ‘liberal peace’”. *Review of International Studies*. Vol. 41. No. 1. 27-48. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1017/S0260210513000533>

Chandler, David (2016): „New narratives of international security governance: the shift from global interventionism to global self-policing”. *Global Crime*. Vol. 17. No. 3-4. 1-17. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/17440572.2015.1112794>

Csicsmann László (2005): „A darfúri konfliktus belső mozgatórugói és a nemzetközi közösség reakciója”. *Külügyi Szemle*, Vol. 5. No. 1-2. 62-89. o.

Csicsmann László (2009): „A civilizációs-kulturális tényező szerepe a 21. századi államépítési folyamatban”. *Külügyi Szemle*, Vol. 8. No. 1. 3-17. o.

De Waal, Alex (2009): „Mission without end? Peacekeeping in the African Political Marketplace”. *International Affairs*, Vol. 85. No. 1. 99-113. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2346.2009.00783.x>

De Waal, Alex (2014a): „When kleptocracy becomes insolvent: brute causes of the civil war in South Sudan”. *African Affairs*, Vol. 113. No. 452. 347-369. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1093/afraf/adu028>

- De Waal**, Alex (2016): „Introduction: Making Sense of South Sudan”. *African Affairs*, Virtual Issue: Making Sense of South Sudan. 1-9. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1093/afraf/adw069>
- de Guevara**, Berit Blieseemann (2008): „The State in Times of Statebuilding”. *Civil Wars*. Vol. 10. No. 4. 348-368. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/13698240802354466>
- de Guevara**, Berit Blieseemann (2010): „Introduction: The Limits of Statebuilding and the Analysis of State-Formation”. *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 4. No. 2. 111-128. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/17502970903533652>
- Hemmer**, Jort (2012): *South Sudan's emergency state*. Oslo: NOREF.
- Johnson**, Douglas H. (2009): „The Return of Ngundeng's Dang”. *Sudan Studies*, No. 40. 48-61. o.
- Johnson**, Douglas H. (2013): „New Sudan or South Sudan? The Multiple Meanings of Self-Determination in Sudan's Comprehensive Peace Agreement”. *Civil Wars*, Vol. 15. No. 2. 141-156. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/13698249.2013.817850>
- Johnson**, Douglas H. (2014a): *Federalism in the history of South Sudanese political thought*. London: Rift Valley Institute.
- Johnson**, Douglas H. (2014b): „The Political Crisis in South Sudan”. *African Studies Review*, Vol. 57. No. 3. 167-174. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1017/asr.2014.97>
- Jok**, Jok Madut – **Hutchinson**, Sharon E. (1999): „Sudan's Prolonged Second Civil War and the militarization of Nuer and Dinka identities”. *African Studies Review*, Vol. 42. No. 2. 125-145. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.2307/525368>

- Jumbert**, Maria Gabrielsen – **Rolandsen**, Oystein. H. (2013): *After the Split: Post-Secession Negotiations Between South Sudan and Sudan*. Oslo: NOREF.
- Karim**, Ataul et al (szerk.) (1996): *Operation Lifeline Sudan. A Review*. Geneva: UN Department of Humanitarian Affairs.
- Kindersley**, Nicki - **Rolandsen**, Oystein H. (2016): „Briefing: Prospects for Peace and the UN Regional Protection Force in South Sudan”. *African Affairs*. Virtual Issue: Making Sense of South Sudan. 10-22. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1093/afraf/adw067>
- Lacher**, Wolfram (2012): *South Sudan: International State-Building and its Limits*. Berlin: SWP.
- Large**, Daniel (2014): „Dél-Szudán visszatér a háborúhoz”. *Afrika Tanulmányok*, Vol. 8. No. 1. 35-42. o.
- Large**, Daniel (2016): „China and South Sudan’s Civil War”. *African Studies Quarterly*, Vol. 16. No. 3-4. 35-54. o.
- Marton** Péter (2004): „Államkudarok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?” *Külügyi Szemle*, Vol. 3. No. 3-4. 132-158. o.
- Marton** Péter (2009): „Az államépítés sorrendisége és az afganisztáni bonyodalmak.” *Külügyi Szemle*, Vol. 8. No. 1. 18-40. o.
- Patey**, Luke (2010): „Crude Days Ahead? Oil and the Resource Curse in Sudan”. *African Affairs*, Vol. 109. No. 437. 617-636. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1093/afraf/adq043>
- Pedersen**, Jens W. (2012): *South Sudan: Nation building through a pipeline?* Bergen: Chr. Michelsen Institute.

- Pinaud**, Clemence (2014): „South Sudan: Civil War, Predation and the Making of a Military Aristocracy”. *African Affairs*, Vol. 113. No. 451. 192-211. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1093/afraf/adu019>
- Rada Péter** (2009): „Az államépítés folyamatának modellezése”. *Küügyi Szemle*, Vol. 8. No. 1. 41-72. o.
- Rolandsen**, Oystein H. (2011): „A False Start: between war and peace in the Southern Sudan, 1956-62”. *Journal of African History*, Vol. 52. No.1. 105-123. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1017/S0021853711000107>
- Rolandsen**, Oystein H. (2015): „Another civil war in South Sudan: the failure of Guerrilla Government?” *Journal of Eastern African Studies*, Vol.9. No.1. 163-174. o. DOI: <https://dx.doi.org/10.1080/17531055.2014.993210>
- Rotberg**, Robert I. (2002): „The New Nature of Nation-State Failure”. *The Washington Quarterly*, Summer. 85-96. o., DOI: <https://dx.doi.org/10.1162/01636600260046253>
- Tarrósy István** (2008): „Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsonös hasznok és lehetőségek a 21. században”. *Küügyi Szemle*, Vol. 7. No. 4. 81-93. o.
- El-Tom**, Abdullahi Osman (2003): „Black Book of Sudan. Imbalance of Power and Wealth in Sudan”. *Journal of African National Affairs*, Vol. 2. No. 1. 25-35. o.
- Tüske László** (2012): „Az alattvaló és az állampolgár – Szempontok az „arab tavasz” egyiptomi fejleményeinek értelmezéséhez”. *Küügyi Szemle*. Vol. 11. No. 1. 21-43. o.

3. Riportok, hírek, jelentések

ACJPS (2011): African Centre for Justice and Peace Studies: „On the Brink Again: Conflict and Ethnic Cleansing in South Kordofan”. July 15, 2011.
http://www.acjps.org/wp-content/uploads/2012/04/OntheBrinkAgain_ConflictandEthnicCleansinginSouthKordofan.pdf, letöltés ideje: 2011. augusztus 17.

AllAfrica (2010): „Interview with Deng Alor”. December 29, 2010.
<http://allafrica.com/stories/201012290943.html>, letöltés ideje: 2011. január 9.

Ashworth, John (2012): „New Nationalism and Nation healing – the case of South Sudan”. *Sudan Tribune*, April 11, 2012.
<http://www.sudantribune.com/spip.php?article42206>, letöltés ideje: 2012. április 21.

Bloomberg (2012): „South Sudan Negotiates Loans as Oil-Output Halt Dents Economy”. May 10, 2012. <http://www.bloomberg.com/news/2012-05-10/south-sudan-negotiates-loans-as-oil-output-halt-dents-economy.html>, letöltés ideje: 2012. május 20.

Bloomberg (2017): „War-Ravaged South Sudan Draws \$500 Million Oranto Oil Bet”. March 28, 2017. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-27/war-ravaged-south-sudan-draws-500-million-oil-bet-from-oranto>, letöltés ideje: 2017. május 5.

Boswell, Alan (2017): Crises in context: South Sudan with Alan Boswell”. May 25, 2017. <http://rfkhumanrights.org/news/news/crises-context-boswell/>, letöltés ideje: 2017. május 26.

Búr Gábor (2005): „Miért szegény Afrika?” *A Hét*, Vol. 3. No. 35.
http://publikon.hu/application/essay/168_1.pdf, letöltés ideje: 2015. szeptember 18.

Caritas (2017): Caritas Internationalis: „Church provides aid as starvation grips South Sudan”. June 2, 2017. <http://www.caritas.org/2017/06/church-provides-aid-starvation-grips-south-sudan/>, letöltés ideje: 2017. június 5.

Carter Center (2010): Carter Center Election Observation Mission: „Preliminary Statement”. April 17, 2010.
<http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/pr/sudan-preliminary-statement-041710.pdf>, letöltés ideje: 2010. május 28.

Concordis International (2010): „More than a Line: Sudan’s North-South Border”.
http://www.concordis-international.org/files/pdfs/2010_More-than-a-line_Sudan_Report.pdf, letöltés ideje: 2010. december 8.

Deng, Luka Biong (2012): „Sudan and South Sudan: Where they are heading?”. *Sudan Tribune*, May 20, 2012. <http://www.sudantribune.com/Sudan-and-South-Sudan-Where-are,42561>, letöltés ideje: 2012. június 4.

De Waal, Alex (2012): „South Sudan’s Doomsday machine”, *New York Times*, January 24, 2012. http://www.nytimes.com/2012/01/25/opinion/south-sudans-doomsday-machine.html?_r=0, letöltés ideje: 2012. február 24.

De Waal, Alex – Mohammed, Abdul (2014b): „Breakdown in South Sudan”. *Foreign Affairs*, January 1, 2014. <https://www.foreignaffairs.com/articles/sudan/2014-01-01/breakdown-south-sudan>, letöltés ideje: 2014. január 20.

De Waal, Alex (2015): „South Sudan: Why a political crackdown accompanies a peace agreement”. *African Arguments*, September 11, 2015.
<http://africanarguments.org/2015/09/11/south-sudan-why-a-political-crackdown-accompanies-a-peace-agreement/>, letöltés ideje: 2015. október 8.

DRDC (2010): Darfur Relief and Documentation Centre: „5th Population and Housing Census, an Incomplete Exercise”.

http://www.sudanconsortium.org/member_publications/2010/February/DRDC.Report%20on%20the%205th%20Population%20Census%20in%20Sudan.February2010.pdf, letöltés ideje: 2011. június 20.

Economist (2017): To fight hyperinflation, South Sudan decides to tax aid workers. March 18, 2017. <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21718822-famine-war-and-incompetence-worlds-newest-country-fight-hyperinflation> , letöltés ideje: 2017. március 18.

ECOS (2010): European Coalition on Oil in Sudan: „Post Referendum Arrangements for Sudan’s Oil Industry”. http://www.ecosonline.org/reports/2010/Post_Referendum_Arrangements_for_Sudans_Oil_Industry.pdf, letöltés ideje: 2011. március 11.

Energy Global (2011): „Oil major Total interested in South Sudan-Uganda pipeline”. December 8, 2011. http://www.energyglobal.com/sectors/pipelines/articles/Oil_major_Total_interested_in_South_Sudan-Uganda_pipeline.aspx, letöltés ideje: 2011. december 28.

Global Witness (2012): „South Sudan faces test of transparency commitments in pursuing oil-backed financing”. May 17, 2012. <http://www.globalwitness.org/library/south-sudan-faces-test-transparency-commitments-pursuing-oil-backed-financing>, letöltés ideje: 2012. május 28.

Gurtong (2014): „Understanding the problem is half the solution in South Sudan”. January 31, 2014. <http://www.gurtong.net/ECM/Editorial/tabid/124/ctl/ArticleView/mid/519/articleId/14769/Understanding-the-Problem-is-Half-the-Solution-in-South-Sudan.aspx>, letöltés ideje: 2014. február 21.

Gurtong (2016): „We All Did It – Time for a New Liberation Story in South Sudan”. July 8, 2016.

<http://www.gurtong.net/ECM/Editorial/tabid/124/ctl/ArticleView/mid/519/articleId/19600/We-All-Did-It-Time-For-A-New-Liberation-Story-In-South-Sudan.aspx>, letöltés ideje: 2016. augusztus 18.

HRW (2012): Human Right Watch: „Nuba Civilians Suffer Indiscriminate Bombing, Severe Hunger”. May 11, 2012. <http://www.hrw.org/news/2012/05/04/sudan-crisis-conditions-southern-kordofan>, letöltés ideje: 2012. augusztus 28.

HSBA (2016a): Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan, Small Arms Survey: „The Conflict in Unity state. Describing events through 23 February 2016”. March 4, 2016.
<http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/facts-figures/south-sudan/HSBA-Conflict-Unity-March-2016.pdf>, letöltés ideje: 2016. április 24.

HSBA (2016b): Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan, Small Arms Survey: „The Conflict in Upper Nile State. Describing events through 8 March 2016”. March 17, 2016.
<http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/facts-figures/HSBA-Conflict-Upper-Nile-March-2016.pdf>, letöltés ideje: 2016. április 24.

HSBA (2016c): Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan, Small Arms Survey: „The Conflict in Western Equatoria. Describing events through 17 July 2016”. July 25, 2016.
<http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/facts-figures/HSBA-Conflict-in-WES-July-2016.pdf>, letöltés ideje: 2016. szeptember 6.

ICG (2009): International Crisis Group: „Jonglei’s tribal conflicts: countering insecurity in South Sudan”. Africa report, No. 154, December 23, 2009.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/154-jonglei-s-tribal-conflicts-countering-insecurity-in-south-sudan.pdf>, letöltés ideje: 2010. január 25.

ICG (2010a): International Crisis Group: „Sudan: Regional Perspectives on the prospect of Southern Independence”. Africa Report, No. 159, May 6, 2010.

<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/159-sudan-regional-perspectives-on-the-prospect-of-southern-independence.pdf>, letöltés ideje: 2010. május 30.

ICG (2010b): International Crisis Group: „Negotiating Sudan’s North–South Future”. Africa Briefing No. 76, November 23, 2010.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b76-negotiating-sudan-s-north-south-future.pdf>, letöltés ideje: 2010. november 25.

ICG (2011a): International Crisis Group: „Politics and Transition in the New South Sudan”. Africa Report, No. 172, April 4, 2011.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/172-politics-and-transition-in-the-new-south-sudan.pdf>, letöltés ideje: 2011. április 5.

ICG (2011b): International Crisis Group: „Divisions in Sudan’s ruling party and the threat to the country’s future stability”. Africa Report, No. 174, May 4, 2011.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/174-divisions-in-sudan-s-ruling-party-and-the-threat-to-the%20country-s-stability.pdf>, letöltés ideje: 2011. május 8.

ICG (2012): International Crisis Group: „China’s New Courtship in South Sudan”. Africa Report, No. 186, April 4, 2012.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/186-china-s-new-courtship-in-south-sudan.pdf>, letöltés ideje: 2012. április 11.

ICG (2014): International Crisis Group: „South Sudan: a Civil War by any Other Name”. Africa Report, No. 217, April 10, 2014.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/south-sudan-a-civil-war-by-any-other-name.pdf>, letöltés ideje: 2014. április 28.

ICG (2016a): International Crisis Group: „South Sudan’s South: Conflict in the Equatorias”. Africa Report, No. 236, May 25, 2016.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/236-south-sudan-s-south-conflict-in-the-equatorias.pdf>, letöltés ideje: 2016. május 29.

- ICG** (2016b): International Crisis Group: „South Sudan: Rearranging the Chessboard”. Africa Report, No. 243, December 20, 2016.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/243-south-sudan-rearranging-the-chessboard.pdf>, letöltés ideje: 2016. december 20.
- ICG** (2017): International Crisis Group: „Instruments of Pain (II): Conflict and Famine in South Sudan”. Africa Briefing, No. 236, April 26, 2017.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b124-instruments-of-pain-ii.pdf>, letöltés ideje: 2017. április 28.
- IRIN** (2017): „Politicised humanitarian aid is fuelling South Sudan's civil war”. February 27, 2017. <http://www.irinnews.org/opinion/2017/02/27/politicised-humanitarian-aid-fuelling-south-sudans-civil-war> , letöltés ideje: 2017. Február 28.
- Jok**, Jok Madut (2013): „South Sudan and the Risks of Unrest”. *Sudd Institute*, December 3, 2013.
https://www.suddinstitute.org/assets/Publications/572b7eb4a4a53_SouthSudanAndTheRisksOfUnrest_Full.pdf, letöltés ideje: 2013. december 6.
- Jok**, Jok Madut – **Mayai**, Augustino Ting (2015): „Simplifying the Arusha Intra-SPLM Reunification Agreement”. *Sudd Institute*, January 27, 2015.
https://www.suddinstitute.org/assets/Publications/572b7eb38e33e_SimplifyingTheArushaIntraSPLMReunificationAgreement_Full.pdf, letöltés ideje: 2015. január 30.
- Jok**, Jok Madut (2016): „South Sudan’s Transitional Government of National Unity: A Solution to the Country’s Instability or Mere Elite Pact of Self-Preservation?”. *Sudd Institute*, April 30, 2016.
https://www.suddinstitute.org/assets/Publications/572b7eb26c0da_SouthSudansTransitionalGovernmentOfNationalUnity_Full.pdf, letöltés ideje: 2016. május 3.

- Johnson, Douglas H.** (2012): „Note on Panthou / Heglig”. May 2, 2012.
http://www.sudantribune.com/IMG/pdf/Note_on_Panthou_Heglig.pdf, letöltés ideje: 2012. május 8.
- Kusick, James** (2016): „The country on the verge of famine – where 6bn USD has gone missing”. *Independent*, February 15, 2016.
<http://www.independent.co.uk/news/world/africa/south-sudan-country-verge-of-famine-6bn-gone-missing-a6873446.html>, letöltés ideje: 2016. Február 27.
- Lynch, Justin** (2016): „South Sudan’s troubled agreement is not keeping the peace”. *Associated Press*, August 27, 2016.
<https://apnews.com/5a33d1332d25491187bf010936ebe84d/south-sudans-troubled-agreement-not-keeping-peace>, letöltés ideje: 2016. szeptember 3.
- Mamdani, Mahmoud** (2016): „Who’s to Blame in South Sudan?”. *Boston Review*, June 28, 2016. <https://bostonreview.net/world/mahmood-mamdani-south-sudan-failed-transition>, letöltés ideje: 2016. augusztus 18.
- Mutua, Makau** (2016): „The tragedy that is South Sudan and Warring Elite”. *The Standard*, August 28, 2016.
<http://www.standardmedia.co.ke/article/2000213658/the-tragedy-that-is-south-sudan-and-warring-elite>, letöltés ideje: 2016. augusztus 31.
- Pendle, Naomi** (2016): „A South Sudanese Peace?” *LSE, Justice and Security Research Programme*, July 22, 2016. <http://blogs.lse.ac.uk/jsrp/2016/07/22/a-south-sudanese-peace/>, letöltés ideje: 2016. augusztus 18.
- Pinaud, Clemence** (2016): „Who’s behind South Sudan’s Return to Fighting?”. July 11, 2016. <http://africanarguments.org/2016/07/11/whos-behind-south-sudans-return-to-fighting/>, letöltés ideje: 2016. augusztus 18.
- Refugees International** (2010): „Preventing Violence and Statelessness as Referendum Approaches”. June 29, 2010.

[http://www.refugeesinternational.org/sites/default/files/062810_Sudan_preventing%20\(2\).pdf](http://www.refugeesinternational.org/sites/default/files/062810_Sudan_preventing%20(2).pdf), letöltés ideje: 2012. augusztus 3.

Reuters (2011): „South Sudan Accuses Bashir of Plot, Suspends Talks”. March 12, 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/03/12/us-sudan-south-idUSTRE72B1P120110312>, letöltés ideje: 2011. március 28.

Reuters (2012a): „UN Council demands end to Sudan, South Sudan clashes”. April 13, 2012. <http://af.reuters.com/article/sudanNews/idAFL2E8FCNI920120412?sp=true>, letöltés ideje: 2012. április 28.

Reuters (2012b): „South Sudan officials have stolen \$4 bln-president”. June 4, 2012. <http://af.reuters.com/article/sudanNews/idAFL5E8H474U20120604?sp=true>, letöltés ideje: 2012. június 18.

Reuters (2012c): „The Wonks who sold Washington on South Sudan”. July 11, 2012. <http://www.reuters.com/article/us-south-sudan-midwives-idUSBRE86A0GC20120711>, letöltés ideje: 2012. szeptember 3.

Reuters (2015): „South Sudan parliament extends president’s term by 3 years”. March 24, 2015. <http://www.reuters.com/article/us-southsudan-unrest-idUSKBN0MK1Z320150324>, letöltés ideje: 2015. március 28.

Security Council Report (2011): „Security Council Report, May 2011. South Sudan”. May 2, 2011. <http://www.securitycouncilreport.org/site/pp.aspx?c=glKWLeMTIsG&b=6747655&printmode=1>, letöltés ideje: 2012. május 28.

Sentry (2016): „War Crimes Shouldn’t Pay. Stopping the Looting and Destruction in South Sudan”. September 12, 2016. https://cdn.thesentry.org/wp-content/uploads/2016/09/Sentry_WCSP_Finalx.pdf, letöltés ideje: 2016. szeptember 13.

Small Arms Survey (2011): „Fighting for Spoils”, Sudan Issue Brief 18., Geneva.

November 15, 2011.

<http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/issue-briefs/HSBA-IB-18-Armed-insurgencies-Greater-Upper-Nile.pdf>, letöltés ideje: 2011. november 18.

Small Arms Survey (2012): „Reaching for the Gun”, Sudan Issue Brief 19., Geneva.

April 5, 2012. <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/issue-briefs/HSBA-IB-19-Arms-flows-and-holdings-South-Sudan.pdf>, letöltés ideje:

2012. április 28.

South Sudanese Bishops (2012): „Message of Peace from the Episcopal and Catholic Bishops of South Sudan”. May 20, 2012.

<http://episcopaldigitalnetwork.com/ens/2012/05/14/south-sudans-episcopal-catholic-bishops-to-do-all-in-their-power-to-end-war/>, letöltés ideje: 2012. május 29.

ST (2010): Sudan Tribune: „Sudan’s Bashir Endorses Lashing of YouTube Woman, Says North Will Transform into Islamic State”. December 19, 2010.

<http://www.sudantribune.com/Sudan-s-Bashir-endorses-lashing-of,37345>, letöltés ideje: 2010. december 20.

ST (2011a): Sudan Tribune: „Bashir Rules out Dual Citizenship for Southerners”.

January 7, 2011. <http://www.sudantribune.com/Bashir-rules-out-dual-citizenship,37529>, letöltés ideje: 2011. január 15.

ST (2011b): Sudan Tribune: „Amum Says Abyei Referendum Must Happen or President Should Transfer the Region to South”. January 12, 2011.

<http://www.sudantribune.com/SPLM-s-Amum-says-Abyei-referendum,37596>, letöltés ideje: 2011. január 15.

- ST (2011c):** Sudan Tribune: „President Bashir Officially Endorses South Sudan Independence”. February 7, 2011. <http://www.sudantribune.com/South-Sudan-officially-voted,37905>, letöltés ideje: 2011. február 8.
- ST (2011d):** Sudan Tribune: „Umma Party Leader Says NCP Has One Week to Finalize Deal”. April 1, 2011. <http://www.sudantribune.com/Umma-party-leader-says-NCP-has-one,38461>, letöltés ideje: 2011. április 6.
- ST (2011e):** Sudan Tribune: „North Sudan Offers to Bear the Country’s External Debt in Return of Joining Relief Initiative”. April 17, 2011. <http://www.sudantribune.com/North-Sudan-offers-to-bear-the,38610>, letöltés ideje: 2011. május 8.
- ST (2011f):** Sudan Tribune: „Khartoum unhappy with EU role in Sudan”, December 27, 2011. <http://www.sudantribune.com/Khartoum-unhappy-with-EU-role-in,41110>, letöltés ideje: 2011. december 28.
- ST (2016a):** Sudan Tribune: „International relief organizations decry lack of funds for operations in South Sudan”. March 11, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article58286>, letöltés ideje: 2016. március 28.
- ST (2016b):** Sudan Tribune: „South Sudan President sets date for army integration”. August 17, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article59957>, letöltés ideje: 2016. augusztus 19.
- ST (2016c):** Sudan Tribune: „S Sudanese opposition parties plot to overthrow President Kiir”. August 24, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article60027>, letöltés ideje: 2016. augusztus 29.
- ST (2016d):** Sudan Tribune: „South Sudan’s Kiir says imposition of Machar will prolong conflict. August 27, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article60054>, letöltés ideje: 2016. szeptember 3.

- ST** (2016e): Sudan Tribune: „Amum calls for removal of President Kiir from power within weeks”. September 2, 2016.
<http://sudantribune.com/spip.php?article60116>, letöltés ideje: 2016. szeptember 3.
- ST** (2016f): Sudan Tribune: „Sudan says hosting more than 400,000 South Sudanese refugees”. September 21, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article60309>, letöltés ideje: 2016. szeptember 26.
- ST** (2016g): Sudan Tribune: „South Sudan’s Lam Akol forms new rebel movement”. September 25, 2016. <http://sudantribune.com/spip.php?article60345>, letöltés ideje: 2016. szeptember 26.
- ST** (2017): Sudan Tribune: „South Sudan Kiir rejects return of Machar, declares unilateral ceasefire”. May 22, 2017.
<http://sudantribune.com/spip.php?article62524>, letöltés ideje: 2017. május 23.
- Taban**, Bishop Paride (2011): „Speech of Bishop Paride Taban on Equatorial conference, Juba”. April 15, 2011.
<http://southsudanprogress.wordpress.com/2011/04/28/bishop-taban-parides-speech-during-theequatoria-conference>, letöltés ideje: 2011. május 8.
- Taban**, Bishop Paride (2015): „This truth to us South Sudanese”. October 29, 2015.
<http://www.internetidea.com/demo/comboniane/index.php/this-truth-to-us-south-sudanese/>, letöltés ideje: 2015. november 3.
- Thomas**, Edward (2015b): „South Sudan’s Slow Liberation”. *African Arguments*, January 15, 2015. <http://africanarguments.org/2015/01/15/south-sudans-slow-liberation-by-edward-thomas/>, letöltés ideje: 2015. január 17.

UNHCR (2012): United Nations High Commissioner for Refugees: „Sudanese refugees face increasing challenges in South Sudan camps”. May 2, 2012.
<http://www.unhcr.org/4facf5899.html>, letöltés ideje: 2012. május 22.

USAID (2011): United States Agency for International Development: „Special briefing on International Engagement Conference on South Sudan”. December 13, 2011.
<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/12/178674.htm>, letöltés ideje: 2011. december 28.

4. Fontosabb weboldalak

African Arguments,

Allafrica,

Gurtong,

Irinnews,

Miraya fm,

Paanluelwel,

Radio Tamazuj,

Reliefweb,

Securitycouncilreport,

Splmtoday,

Sudan Tribune,

A szerző témában megjelent publikációi

Idegen nyelvű tudományos könyvrészlet

Illés Zoltán (2011): „Towards an Independent Southern Sudan”. In: Tarrósy I. – Szabó L. – Hyden, G. (szerk.): *The African State in a Changing Global Context. Breakdowns and Transformations*. LIT Verlag, Berlin. 101-115. o., ISBN: 978-3-643-11060-2.

Magyar nyelvű tudományos könyvrészlet

Illés Zoltán (2012): „Megölni Joseph Kony-t. Végő csapás a Lord’s Resistance Army-ra?”. In: Bretter Z. - Glied V. - Vörös Z. (szerk.): *Az elkötelezett tanító, Tiszteletkötet Csizmadia Sándor 65. születésnapjára*. Publikon, Pécs. 67-76. o., ISBN: 978-615-5001-60-4.

Magyar nyelvű tanulmányok referált szakmai folyóiratban

Illés Zoltán (2010): „Szudán és a referendum”. *Afrika Tanulmányok*, Vol. 4. No. 4., 56-70. o., HU ISSN 1788-6422,
http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/930_1.pdf

Illés Zoltán (2011): „Dél-Szudán – a független állam létrejötte és kihívásai”. *Küliügyi Szemle*, Vol. 10. No. 2., 176-197. o., HU ISSN 1587-9089.

Illés Zoltán (2011): „Dél-Szudán függetlensége”. *Kül-Világ*. Vol. 8. No. 3., 1-21. o., HU ISSN 1785-5284,
http://epa.oszk.hu/00000/00039/00025/pdf/EPA00039_kulvilag_2011_03_illes.pdf

Illés Zoltán (2011): „Leszerelés egy konfliktuszónában – Dél-Szudán esete”. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai szemle*, Vol. 4. No. 6., 29-38. o., HU ISSN 1789-

5286, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/illes_zoltan-leszereles_egy_konfliktuszonaban____del_szudan_esete.pdf

Illés Zoltán (2011): „Szudán a népszavazás után és az ország kettéválása előtt”. *Afrika Tanulmányok*, Vol. 5. No. 1., 20-28. o., HU ISSN 1788-6422.

Illés Zoltán (2012): „Az EU és a tagországok szerepvállalása Dél-Szudánban”. *Afrika Tanulmányok*, Vol. 6. No. 1., 13-26. o., HU ISSN 1788-6422.

Illés Zoltán (2017): „Kísérlet a dél-szudáni állam alakításának és alakulásának elemzésére”. *Afrika Tanulmányok*, Megjelenés alatt, HU ISSN 1788-6422.